KAZIKLI YOLU KİM İSTİYOR ?

Alışılanın aksine, oldukça yoğun ve hareketli bir yaz dönemi yaşadık. Pek çok kurum yaz tatiline girerken, Bölgemizde tahribatı sürdürenler tatile girmedi.

Tahribat, yağmacılık ve talan bütün hızıyla yaz döneminde de sürdürüldü.

Bu olumsuzluklar sürerken, Mimarlar Odası İzmir Şubesi ve tüm Bölge Birimlerimizde bunlara karşı mücadeleyi, meslektaşlarımızın sorunlarını çözmeye yönelik çalışmalarını daha örgütlü, daha kararlı olarak sürdürmeye devam etti.

Tüm çabalarımıza karşın, bölgemizde olup biteni, Bölge Birimlerimizdeki çalışmaları, gününde ve gerektiği biçimde sizlere ulaştıramadığımız kanısındayız.

Dergimiz, bu eksikiği giderme yönünde oldukça önemli bir işlev görüyor, ancak, dergimizin teknik nedenlerle sizlere geç ulaşması, bu işlevin gerektiği şekilde yerine getirilmesinin önünde bir engel oluşturuyor. Bu gecikmenin önümüzdeki sayıdan itibaren giderilebilmesi için, Şube Yönetim Kurulumuz ve Yayın Komitemiz çalışmalarını sürdürüyor.

Derginin daha dolu, daha süratli olması dileğimizi tekrarlayarak, sizlere geçtiğimiz aylardaki gelişmeleri aktarmak istiyoruz.

İZMİR KORDONBOYUNDA KAZIK (!) LI YOL

Geçtiğimiz Nisan ayında gazetelerde İzmir Valisi Sayın Kutlu AKTAŞ'ın Kordonboyu'na kazıklı yol yapılacağına ilişkin demecini gördük. Gazete haberinden sonra, Şubemiz Karayolları Bölge Müdürlüğü ve İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne başvurarak konu hakkında bilgi almaya çalıştı. Gerek Karayolları Bölge Müdürlüğü, gerekse İzmir Büyükşehir Belediyesi böyle bir konudan haberdar olmadıklarını bildirdiler.

Ancak, daha sonra Sayın Kutlu Aktaş'ın konuyla ilgili ikinci demeci yayınlandı. Sözkonusu demeçte, ''Kazıklı Yol'' ihalesinin gerçekleştirildiği, ilgili projenin de ihaleyi alan firmaya yaptırılacağı söyleniyordu. Böylelikle hem Kordonboyu'nun yok edilme fermanını, hem de projesiz ihale yapılabileceğini öğrenmiş olduk. Bu gelişmeler üzerine, konu hakkında bilgi alabileceğimiz tek kişiyle, Sayın Kutlu Aktaş'la görüştük. Sayın Aktaş, haberleri doğrularken; projelerin henüz yapılmadığını, projeler hazırlanır hazırlanmaz tartışmaya açılacağını belirtti.

Kenti bu denli yakından ilgilendiren, İzmir için candamarı sayılabilecek, Kordonboyu ile ilgili kararların, her türlü demokratik tartışmalardan uzak bir biçimde verilmesi, ülkemizdeki demokratikleşmenin bir ölçütü olması açısından çarpıcı bir örnektir.

Şubemiz, Kordonboyu'na yapılmak istenen Kazıklı Yol ile ilgili görüşünü oluşturmuş, tüm kamuoyuna bildirmiştir.

FOÇA'DA TAHRİBAT!

Geçen sayımızda; Foça'da yoğun bir tarihsel ve kültürel çevre tahribatının yaşanmakta olduğunu duyurmuş, bu tahribatın önüne geçilmesi için her türlü çalışmanın yapılması gerektiğinden söz etmiştik.

Odamız tarafından başlatılan çalışmalar, daha sonra Foçalılar'ında katılması ile kampanyaya dönüştü ve ses getirdi.

Mayıs ayında Foça (Antik Phokai) üzerinde çalışmaya başladığımızda, tahribatın bu denli büyük resmi kurumların bu denli sorumsuz davranabileceğini sanmamıştık.

Ancak, konu araştırılmaya başlandıkça görüldü ki her iki dönem Belediyeleri Arkeolojik Sit (A3) lere koruma izni ve müze denetimi olmaksızın doğrudan inşaat ruhsatı vermiş, Koruma Kurulları ve müze devre dışı bırakılmış, yüzlerce usulsüz binanın yapılmasına olanak sağlanarak tahribatın sorumluluğunu paylaşmışlar.

Foça'daki tahribatın nasıl ve kimler eliyle olduğu Şubemiz tarafından yürütülen çalışmalar sırasında belgelendi. Hazırlanan dosyalar Cumhuriyet Savcılığı'na iletildi. Şube Yönetim Kurulumuz ve Kent - Çevre Komisyonumuz tahribatın önlenmesi, sorumluların gerekli ceza ve yaptırımı görmesi ve Foça'ya ilişkin önerilerden oluşacak raporun hazırlanması konusunda çalışmalarını sürdürmekte.

ERYTHRAİ'DE KARAR; YÜRÜTMEYİ DURDURMA

Çeşme'nin Ildırı köyünde yer alan antik Erythrai ile ilgili olarak Şubemizin 3. İdare Mahkemesinde İzmir 1. nolu Koruma Kurulu aleyhine açtığı davada yürütmeyi durdurma kararı şöyle :

''... Olayın niteliğini ve dosyadaki bilgi ve belgelere göre; davalı idarenin savunmasının alınması, arz kararı gereğinin yerine getirilmesi keşif ve bilirkişi incelemesi sonucu hazırlanarak raporun dosyaya konması üzerine verilecek karara kadar dava konusu işlemlerin yürütülmesinin teminat altına alınmaksızın durdurulmasına 17.9.1991 gününde oy birliği ile karar verildi.''

Bildiğiniz gibi geçtiğimiz Nisan ayında Antik Kente villa yapılmasını amaçlayan kooperatif ve buna olanak tanıyan kararı alan İzmir 1. nolu Koruma Kurulu'na karşı kampanya başlatılmış, son olarak da Kurulun 19.Temmuz.1991 tarihinde aldığı kararın iptali, söz konusu alanın yeniden 1. derece arkeolojik sit olarak belirlenmesi amacıyla, Şubemiz tarafından İzmir 3. İdare Mahkemesinde dava açılmıştı.

MİMARLAR'A ANKET

Şubemiz, ücretli ve Kamuda çalışan mimarlar komisyonu tarafından yaklaşık bir yıldır süren anket çalışmaları nihayet uygulama aşamasına geldi.

Üye profilini çıkartmayı amaçlayan anket çalışması, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde görevli öğretim üyelerinden Sayın Kürşad Bumin ve Sayın Mümtaz Peker'in yardımları ile yapıldı. Tüm mimarlara ulaşmasını amaçladığımız anket için İzmir içinde 20 dolayında Sosyoloji Bölümü öğrencisi görev yapıyor. Bölge birimlerimizde ise birim görevlisi arkadaşlarımızca gerçekleştirilen anket çalışması Ekim ayı sonunda bitirilecek.

İHTİSAS AYRIMI TÜM BÖLGE BİRİMLERİNDE UYGULAMAYA BAŞLIYOR

Yıllardan beri, İnşaat Mühendisleri Odası ile Mimarlar Odası arasında sorun olan ihtisas ayrımı, İmar Kanunu'nun verdiği haklar gözönüne alınarak tüm birimlerimizde uygulanmaya başlıyor.

Daha önce pekçok birimimizde uygulamaya konulan ihtisas ayrımı uygulamasına bazı Belediyelerin uymaması üzerine, Bölge toplantımızda ortak karar alınarak, davalar açılmaya başlandı.

Meslek hakkımızın gaspı olarak gördüğümüz bu yasadışı uygulamanın önüne geçilebilmesi için tüm Bölge Birimlerimizle birlikte ortak mücadele sürdürülüyor.

ÇARŞAMBA ETKİNLİKLERİ

Geçen dönem başlattığımız ve sizlerden yoğun ilgi gören ''Çarşamba Etkinlikleri'' ne bu dönem de devam ediyoruz.

Fransız Kültür Merkezi ile birlikte organize edilen etkinliklere DEÜ.MMF. Mimarlık Bölümü de katkı koyuyor. Mimarlığın, öteki meslek disiplinleri ile olan ilgisinin sorgulanacağı etkinlikler 15 gün arayla yapılacak. Ünlü edebiyatçı, şair, felsefeci, ressam, heykeltraş, yönetmen, tiyatrocu, karikatürist, fotoğraf sanatçısı ve mimarların katılacağı etkinlik programı sizlere daha sonra bildirilecek.

Sağlıklı esen günler dileğimizle,

YÖNETİM KURULU

EGEMİMARLIK'TAN

Kentsoylu demokrasinin ortaya attığı, ülkemiz güncelinde de öncelik alan bir kavram KATILIM. Bireyler ve kitle örgütleri demokratikleşmenin temel taşı alan katılımdan yana tavır sergiliyor, bu kavramdan söz ediyor. ''Toplumsal yaşamı yönlendiren kararların oluşumunda halkın da etkin biçimde yer alması olarak tanımlanan katılım, tepeden inmeci düşüncenin değişmesini hedefliyor. Bu denli güncelleşmesi toplumun kararlara katılım isteğini belirtiyor. Çoğulcu demokrasinin motor gücü diyebileceğimiz bu kavramı DOSYA bölümünde tartışmaya açıyoruz.

Matematikçi yazar M.Yılmaz Öner'in ''Kültürlenme-Kültürleme Süreci'' başlıklı yazısını Katılım-Kültür ilişkisini kurması, DOSYA konumuzu tamamlaması açısından FELSEFE ana başlığı altında yayınlıyoruz.

12 Eylül yasaları ile başlayan doğal-kültürel çevre yağması sürüyor. 12 Mart 1982'de yürürlüğe giren Turizmi Teşvik Yasasına dayanarak turizm yapılaşmasına açılan Karaada'da doğal-kültürel miras onarılamayacak şekilde tahrip edilmek isteniyor. Gerekli ön araştırmalar yapılmadan, ÇED raporu hazırlanmadan turizm yapılaşmasına açılan Karaada'da yaşanan tüm bu olumsuzluklar 8-9 Haziran'da Şubemizin düzenlediği ''Çevre Forumu''nda tartışıldı.

Benzersiz doğal ve kültürel zenginliklerin bazı çıkar çevrelerine değil de kamu yararına hizmet etmesi nasıl sağlanacak? Bu soruya OLAY bölümünde Karaada ve Pamukkale özelinde yanıt aranıyor.

21 Kasım 1990'da ''Özel Çevre Koruma Bölgesi'' ilan edilen Pamukkale'de; Kültür Bakanlığı tarafından, bölgeyi ''DÜNYA KÜLTÜR MİRASI LİSTESİ''ne alan UNESCO'nun desteğiyle 30 Haziran-3 Temmuz 1991 tarihleri arasında ''Uluslararası Pamukkale Çalışma Grubu Toplantısı'' gerçekleştirildi. İki yıldır konuyla ilginen, ''Pamukkale'yi İzleme Kurulu''nu oluşturan, yaşanan sürece başarılı bir müdahaleyi gerçekleştiren Denizli Mimarlar Odasını kutluyoruz.

Bu sayımızda tartışmaya açtığımız bir diğer konuda yapım sürecinde çeşitli tepkilere yol açan Karşıyaka İnsan Hakları Anıtı. Projenin elde ediliş yönteminde en sağlıklı yollardan biri olarak gördüğümüz ''Yarışma'' mekanizmasının çalıştırılmaması Oda'mızın da haklı tepkisine yol açmıştı. Anıtla ilgili çeşitli düşüncelere gelecek sayımızda da yer vereceğiz. Konuyla ilgili yazılarını bekliyoruz.

YAPITANITIM bölümünde Öztürk Başarır ve Eray Özbek tarafından tasarlanan Urla İskelesindeki ''Yelkenkaya Tatil Köyü''nü yayınlıyoruz.

Mimarlığın yanısıra başka sanat dallarında da varlık gösteren; yazdığı öykülerle-denemelerle çeşitli ödüller alan Gürhan Tümer'le mimarlık-edebiyat-yazarlık üzerine bir söyleşi yaptık. Söyleşi ve Gürhan Tümer'in ''Bir İstanbul Öyküsü'' adlı öyküsünden küçük bir bölüm SANAT sayfamızda.

EGEMİMARLIK gelecek sayısında DOSYA bölümünde KEMERALTI konusunu ele alacak. Katkıda bulunmak isteyen okuyucularımız bizimle ilişkiye geçebilirler.

Bölgesel dergi olma, bölge bütününü yansıtma amacında olan EGEMİMARLIK'ın bu amacını somutlaması için temsilcilik ve MDG'nin katkılarını beklemeyi sürdürüyoruz.

EGEMİMARLIK sizlerin katkısıyla daha olumluya, mükemmele ulaşacaktır.

Mimarlar Odası Olağanüstü Genel Kurulu Yapıldı

Olağan Genel Kurulumuzun aldığı karara koşut olarak, Olağanüstü Genel Kurul 1-2 Haziran 1991 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirildi. Olağanüstü Genel Kurul'da Yönetmelik değişiklikleri ve bazı yeni yönetmelikler görüşüldü.

Genel Kurul'da görüşülecek yönetmelik taslaklarının daha önceden bastırılıp delegasyona dağıtılamaması, tartışmaların gereksiz biçimde uzamasına dolayısıyla zaman kaybına neden oldu. Bu olumsuzluklara rağmen görüşülen ve kabul edilen yönetmeliklerin önemi dikkate alındığında Olağanüstü Genel Kurul başarılı olmuştur.

Olağanüstü Genel Kurul'daki en önemli değişiklik, Divan Başkanı sayın Ahmet Sönmez'in genel kurulu yönetirken ''kart'' uygulamasına geçmesi oldu. Bol bol sarıkart göstermekten çekinmeyen sayın Dönmez'in kart gösterirken resimlenmesi, kırmızı kart görme endişesiyle yapılamadı.

Birinci gün oluşturulan komisyonlar oda yönetmeliği, büro tescil yönetmeliği, yarışmalar yönetmeliği, işyeri temsilcilikleri yönetmeliği üzerine yaptıkları hazırlıkları genel kurulun onayına sundular. İlk onaylanan yönetmelik işyeri temsilcilikleri yönetmeliği oldu. Buna göre Mimarlar Odası önümüzdeki dönemde kamu ve özel kesimde çalışan mimarların yoğunlaştığı işyerlerinde temsilcilikler kurabilecek. Yönetmeliklerin görüşülmesi ikinci günde devam etti. Uzun tartışmalardan sonra oda yönetmeliği üzerinde bazı değişiklikler yapıldı ve ardından Olağanüstü Genel Kurul'un en önemli gündem maddesini oluşturan Büro Tescil Yönetmeliği onaylanarak yürürlüğe kondu.

Zaman yetersizliğinden dolayı ''Yarışmalar Yönetmeliği'' ve bazı yönetmelik maddeleri görüşülemedi. Bu nedenle Olağanüstü Genel Kurul kararı gereğince 1992 Olağan Genel Kurul 3 gün sürecek ve ilk günü görüşülemeyen yönetmeliklere ayrılacak.

Olağanüstü Genel Kurul'da ayrıca Oda Yönetim Kurulu'na yönelik bazı uygulama ve tavsiye kararları alındı. Bunların birkaçı şöyle;

* 66 ve 85 sayılı kararnameler gereğince odamıza üyeliği ihtiyari hale getirilen kamu personeli mimarları 1991 yılına kadar birikmiş aidat borçları affedildi.
* Oda Yönetim Kurulu'na Anayasa ve yasa değişikliklerin gündeme geleceği 1992-93 dönemine yönelik ''Alternatif TMMOB Yasası'' hazırlama görevi verildi.
* Sonbahar aylarında gerçekleştirmek üzere ''İMAR VE DEMOKRASİ KURULTAYI'' hazırlıklarının başlatılmasına karar verildi.
* Oda Yönetim Kurulu'nun ''Mimarlık Yasası'' hazırlıklarına başlaması için tavsiye kararı alındı.
* Şubelerde Onur Kurulu oluşturulmasına yönelik çalışma yapılarak ilk Olağan Genel Kurul gündemine alınması istendi. □

BODRUM (Karaada) Çevre Forumunun Ardından

Bodrum limanına 2 deniz mili uzaklıkta bulunan Karaada yapılaşmaya açılmak isteniyor. Adanın tamamı 10 bin dönüm bunun içinde 55 dönüm belediye arazisine ait. Üzerinde leleglerden kalma kalıntılarla, turistlerin uğrak yeri olan şifalı çamur ve ormanla kaplı olan; mağaralarında Akdeniz foku monacus monacusların barındığı Karaada'nın yapılaşmaya açılması duyarlı çevrelerin tepkisini çekti. Karaada boş ve tertemiz duruyor Bodrum'un karşısında. Şimdilik...

8-9 haziranda şubemizce düzenlenen ''Çevre Forumu''nda Karaada'nın turizm yapılaşmasına açılması tartışıldı. Toplantıya katılan uzmanlar ve konuşmacılar, Karaada'nın 1. Derece arkeolojik ve doğal sit karakteri taşıdığını belirterek, ''bütünüyle koruma altına alınması gerektiğini'' söylediler. Forum sonunda imzaya açılan ortak bildirgede ise Karaada için alınan ''turizm merkezi'' kararının iptali istendi ve belediyenin bu adaya sahip çıkarak ''inşaat izni vermemesi'' yönünde çaba göstermesi için çağrıda bulunuldu.

Mimarlar Odası genel başkanı Yavuz Önen'in yönettiği foruma konuşmacı olarak Edebiyat fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Ömer Özyiğit İ.Ü. Su Ürünleri Yüksek Okulu Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Bayram Öztürk, TÜRSAB Çevre Komisyonu Üyesi Hasan Fuat Hepişeri, Mimarlar Odası Üyesi Oktay Ekinci, yatırımcı firma Zeytinoğulları Grubu adına Özkan Tamer katıldı. □

İşyeri Temsilcilikleri Kuruluyor

1-2.6.1991 tarihli Olağanüstü Genel Kurulda kabul edilen işyeri temsilciliği hayata geçiriliyor. Mimarlar Odası yönetmelikleri gereğince kamu ve özel kesimde çalışan mimarların haklarının savunulması, mesleki açıdan kamu çıkarlarının korunması, sözkonusu üyelerin Oda ile doğrudan ilişkisinin sağlanması amacıyla işyeri temsilcilikleri kurulacaktır. İşyeri temsilcileri, o işyerinde çalışan oda üyesi mimarlar arasında yapılan seçim sonunda belirlenir. Seçim en az uç mimarın çalıştığı işyerinde yapılacaktır. Üçten az mimarın çalıştığı işyerinde yönetim kurulu tarafından işyeri temsilcisi atanabilecektir. İşyeri temsilcileri, işyerinde çalışan üyelerin mesleki, sosyal, ekonomik ve özlük haklarını kullanmaları doğrultusunda ve oda programı çerçevesinde etkinlik yürütecek ve yürüteceği bu çalışmalarda şubemizden yardım ve destek alacaktır.

Eğitim Komisyonu Kuruldu

Çalışmalarını sürdüren kamu ve özel kesimde ücretli çalışan mimarlar komisyonu, aynı zamanda eğitim komisyonu olarak da çalışma kararı aldı. Amacı; meslek içi eğitime yönelik olarak öğrenci ve mimarları kapsayacak çeşitli etkinliklerin düzenlenmesi olarak saptanan eğitim komisyonunun yer vermeyi düşündüğü etkinlikler şöyle;

1. Yapı tanıtımı, yeni ürün ve yapı tekniklerinin tanıtımı,
2. Mevcut mimarlık eğitiminin sorgulandığı; Mimarlar Odası, öğretim üyeleri ve öğrencilerin katılacağı bir forum düzenlenmesi,
3. Konferans, söyleşi, sergi, panel, film-slayt gösterileri düzenlenmesi,

Eğitim komisyonu toplantıları 15 günde bir Perşembe günleri Şube lokalinde gerçekleştirilmektedir. İlgili üyelerimizi ve mimarlık bölümü öğrenilerini bu komisyonda görmek bizi sevindirecektir.

Bölge Toplantımız Marmaris'te yapıldı

Şubemize bağlı birimlerle birlikte gerçekleştirdiğimiz toplantıların beşincisi 13-14 Temmuz 1991 tarihinde Marmaris'deydi.

Muğla, Bodrum, Denizli, Nazilli, Marmaris, Uşak Temsilcilikleri ve Bergama, Kuşadası, Akhisar, Fethiye, Menemen, Salihli, Milas, Ödemiş Mesleki Denetim Görevliliklerinden geniş katılım ile yapılan toplantıda alınan kararlardan bazıları şöyle;

- Karaada'ya yapılması düşünülen tesisin yaptırılmaması için; Ada'nın tamamının 1.derece Arkeolojik ve doğal sit alanı olarak ilan edilmesi için Anıtlar Kurulu'na başvurulmasına,
- İhtisas ayyrımına uymayan Akhisar, Menemen, Nazilli, Turgutreis, Uşak, Arnavutalan ve İçmeler Belediyelerinin mahkemeye verilmesine,
- Birimlerde, oturma raporu öncesi Oda onaylı "İŞ BİTİM" belgesinin Belediyelerce aranması için girişimlerde bulunulmasına...□

1990-91 D.E.Ü.Mimarlık Bölümü Mezunları

Yeni mezunlara diplomaları 19 Temmuz 1991 Cuma günü Ege Üniversitesi Mötbe Anfisinde yapılan bir törenle verildi.

Mimarlık Bölümünü ilk üç sırada bitiren Esra Güray, Canan Alagözlü, Gülnur Özyörük'e plaketleri verildi.

Aynı gün Şube binamızda mezun olarak aramıza katılan genç meslektaşlarımız için kokteyl düzenlendi.

Bu yıl mezun olarak aramıza katılan arkadaşlarımız şöyle;

Esra Güray
Canan Alagözlü
Gülnur Özyörük
Fatma Ünveren
Nazan Kayral
Selis Atagündüz
Necdet Ulema
Nahide Ertok
Gözde Hamamcıoğlu
Demet Doğru
Renin Tarman
Ömer İlhami Dalman
Gül Akmansoy
Hüseyin Selçuk Yelken
Meltem Kalya
İlke Sönmezer
Hakan Değirmenciler
Gülin Ekizoğlu
Ertan Dikmen
Güneş İlman
Gökmen Avcı
İsmail Zeyyat Özcan
Soner Kızılcan
Dilber Özgür
Günay Yılmaz
Özlem Aksel
Deniz Köktekin
Yasemin Aslan
Demet Sisalan
Engin Demir
Fatma Gülşah Dicle
Savaşkan Yılmaz
Filiz Bezci
Işıl Zeliha Gençoğlu
Gül Yasemin Özananar
Sevda Akşitoğlu
Fırat Zahit Selçuk
Gonca Bilgili
İnci Kovacıoğlu
Emre Ulaş
Rafet Yacan
Turan Ünlü
Hüseyin Güngör
Faika Gül Önürdeş
Handan Sucular
Güçhan Amedcioğlu
Ahmet Tolga Demirer
Metin Şenel

Anket Yapıyoruz

Demokratik bir işleyiş içerisinde çalışmalarda tüm üyelerin katkısını bekleyen, daha güçlü bir Mimarlar Odası yaratmanın üyeleri ile bütünleşmiş, örgütlü ve kurumsallaşmış bir yapı ile mümkün olabileceğine inanan Oda'mız yönetimi:

- Üyelerin sosyo-ekonomik, kültürel ve mesleki durumları,
- Oda üye ilişkileri
- Oda politikalarına üyelerin katkıları,

bakış açıları gibi alt başlıklarda toplanabilen konularda ayrıntılı bilgi edinmek, üye profilini belirlemek amacı ile bir anket çalışmasını başlatmış bulunuyor.

Bir yıla yakın bir süredir ücretli çalışan Mimarlar Komisyonu'nun, Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyelerinden Mümtaz Peker ve Kürşat Bumin ile birlikte hazırladığı anket formları, önümüzdeki günlerde hayata geçiriliyor. Ekim sonunda tüm çalışmaların bitmesi, Kasım ayından itibaren çeşitli sonuçların alınması bekleniyor. Birebir yöntemle gerçekleştirilecek olan anket, öğrenci anketörler tarafından yapılacak. Sağlıklı sonuçlar elde edilmesi için anketörlere üyelerimizin yardımcı olmaları gerekiyor. İzmir şubesinde ilk kez gerçekleştirilecek böylesine kapsamlı bir anketin başarılı olması için sizinle çalışacak anketörlere olabildiğince sağlıklı bilgiler vermenizi, onlara kolaylık göstermenizi bekliyoruz.□

Erythrai Davası

Şube miz Erythrai antik kentinin yapılaşmaya açılmasına ilişkin kararın iptali için İzmir 1. İdare Mahkemesi'nde dava açtı. 12 Ion kentinden biri olan Erythrai antik kentinde 1964 yılından beri aralıklı olarak kazı çalışmaları yapılmıştır. 1988 yılında bir kez daha kazıları Erythrai'de bu kazılar sondaj niteliğinde olup, kentin surlarının hemen dışında, deniz kıyısındaki AXOS vadisinde yer alan Çömlekçi Mahallesi'nde yapılmıştır. Bu bölgede yapılan çalışmalarda da antik döneme ait yapıların duvarları gün ışığına çıkartılmış ve amphora atölyesinin izlerine rastlanılmıştır.

Ayrıca Hellenistik ve Roma dönemlerine ait zengin buluntular içeren mezarlar da ortaya çıkarılmıştır.

İşte bu alan üzerine "S.S. Yeşil Ildır Konut Yapı Kooperatifi"ne ait yazlıkevler yapılmak istenmektedir.

Kısaca açıklanan bu nedenlerden ötürü İzmir 1 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun ilgili kooperatifçe hazırlanan mevzi imar planı değişikliğinin uygun görülmek suretiyle yapılaşmaya açılması hakkındaki 19.7.1991 günü ve 3086 sayılı kurul kararının iptali için 3.9.1991 tarihinde İzmir 1. İdare Mahkemesi'nde dava açtık. Şubemiz Erythrai antik kentinin yağmalanmaması için her türlü girişimde bulunacaktır.□

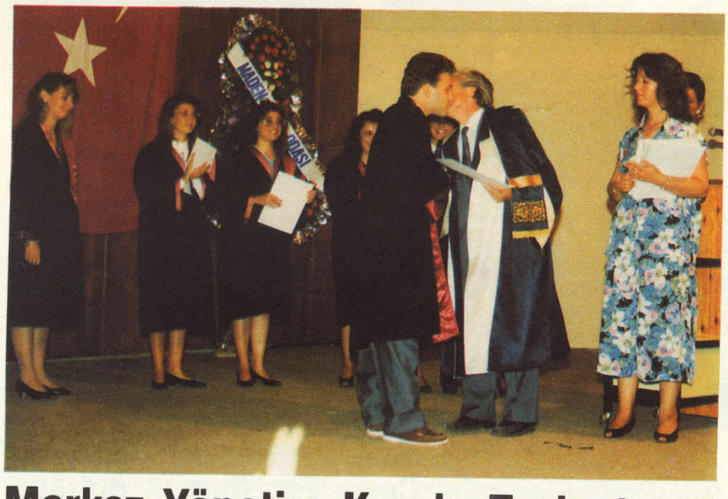

Merkez Yönetim Kurulu Toplantısı

Merkez yönetim kurulunun 22 nolu toplantısı 3.8.1991 tarihinde İzmir'de yapıldı. Yaklaşık yirmi üyenin katıldığı toplantıda, şubemizin Ayvalık'ta yaşanan sit alanlarının tahribatını gündeme getirmesi ile yapılan görüşme sonucu merkez yönetim kurulu başkanlığında bir komite kurulmasına, bu komitede Bursa ve İzmir şubesinin yer almasına,

* 1-2 Haziran 1991 tarihinde Ankara'da yapılan olağanüstü Genel Kurulda değiştirilen Oda yönetmeliğine koşut olarak Birlik Danışma Kurulunun hayata geçirilmesi için alt komisyon kurulmasına, alt komisyonun İstanbul, Ankara ve İzmir şubesi üyelerinden oluşmasına ve yapılması düşünülen Birlik Danışma Kurulu öncesi yapacağı hazırlıklar ile Kurulun üretken geçmesi hedeflenmektedir.

Birlik Danışma Kurulu toplantısının alt komisyonun çalışmalarını tamamlaması ve komisyonun önereceği bir tarihte Ankara'da yapılmasına

* Şubemizin önerisiyle gündeme alınan "Terörle mücadele yasası" ile ilgili olarak, hukuk danışmanımız Güney Dinç tarafından hazırlanan Raporun ışığı altında yapılan görüşmede bütün birimlerin çalışmalar yapmasına kanunun TMMOB platformuna taşınarak TMMOB düzeyinde mücadele başlatılmasına karar verildi.□

Uluslararası Semerkand Kenti Canlandırma Yarışması Sonuçlandı

Halen A.B.D.'de yaşayan iki Türk mimarı, Faruk Yorgancıoğlu ve Kaya Arıkoğlu'nun projeleri, seçilen ilk 5 proje arasında yer aldı.

Semerkand kentini yeniden canlandırmayı amaçlayan ''Uluslararası Semerkand Yarışmasının'' sponsörlüğü Sovyetler Birliği Mimarlar Topluluğu, Ağahan Kültür Birliği Derneği ve Özbek Mimarlar Birliği tarafından üstlenilmişti. 68 ülkeden 685 projenin katıldığı yarışma çok sayıda proje ile dünya çapında yaygın bir katılımın gerçekleşmesi açısından son 10 yılın en ilgi çekici yarışması olarak nitelendiriliyor.

Jürinin bir sıralama yapmaksızın seçtiği projelerin mimarları şunlar:

1. Faruk Yorgancıoğlu ve Kaya Arıkoğlu (ABD)
2. Patrick Berger (Fransa)
3. Stüdio 333/Stephen Mc Dougall (İngiltere)
4. Arcsim/Alexander IARIN (SSCB)
5. Hidetoshi OHNO (Japonya)

Yarışmadaki başarılarıyla haklı bir övgü kazanan mimarlarımızdan Faruk Yorgancıoğlu, 1950 yılında İzmir'de doğdu. ABD'de Maryland Üniversitesi Mimarlık Bölümünü bitirdikten sonra Yale Üniversitesi'nden master derecesini aldı. Yorgancıoğlu, bir süre Ankara'da Turizm Bankası Fiziksel Planlama Grubu'nda çalıştı.

Başarılı çalışmanın diğer ortağı Kaya Arıkoğlu, 1949 (ABD) Baltimore doğumlu, Adana kökenli bir aileden gelen Arıkoğlu, mimarlık eğitimini ABD'de Maryland Üniversitesi'nden sonra devam ettiği Cornel Üniversitesine 1976 yılında bitirerek tamamlandı. □

Çarşamba Söyleşileri

Geçtiğimiz aylarda gerçekleştirilen ''Korumacılık söyleşileri'' nin büyük ilgi görmesi üzerine, ekim ayından itibaren bir dizi söyleşi daha gerçekleştireceğiz. Mimarlık ve sanat, mimarlık ve felsefe gibi çeşitli konuların işleneceği söyleşilere çok sayıda konuşmacı davet edilecek. Aralık ayı ortasına kadar devam edecek olan söyleşileri kesin programını önümüzdeki günlerde açıklayacağız. □

Doğal ve Tarihi Çevre Yağmasına Yeni Bir Örnek: FOÇA

11 Haziran 1991 den itibaren gerek şubemiz yönetim kurulu, gerekse kent-çevre komisyonu gündeminde yer tutan Foça konusunda toplanan deliller dosyalanarak 16 Ağustos'ta şubemiz lokalinde düzenlenen bir toplantıyla basına açıklandı. Bu dosyalar ilgili yerlere verildi. Çalışmalar sonunda elde edilen bilgiler ilgi çekiciydi. Ülkemizin pekçok yerinde tanık olduğumuz doğal ve tarihi çevre yağmasına Foça'da da tanık olunuyordu. 3000 yıllık bir tarihe sahip olan; pekçok tarihsel, kültürel ve doğal güzellikleri barındıran FOÇA son 10 yılda yetersiz koruma yasaları, spekülatif kazanç peşinde koşan çıkar çevreleri, tarafından sorumsuzca tahrip ediliyordu. Antik Foça'nın büyük bir bölümü üzerinde son 10 yıl öncesine dek yapılar bulunmamaktaydı. 1970'li yıllarda ilkkez oluşturulan sit alanları, 1980 yılından itibaren çok kez değiştirilerek küçültülmüş ve Foça'nın birçok yeri, yeşilalanları imara açılmıştır.

Foça'da geçmiş ve bugün birlikte.

Başbakanlık Özel Çevre Koruma Kurumu'nun hazırlayarak 10 Nisan 1991 tarihinde onaylamış olduğu Foça Revizyon imar planı Foça ve Phokala'yı korumaktan uzaktır. Kurum tarafından bu imar planı hazırlanırken, kent merkezi ve yakın çevresi gereği glibi incelenmemiş, yalnız mevcut arkeolojik sit alanları gözönünde bulundurulmuş ve gerçek sit alanlarının durumu kesinlikle araştırılmamış, gerekli uzmanlarla ilişkiye geçilmemiş, kararlar eksik ve yanlış olmuştur.

Dünyanın en eski antik tiyatrolarından birinin yer aldığı alan sit alanı dışında bırakılmış, yapılaşma izinlerine olanak sağlanmıştır. Sözkonusu alanda arkeologların geçtiğimiz ay yaptıkları kazılarda antik tiyatro ortaya çıkarılmıştır.

Tüm bu gelişmeleri yakından izleyen şubemizin konu ile ilgili çalışmaları devam etmektedir. Çok yönlü olarak sürdürülen çalışmalar sonunda elde edilen çalışmalar sonunda elde edilen dökümanlar, gelecek sayımızda ayrıntılı olarak işlenecektir. □

BASINDAN.BASINDAN.BASINDAN...

FOÇA

Koruma Kurulu'na karşı dava

ÜMİT OTAN

İZMİR-Yetkililerin ilgisizliği, ihmali ve alınan yanlış kararlar Foça'nın sonunu hazırlıyor. Üç bin yıl öncesini günümüze taşıyan Foça'da son 10 yılda her şey değildi. Koruma kurulları 1.derece SİT alanlarına inşaat izni verirken, belediyeler çaresiz. Mimarlar Odası İzmir Şubesi, İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu üyelerini mahkemeye veriyor. Nedeni de **"1.derece SİT alanına inşaat izni vermek ihmal değil kasıttır."**

İşadamı **Mazhar Zorlu,** Foça Atatürk Mahallesi sahil caddesinde bulunan 1. derecede SİT alanı içine 5 katlı otel yapımı için proje hazırlatıp İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na izin için başvuruyor. Kurul 18.2.1988 tarihli ve 105 sayılı kararıyla, **'projenin uygun olduğuna karar verildi'** diyor. veriyor. O tarihte Belediye Baş- sin. İzinden sonra eski, 19. Hanı'nın temelinde çalışm ki Belediye Başkanı **Nihat** ten sonra konunun üzerine **bir yanlış olacağı'** yaklaşımı başvuruyor.

İzmir 1 Numaralı Kültür ve rını Koruma Kurulu 20.4.1989 sayılı kararla, **"Projeler kurula sık bilgi sunduğu, bu nedenle hat** lirtilerek, **"Tuzhan'ın mevcut du dan yararlanılarak orijinaline uyg nunun yapılmasına ve yapının fa karşı olarak değerlendirilmesine"** k

Tuzhan binası yıkılıp yok edilirk duvarları da yakılıyor. Kurul durun 14.5.1989 gün ve 1010 sayılı kararıyla

EGE'DEN - İZMİR'DEN HABERLER — 31 AĞUSTOS 1991 CUMARTESİ

Bu da sahte antik duvar

Foçalı uyanık müteahhit arsası küçülmesin diye kale duvarının üzerine inşaat yapıp, yok ettiği kale duvarının sahtesini ördürdü

■ **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, Bilal Erbaş'a alt inşaatın yapılabilmesi için, "Temel harfiyatınızın önünde antik kale duvarları var. Temelinizi duvardan 3 metre geride alın" deyince müteahhit kendi kafasına göre sahte duvarla soruna pratik çözüm buluverdi**

MUZAFFER OKTAY

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun inşaat koşuluna uyabilmek için binlerce yıllık antik duvarın sahtesi yapıldı. Müteahhit Bilal **Erbaş**'ın inşaat- ... stim- ... **hklarını Koruma Kurulu da Arkeoloji Müzesi** denetiminde temel hafriyatı yapılabileceğini açıkladı.

Bu arada da inşaat ... vam etti. Kale- ... nın bir- ...

Mimarlar Odası, Foça Belediyesi ile Koruma Kurulu'nu mahkemeye veriyor

Foça'da 'tahribat'a isyan

ERGÜL SATIÇ İZMİR (hha)

SON yıllarda ciddi bi- ...cimde doğal ve tarihi çevre yağmasına sahne ...dikçe ilgi uyandıra- ... Foça'nın antik dokusu ... bir karı- ... le getirmeye çalışı. Ancak Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tampon bölgelerde de inşaat yapılmasına izin vermiş olduğunu ve yapılaşmaya izin verdiğini belirtiyor. Bu kararı ise İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu 12 Ekim 1989'da ... karar vermek zorunda kalmıştı. Ancak bu karara ... saatin tamamlanmasını sağladı."

Söz konusu ishan tu- ... muyle yıkılıncaya kadar mücadeleye devam ede- ... ceklerini belirten **Dönmez**, olayın çok ciddi olduğunu, bir **polisiektik**' olduğunu, bir kısım çıkar çevreleri uğ- ... larının kasıtlı olarak yok e- ... dildiğini öne sürdü.

Öte yandan Foça'nın bir ... Bodrum, bir Kuşadası gi- ... masını istemediklerini bi- ... lerten bir grup vatandaş 1991 imzalı bir protesto ... maktubu hazırladı.

Kentin, müteahhit azınlığın egemenliğinden kurtarılmasını istediklerini anlatan Foçalılar, bu durumu eski ve yeni belediye ... kanlarının sorumlu ... nu öne sürdü. Oku- ... ...mamayı ... re karşı kaymakamlık ... ...e da bin- ... rihi değerleri ... türdü. İnşaatı iç- ... duvarlarını dozerle y- ... Yine Foçalıların 'mumde- ... kamının da d- ... yısı kalıp ... lumlu ... meyen ... diği ...

Foça Festivali'nde SİT tartışması

FOÇA, A.A.- Mimarlar Oda- ... si İzmir Şubesi Başkanı Ali Dönmez, Foça'daki Tuzhan binası- ... nın 1. derece SİT alanı olmasına rağmen korunmasının önlenmesi- ... ne karşı çıkarak, Foça Festivali'ni protesto etmiş olduklarını ... söyledi. Dönmez, Foça'da bir kültür festivali düzenlenmesini ... olumlu karşıladıklarını, ancak ... merkezinde bulunan ve 1. derece SİT alanı olan Tuzhan binasının yeniden onarılmasına karşı ... çıkmalarının sebebini ise, ... bu binanın yeniden onarılmasının ... bir bahane olduğunu ve Tuzhan'ın yeniden yıkılmak istendiğini ... belirtmiş olduklarını ... söyledi. Dönmez, bu yerde ... Belediye Başkanı Nihat Dirim'in, bu yerde bir ... mas gerçekleştirmek istediğini ... ve bu yerde yıkılmak istenen ... Tuzhan binasının yıkılmasına ... Belediye Başkanı Nihat Dirim de, sözkonusu binanın ... yıkılmasına karşı çıktıklarını ... ve kendisinin yeni çıkmenirken sessiz ... Ali Dönmez'in iddiasını ... kalmayı sağladığını ... reddetmiş olduğunu ... ve gerçekleştirebilmek ... Ali Dönmez'in iddiasına ... a sonradan ördüğü duvarı bile 'kale' duvarı gi-

17 AĞUSTOS 1991 CUMARTESİ

Mimarlar Odası Foça yararına savaş başlattı

■ **Mimarlar Odası İzmir Şubesi Başkanı Ali Dönmez, Foça'nın yağmalandığını, yörenin halk tarafından korunurken son 10 yılda sorumsuz yetkililerce tahrip edildiğini savunarak, ilçe ve çevresi için mücadele başlatıldıklarını belirtti.**

MUZAFFER OKTAY

Mimarlar Odası İzmir Şubesi Başkanı **Ali Dönmez** işadamı **Mazhar** ...ki Foça'nın önşimdiki belediye ...luna gideceğine, özellikle doğal ve arkeolojik SIT'lerde yapılanmalara açtı. Bunun en güzel örneği, tarihi Tuzhan binasının üzerine inşa edilmeye başlanan Mazhar Zorlu'ya ait oteldir. Her iki belediye başkanı da suçludur. 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu bu konuda da kendisi ile çelişen kararlar verdi. Birinci derece SIT alanı içindeki bölgeye inşaat izni verildi. Bu izne Serdar Mersin de ruhsat ile destek oldu. İnşaat sahibi Mazhar Zorlu da hem SIT alanına bina yapmış, hem de kurulun 'binanın taş duvarlarının aynen korunması' koşuluna uymamıştır. Şimdiki Belediye Başkanı Nihat Dirim de yıkım kararı ver-

Mimarlar Odası İzmir Şubesi Başkanı Ali Dönmez, Foça'nın yağmalandığını, yörenin halk tarafından korunurken son 10 yılda sorumsuz yetkililerce tahrip edildiğini savunarak, ilçe ve çevresi için mücadele başlattıklarını belirtti.

Mimarlar Odası İzmir Şubesi Başkanı Ali Dönmez, Foça'nın yağmalandığını, yörenin halk tarafından korunurken son 10 yılda sorumsuz yetkililerce tahrip edildiğini savunarak, ilçe ve çevresi için mücadele başlattıklarını belirtti.

MUZAFFER OKTAY

Mimarlar Odası İzmir Şubesi Başkanı **Ali Dönmez**, işadamı **Mazhar** ...ki Foça'nın önşimdiki belediye ...luna gideceğine, özellikle doğal ve arkeolojik SIT'lerde yapılanmalara açtı. Bunun en güzel örneği, tarihi Tuzhan binasının üzerine inşa edilmeye başlanan Mazhar Zorlu'ya ait oteldir. Her iki belediye başkanı da suçludur. 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu bu konuda da kendisi ile çelişen kararlar verdi. Birinci derece SIT alanı içindeki bölgeye inşaat izni verildi. Bu izne Serdar Mersin de ruhsat ile destek oldu. İnşaat sahibi Mazhar Zorlu da hem SIT alanına bina yapmış, hem de kurulun 'binanın taş duvarlarının aynen korunması' koşuluna uymamıştır. Şimdiki Belediye Başkanı Nihat Dirim de yıkım kararı ver-

Düzenlediği basın toplantısında **Foça**'nın yağmalandığını, 3.000 yıllık tarihi bulunan yörenin halk tarafından korunurken son 10 yılda sorumsuz yetkililer tarafından tahrip edildiğini savunan **Mimarlar Odası** Başkanı **Dönmez**, bölgede betonlaşmaya olanak tanımak için SIT alanlarının daraltıldığını, küçük bir gru-

"Kurul, Foça'nın yanlış ve küçük olan SIT alanlarını düzeltme yoluna gideceğine, özellikle doğal ve arkeolojik SIT'lerde yapılanmalara açtı. Bunun en güzel örneği, tarihi Tuzhan binasının üzerine inşa edilmeye başlanan Mazhar Zorlu'ya ait oteldir. Her iki belediye başkanı da suçludur. 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu bu konuda da kendisi ile çelişen kararlar verdi. Birinci derece SIT alanı içindeki bölgeye inşaat izni verildi. Bu izne Serdar Mersin de ruhsat ile destek oldu. İnşaat sahibi Mazhar Zorlu da hem SIT alanına bina yapmış, hem de kurulun 'binanın taş duvarlarının aynen korunması' koşuluna uymamıştır. Şimdiki Belediye Başkanı Nihat Dirim de yıkım kararı ver-

Kamuda Çalışan Mimar ve Mühendislere Adil Ücret Ödenmelidir

İktidar, Kamu Kesiminde Çalışan Mimar ve Mühendislerin Ücret İstemlerine Duyarsız

Son yıllarda uygulanagelen ekonomi politikaları sonucu, kamu işyerlerinde çalışan mimar ve mühendislerin ekonomik durumları, üretim sürecinde ve ülkemiz kalkınmasında aldıkları yerin ve ürettikleri hizmetlerin niteliğiyle asla bağdaşmayan bir seviyeye düşürülmüştür.

Bakanlar kurulu, 657 sayılı Yasaya bağlı olarak veya sözleşmeli statüsünde çalışan mimar ve mühendislerin ücretlerini son Temmuz ayında yapılan düzenlemelerle de adil bir düzeye getirmedi. Bu konuda odaların ve TMMOB'nın Maliye Bakanlığı ve mühendis-mimar bakanlara ilettiği görüş ve öneriler sonuçsuz kaldı. Örneğin, son düzenlemelerle 657 sayılı Yasa kapsamında çalışan ve en üst derece ve kademeye gelmiş, 1.derecenin 4.kademesinden ücret alan değişik mesleklerden elemanlara ödenen, yan ödemeler dahil net aylık ücretler şöyle:

Mimar-Mühendis.....2.438.450.-TL.
Uzman Doktor.....3.174.266.-TL.
Prof. Doktor.....5.083.383.-TL.
Yargıç.....4.855.833.-TL.
Kıdemli Albay.....4.470.000.-TL.

Öte yandan, özellikle "işçi" statüsünde sendikalı çalışanların bulunduğu işyerlerinde, bu haktan yoksun bırakılan mimar ve mühendisler ile diğer çalışanların ücretleri arasında açık bir dengesizlik yaşanmaktadır. Örneğin TEK'e bağlı elektronik işletmesinde çalışan bir teknisyen son zamlarla 4.500.000.-TL. dolayında bir aylık ücret alabilirken, amiri durumunda bir mühendis veya mimarın ücreti bu rakamın yarısında kalmaktadır.

Kamu kesiminde çalışan meslektaşlarımızın sorunlarına yönelik çalışmalar, bütün birimlerimizde ve TMMOB kapsamında yeni bir hız kazanmaktadır. Kamu kesiminde çalışan mimar ve mühendislerin adil bir yasal statüye kavuşturulması ve bugün için en kısa zamanda ücretlerinde gerekli iyileştirmelerin yapılması doğrultusunda taleplerimizi, gerekli her araçla, iktidara ve iktidara aday olanlara iletelim!..□

Thyateira Antik Kentinde İnşaat

Akhisar'dan

Akhisar'a bir gün yolunuz düşerse, kentin merkezinde "Tepemezarlığı" olarak bilinen arkeolojik sit alanı dikkatinizi çekecektir. Burası tarihi "Thyateira" kentinin kalıntılarının bulunduğu 1. derece arkeolojik sit alanı olarak tescillenmiş bir bölgedir. Akhisar'ın bilinen tek arkeolojik bölgesi olan bu yerin dört tarafı yapılanmış durumdadır. Antik kent kalıntılarının kuzeyinde ve kalıntılara bitişik olarak Kaymakamlık Lojmanı, Lojmanların doğusunda, yolun karşı tarafında da Ali Şefik Ortaokulu bulunmaktadır. Okul idaresi Thyateira antik kenti kalıntılarına cepheli batı bahçesine ilave bina yapmak üzere 12.9.1991 tarihinde kazı çalışmalarını başlattı. Sonra neler oldu.

Ertesi gün "Geç Bizans Dönemi"ne ait olduğu sanılan bir "Duvar" belirginleşmeye başlayınca duyarlı Akhisar'lılar durumu Kaymakamlığa ilettiler. Kaymakamlığın konuya duyarsız kalması ve çıkan buluntuların tahribi nedeniyle bu kez savcılığa başvuruldu.

Savcılık kazıyı Cumartesi sabahına kadar durdurdu.

14 Eylül Cumartesi sabahı Manisa Müze Müdürlüğü yetkilileri kazı yerine gelip inceleme yapmış ve 18 Eylül 91 tarihinde konunun İzmir 2 nolu taşınmazı Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Kurulunda görüşülerek karara bağlanacağını bu nedenle bu tarihe kadar herhangi bir çalışma yapılmamasını, ortaya çıkan antik duvarın korunmasını belirtmiş olmasına rağmen 15 Eylül Pazar günü temel kazısını sürdürenler ortaya çıkmış bulunan duvarı tahrip ederek, çalışmalarını sürdürdüler. Bu esnada Roma dönemine ait Mermer kapı alınlıkları, sütunlar ortaya çıktı.

16 Eylül Pazartesi günü Manisa müzesinde tekrar gelen yetkililer yapılan tahribatı bir raporla Akhisar Kaymakamlığına ilettiler. Bunun üzerine kazı İzmir 2.Nolu Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 18 Eylül 1991 Çarşamba günü yapacağı toplantıya kadar durduruldu.

Kurul konuyla ilgili "Ali Şefik Ortaokulunun batı bahçesinde yapılan kazı çalışmalarının derhal durdurulmasına, konunun ilgili yerlere ivedilikle bildirilmesine, bu kazı çalışması sırasında ortaya çıkarılan antik yapı kalıntılarını tahrip edenler hakkında yasal kavuşturma açılmasına, söz konusu alanda tespit edilen yoğun arkeolojik buluntular nedeniyle, ilgili Müzesince burada sit irdeleme çalışması yapılarak sonucun Kurulumuza iletilmesi" yolunda bir karar alarak tahribatı durduruldu.

Akhisar Mesleki Denetim Görevliliğimiz ve diğer Oda'lar ortak bir açıklama yaparak; Thyaeteira antik kenti ve bu kentin merkezi olan bu alanın en az Bergama, Efes, Truva kadar değerli olduğunu, bu nedenle bu bölgede inşaat yapılmasından vazgeçilmesini, arkeolojik kazılar başlayıncaya kadar, yeni tahribatlar yapılmaması gerektiğini belirttiler.

Bodrum Çevre Düzeni Planı Üzerine

Bodrum'dan

Bodrum yarımadasında planlanmış alanlar henüz dolmamışken yeni yapılmış olan bu planla birçok yer planlama alanına alınmıştır. Bugünkü yapılaşmanın bile fazla olduğu düşünülen Bodrum'da bu planla yoğunluklar daha da arttırılmıştır. Ancak şunu da gözardı etmemek gerekirki yapılaşmaya açılan alanların bir kısmı daha önce Bodrum Belediyesince mevzii imar planları kabul edilmiş veya ön izin verilmiş alanlardır.

Konu detaylı incelendiğinde;

1- Özel karakterlerini koruyan, şu anki plan koşulları ile nispeten uygun şartlarla yapılaşan kırsal yerleşim alanları genişletilmiş ve yoğunluk arttırılmıştır.

2- Kamu ve Orman arazileri turizm ve yerleşim alanları olarak yapılaşmaya açılmış bu arada Bodrum'un yıllardır tek mesire yeri olan Karaada da turizm alanı haline getirilmiş, Belediyeye ait olan günübirlik alan dahi gözönüne alınmamıştır.

3- Kıyı kesiminde öyle bir yapılaşma düşünülmüştürki hiç yeşil kalmadan Turizm alanları oluşturulmuştur.

4- Bu yoğunluklar arttırılıp, yeni yerleşim alanları oluşturulurken şu anda bile yetersiz olan alt yapı hiç düşünülmemiştir.

5- Bu plan, kıyı kısmında oluşturulan yerleşim alanları ile Bakanlıklar arası sürtüşmeye neden olacaktır. Turizm alanı ilan edilen yerlerin kıyı kısımları Tarım-Orman ve Köy İşleri Bakanlığı'nca balık çiftlikleri olarak kiralanmış bulunmaktadır.

6- Tarım alanları ise düşünülmeden yapılaşmaya açılmış, inşaat ruhtasına bile gerek kalmadan büyük yoğunlukta yapılaşmaya imkan sağlanmıştır.

7- 2. konut alanlarının imara açılması özellikle Belediyemizce önlenmeye çalışıldığı halde büyük bir alan 2. konuta açılmış bulunmaktadır. Yenilerini önlemeye, mevcutları ise Turizme dönüştürmeyi düşündüğümüz 2.konut alanlarının çıkarcı grupların isteği doğrultusunda planlamaya açıldığı görülmüştür.

8- Bu plan yapılırken ön araştırmaların ya az ya da hiç yapılmamış olduğu gözlenmektedir. Şöyleki; daha önce planlanmış ve hatta yapılaşmış alanlar dahi planda belirtilmemiş, yapılaşma alanları dışında bırakılmıştır.

9- Torba kavşağında düşünülen otogar ve toptan ticaret alanı gerek arazinin topografik durumu ve gerekse konumu açısından son derece hatalı olarak planlanmıştır. Şu anda ki Bodrum girişinden Konacığa kadar olan yol, antik bir alan içinden geçmektedir. Bu nedenle bu hattın kesinlikle başka bir yere kaydırılması gerekmektedir. Buna bağlı olarakda otogar ve toptan ticaret alanı daha uygun bir alana alınabilir. Böylelikle otogardan yarımadanın diğer uçlarına ulaşımda kolay olacaktır.

Bodrum bugün tüm dünyaya malolmuş bir turizm bölgesidir. Bu nedenle bu alan sıradan bir ilçenin planlaması gibi değil özel olarak planlanmalıdır. Ciddi bir şekilde ele alınmalı ve uzmanlarca yeterli araştırma ve çalışmalar yapılarak gerçekleştirilmelidir.

Bu çalışmalar memur zihniyetiyle veya çıkarcı çevrelerin istekleri doğrultusunda değil, bölgenin geleceğine yönelik gelişmesini sağlıyacak kapasitedeki kişiler tarafından, yerindeki tüm sosyal, topografik, ekonomik ve bunun gibi zorunlu araştırmalar yapılıp yerel yönetimlerinde görüşleri alınarak hazırlanmalıdır.

Bu faktörlerin hiçbirine sahip olmayan bu planın kabul edilmesi ve uygulanması odamızca mümkün görülmektedir.□

Kordon'da "Kazıklı Yol"a Hayır!

Konu

Gümrük meydanında son bulan Mustafa Kemal Sahil Bulvarının devamı olarak Kordonboyu önüne bir kazıklı yol yapılacağı açıklanmış ve projesi dahi yapılmadan ve eksiltme ihalesine çıkarılmadan Çeşme Otoyolunu yapmakta olan Bayındır AŞ'ye ek iş olarak verilmiştir. Yapılacak olan işin bu biçimde Bayındır AŞ'ye verilmesi, yapılacak olan yolun'da bir hızlı motorlu trafik arteri olacağının bir göstergesidir.

Kazıklı Yolun Yapılma Amacı

Bu yolun amacının Üçkuyular'dan başlayarak Gümrük Meydanı'na uzanan Mustafa Kemal Sahil Bulvarı'nı devam ettirmek ve Karşıyaka yoluna bağlamak olduğu belirtilmiştir.

Çeşme otoyolunun kent bağlantısının Üçkuyularda olduğu dikkate alındığında bu yolun bir kent içi geçiş yolu, bir transit yol, hızlı motorlu trafik arteri haline geleceği açıktır.

Kordonboyunun Tarihçesi ve Önemi

Kordonboyu ve dalga kıran bundan yaklaşık 120 yıl önce yapılmıştır. Yapımında Efes Antik Kentinin taşları kullanılmıştır. Deniz kıyısı seti kıyı yolu, promenadı, dalga kıranı, bir eski limanı ve bu limana hizmet veren eski yapılarıyla bir bütün olarak "ESKİ ESER" dir. Yolun kaplamasının değiştirilmiş ve buradaki iki katlı eski yapıların yıkılarak yüksek katlı binaların yapılmış olması bu eski eser niteliğini değiştirmemiştir. Ayrıca, Kordonboyu bu günkü toplumumuzun yakın tarihinde çok önemli olayların geçtiği bir alandır. Ülkenin işgalcilerden temizlenmesinin son durağıdır. Ulusal Kurtuluşun ünlü "Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir" emri burada yerine getirilmiştir. İzmir'lilerin Atatürk'e hediye ettiği bina buradadır ve bugün Atatürk Müzesi olarak kullanılmaktadır.

Gümrük ile Alsancak limanı arasında Kordonboyu olarak adlandırılan yol İzmir için bir varlık meselesidir. İzmir'in kartpostallardaki simgesi Saat Kulesi ve Kordondur. Kordon Çin seddine benzetilse de, koku içinde olsa da İzmir'in kent kimliğinin bütün Türkiye'ye mal olmuş en önde gelen parçasıdır. Kordon'un özelliği deniz kenarında zengin ve gelenekselleşmiş bir sosyal yaşantısı olmasıdır.

İzmir'e gelen her yabancı, askerliğini bu kentte yapmış her kişi, İzmir halkının istisnasız hepsi İzmir olarak Kordonboyunu tanımaktadırlar. Ve burada yaşantılarının en güzel anılarını bırakmışlar, gün batımını burada seyretmişlerdir. Burası halen canlı olarak yaşamaktadır ve eskiden oluşmuş geleneklerini bu yol üzerindeki lokantalar, kafeler, lokaller, oteller, kahvehaneler, sinemalar, bürolar ve konutlarda saklamaktadır.

Sünnetleri, düğünleri, nişanları, yaş günlerini, resmi törenleri, kutlamaları Kordonboyu'ndaki açık ve kapalı mekanlarda yapmak bir gelenektir

"KAZIKLI YOL"UN Getireceği Olumsuzluklar

İzmir kenti yapılmış olan yollar ve yapılması düşünülen yollar ile, Güzelbahçe'den Bostanlı'ya kadar bir hızlı trafik arteri ile kıyılarını motorlu trafiğe tahsis etmektedir. Kent halkının deniz ile ilişkisi fiilen kesilmektedir. Bu yolların deniz tarafında tretuar olmasının bir anlamı yoktur. Çünkü deniz ile kent arasında yoğun ve hızlı bir motorlu trafik bulunacaktır.

İzmir bir deniz kıyı kenti olmaktan çıkacaktır.

Bugün İzmir'i Çiğli'den Üçkuyular'a kadar çevreleyen bir otoyol yapılmaktadır. Ve birkaç yıl içerisinde bu yolun tamamlanacağı belirtilmiştir. İzmir'den transit geçen motorlu trafiği emecek ve kentin iç trafiğini rahatlatacak olan bu dev proje yapılırken, Mustafa Kemal Sahil Bulvarı'nı Gümrük'ten itibaren devam ettirerek tarihi Kordonboyu'nu öldürmek ve kentin içinden geçen ikinci bir transit yol haline getirmek hem milli israf, hem de maddi değerlerimize, geleneklerimize saldırı demektir.

"KAZIKLI YOL'a Alternatifler

Kordonboyu önüne "Kazıklı Yol" yapılması bir mecburiyet değildir. Başka alternatifler de bulunmaktadır. Bu mesele İzmir kent bütünü göz önüne alınarak hazırlanacak bir ulaşım planlaması ile doğru bir çözüme ulaşabilir.

İzmir'in ihtiyacı kentin içinden geçen bir transit yol değil, toplu taşım sisteminin kurulması ve kent içi trafiğinin yapılmakta olan çevre otoyolu ile mevcut kent geçişine bağlanmasıdır.

Mustafa Kemal Sahil Bulvarı'nın Gümrük'te tıkandığı bir gerçektir ve bunun çözümü bu yolun trafiğini kentin içine aktarmak ve mevcut kent geçişine bağlamaktır. Esasen, Mustafa Kemal Sahil Bulvarı'nı kent içine bağlayan ve alt geçişli projeler yıllar önce yapılmıştır. Bunlar Belediye'de bulunmaktadır. Kazıklı Yol'a karar verenler bunlara bir göz atmak ihtiyacını duymamışlardır. Bu mevcut üst geçitlerin yapılması ile kısa sürede Gümrük'teki tıkanma çözülebilecektir ve zaten böyle planlanmıştır. Büyükşehir Belediyesi de bu konuda üzerine düşen görevi kesinlikle yerine getirmemiş, göstermiş olduğu duyarsız tavrı ile bir anlamda projeyi onaylamıştır.

Gümrük'ten Basmane istikametine yönelen iki arter Gazi ve Fevzipaşa Bulvarları yeni bir planlama ile tek yönlü olarak Mustafa Kemal Sahil Bulvarı'na bağlanabilirler hatta bu yollar üzerinden ikinci kat yollar yapılarak Mürsel Paşa Bulvarı'ndan mevcut kent geçişine bağlantılar yapılabilir. Kent haritasına bakabilen herkes bu alternatiflerin kazıklı yoldan çok daha kısa güzergahlar olduklarını görebilir.

Ciddi bir çalışma ile bu alternatifler değerlendirilebilir ve İzmir'in ileride yapılacak olan toplu ulaşım sistemini gözönüne alan, ona engel yaratmayacak çözümde bulunabilir.

Sonuç

Özetle, "Kazıklı Yol" bütün kıyıyı bir kent geçişi transit yol ile İzmir kentine kapatacak, bir eski eseri ortadan kaldıracak, tarihimizin en önemli olaylarından bazılarının geçtiği alanları yok edecek, zengin bir sosyal yaşantının sonunu getirecektir.

Oda'mız maddi ve geleneksel değerlerimizi koruyan Kordonboyu'nun;

-Gayri menkul bir eski eser olarak,

-Çok önemli tarihi olayların geçtiği bir alan olarak korunmaya alınmasını,

-Motorlu trafikten arındırılmasını ve,

-İzmir'in toplu taşım sisteminin kurulmasını,

-Transit motorlu geçişlerin kent dışı çevre otoyoluna aktarılmasını hedefleyen çözümlerden yanadır.

Kordonboyu'na "Kazıklı Yol" yapmak istemek "Saat Kulesi"ni yıkmakla eş anlamlıdır.

Bütün bu gerekçelerden dolayı Mimarlar Odası İzmir Şubesi olarak Kordonboyu'na "Kazıklı Yol" yapılmasını istemiyor, "Kazıklı Yol"un yapılmasını engellemek için her türlü girişimde bulunacağımızı belirtiyoruz.

YÖNETİM KURULU

91/2 sayımızda YAPI TANITIM bölümünde yer alan Orhan Erdil'in "Atakent (Venedik Sitesi) Çiğli" başlıklı yazısına yanıt olarak gelen Prof.Dr.Doğan Tuna'nın yazısını yayınlıyoruz.

Mimarlar Odası İzmir Şubesi'nin olumlu bir atılım olarak nitelediğim EGE MİMARLIK dergisini özel bir ilgiyle izlemekteyim.

Derginin 91/2 sayısında meslektaşımız Sayın Erdil'in İzmir - Bostanlı'da Emlak Bankası tarafından gerçekleştirilen ATAKENT-1 Mahallesi ile ilgili açıklamaları size bu yazıyı yazmama neden olmuştur.

Kanımca, Yayın Komitesi Sayın Erdil'in açıklamalarını incelemeden yayınlaması ile, meslektaşlar arasında hoş olmayan bir polemiğe ve tartışmaya neden oldu. Zira, meslektaşımız konu ile ilgili teknik, estetik ve mimarlık açıklamaları yerine, gerçek dışı açıklamalarda bulunmuş, adımı vermeden küçük düşürücü suçlama ve kötülemelerde bulunmuştur.

Sayın Erdil'in meslek bilgi, görgü ve deneyimleri ile gerçekleştirdiği diğer yapıtları tartışma dışıdır. Gönül isterdiki, tartışmaya neden bu projesi yerine, her yönü ile örnek gösterilebileceği başka projelerini yayınlasın.

EGEMİMARLIK dergisinin 91/2 sayısının 52-53. sayfalarında yayınlanan ATAKENT (Venedik Sitesi) ÇİĞLİ başlıklı yazı ile ilgili aşağıdaki açıklamalarımın Dergimizin gelecek sayısında yayınlanmasını bir meslektaş olarak rica ederim.

1 Emlâk Bankası tarafından gerçekleştirilen ATAKENT 1. Mahallesi Çiğli'de olmayıp Karşıyaka - B O S T A N L I 'dadır.

2 " Venedik Sitesi " adı, Sayın Erdil'in bu projeden çok önceleri tasarlayıp, Hürriyet ve Yeniasır gazetelerinde İzmir için tasarladığı projeler arasında yayınladığı bir sitenin adıdır. Bu projenin ATAKENT projesi ile özdeşleşmesi gene Sayın Erdil' in basına yaptığı açıklamalar ile olmuştur, temenni ederim, Sayın Erdil Florida'da görüp benimsediği bu projesini bir gün gerçekleştirebilir.

3 ATAKENT projesine Sayın Erdil' in belirttiği gibi, bir Genel Müdür yardımcısının arkadaşı ve o yıllarda emekli olan, İzmir'deki Mimari Fakültesinin Prof.Dr. bir mimar olarak, işleri karıştırmak üzere katılmadım.

ATAKENT projesi konu olarak gündeme geldiğinde Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı idim. Emlâk Kredi Bankası Genel Müdürlüğünün yazılı istemi üzerine YÖK tarafından görevlendirildim.

Projenin konu olarak ele alınmasından gerçekleşme sürecinin sonuna kadar tüm çalışmalara D a n ı ş m a n olarak katıldım. Amacım, İzmir'de çağdaş, ve örnek olarak nitelendirilebilecek bir yerleşmenin gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktı.

Atakent (Venedik Sitesi) Çiğli:

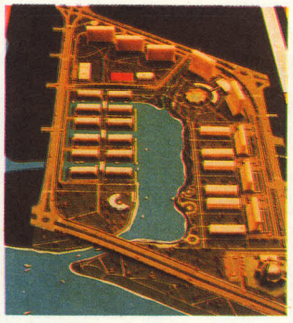

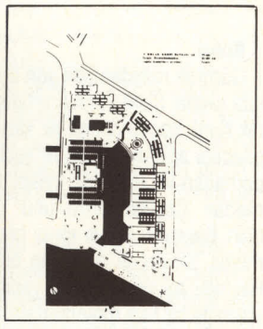

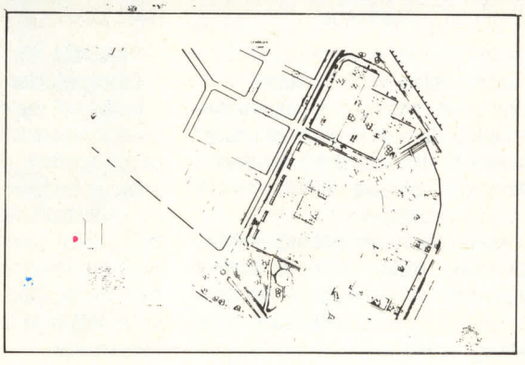

Sayın Erdil'in adı, diğer İzmirli meslektaşlarımın adları ile birlikte tarafımdan önerildiği gibi, gerek bu işin kendisine verilmesinde ve gerekse daha sonraları gene İzmirli firmaların uygulamaları üstlenmelerine aktif olarak çalıştım.

4 Sayın Erdil'in yerleşme düzeni ve konutlar ile ilgili tüm önerileri, Banka yetkilileri ve ilgilileri ile, teknik danışmanları, bilirkişileri gibi bir dizi uzmanın katılımı ile yapılan toplantılarda son şeklini almıştır.

Gölet önerisi başta benimsenmiş olmakla beraber, çözümlenmesi güç bir dizi sorunuda birlikte getirmiştir.

Gerekli yerlerde yapılan çok sayıda zemin sondajları ve bunların laboratuar deney sonuçları, çürük zeminin 25 m. ye kadar devam ettiği, nisbeten sağlam denebilecek zemine 30 m. civarında olduğu görülmüştür. Nitekim, inşaat sırasında kazıkların çoğu 30-32 m ye çakılmıştır.

Göleti çevreleyen rıhtım inşaatı için, ki bunun uzunluğu 1600 m. kadardı. en az 20 m. boyunda çelik palplanşların ithal edilerek çakılması gerekmekte idi. Gölet içinin, yatların girebilmesi için 3 m. ye kadar balçık hafriyatına ek olarak, gene yatların bu gölete girebilmeleri için mahalle önündeki denizin 1000 m. uzunlukta, 200 m. genişlikte ve 3 m. derinlikte taranması, Cemal Gürsel Bulvarında 5 m. yükseklikte bir köprü üzerinden geçirilmesi söz konusu idi.

O günkü rayiçlerle Banka, 1074 konutun inşaatı, alt yapısı ve çevre düzeni için takriben 15 milyarlık bir porte kabul etmiş idi. Göletin, özel kişilerin yatlarının evlerinin önüne kadar gelebilmesi amacıyla, gene o günkü rayiçlerle 7 milyar TL tutarında böyle bir öneriyi benimsemesi söz konusu olamazdı.

Banka yönetimi, durumu incelemiş, danışman ve bilirkişi raporlarını değerlendirerek bu uygulamadan vazgeçilmesine, onun yerine geniş halk kitlelerinin yararlanabileceği, çok amaçlı tesisleri olan bir rekreasyon alanı planlanmasına ve uygulanmasına karar vermiştir.

5 Banka, projelerin oluşturulmasında ve uygulama sırasında, İTÜ İnşaat Fakültesi Zemin Mekaniği Bölümü ve D.E.Üniversitesi Deniz Bilimleri Enstitüsü ile sıkı bir işbirliği yapmış, verilen teknik raporlara gereken önemi vermiştir.

6 Müellif hakları ve sorumlulukları, kişi ve kuruluşların karşılıklı olarak uymaları ve saygılı olmaları gereken konulardır. Banka, yapılan sözleşme gereklerini, projelerin zamanında ve eksiksiz teslim edilmemesine karşın sorumluluğunu yerine getirmiştir. Ancak Sayın Erdil'in yerine getirmediği sorumlulukları olmuş, ve Sayın Erdil'in proje düzenleyicisi olarak adı, kendisinin neden olduğu bazı olaylar sonucu mahallenin tanıtım panosundan sildirilmiştir.

ATAKENT 1. Mahallesi planlaması ve uygulanması bakımından, çözümlenememiş ve halende çözümlenemeyen bazı sorunları olmasına rağmen ülkemizde, son yıllarda yapılan toplu konut uygulamaları arasında örnek ve öncü nitelikleri olan bir uygulamadır.

Bu uygulamada birkişinin özel istek ve kaprislerinden çok, kendi konularında uzman onlarca uzman kişinin önplanlama aşamasından uygulama sürecinin sonuna kadar, örnek bir uygulamaya katkıda bulunmak amacıyla özveri ile katılımları söz konusudur. Yapılan eser ortadadır ve kimse bir diğerinin kıskanmamakta, haset etmemektedir. Bu nedenlerle Sayın Erdil'in adımı vermeden, kişiliğimi küçük düşürücü beyanlarını, gerçeklere aykırı açıklamalarını meslek saygınlığımıza gölge düşüren bir davranış olarak teessürle karşıladığımı ve kınamak zorunda olduğumu belirtmek isterim.

Saygılarımla.

Prof. Dr. Doğan TUNA

Dergimizin bu sayısında, yapımına başlandığı günden bu yana pekçok tartışmaya yol açan ve odamızın da eleştirilerini basında sergilediği Karşıyaka İnsan Hakları Parkını tartışmaya açmayı gerekli gördük. Gerek yer seçimi, gerek Karşıyaka sahil bandı planlaması açısından pekçok sakıncaları içeren Karşıyaka İnsan Hakları Parkı konusunda Belediye Başkanı, projeci grup ve toplumun değişik kesimlerinin görüşlerini yansıtmayı amaçladık.

Bu sayıda tartışmayı başlatmak amacıyla; Karşıyaka Belediye Başkanı Cihan Türsen, projeci grup heykeltraş Bihrat Mavitan ve mimar Şükrü Kocaöz'ün proje üzerine ve Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi'nin Karşıyaka sahil bandı imar planı üzerine görüşlerine yer veriyoruz. Gelecek sayımızda da sizlerin ve Karşıyaka halkının konu üzerindeki görüşlerine yer vereceğiz.

Karşıyaka Kıyı bandı İzmir'li ve Karşıyaka'lı için çok şeyler ifade eden önemli gezinti ve rekreasyon alanı olarak kentlinin yaz kış dolaştığı bir yer. Bu band üzerinde yapılanlar Sadece Karşıyakalı için değil bütün kentli için de ilgi odağı olabiliyor ve olumlu yada olumsuz tepkiler oluşabiliyor.

Bu düzenlemelerden biride : toplumun birçok kesiminde tepkilere neden olan İnsan Hakları Parkı yada Anıtı.

Karşıyaka Belediye Başkanı Sayın Cihan Türsen'le yaptığımız görüşmede,

** İnsan Hakları Parkı yapma düşüncesinin nasıl oluştuğunu,*

** Karar alma sürecinde katılımcı yaklaşımların getirilip getirilmediğini,*

** Yer seçimi ile ilgili kriterlerin neler olduğunu ve bu kriterlerin nasıl belirlendiğini,*

** Kentliyi yakından ilgilendiren kamuya hitap eden bu tür yapı ve düzenlemelerin projelerinin elde edilmesinde neden yarışma yönteminin kullanılmadığını,*

** Yapım gerçekleştikten sonra ne tür tepkiler gözlemlediğini bu konuda bir değerlendirme yapmasını istedik.* □

Anıt alanının önceki durumu.

Karşıyaka İnsan Hakları Parkı

Cihan TÜRSEN
Karşıyaka Belediye Başkanı

Konuya önce bir mimari istekle başlamadık. Konuyu ben buldum. Hatta neredeyse Archimed gibi sokağa fırlıyordum. Bizim göreve geldiğimizdeki farklılığımızı kentte simgeleyecek (geleneksel kelime ama) imzaya ihtiyacı vardı. Benim bağlı olduğum siyasi görüşün siyasi partinin o tarihlerde burada belediyecilik yaptığını anlatması gerekiyordu. Gelenekseldir bu (doğrudur da) her yönetim bir yönüyle klasik şehircilik hizmetleri, klasik anlamda bir ayrıcalık dönemini nakşetmek zorunda. Bakıyoruz bazı belediyeler aynı şekilde kendi düşüncelerine göre belediyenin işlevini değiştiriyorlar, ihale yöntemlerini esas alıyorlar. Kendileri üretmeyi esas almıyorlar. Biz bu belediyede önce "kendimiz üreteceğizi" esas aldık. Daha sonra da Karşıyaka'da bu döneme özgü içinde sosyal içeriği de olan kentte uzun yıllar yer alacak bir eseri nasıl yaratırız diye düşünüyorduk ve konu insan haklarına geldi, insan hakları konusu yıllardır zaten hepimizin üzerinde durduğu bir kavram. Karşıyaka'yı bir konuda daha simgeleştirmek istedik. Bu yüzden insan hakları konusunda biz Karşıyaka'da yol aldık. Biz bunu şekil olarak ve kalıcı olarak nasıl gösteririz diye düşününce bunun bir anıt olabileceği geldi benim aklıma. Bir insan hakları anıtı hemen arkasından bir insan hakları parkı yapalım düşüncesi doğdu. Hatta bu sadece bir anıt olarak kalmayacaktı, diğer etkinlikleriyle de bir merkez olacaktı. Bu kararı verdikten sonra sıra yerseçimine gelmişti, Karşıyaka'da en az 7-8 yer tesbit ettik. Örneğin bunlardan bir tanesi Turan benzin depolarının yukarısındaki Atatürk Orman sahasının bir bölümü, bir köşesi; bir tanesi Alaybey'deki Muammer Aksoy Parkı'nın ortasında boş duran bir bölümü; Bostanlı'daki kıyı dolgu alanlarında yapılabilecek bir bölüm, cami yapılsın diye doldurdukları daha sonra iptal edilen 06'nın karşısındaki bir dolgu alanı. Ben bütün buraları gezdim ama hiçbirinde yola çıkışımızın nedeni olan gerekirse tüm dünyada ama özellikle kendi kentimizde insan haklarının öğretisini, akademik boyutunu öne çıkaran sosyal amaca yanıt veren, kitleleri içinde toplayan park esprisiyle bir bütünleşmeyi - içiçe olmayı sağlayacak nitelikleri bulamadım. Alaybey'e yaptığımızda Atatürk Anıtı'nın hemen yanında 2 tane yan yana anıt oluyordu, birbirini boğuyordu, birbirine zarar veriyordu. Bostanlı tarafına gidildiğinde daha çok yeni bir yapılaşma alanı olduğu ve dolgu programı çok uzun süreceği düşünüldü. Belki benim görev sürem içinde gerçekleşemeyecekti. Terkedilmiş, çevrede oturanların olur olmaz insanlar geliyor dediği, topların bulunduğu bir alan; halkın itibar etmediği adeta terk ettiği bir çıkmaz sokak. Burası olabilir dedim, çünkü buradaki amacımız sadece güzel bir sanat eseri, güzel bir anıtı koymak değil sosyal mesajı veren, çok yaşanır, önünden çok geçilir, çok bakılır olmasıydı. Biz de burayı seçtik, burası bize biraz dar geldi. Ama genişleme olanağı vardı, nikah sarayının sol tarafı ilerde dolgu olacaktı, şu anki anıtla bir araya getirilirse 13-14 dönümlük bir alana ulaşıyorduk.

13-14 dönümlük hem Bostanlı yönünden, hem Karşıyaka yönünden hem de körfezden gelenin gördüğü çok güzel bir uç yakalanmış oluyordu. Karşıyaka'da yapılabilir en iyi mekan olarak burayı seçtik. Yer seçimi yapıldıktan sonra ola-

ya güzel sanatlar, mimari gibi boyutlar girdi.

Bir komisyon oluşturduk; bu komisyonu oluştururken bizce en önemli birinci konu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin tercümesinde bir kelime hatası bile yapmak istemiyorduk, özünde hata yapmak istemiyorduk. Başka ne yapmak gerekiyordu; bir halkla ilişkiler uzmanı, bir mimar (o zamanki Mimarlar Odası Başkanını davet ettik Şükrü Kocagöz'ü) Böylece mimarlık bağlantısını o zamanki dönem başkanıyla kurduk. O zamanki Oda başkanıyla başka bağlantılar da kurduk, hatta bunlar yazışmalarda da vardır. Komisyonumuzda Prof. Kapani, Prof. Mümtaz Soysal da yer alıyordu. Komisyon olarak 6-7 toplantı yaptık, bu konuda önümüzde 3 seçenek vardı.

1. Yarışma yapacaktık,
2. Sipariş verecektik 4-5 kişiye,
3. 1 kişiye sipariş verecektik.

Ama ekonomik olanaklarımız çok sınırlıydı, en az harcamayı yapmak zorundaydık, o zamanki parayla 150-200 milyonluk bir ödül problemi getireceği söylendi yarışmanın. Yarışma bize hem zaman kaybettirecekti, hem ekonomik külfet getirecekti. İnsan hakları gibi Türkiye'de çok az insanın okuduğu bir beyannamede heyecan duyulabilen bir olayda yarışmanın çok önemli olmayacağını düşündüm. Ayrıca yarışmalardan vazgeçmek de mümkün değil, ayrıca yarışmacılara şartnamelerle de olsa çok karışmak mümkün değil. Halbuki bu projede karışmak gerekiyordu. Bu projede katılınması gerekiyordu. Bu nedenle yarışma fikri hem ekonomik yönden hem olayın önemi nedeniyle pek ilgi görmedi komisyonda. O zaman 5-6 kişi sipariş verelim dedik. İzmir genelinde, Türkiye genelinde isimler tarandı. Bihrat Mavitan ismi bize çok sıcak gelmeye başladı. Çünkü ben Bihrat beyi buradaki bir sergisinde tanıdım ve hazırladığı tanıtma broşüründe majistikten ve hergele meydanından sözediyordu. Demek ki olayın bir de Karşıyaka'lılık boyutu vardı. Yani mimarlık, güzel sanatlar, insan hakları, yöreye özgü espriler, yöreye özgü birikimler katılmalıydı. Bu arkadaşımızın yaptıkları da bizim Karşıyaka'da yapmak istediğimiz genel kent estetiği standardına çok uygun geliyordu. Bu nedenle dedik ki 3-5 sipariş yerine Bihrat Mavitan'la çalışmaya başlayalım. Eğer bu çalışma sonunda aradığımız özellikleri yakalayamazsak vazgeçelim diye düşündük ve kendisine de ilettik bu düşüncemizi buraya geldiğinde. Kendisi ile seanslar grubu yapacağımızı, bu seanslar sonunda bu komisyon kendisinden istediği mesajları alamazsa; istediği, beklediği somut öneriyi alamazsa çalışmadan vazgeçebileceğimizi söyledik ve biz böyle çalışmaya başladık. Bir eksik tamamlanmıştı, bir heykeltraş-bir ressam, bir Karşıyaka'lı da girmişti konuya. Düşündük ki bu da yetmez. Olay sadece mimari boyutta olmadığı için Türkiye'de ve yurt dışında bulunan, insan hakları konusunda emeği geçenlere mektup gönderdik, yüze yakın mektup gönderdik.

Yurt dışında bulunan, yurt dışında bulunması zorunlu hale getirilmiş olan insan hakları savunucularına, Bahri Savcı, Demir Örs, Yaşar Kemal, Hıfzı Veldet Veli dedeoğlu'na, İ.H.D. lGenel Başkanına, İ.H.D. Şube Başkanlarına yazı gönderdik. İnsan hakları parkı yaptığımızı, önerilerini beklediğimizi söyledik. Gelen yanıtların hepsini Bihrat beye gönderdik. Bu parkı slogandan kurtarmak, halka sevdirmek istiyorduk; önemli olan halkın sevmesiydi. Bihrat bey çalışmalara başladı. Denizden, havadan, apartmanlardan fotoğraflar çekildi ve proje çıktı ortaya. Bunun üzerinde tartışmalar yapıldı. Sayın Mavitan'a alışık olmadığı şekilde müdahale edildi. Fakat o bunları çalışma mükemmel gittiği için makul karşıladı ve proje ortaya çıktı. Maketini hazırlattık, maket bir yıl süre ile sergilendi, broşürler hazırlandı. 10.Aralık.1989'da yani İnsan Hakları gününde temeli atıldı ve 1 yıl içinde bitireceğimizi söyledik. Alan dar olduğu için boyutlarda oynama ihtiyacını duyduk. Biz de çok daha geniş bir ortamda çok daha hoş duracağını, çok daha olumlu olacağını biliyorduk. İmarla ilgili konu bir süre basında tartışıldı. İmar planında burası çocuk oyun alanı, onun yanında da anfi olarak işlenmiş. Ancak biz anıtla çocuk oyun alanı arasında yer değişimi yaptık. Karşıyaka yalısının imar planı çok kötü bir planlama örneğidir. İnsan Hakları Parkı Karşıyaka'ya bir zarar verdiyse (ki ben vermediği kanısındayım) bu zararın 500-1000 misli bir zarar var Karşıyaka imar planında, cep otoparklar tamamen yürüme bandına yapışık vaziyette, 800-900 ağaç yok oluyor.

Basın acaba insan hakları parkı imara aykırımı, yol 3-5 misli genişlerse park ne olacak diye sormaya başladı. Ben bunun doğru olmadığını ne kadar anlatmaya çalıştımsa da inandırıcı olamadım. Planları çıkardım gazetecilere gösterdim gene de park yola gidiyor diye yazdılar. Bu arada bu mekana alışmak zorluğunda olanlar oldukça mesele yaptıkları için park öksüz doğdu. Ama biz gayeye eriştik. Bazı çocukların ben insan hakları parkına gidiyorum, kimilerinin insanlık parkına gidiyorum dediği bu park çıktı ortaya. İnsanlar burada beyannameyi okuyorlar, anfide şiir dinletileri yapıyorlar, iç bölümde amatör ressamlar çalışıyor. Artık yaşayan bir park burası, amaca ulaşıldı. Şu anda memnunum, Her önünden geçişte ayrı bir keyif alıyorum. O tansiyonun artık düştüğü kanısındayım ve Karşıyaka'nın İnsan Hakları Parkı var ve biz insan hakları ödülünü aldık. 1989 yılı Türkiye'de ilk İnsan Hakları Ödülü Yeşilyurt köylüleri ile birlikte Karşıyaka belediyesine verildi. Biz 365 gün insan haklarını kutluyoruz. Yaşıyoruz. O yüzden gayemize ulaştık. Maliyeti 800 milyon, bunun 50 milyonu proje + maket bedeli olarak ödendi. Bence katılımcılık adına herşey yapıldı, yurt içine yurt dışına mektuplar yazıldı, komisyon kuruldu. Bence olması gereken Oda temsilcileri çağırıldı. Katılımcılık adına herşey yapıldı.□

Bihrat MAVİTAN

Anıtın yapılış aşamaları şöyledir !

Okul arkadaşım Sn.Mimar Şükrü Kocagöz Karşıyaka Belediyesinin yaptıracağı İnsan Hakları Anıtı için beni önerdiğini ve eski bir Karşıyaka'lı olarak bunu kabul edip edemeyeceğimi sorduğunda, ben yarışma açsak daha iyi olmaz mı diye aklımdan geçirmiştim. Fakat Belediye Başkanı Sn.Cihan Türsen toplantılarda, bende kararlı olduklarını belirtmişti. Ben de çocukluğumda denize girdiğim, oynadığım, gezindiğim, akademi tahsilini hayal edip gizlice sigara içtiğim o sahilde bir heykelimin, hele hele insanın en dokunulmaz (keşke hep böyle olsa) haklarının anıtını yapıyor olmak onur vericiydi ve de bir gönül borcu idi.

Toplantılar başladı, istekler belirlendi, ölçüler alındı ve ben bir takım eskizlerle Sn.Mümtaz Soysal, Sn.Zülfü Livaneli, Sn.Munci Kapani, Sn.Kocagöz, Sn.Kıyat ve Başkan Cihan Türsen'e tasarladıklarımı anlatmaya çalıştım. Bir tanesi üzerine yoğunlaştık. Ortak fikir anıtın bir büyük alanda çağdaş, büyük ve bilgilendirici oluşu üzerine pekişti. Tekrar bir çalışma molası aldım. Eskizlerin üzerinde çalışmalar şimdiki anıtın oluşumunu sağladı. Bir ön maketle tekrar toplanıldı. Çoğunlukla kabul edilen, son teklif halka Fuarda İnsan Hakları Pavyonunda sergilenecek bir hale getirildi. Fuarda çeşitli yardımlar da toplandı. Geliştirilen fikirler arasında çocuk hakları ve görmezler alfabesi (Breille Alf) ile de yazılı bir duvar önerisi devreye girdi. Nitekim uygulandı. Bir küçük değişiklik ile ikinci kütle de kapı durumuna getirildi ve iç yüzlerine bildirge yazıldı. Bu arada Karşıyaka ve İzmir ilkokulları arasında açılan bir resim yarışması ile ilk duvara yapılacak olan resim saptandı.

İlginçtir bu resim ile Dünya ikizleri Hakları da bir anlamda savunulmuş oldu. Resmin müellifleri Sinem ve Melis Kurultay adlı ikiz kardeşlerdi. Resim olabildiğince aslına sadık kalınarak boyandı. (Not: Duvar resmi çocuklara yaptırılacaktı ama ağır yağmur altında, tente altında kendimiz uyguladık.)

Anıtın mimari uygulamalarını ve kontrolluğunu Şükrü Kocagöz üstlendi. Belediye bütün imkanlarını zorladı. Yağmurun altında, müthiş ağır çalışma şartlarında Belediye çalışanları var güçleri ile anıtın istenilen haftaya yetişmesi için didindiler. Akıl almaz bir birliktelikle, güneşli bir Karşıyaka sabahına yetişti anıtpark|. Açılış kurdelesi olarak dikenli tel kesildi ve Sn. Erdal İnönü'nün konuşması ile Anıtpark Karşıyaka'ya hediye edildi.

Birkaç uygulama ve ölçü hatası yapıldı ise de, nedir bu beton yığını denildi ise de, renkli duvarlar için bir bayrağı anımsattığı vurgulandı ise de, Anıt alanı daha önceki haline göre daha bir yaşayan, daha bir anlamlı, daha bir yeşil park haline getirildi.□

Projeci grup (heykeltraş Bihrat Mavitan ve Mimar Şükrü Kocagöz)un projenin yapılış aşamaları ile ilgili görüşleri ise şöyle:

İnsan Hakları Anıt Parkı

Yer: Karşıyaka Bostanlı yolu üzerinde, (eski 50 metre) Karşıyaka Nikah Dairesinin yanındaki mekana düşünülmekte.
Anıt: En yüksek yeri (noktasal) - 15 m. yüksekliğinde renklendirilmiş brüt beton - ve kaynakla bağlanmış çelik levhalardan oluşur.

Anıt 3 kitleden oluşmaktadır.

1- Park girişinde solumuzda kalan en alçak dikit: (dilekler duvarı) Perspektifi şaşırtılarak bir küpten oluşmuş bir kitledir. Tercihan beyazdır. (Ön yüzü)

2. Orta kitle beyanname maddeleri: Baş kitlenin persfektifini yakalayarak oluşur.

Yola bakan cephesinde yazı tasarlanmaktadır.

Yazı

A. Saç üzerine saç dekupe edilerek bir levha oluşabilir.

B. Bronz döküm harfler direkt brüt beton duvara ankre edilebilir.

C. Yazıların yükseklerde daha büyük her satırda küçülerek inmesi çok yakınından bakıldığında rahat okumayı sağlayıp bir perspektif kaybını önleyebilir.

3- Büyük kapı kitle : (Hedef)

İlk iki kitlenin perspektif kaçmasını yakalayarak oluşur. Ters ''u'' formu kapı, geçiş duygusu içindir.

4- Parkın girişinden başlayan (Metal Yol)

Metal yol ortada bir fıskıyeli havuzla başlar. Su çevreden ortaya doğru fışkırarak bir mekan oluşturur. Ve bu su ortası yırtık yolda uzanmaktadır.

5- Metal yol yırtıklı su bitiminde yükselerek uzar ve daralan bir perspektif içinde kapıyı keserek devam eder. 30 hakkı anlatan 30 m. uzunluk düşünülür.

6- Yükselen metal yolun yükseldiği noktadan en uca kadar olan mesafenin ızdüşümünde uzun havuz oluşur. Uzun havuz kenarsız sahil bantına gelmezden az önce bir nokta devri daim için bir yarıkta kaybolur.

• Kişinin kendi hakları kendisi için olduğunca, başkalarınınkine de o kişinin uyması gerektiği kadar katı, net, sert bir duvarmış gibi önü sıra yükselmelidir.

• Bu duvar fikri, hiçbir yorum kaldırmayacak denli, net olan bir formun - bir karenin - boyutlanması ile oluşan küp formuna yaklaştırır bizi..

• Bir kübün, bir düzlem üstüne düşen gölgesi onun biçimini pekiştirir.

• Ve gölge değişmeye mahkûm bir olgudur. O zaman biz gölgeyi boyutlayıp yerden kaldırırsak ve küb'e katarsak, kendisini oluşturan biçim'e gereken sadakatı da cümlede kullanarak yepyeni bir biçim yakalıyoruz.

• Öz ve biçim akılda tutularak anıttaki duvarlar ve formları böyle oluştu.

• İkinci duvar üçüncü duvardan dışarı çıkmış gibi-boşluğun boyutlanması - birinci duvar ikinci duvarın içinden çıksa idi o boyut ve biçimde olurdu gibi...

• Küp kapalı bir biçimdir. Kapı ise küb'ün karşısındakine tanıdığı bir haktır. Üçüncü duvarın bir kapı biçimini yakalaması bundandır. Ve bir kapı var ise bir yol zaten vardır.

• Yerde uzanan metal yol'da biçimiyle ve parlaklığıyla netliği vurgularken, içindeki yırtıklar bu yolda yaşam zorluklarını anlatır ve su ise yaşam yolunun su gibi akmasını diletir bize. Yırtıkların bittiği nokta yavaşça yükselir. Bilinmeyen soyut bir noktaya boşluğa, umud'a uzanan bir perspektifi anlatırcasına yükselip kapıyı geçer ve uzanır, nerede biteceğini kişinin düş gücüne bırakarak.

Umut Kapısından Uçan Taksi

Şükrü KOCAGÖZ

''Abi sahilde giderken birden içimden bizim Şahin'in gazlayıp o umut kapısından geçip göklere yükselesim geliyor.'' İnsan hakları anıtına doğru yol alırken konu ile bağlantımı bilmiyen bir şoför söyledi bunları bana. Ömrümde beni daha mutlu eden bir başka cümle duymadım. Konu ile bağlantımı bilmeyen pek çok kişiden de İnsan Hakları Anıtı ve Parkı'na değin pek çok şey duydum bu güne kadar. Pek az da olsa çok katı olumsuz görüşle de karşılaştım. Ama hep mutlulukla gördüm ki yapılan iş insanları düşünmeye sevketmiş. Ama taksicinin cümlesi Bihrat neyi anlatmak istediyse onu dile getiriyor. Kimi ''Yapılan iyi de çok yüksek bir plastik sanatlar kültürüne göre, bizim halk bunu anlamaz'' türünden ahkam kesen dostları da utandırıyor. Taksicinin tepkisi en özlüsü bence. Bir de açılış günü Karşıyaka çarşısının Ziraat Bankası veznedarlığından emekli Kudret Abi'sinin boynuna sarılıp ağlayışını unutamıyorum. O, olayı taksici gibi çözümlememiş olsa bile sanat olayı karşısında müthiş bir heyecana kapılmıştı. Evet baştan beri Bihrat'ın gerçek bir sanat eseri yarattığını biliyordum, ama her kültür düzeyinde kavranılıp kavranılamıyacağına ilişkin endişelerimiz vardı. ''Acaba günümüze göre bir numara büyük ayakkabı mı yapıyoruz'' düşüncesine gidip geldiğimiz oluyordu. Belediyenin tabi olduğu ihale yasası çerçevesinde iş yapacak müteahhit bulunmadıkça teknik zorluklar çıktıkça zaman zaman böyle düşündük. Ama bugün artık böyle düşünmüyorum. Alan her akşam cıvıl cıvıl çocuklar ve insanlarla doldukça sık sık aralarına karışıyorum. Anfinin basamaklarına oturup tanımadığım kişiler ile sohbet ediyorum. Ortalık yerde mum gibi dikilen tesettüre göre giyinmiş başı örtülü kadınla konuşuyorum. Anıtın önüne gelen, alanın içine giren herkes mutlaka kendisine göre bir yorum yapıyor. Çağdaş heykelin de amacı her bakanın ona düşüncesi ile katılması değil mi?

Birgün heykel hocamla Vasarelly'yi tartışmıştık. Yaptıkları sanat mıydı? Yoksa ''dekorasyon'' mu? ''Sana bir anahtar'' demişti yaşlı heykeltraş ''Esere bak, sonra arkanı dön. O, hala seninle beraber ise, gerçek bir sanat eseridir. Aynı bir Mısır maskı gibi Karşıyaka Anıtı ve çevre düzenlemesi de ''Arkasını dönen insanların yakasını bırakmıyor. Kimisi Kudret Abi gibi duygulanıyor, küçük bir kesim de gidip karşıt bir yazı yazma gereksinimini duyuyor. Zaten çağdaş sanatın bir başka özelliği de rahatsız edici olması. Anladığı veya anlamadığı için rahatsız olanlar da varsa sanat eseri görevini tam olarak yapmıştır.

Diğer niteliklerinin yanı sıra bana göre eserin en önemli özelliği de kentsel ölçekteki başarısı. Taksicinin sözleri bu nedenle çok önemliydi benim için. Bu eser bütün bir kentsel mekanı, Karşıyaka Yalı'sını ''ANITA DÖNÜŞTÜRÜYOR'' İskele'den Nikah Dairesi dönemecine varıncaya kadar önünüzde uzanan yolun perspektifinin bir anda virajda gökyüzüne uzandığını görüyorsunuz. Bütün Yalı Caddesi ''anıtlaşıyor''. Çağdaş plastiğin ve mimarinin zaman/mekan bütünlüğünün bu kadar başarı ile somutlandığı pek az görülür. Gideon'un Zaman/Mekan/Mimarlık'' kitabında bütün anlatmak istedikleri Karşıyaka Yalısında. İnsan Hakları bildirgesini okumak için anıtın içine girmeniz, etrafında dolaşmaya yönlendirilmeniz de cabası.

Anıtın tasarım ve uygulama süreci de müthiş bir deneyim oldu. Karşıyaka Belediyesi resmen odaya başvurarak danışmanlık yapmamı istemişti. Arsa dağıtım projesi ile başlıyan bu ilişkimiz hala sürmekte. Kimi uygun görüldü tavsiyelerimin kimi görülmedi. Bütün çalışmalarımız karşılıklı güven ve saygı ile yürüdü. Yurdumuzda az bulunur bir ortamda çalışıldığını söyliyebilirim.

Ama İnsan hakları Projesi kadar beni mutlu edebilecek başka bir projede çalışabileceğimi sanmıyorum. Darbeleri, gerekçesiz tutuklamaları yaşamış bir evin çocuğu olarak insan ve tutuklu hakları beni mimarlık kadar, gidip kendiliğimden bu tür uğraşlar veren uluslar arası örgütlere üye olacak kadar, ilgilendirmişti. Kendi işimi ihmal ederek projede çalışmam giderek bazı çevrelerde bu işten parasal çıkar sağladığıma değin dedikodulara neden oldu.

Ben projede danışmanlık, katalizörlük yaptım. Proje alabildiğince katılımcı oldu. Danışılan konularda seçenekleri sıralamak benim görevim, bunlar arasında seçim yapmak katılanların görevi idi. Herkesi dinleyip herkese anlattım. Fuar süresince maketin başında sayılamıyacak kadar çok insanla konuştuk. Projeyi sunduğumuz çevre ve insan sayısı hesaplanmıyacak kadar. Katıldığım dört basın toplantısı anımsıyorum. Hiç tanımadığım bir kişinin çağrısı üzerine maketin sergilendiği yere gidip izahat verdiğimi anımsıyorum. Temel atılmadan önce çıkan gazete haberlerinin küpürleri bir dosya. Bütün bunları ''ne işler yaptık'' diye böbürlenmek için anlatmıyorum. Hani bazı kişiler ''kardeşim böyle projeler katılımcı olmalı, bu yön ihmal edildi'' demiyorlar mı işte o zaman sinir oluyorum. Katılmak için siz neredeydiniz? İnsanları katmak için her şeyi yapıldı. Ve her isteyen katıldı. Katılanlar ile iletişim sonunda Bihrat ile projeyi defalarca revize ettik. Sırf bir uyarıyı göz önüne alabilmek için İstanbul'a kadar gittiğimi anımsıyorum. Yazılı olarak katılımcı önerilerde bulunanların mektuplarını Belediye bir gün yayınlar mı? Parka özenle yerleri seçilip dikilen ağaçlar henüz çok genç. Bir parkın park olması için gereken zamanı hep biliriz. Ama temel geometrik şekillerin ve açıların tanımladığı alandaki özenli bitki örtüsü şimdiden çok başarılı.

Parktaki bu temel geometrik şekillerden yola çıkma, onları çakıştırma, boşaltma tutumu çok önemli. Bu benim tasarım tutumum. Ve heykeltraş olarak Bihrat'a karar verildiğinde en büyük endişem bu tutumumla onunkinin uyuşup uyuşmıyacağı olmuştu. Çünki bu tasarım tutumunu geçmiş ile olan bağımızın en önemli unsuru olarak görmekteyim. Geçmişle bağımızın ana temalar düzeyinde olmasını yeğliyorum. Bihrat'da anıtta bir ''üçleme'' kavramı kullandı. Aynı ''Binbir gece masalları'' gibi bir birinden doğan formlar. Bir de ''uzun ince bir yol'' temasını. Hani Saygun'un keman konçertosu bütün çağdaşlığı gibi yine de nasıl ''bizden'' ise anıt da öylesi. Heykelde bunu başardı. İtiraf edelim biz henüz mimarlıkta keman konçertosuna koşut bir eser veremedik. Darısı başımıza...

Çalışmaların tasarım aşamasına Mak.Müh.Hakan Bulgun, Elektrik Müh.Ergin Ergun, uygulamada Elektrik Müh.Hasan Kıldiş, Prokon Mühendislik gönüllü olarak katıldı. Çocuk oyun alanı düzenlemesini Orcan Gündüz'ün eskizleri yönlendirdi. İnşaat Müh.Odası zemin sondajını yaptı. Belediye Fen İşleri ve Parklar müdürlüğü elemanları uygulama için olağanüstü gayret sarfettiler. Her işin özelliğine göre müteahhitler özveri ile, zaman zaman büyük zararlarla çalıştılar. Kaynakçısından amelesine herkes konunun büyüsüne kapıldı. Sayın Soysal, Kapani, Livaneli ve Kıyat'la yaptığımız çalışmaların değerli anısı bu satırlara sığmayacak ölçüde. Bu yazıyı müellefin eserini anlatan bir paragrafla bitirmek istiyorum. Çünki geçtiğimiz aylarda Gürhan Tümer'in ''yazılı açıklamaları olan eserlerin bir başka değerli olduklarına'' ilişkin bir yazısını okudum. Bu benim de paylaştığım bir görüş.

''İnsan hakları anıtı çoğunluğu ve demokrasiyi simgeleyen üç elemandan oluşmuştur. Bu nedenle ''tek'' bir kompozisyon değildir.

En büyük eleman insan haklarına açılan bir kapıdır. Bu kapının içinden insan haklarına ulaşılacak bir yol geçip sonsuza ulaşmakta ve toplumun bu yolda yapılacak ilerlemenin beklentisini sembolize etmektedir. Karşıyaka'dan Bostanlı yönüne giderken bu yükselen yol Yalı Caddesinin perspektifinin devamı olmakta, Yalı Caddesi adeta heykelin parçasına dönüşmektedir. Caddeye de heykel anlamı kazandırdığı için heykelin yer seçimi konusundaki kuşkular yersizdir.

İnsan Hakları Kapısından geçip sonsuza ulaşan bu ''sembol yol'' parkın içindeki kayalık bir alan dan fışkırmaktadır. Parktaki taş ve kaya ile oluşan yol ise, insan haklarına ulaşılmadaki tarih boyunca yaşanmış ve yaşanacak zorlukları simgelemektedir. Bu kaya bahçesinin içinde doğan su kaynağı, bir dere gibi mütevazi kıvrımlarla umut yoluna ulaşmakta ve adeta onu beslemektedir. Bu mütevazi kaynak insan hakları konusundaki toplumların beklentilerinin hiç bir zaman söndürülemiyeceğini, umut yolunu besleyen çabaların her zaman bulunacağını simgelemektedir. İkinci elemanda ise insan hakları bildirgesinin tamamı yazılı olarak doğrudan ve somut mesajını aktarmakta, üçüncü eleman çocuk hakları için bir çocuk resmi ile katılmaktır. Ayrıca çocuk parkındaki bir yazıtta çocuk hakları bildirgesinin tamamı yer almakta, bu bildirgeden alıntılar çocuk alanında daha büyük boyutta rahatça okunmaya sunulmaktadır.'' □

İmar Planları, İmar Uygulamaları, Kentler ve İnsanlar

TMMOB
İZMİR ŞEHİR PLANCILARI ODASI

İmar planlarının yapımı ile beraber, uygulaması ve süreç içerisinde gelişiminin kontrolunün de gözlemlenmesi gerekir. Değişen koşullar planın revizyonunu ve hatta ihtiyaç duyulduğunda yeniden yapımını gerektirebilir.

İçinde bulunduğumuz günlerde İzmir'in ve Karşıyaka'nın gündeminde büyük ölçüde yer alan Karşıyaka sahil bandı düzenlenmesi uygulamaya geçilmek üzeredir. Yapılacak bu düzenlemenin getireceği görünüm, yaratılan hizmet, kullanım şekli ve bunlarla karşılaştırılacak maliyet faktörüne göre (dönüşü olmayan, kıt kaynakların kullanış şekli) kentliye iyi hizmet ve max. faydanın min. maliyet ile sağlanması anlayışına göre imar planındaki bu düzenlemenin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

İmar planındaki yeni sahil düzenlemesinde, son yıllarda milyarlarca lira harcanarak yapılmış olan bir çok tesis feda edilmektedir. Bostanlı arabalı vapur iskelesinden başlayarak Alaybey tersanesine kadar olan yol kaldırılarak, 73'ü palmiye olmak üzere çeşitli türde yüzlerce ağaç ve şu anda bulunan yeşil alan ile beraber Girne Bulvarı karşısındaki Yunus Havuzu ve çevredeki oturma gruplarının bir bölümü, Ege Yat Klübünün yelken hazırlık alanının yarışmaları engeller durumdaki bölümü, iskele meydanında otobüs ve minibüs ile mevcut otopark düzenlemeleri, paten pisti ve oyun alanları ile büyük bir yokediliş içine girilmektedir.

Yapılacak uygulama; 17m. genişliğindeki taşıt trafiğine ait yol izinin sahil kesimine kaydırılarak, binaların önündeki kaldırımın genişletilerek otopark olarak kullanımının düşünülmesi mevcut yolun otoparkların, tesislerin kaldırılarak yeniden yapılmasını kabul ettirecek bir olgu olarak görünmemektedir.

Mevcut imar planında peyzaj planlama tekniği ile hazırlanmış olan sahil dolgusunun kentliye yılın her zamanında aktivite sunar şekilde planlanması, otopark kapasitesinin kontrollu olarak gelişmesi, deniz ve yaşam ilişkilerinindaha iyi oluşturulması, ulaşım bağlantılarının daha iyi kurulabilmesi ve iskele meydanındaki trafik düğümünün çözülmesi için gerekli araştırmalara gidilerek bu kesimin yeniden planlanması gerektiği kanısındayız.

Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi olarak, kentimizin bu parçasının halkın katılımları ile daha gerçekçi bir biçimde kullanılması doğrultusunda görev bilincin yerel yönetimlere düştüğü ve yöneticilerin de bu hassasiyet ve bilinç içerisinde olacağı inancındayız...□

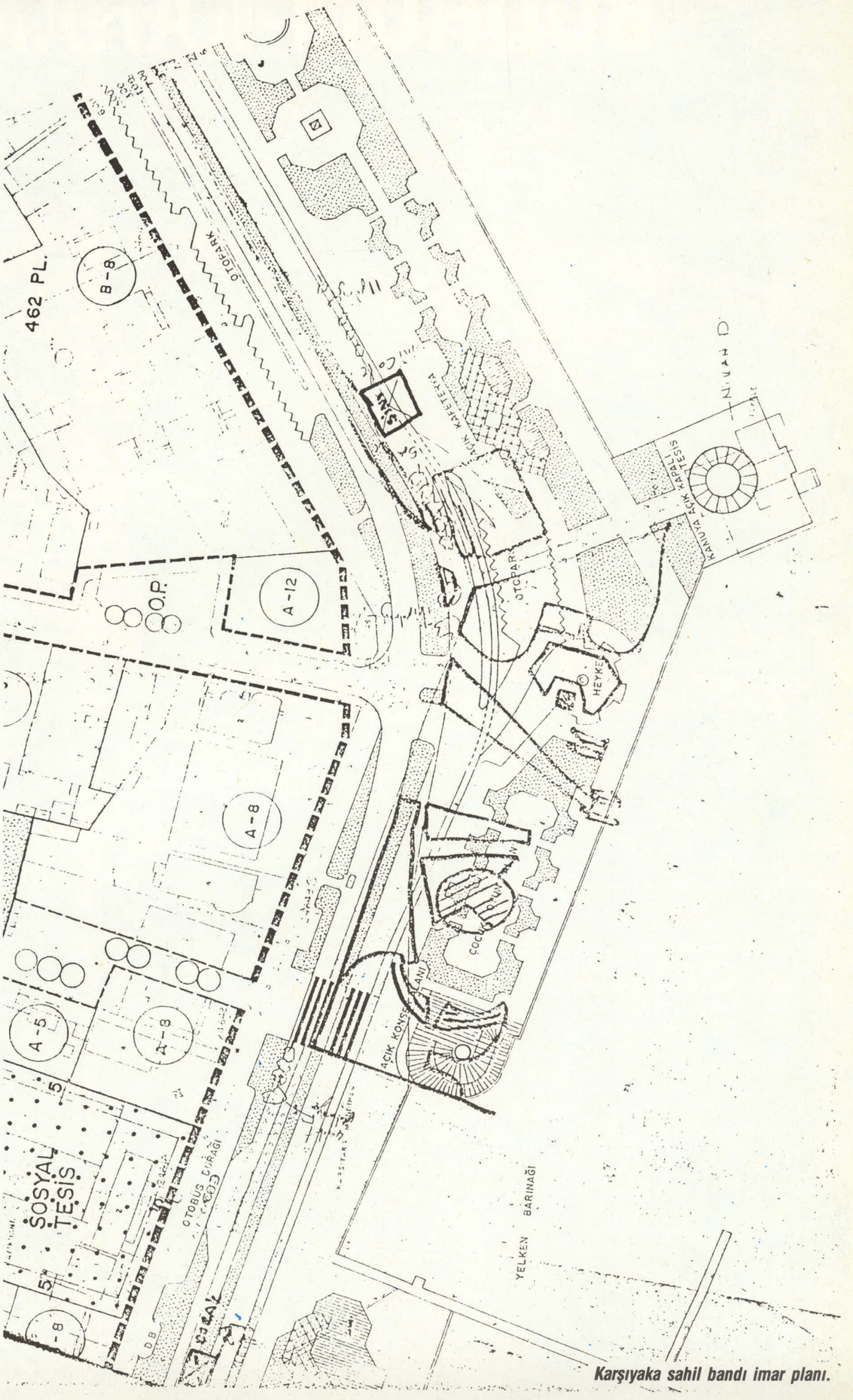

Karşıyaka sahil bandı imar planı.

BODRUM-KARAADA

GÖRECE

Ne küçük şeymiş buradan açıktan
Sent Con şovalyelerinin koskocaman kalesi!

Cancan da okuldan gelişinde çıkarırdı çantasından yaptığı resimleri

– O gün iki Hayalet Uçağı dolanmıştı üstümüzde

Bu dedi yüksekten uçtuğu için küçük
Bu da alçaktan uçtuğu için büyük.

Melih Cevdet Bey Zaman yoktur buyurmuş
Belki haklı, ama bakıyorum da şimdi
Karaada'yla benim aramda resmen
Zamana benzeyen bir mekân var
Derya diye bir camgöbeği
Fiy tarihlerine gebe gibi

Az sonra daldığımız o allahlık yere gelince.
Hani Sabahattin Ali'nin Bulgar sınırının bizden yanında başı taşla ezilerek öldürülmesinden onbeş gün önce tam
Mavi Gâziler'in ilkinde
Piçkurular misâli bağrış-çağrış çimerken içinde
Tekneden "Gel, Sabattin, kalkıyoz" diye seslenen arkadaşlarına
Bırakın yau, şuracıkta ağız tadıyla öleyim, dediği
O mekâna benzeyen zaman
Ve o mekâna benzeyen zamana benzeyen o mağara
Yok da var da sayılamaz değil mi?
Allah için?

Can YÜCEL

Çevre mi, Turizm mi?

8-9 Haziran Bodrum Çevre Forumu, 30 Haziran 3 Temmuz Pamukkale Uluslararası Çalışma Gurubu Toplantısı, Ülkemizde doğal, tarihi ve kültürel mirası koruma ve bütün alanların yağmalanmasını ve tahribini önlemek için kamu yararı temel ilkesinden hareketle Odamızın duyarlılığını ortaya koyduğu etkinlikler oldu.

Toplumsal duyarlılığın ortaya konması kamu yararının gözetilmesi ve baskı gurubu olma çabalarının somut örnekleri olan bu etkinliklerin ve özellikle Pamukkale Çalışma gurubu toplantısından çıkan sonuçları ile varılan noktanın umut verici olması bundan sonraki çalışmalara ivme kazandıracağı açıktır.

Çıkar çevrelerine yatırım imkanı sağlayan Turizmi Teşvik Yasası gibi 12 Eylül hukukunun ürünü yasalar ve keyfi uygulamalarla doğal ve kültürel değerlerin yağmalanması ve tahribine tepkilerin yükseldiği Bodrum Karaada Çevre Forumu, konunun toplumun tüm kesimlerinde tartışmaya açıldığı etkinlik oldu.

Her iki etkinliğin sonuç bildirgesinde yer alan ilkeler ülkemizin diğer yerlerindeki doğal ve kültürel zenginliklerimiz içinde geçerlidir.

Bodrum Karaada'nın Turizm yapılaşmasına açılması ile ilgili görüşlerin ortaya konduğu forum ile uluslararası Pamukkale Çalışma Gurubu toplantısından izlenimleri Odamızın bu konularda ürettiği somut politikalara örnek olarak sunuyoruz.

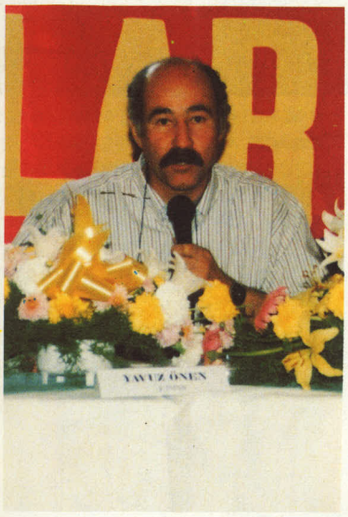

Yavuz ÖNEN
Mimarlar Odası Genel Başkanı

Öncelikle Mimarlar Odası İzmir Şubesi ve Bodrum Temsilciliği olmak üzere ülkemizi son on yılda çok önemli ölçülerde etkileyen, ilgilendiren sosyal-ekonomik yeniden yapılanma gibi bir olayda önemli bir faktör olan turizm ile ilgili ya da fiziki çevrenin sahillerde ve özellikle Bodrum civarındaki yapılaşmasıyla ilgili sonuçları gündeme getirdiği için teşekkür ediyorum. Zaten meslek odalarının kamuyu görevlendirmek asli görevidir. Biz kamu kuruluşlarıyız, konuya kişisel bazda değil, bütün toplumu ilgilendiren genel bazda bakıyoruz. Bu bir bilgilenme toplantısıdır: Herhangi bir meslektaşımızı, herhangi bir kurumu hedef alan amacı yoktur ama Mimarlar Odası geçmişine yaraşır bir biçimde olaya yaklaşacak, objektif olarak kendi görüşlerini ortaya koyacaktır. Toplantının temel amacı budur. 80 sonrası politikalarda çok temel tercihler var gözüken; Türkiye 80 sonrasında sanayicilerin de üzerinde durduğu ve karşı çıktığı bir uygulamayla karşı karşıya. Bu da sanayileşmeyi frenleyip geriletip onun yerine biçilen role uygun olarak turizm politikaları teşvik etmek ve Türkiye'yi bir turizm ülkesi haline getirmek.

"Turizm sanayisiyle Türkiye'ye çağ atlatmak" 10.yılın sonunda dün yaptığımız gezide de ayrı bir çerçevede ilerleyen ikincil konut felaketini gördükten sonra bu teşvik politikalarıyla ve kooperatifler aracılığıyla ikincil konut edinme yoluyla sahillerimizin nasıl yağmalandığını, nasıl betonlaştığını görerek faturasını bir kez daha ağır buluyorum. Biz olaylara nasıl yaklaşıyoruz: Bir yatırım sözkonusu olduğunda doğrusu yatırımların öncelikleri, rasyonellikleri açısından irdelenmesi gerekir diyoruz. Kaynakları kıt bir ülke olan Türkiye'de acaba herhangi bir yatırım öncelikli midir, acaba bu kıt kaynakların gerektirdiği rasyonelliğe uygun mudur?

Sahillerimizdeki olguları Bodrum somutunda bir kez daha irdelemek istedik, hep beraber bunu tartışacağız. □

Doç. Dr. Ömer ÖZYİĞİT
Ege Üniv. Ed. Fak. Öğretim Üyesi

Biliyorsunuz Bodrum tarihsel açıdan çok zengin kültürlere sahip bir yöre ve özellikle çok eski çağlardan günümüze kadar sürekli yerleşilmiş. Bodrum yarımadasında bir de lelegler denen kavim var, haklarında fazla bilgi yok. Bu leleglerden Homeros bahsetmiş. Panzalyos bunların Karya ırkının bir kolu olduğunu ileri sürmüş. Karaadaya baktığımızda küçük bir ada olmasına karşın üzerinde oldukça bol antik yerleşim var. Aynı zamanda doğal güzelliklere sahip. Topoğrafik açıdan oldukça sert bir yapıya sahip bu yüzden de pek bilimadamlarının uğrak yeri olmamış ve arkeolojik açıdan pek bilinmiyor.

Biz yaptığımız kısa süreli araştırmada enteresan sonuçlar aldık. 18. veya 19.yy ait bir kilisenin varlığını gördük. Hala ayakta duran çok güzel bir kilise var fakat daha ilginci o kilisenin altına bir Bizans kilisesinin varlığını saptadık. Yani Rum kilisesi, Bizans kilisesinin üzerine kurulmuş. Bizans kilisesinden yalnız tonozlu bir bölüm korunmuş, tonozun içinde renkli freskolar var. Her iki kilisede helenistik döneme ait malzemelerle yapılmış. Kilisenin çevresinde Helenistik ve Roma dönemine ait bir yerleşim olduğunu gördük. Tepede olağanüstü diyebileceğim bir tapınak mimarisi ile karşılaştık; megaron tipinde ve duvarları oldukça iyi korunmuş. Bu tapınaktan daha iyi korunan tapınaklar var Anadolu'da, M.Ö. 6-7. yy.a ait tapınaklar var. Ama bu kadar iyi korunanı yok, bütün çevresiyle korunmuş. Adada en az 3 yerleşim var:

1. Leleg yerleşimi,
2. Kiliselerin olduğu yerleşim,
3. Adanın güneydoğusundaki yerleşim.

Bütün bu yerleşimler daha çok insanların yaşayabileceği yerlerde yapılmış. İnsanlar en uygun yerde yapılanmışlar. Bunlar korunmalı, araştırılmalı. Turizm önemli ancak turizmi teşvik ederken bizim altın yumurtlayan tavuğu kesmememiz gerekir. Sit alanları yırtılmamalıdır adanın doğallığı bozulmamalıdır. Burası Bodrum'un önünde tek yer kalmıştır vaha gibi. Burada yeni yapılanmalar hem arkeolojik siti, hem de doğal yapılanmayı bozar. Karaada 1. derece arkeolojik sit ve doğal sit olarak korunmalıdır. □

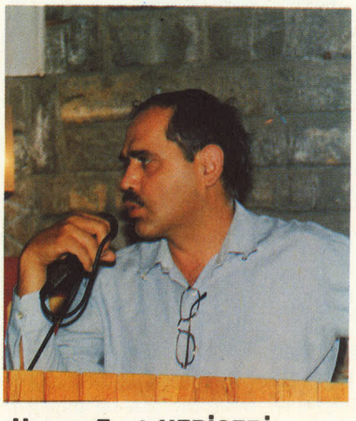

Hasan Fuat HEPİŞERİ
TURSAB Çevre Komisyonu Üyesi

Çevre konularının bu kadar gündemde olduğu, popüler olduğu bir günde yaptığımız bugünkü forumda Amerika'yı yeniden keşfetmiyoruz. Tekrar tekrar bildiğimiz birçok konuları daha bilimsel ölçüde dile getiriyoruz, bazı bilmediğimiz detayları öğrenmeye çalışıyoruz. 1960'lı yıllardan Türkiye'nin sosyo-ekonomik görüntüsünün değişmeye başladığı yıllardan bu yana bize geçmişimizden değil de çocuklarımızdan miras kalan doğal ve kültürel varlıklarımızı acımasızca korkunç bir şekilde yıpratacak 30 yıllık bir ekonomik gelişme gösterdik. Bu yıkımı biz yaştaki kişiler çok iyi görebilmekte. Aslında nostaljik bir görüntü veya nostaljik bir değerlendirme olarak bakmıyorum ama biz yaştakilerin gördüğümüz, hatırladığımız "ah ne güzel" diyebileceğimiz birçok değerin tek tek yok olduğunu, bunların yerine kirlenmiş denizler, pet şişeler, tabiatın korkunç yıkımıyla ortaya çıkmış beton yığınlarının yer aldığını görmek üzücü. Biz mimarlar, turizmciler, değişik meslek odalarının sorumlu kişileri olarak, böylesine cömertçe ve yok edercesine kullandığımız bu değerleri hissedip, bir elle tutmak zorunda olduğumuzu vurgulamak istiyorum. Turizm sektörü içersinde, yalnız sektör çerçevesinde baktığımız takdirde ticari bir takım düşünceler ve görüşler ortaya getirilmesi gerekiyor. Turizmin gelişmesi çevrede değişiklikler yaratıyor. Bir yandan turizm için korunmuş bir çevre gerekiyor, bir yandan da turizm çevreyi bozuyor. Ama çevreyi bozan yalnız turizm değil, turizm diye çevreye açılan bir kapıdan fırtına gibi giren birçok spekülatif düşünceler; ikincil konutlar, arazi değerlendirmeleri... Hep bu çerçeve içerisinde turizmin açmış olduğu kapıdan içeri girerek çevreyi bozmakta. Bizim öz sermayemiz çevre. Biz görsel olarak tarihi ve doğal güzellikleri pazarlıyoruz. Yabancı turist değişik bir hizmet arayışı içersinde; aslında yatak-tesis birer araç. Ama birşeyler görmek, birşeyler fotoğraflamak.

Karaada'da niçin turistik tesis yapılmak isteniyor? Gördüğüm kadarıyla bu ihtiyaç değil, ihtiyacın çok daha fazlası şu anda elimizde mevcut ve gerektiği gibi değerlendirememekteyiz. Bütün planlamalar bugüne kadar çok başıboş biçimde yapılmış ve hiçbir zaman rasyo-

nel bir kullanım söz konusu olmamış. Bugün değil Karaada'ya, Bodrum ve çevresine bile yapılacak 1 tek yatak için çok iyi düşünmenin gerekliliği, bozulmuş olan çevrede daha da bozulmayı engelleyecek planlamalar yapılması gerekmektedir. Karaada'nın özellikle mümkün olduğunca muhafaza edilmesi gerektiğine inanıyorum.

Bugüne kadar çevre mi - turizm mi? çevre mi - sanayi mi? ikileminde kaybeden hep çevre olduğu ve Marmara denizinden, Gökova körfezine kadar görmekte olduğumuz bir olay gelişmekte ve çevrenin en tahrip edildiği Kuşadası'nda bugün çevre bozulduğu için, kirlenme çoğaldığı için turist artık buraya gelmemekte. Yaptığımız araştırmalar milyonlarca turistin aradığının doğası bozulmamış; değerlerini, özelliklerini yitirmemiş çevrede tatil yapmak olduğunu göstermektedir.

Bugün Cevat Şakir'in Bodrum'unu mumla arıyoruz. İllerde belki bugünkü Bodrum'u mumla aramak durumunda kalabiliriz. □

Doç.Dr. Bayram ÖZTÜRK
İ.Ü.Su Ürünleri Yüksek Okulu Öğretim Üyesi

Ben kısa zaman içinde foklar konusunda konuşacağım. Türkiye'de foklar konusundaki çalışmalar genellikle 1960'lı yıllarda başladı. Bu çalışmalar envanter olarak düşünülebilir. 1984 yılındaki Avrupa yaban hayatı sözleşmesinden sonra bazı hayvanların koruma altına alınması düşünüldü ve bu tarihten sonra foklar, kaplumbağalar, su samurları gibi bazı nesli azalan hayvan türleri konusunda çalışmalar başladı. Fok genelinde düşündüğümüzde bütün Akdeniz'de 2500 - 3000 tane fok olduğu tahmin ediliyor. Tahmin ediliyor çünkü araştırmaların çok öznel sonuçları var, çünkü çok hızlı hareket ediyorlar, ülke sınırlarını çok çabuk geçebiliyorlar. Biliyorsunuz bunların pasaportu yok.

1987 yılından itibaren foklar konusunda bizler çalışmaya başladık ve çalışmalarımız hala devam ediyor. Bu çalışmalar Ege, Akdeniz, Karadeniz, Marmara denizinde sürüyor. Fakat bugün Karadeniz ve Marmara denizinde fok populasyonları yok. Ege ve Akdeniz'de 20 ila 50 arasında fok olduğu tahmin ediliyor. 1987 yılında yaptığımız çalışmalarda sayılar 50 - 100 arasındaydı. Fokların öldürülmeleri (balıkçıların ağlarını parçaladıkları gerekçesiyle) yavruların öldürülmesi, üreme dönemlerinde veya süt verme dönemlerinde anneye yapılan çevresel stres nedeniyle bu hayvanların sayıları gitgide azalıyor. Türkiye'de fokların yoğun yaşadığı 4 bölge var. Bu hayvanlar bütün Akdeniz'de görülebiliyorlar. Fok vücudunun 1/15'i kadar balık yiyor ve 2-3 km kadar besin aramak için dolaşabiliyor. Dolayısıyla bir av-avcı rekabeti ortaya çıkıyor, o da şu : Foklar balık ağlarını parçalıyorlar veya yiyorlar balıkları. Eğer balıkçıların bu zararı tazmin edilirse balıkçılar fokları öldürmez. Foklar çevre kirliliğinden etkileniyorlar, plastikleri ağızlarına alıyor, hava alamadıkları için boğuluyorlar. 2. etken çevresel stres : Turizm. Havalı mağaralarda dalış turizmi yapılıyor. Burası çok büyük bir yat trafiğinin etkisi altında. Foklar duyarlı hayvanlar. Ses, gürültü, yapılaşma; fokları kaçırtan, ürküten nedenler. Bu deneyleri B.Avrupa 1970'li yıllarda yaşadı. Fokları korumak lazım. Korumak için de 2 yöntem var:

Bu hayvanlar yaralı olduğu veya bazı problemlerle karşılaştığı zaman fokların merkeze bildirilmesi. Bu merkez Porkora'da, Fransa'da. Yaralı fok olduğu zaman helikopterle alınıyor, iyileştiği zaman bulunduğu ülkeye geri götürme amacıyla tedavi ediliyor. Bir de Akdeniz fokunun üretilmesi, yetiştirilmesi. Bu da sağlam genetik karakter taşıyan fokların birbiriyle çaprazlanması olarak gerçekleştirilecek. Bunun içinde kan alma muayene ve özel fizyolojik çalışmalar yapıyoruz foklar konusunda.

Foça'da foklar konusunda yerinde koruma için bir ulusal birim var. Bu birim geçen ayın ortalarında toplandı. Foça'nın fok koruma alanı olarak kalması kabul edildi. Foça örneğinde sadece 3 milik alan koruma alanı olarak saptandı.

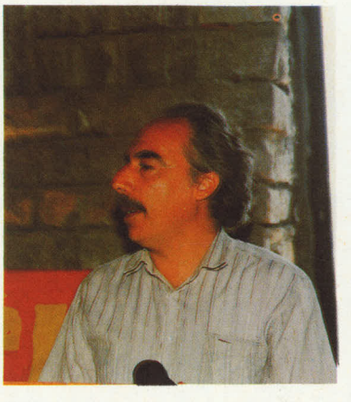

Özkan TANER
Zeytinoğlu Grubu Temsilcisi

Karaada projesiyle ilgili çalışmalarımız araştırma aşamasındadır. Dolayısıyla kamuoyuna ayrıntılı bilgiyi Temmuz ayı sonunda verebileceğiz. Temmuz ayı so-

Klasik dönemden kalan tapınak

Klasik dönemden kalan tapınak

Antik dönem yerleşimi üzerinde kilise kalıntısı

nunda bir imar planı örneğini buraya getirmek, bu imar planı üzerinde + uygulaması sırasında tartışmayı tüm kuşku ve eğilimler giderilene kadar sürdürmek istiyoruz. Karaadada neler tasarladığımızı bu tartışmaya zemin olması için söylemek istiyorum. Bunda önce belirtmek istediğim birşey var. Gerçekten bu ada da sit alanları vardır, ormanlık alanlar vardır. Adada ormanlık alanlar büyük bir yangın geçirmiş, kaçak kesim ve tahribata uğramıştır. Sit alanlarını koruyan, doğal alanları koruyan yerleşimin planlamasının nasıl olacağı ve bütün bunları bozmayacak bir uygulamanın nasıl olacağını göstermek istiyoruz. Burada yerleşme ve yerleşmenin boyutu tartışmasından bağımsız olarak söylüyorum. Burada imar planı yapılması fikrinden uzaklaşarak çok yeni, genel olarak adanın korunması konusundaki fikir son derece havada ve gerçekleşmesi zor bir fikirdir. Birşey daha söylemek istiyorum : Bu adada günübirlik tesisler bazı bakımlardan olanaksız, bazı bakımlardan sakıncalı. Günübirlik tesislerde adayla ilgili doğayı korumanın daha kolay olmayacağını düşünmemiz gerekir. Kamuya daha açık, düzensiz, plansız kalabalıkların gelmesi sözkonusudur. Çünkü geçen yılki bir takım tesbitlere göre günde 2000 kişi bu civarda gezmekte, denize girmektedir. Günübirlik tesislerin tahribatı arttırması sözkonusudur. Burada bir ayrıntı var: Adada su yok. Adaya su getirmek 25 milyar TL., elektrik düşünülüyorsa, bir miktar alt yapı yapılacaksa 70-80 milyar gibi bir yatırım miktarı var. Şimdi Karaada'da ilk 6 yılda yapmak istediğimiz şeyi birkaç cümle ile özetlemek istiyorum : Adanın kuzeyinde bugünkü belediye arazisinin olduğu yerde 30 hektarlık bir alanda 1700 - 2000 yataklı çeşitli standartlarda tesisler olacak. Bugün Bodrumluların son derece yetersiz olan kültür ihtiyaçlarını karşılamak üzere 2000 yatak kapasitesinin üzerinde Bodrum'a hizmet verecek bir günübirlik tesis kurulacak. Bütün bunları yaparken kültürel çevrenin, doğal çevrenin en iyi biçimde korunduğu, mimari geleneklerin bulunduğu örnek bir tesis yapma amacımız var. Bu amacı nasıl gerçekleştirebileceğimizi önümüzdeki aylarda yazılı ve ayrıntılı olarak tartışacağız.

Rasyonel yatırımcılık ve işletmeciliğin ne şekilde olabileceğini, çevreyi koruyamayan yapı ve işletmelerin gelecekte ayakta kalmasının sözkonusu olmadığı, yani çevreyi koruyarak gerçekleştirmenin, yapabilmenin ön şart olduğunu söylemek isterim. Çevrenin korunulmadan ve tüketilerek değil, sürdürülebilir bir tüketim yapısı ve modeliyle korunabileceğini, bu şekilde bir tesis yapılabileceğini düşünüyoruz. Şu anda, burada yapılacak bir tesisin yaratacağı potansiyel çevre sorunlarını saptamak üzere, turizm yatırımının yapılma aşamasında, bir çevre etki değerlendirilmesi araştırılması çalışmalarımıza bir örnektir.

Burada tesis yapımıyla ilgili bir sonuca varılabilmesi için bu engellerin nasıl aşıldığının, bu tür konularda hangi tekniklerin kullanılacağının ayrıntılı bilinmesi gerekir. Fok konusunda benim çok fazla söyleyebileceğim birşey yok, çünkü bu konuyu doğrudan Karaadayla ilgili görmüyoruz. Bu konuda tamamıyla bağımsız bir kurum çalışma yapıyor. Adanın tümüyle korunmasına karar verilirse firma vazgeçer yatırımdan.□

Y.Mimar Oktay EKİNCİ

Mimarlar Odası'nın tarihi-doğal çevrelere olan ilgisi yeni değildir. 20 yıllık bir geleneğe ulaşan birikimi vardır. Oda'mız arşivini karıştırdığımızda **"Tarihsel doğal çevreler-kıyılar korunmalı ve toplum yararına yeniden düzenlenmelidir."** başlıklı bir kampanya karşımıza çıkmaktadır. Bu başlık çok önemli mesajları içermektedir. Yani mimarlar, plancılar, uzmanlar, soyut bir koruma; insandan arındırılmış bir koruma, insanın yaşanılır bir çevre özleminden arındırılmış bir koruma yanlısı değillerdir. Bu alanlar korunmalı ancak toplum yararına yeniden düzenlenmelidir.

Bu bölgede, Karaada'da tapulama çalışmaları 1930'lu yıllarda yapılmıştır. 1924'ler bu bölgede mübadelenin yaşandığı yıllardır. Otuzlu yıllarda bu bölgeler şahsınmı olacaktır, devletin mi olacaktır şeklinde çalışmalar yapılmıştır. 1930'daki raporda ada 3 ayrı mülkiyete ayrılmıştır. Bir bölümü hazinenindir, daha sonra yangınlar geçirmiş olan ormanlık bölüm orman mülkiyetine girmiştir ve bugün adanın çıkılabilir bölümünü oluşturan nisbeten insanların adaya ayak basıp gününü geçirebileceği küçük bir bölüm de Bodrum belediyesine tapulanmıştır. 1930'da, Tapulanma Şerhi ise şöyledir;

"Bodrum halkının mesire yeri olması kaydıyla"

1982 **turizmi teşvik yasası** Kasım ayında (8 ay sonra) halkoyuna sunulan anayasaya aykırıdır: Örn: Bu tür sit alanlarının, hazine arazilerinin yatırımcılara 49 yıllığına kiraya verileceğini açıkça yazdığı gibi yani kamu malı olan arazileri, turizm alanı veya turizm merkezi olarak belirlenmiş yerlerde kamu mülkiyetinde olmayan araziler yani hazine, orman gibi Kültür ve Turizm Bakanlığınca kamulaştırılabilir. Yani 1930'lardaki o ulusal ruhla mesire yeri olarak Bodrum halkına verilen ve belediyeye emanet edilen bu alan bu yasa gereğince Kültür Bakanlığı'nca kamulaştırılır. Kamulaştırmayı takiben hazine arazisi vasfı kazanacağından bu taşınmazlar kamu arazisinin turizm yatırımcılarına tahsisi uygulaması içersinde girişimcilere tahsis edilir. Öyle bir yasa ki, bir yandan hazine ve orman arazilerini yatırım alana verirken diğer yandan eğer turizm açısından cazip bir bölge varsa ve burası da eskaza hazine ve orman mülkiyetinde değilse buranın dahi yatırımcının talebi halinde kamulaştırılıp yatırımcıya verilmesini öngören bir yasa. Bu yasa 12 Eylül dönemindeki anlayışın bir ürünü olmasının ötesinde, 82 anayasasının hem çevreyle ilgili 56. maddesini ve ayrıca kamulaştırmada kamu haklarının gözetilmesiyle ilgili maddelerine aykırıdır. Peki neden yürürlüktedir? Şu nedenle yine 12 Eylül hukuku bu tür antidemokratik toplum yararına aykırı yasaların uzunca bir süre işlevini sürdürebilmesi için bir geçici 15. madde koymuştur anayasaya, geçici 15. madde gereğince 12 Eylül döneminde gündeme giren yasaların anayasaya aykırılığı iddia edilemez. Böylece 82 anayasası çevreyi korumayan bu anayasayı koruma altına almıştır. Süreç Bodrum'a da el atmıştır sonunda. Nasıl elini atmıştır? Demin sözünü ettiğim nazım planlarda ağaçlandırılacak alan ve günübirlik alan olarak görünen bölge Bodrumlular hatırlayacaklardır, belediye meclisinin hepimizin coşkuyla karşıladığı bir kararı vardır, 1 veya 2 yıl önce "Bodrum yarımadası artık yapılaşmaya doymuştur. Bu yarımada da yeni tesislerin yapılması Bodrum'un lehine değil aleyhinedir. Bu nedenle Bodrum'da bundan sonra her türlü yeni yapılaşma alanları olmayacaktır" şeklinde tarihi kararları vardır. Bu karar alındıktan 1 veya 2 ay sonra planlama yetkileri belediyeden alınmıştır. Yetkiler alındıktan birkaç ay sonra Karaada turizm merkezi olarak ilan edilmiştir. Yani süreç böylesine katılımdan, demokratik tartışmadan uzak, doğruya merkezi kararlarla ve 12 Eylül hukukunun getirdiği anlayış çerçevesinde gelişmiştir. Burada tartışılması gereken nokta elbette şudur: Bu tür alanların turizm merkezi ilan edilmesinin bu süreç içinde yanlış olduğu bir yana, yapılaşmaya açılmadan önce yapılması gereken bir ÇED (Çevresel etki değerlendirme) raporu hazırlanması gerekmektedir. ÇED raporu yapılaşmaya açıldıktan sonra nasıl hazırlanacaktır? Bu konuda bilimsel bir tıkanıklık vardır. Çünkü uluslararası sözleşmelerde ve çevre yasasında sözedildiği şekilde ÇED raporunun amacı şudur : Bir tür fizibilite raporudur. Yani bir alan yapılaşmaya açılmalı mıdır - açılmamalı mıdır bunun araştırılmasıdır. Bu araştırıldıktan sonra çevre etki değerleri bakımından yapılaşmaya açılmasında sakınca olmadığı açıklanırsa (bilimsel olarak) işte o zaman belki turizm merkezi ilan edilebilir. Çünkü turizm merkezi ilan edilmesi demek buranın yapılaşmasına resmen hükümet bazında karar verildiğinin bir ifadesidir.

Yapılaşmaya açıldıktan sonra ÇED raporunu hazırlamak doğrusu dünyanın bugün ulaştığı uygarlık düzeyiyle koşut değildir. Halk dilinde belki buna kılıf denebilir ama biz bunu gayrı resmi bir hazırlık olarak düşünebiliriz.

Bugüne kadar biz çarpık yapılaşmaya engel olacağız diyerek yapılan yapılaşmaların sayısı milyonu bulmuştur. İstek budur, doğru bir istektir ama sonuç önemlidir. Çarpık yapılaşmanın tanımı doğrudan yer seçimiyle orantılı bir içeriğe sahiptir. Eğer yapılaşmanın yeri yanlış seçilirse o proje dünyanın en güzel projesi olsun çarpık yapılaşma ürünü bir proje olarak damgalanmaya mahkumdur. Bizim açımızdan ise dünya mimari mirasının korunmasına yönelik yeni yapılan sözleşmelerde ilk kez dünya mimarlık mirası tek yapı boyutundan çıkartılmıştır. **"İnsanlık, insan emeğiyle doğal değerlerin birleştiği alanları korumak zorundadır."** Bu toplantıda yapılan açıklamalarla Karaada gerçekten insan emeği ile toplumsal çıkarların birleştiği noktadır. Adayı korumak için tek güvence bütünüyle SİT alanı ilan edilmesi ve ulusal park statüsü içinde bir açık müze gibi düzenlenmesidir.□

Ali DÖNMEZ
Mimarlar Odası İzmir Şb. Yönetim Kurulu Başkanı

Mimarlar Odası İzmir Şubesi ve Bodrum Temsilciliği'nin ortaklaşa düzenlediği çevre forumuna gösterdiğiniz ilgiden dolayı ben öncelikle teşekkür etmek istiyorum. Mimarlar Odası sayın konuşmacı Oktay Ekinci'nin belirttiği gibi uzun yıllardan bu yana pek çok konuda toplum yararını gözeten, kamu çıkarlarını birinci planda tutan politikaların savunucusu olagelmiştir. Bugün yaşadığımız süreç içersinde Mimarlar Odası'nın geçmişten bu yana savunduğu politikaların ve kendisine edindiği ilkelerin doğruluğunu her geçen gün görüyoruz. Bodrum Karaada'daki yapılaşma sürecini sayın konuşmacılar da aktardılar. Böyle bir tartışma süreci yaşanmadan, merkezi ka-

rarlarla yapılaşmaya açıldı. Mimarlar Odası'nın amacı devletin yapmadığı, iktidarların yapmadığı demokratik platformları gerçekleştirmek, bu yapılaşma sürecini tartışmaya açmaktı. Bunun için de pek çok kurumdan temsilci davet edildi bu foruma. Ama ne yazık ki Bodrum halkını temsil eden seçilmiş Belediye Başkanını burada göremiyoruz. Elbetteki işi olabilir ancak yerine bir başka vekilini tayin edebilirdi. Belediye Karaada'daki yapılaşma konusunda ne düşünüyor, henüz bunu bilemiyoruz. **Belediye başkanı işte burada olmalıydı. Ya da belediyenin halkını temsilen tavrını burada sergilemeliydi diyoruz.** Bodrum'daki Turizm Bakanlığı'nın yetkililerini de biz burada görmek isterdik. Dolayısıyla bizim burada yapacağımız tartışmalar bir yanıyla eksik kalacak. Ancak umut ediyoruz ki bu forumun sonunda basında ve kamuoyunda gerekli duyarlılığın oluşmasıyla (ki bu oluşmuştur.) Belediye ve diğer ilgili kurumlarda Karaada konusunda tavırlarını netleştirmek zorundalar.

Ben bunlardan sonra sizlere kalın bir klasörü göstermek istiyorum. Bu klasörde tam beş bin imza var. Karaada'nın yapılaşmasına karşı, hiçbir kurum ve kuruluşa bağlı olmayan Türkiye'de yaşayan doğasever kamuoyunun bir tepkisi bu. Oda'mızın genel başkanlığına gelmiş. İlginç bir tesadüf bu klasör tam bugün elimize geçti. Mimarlar Odası öteden beri Karaada'daki bu süreci sorguluyordu. Bugün yaptığımız forumda Mimarlar Odası'nın bu konudaki politikasının netleşmesi, kamuoyuna duyurulması konusunda hayati önem taşıyordu. Bugünkü forumdan çıkacak sonuca bağlı olarak bundan sonra Karaada üzerinde yapılacak etkinlikler devam edecektir. □

Bodrum Çevre Forumu Bildirgesi

Mımarlar Odası İzmir Şubesi ve Bodrum Temsilciliğince 9 Haziran 1991 günü Bodrum'da düzenlenen "Çevre Forumuna" katılanlar, turizm yapılaşmasına açılma kararı alınan Karaada ile ilgili olarak aşağıdaki görüş birliğine varmışlardır.

1) Karaadanın; demokratik tartışma ve bilimsel ön araştırmalar için gerekli ortamlar yaratılmadan, çevresel etki değerlendirmesi ise hiç incelenmeden konaklama amaçlı bir turizm yapılaşmasına açılmış olması, çağdaş çevre koruma ilkelerine ve Türkiye'nin de imzası bulunan uluslararası sözleşmelere aykırıdır. Bu karar hemen iptal edilmelidir.

2) Arkeolojik ön incelemeler ve su altı araştırmalarından çıkan ilk saptamalara göre, Karaada; gerek üzerindeki antik yerleşme zenginlikleri ve kültürel miras niteliğindeki değerleri nedeniyle; gerekse mevcut su mağaralarının ve denizaltı yapısının Akdeniz Foklarının yaşatılması için önemli bir merkez olması açısından, 1.Derece Doğal ve Arkeolojik Sit Alanı olma özelliği taşımaktadır. Bu nedenle de Karaada için ilan edilen turizm merkezi kararı hemen kaldırılmalı, Ulusal Park statüsü içine katılarak, kesin koruma altına alınmalıdır.

3) Karaadanın 1980 yılı öncesindeki nazım planlarda, Adanın Bodrum'a bakan yüzünde ve topografikolarak rekreasyon amacına yanıt verebilecek bölgesinde küçük bir bölüm "Günübirlik Alan" olarak ayrılmış, geri kalan tüm kesimler ise "Ağaçlandırılacak Alan" olarak koruma-geliştirme bölgesi olarak saptanmıştır. Bu plan kararı, 1930 yılındaki tapulama çalışmalarında; Adanın tümünün hazine ve ormana tapulanması, ancak Güneydeki alanın Bodrum Belediyesi'ne verilmesi ve koşul olarak da "Bodrum Halkının Mesire Yeri" olmasının kaydedilmesi anlayışına da uygun düşmektedir. Bodrum Belediyesi, Bodrum Halkı adına, belediyeye emanet edilen bu çevre zenginliğini, yine Bodrum Halkının çıkarlarına dönük olarak korumak ve yaşatmak göreviyle karşı karşıyadır.

Yukarıdaki koruma ilkeleri, Bodrum yöresindeki ve ülkemizdeki, yapılaşmaya açılan doğal ve kültürel zenginliklerimiz için de geçerlidir.

İlgililere ve kamuoyuna saygıyla duyururuz. □

Pamukkale Koruma Amaçlı İmar Planının tamamlanmasının ardından bu eşsiz doğal ve kültürel miras için çalan tehlike çanlarının gücü azaldı sanki. Devletin en üst düzeydeki temsilcileri bile Pamukkale'nin kurtarılması için gerekli radikal (!) önlemleri almaktan kaçınmayacaklarını söylemeye başladılar.

Peki bugünlere nasıl gelindi? Daha bir yıl önce Mimarlar Odası'nı karşılarına alan merkezi otoritenin temsilcileri, nasıl oldu da bilimle aynı kulvarda buluştular?!..

En güzel yanıtı yine tarih veriyor bize. Geçen yıl Odamızca düzenlenen "Pamukkale'yi Koruyalım-Yaşatalım" sempozyumunun nasıl tarihi bir görevi üstlendiğini, doğruluğun ve bilimselliğin, haklılığın ve mücadelenin süreci nasıl etkilediğini, kurtuluş için sonun başlangıcına nasıl ulaşıldığını, hiç yorum yapmadan basından bile izlemek mümkün.

Biz de öyle yapalım. Pamukkale için belki de bir dönüm noktası olan geçen bir yılı, basın arşivlerinde arayalım. Aşağıdaki haber-yazı özetlerinin gelecek için önemli birer belge oluşturacağını umud edelim.

Mayıs 90-Temmuz 91... Basında Pamukkale

Mimarlar Odası'ndan: "Pamukkale'ye sahip çıkalım... "Korunan ve yaşayan bir Pamukkale" sloganıyla düzenlenen panel yarın başlayacak.
(24 Mayıs 1990, Meydan)

Çarpık turist yapılaşma ve suyun kesilmesi Beyaz Cennet'e darbe vurdu.. Pamukkale kararıyor... Pamukkale'de görülen kararmanın önlenmesi için Denizli'de düzenlenen sempozyumda turistik tesislerin belirli bir süreç içinde temizlenmesi ve termal suyun başka yerlerde kullanılmaması istendi. Önlem alınmazsa Pamukkale'nin 5 yıl içinde yok olabileceği öne sürülüyor.
(26 Mayıs 1990, Cumhuriyet)

Suyu kesmek hata... Traverterlere akan suyun köylüler ve turistik oteller tarafından kesilip alınması kararmanın temel etkenleri arasında sayılıyor.
(26 Mayıs 1990, Cumhuriyet)

İtalyan Torino Universitesi görevlisi Prof. De Bernardi, önlem alınmaması halinde doğa harikasının 5 yıl sonra tamamen yok olacağını iddia etti.
(26 Mayıs 1990, Denizli)

Pamukkale'nin sahibi kim?
Belediye Başkanı Ali Marım, Pamukkale'de yetki sorunu olduğu görüşünü savunurken Vali Yardımcısı Aykan "yetki kargaşası yok" dedi.
(26 Mayıs 1990, Meydan)

Beyaz gelini cebren resmi nikahla gerdeğe sokuyoruz. İktidarıyla-muhalefetiyle, resmi sektörüyle, özel sektörüyle Pamukkale gelininin işini bitirmeye, icabına bakmaya kararlıyız.
(Doç. Dr. Ülkü Acar, 26 Mayıs 1990, Denizli)

"Pamukkale'yi Koruyalım-Yaşatalım Sempozyumu"ndan çıkan sonuç: Herşey silbaştan.
(29 Mayıs 1990, Meydan)

Pamukkale sempozyumu sonuç bildirgesi yayınlandı: Tüm mevcut tesisler kaldırılmalıdır.
(29 Mayıs 1990, Ticaret ve Ekonomi)

Pamukkale'ye adını veren travertenlerde "Kararma"dan sonra "Sararma,, ve "Yosunlaşma,, başladı

Traverten katliamına "dur,, denilmesi gerek

Mimarlar Odası Başkanı Zeki Kaplan bu doğa harikasının turizme kurban edilmemesinin gerektiğini belirtti ve "Beyaz Cennet"te demokratik katılımı esas alan bir korumanın gerçekleştirilmesi için "Pamukkale'yi izleme kurulu"nun oluşturulmasını kararlaştırdıklarını bildirdi

NELER OLDUĞUNDAN KİMSENİN DOĞRU DÜRÜST HABERİ YOK

Pamukkale'den Tesisleri çıkarma çalışmaları başlayacak derken Kazmalar çalışmaya başladı

Vali Karacan, Kazılardan haberinin olmadığını söylerken, Pamukkale'yi izleme kurulu ve Mimarlar Odası üyeleri faciayı kimin durduracağını soruyorlar

24 Ünlü yerli ve yabancı konuşmacının katılmakta olduğu sempozyumun ilk gününde

Pamukkale için acil önlem istendi

- İtalyan Torino Üniversitesi öğretim görevlisi Prof. De Bernardi, önlem alınmaması halinde doğa harikasının 5 yıl sonra tamamen yok olacağını iddia etti
- Pamukkale'nin bugünkü halinin yürekler acısı olduğunu ileri süren Prof. Bernardi, doğal güzellikteki tahribin büyük olduğunu koruma bilincimizin de bulunmadığını ileri sürdü

Makyaj değil, gerçek koruma.
(29 Mayıs 1990, Cumhuriyet)

Pamukkale için özel bir yasa çıkarılması istendi.
(29 Mayıs 1990, Denizli)

Pamukkale'nin ışıklandırılması için bir proje hazırlanıyor. Vali Alparslan Karacan, Şifalı suları ve beyaz travertenleri ile ünlü Pamukkale'ye daha iyi bir görünüm kazandırma çalışmaları yapıldığını, 200 milyon liralık bir harcamayla buranın ışıklandırılacağını söyledi.
(02 Ağustos 1990, Meydan)

Pamukkale'ye adını veren travertenlerde "kararma"dan sonra "sararma" ve "yosunlaşma" başladı. Traverten katliamına "dur" denilmesi gerek.
(02 Ağustos 1990, Denizli)

Pamukkale'nin turizm cenneti olabilmesi için her türlü fedakarlığa hazırım.
(M.Kemal Gökmen, 07 Ağustos 1990, Ticaret ve Ekonomi)

Vali Karacan, "öyle şikayet edilebilecek boyutta bir siyahlaşma ve renk değişmesi olduğunu tahmin etmiyorum. Böyle bir gerçek yok" dedi.
(10 Ağustos 1990, Cumhuriyet)

Yakında Pamukkale'nin havasını soludun "ver para" derlerse şaşmayın... Bu kadarına da pes! Pamukkale'ye ücretli girişten sonra otopark ve çamlıkta piknik yapmak da paralı hale getirildi. Kırmızı suyu görmenin bedeli 5 bin lira.
(24 Ağustos 1990, Meydan)

Pamukkale'ye hayat veren su azaldı. Vali Karacan, Pamukkale travertenlerine verilen suyun saniyede 350 litreye düştüğünü, bunun da kirliliği fazlalaştırdığını bildirdi.
(25 Ağustos 1990, Meydan)

Özel Çevre Koruma Bölgesi kararnamesi Pamukkale'yi İzleme Kurulu ve belediye tarafından tepkiyle karşılandı...Kurul Genel Sekreteri Mimar Arif Balkanay, kararnamenin uluslararası koruma protokollerine aykırı olduğunu öne sürdü... "Koruma öncelikle kamu yararına olmalıdır" ilkesinin hiçe sayıldığı görüşünü savunan genel sekreter "bugüne kadar kıyılarımızda özel olarak Pamukkale'deki uygulamalar bu gerçeği ortaya koymaktadır" dedi.
(08 Aralık 1990, Yeni Asır)

İktidar (Özel Çevre Koruma Bölgesi) adı altında doğal güzellikleri satılığa çıkarmıştır. Daha rahat satabilmek için de çıkardığı yasalarla tüm yetkiler kendisinde toplamış ve yerel yönetimleri hiçe saymıştır. Bu anlayış demokrasiye ters bir uygulamadır. İktidar açıkça çevre sömürüsü yapmakta ve diktatör anlayışı uygulamaktadır. Çevre korumasına sadece ekonomik açıdan bakan iktidar, sosyal ve kültürel boyutlarını gözardı etmekte ve bu gibi yerlerin giderek yok olmasına yol açmaktadır.
Yavuz Önen
(2 Aralık 1990) Hürriyet Ege

Travertenlerin kazılmasına Mimarlar Odası'ndan tepki!....
(12 Aralık 1990, Denizli)

Pamukkale'yi İzleme Kurulu'ndan beyaz cennet'e sahip çıkma çağrısı... Travertenlerin kazılması olayına büyük tepki gösteren kurul, yaptığı açıklamada, "yerel yönetim erklerinin gözleri önünde gerçekleşen bu uygulamalar, tüm yet-

kilerin merkeze alındığı bir dönemde nasıl engellenecektir?'' diye sordu.
(12 Aralık 1990, Denizli)

Pamukkale'nin Özel Çevre Koruma Bölgesine alınmasıyla ''artık yedi kocalı olmaktan kurtuldu'' denirken, ortaya çıkan bu kazı olayından sonra ''Ankara'daki yeni kocanın boynuzlandığı'' esprileri yapılmaya başlandı.
(12 Aralık 1990, Ticaret ve Ekonomi)

Pamukkale'nin beyazlığını bugünlere getiren derneğimizdir.
(Behçet Çomakoğlu D.T.D. Başkanı, 14 Aralık 1990, Ticaret ve Ekonomi)

Ben, Şahsen, Pamukkale'yi İzleme Kurulu'na karşıyım. En azından gerçek amaçlarını öğreninceye kadar. Bunun dışında Pamukkale'nin gerçek sahibi olan koruma belediyemize düştüğüne göre, bu sorunlar bizlere aittir. Gerekeni yapacağımıza inanıyor ve güveniyorum.
(M. Kemal Gökmen, Pamukkale Belediye Başkanı, 29 Aralık 1990, Denizli)

Pamukkale'de yetki bilmecesi... Belediye, travertenleri tahrip eden otele ceza yazdı, koruma kurulu karşı çıktı.
(14 Mart 1991, Hürriyet Ege)

Beyaz Cennet'e kurtuluş müjdesi...
Denizli Valiliği tarafından ihale edilen ''Pamukkale'yi Koruma Projesi'' tamamlandı. Projeyi hazırlayan kuruluşun temsilcisi, Şehir Plancısı Mimar Ahmet Uzel, çevrede 2 yıldır inceleme yapıldığını, düzenlenen panellerin, sempozyumların izlendiğini, bunların ışığında öneriler getirildiğini belirterek, ''bu turizm harikasının yok olmasını önlemek için, travertenlerin ve antik tiyatronun çevresindeki tesislerin kalkması gerek'' dedi.
(02 Mayıs 1991, Hürriyet Ege)

UNESCO ''Beyaz Cennet''i ''dünya ülkelerinin kültürel ve doğal nitelikli mirası'' listesine aldı.
(04 Mayıs 1991, Denizli)

Pamukkale'de beyaz üzerine düşen karalekeler kalkıyor...
(04 Mayıs 1991, Meydan)

''Kurtarma Operasyonu''
Ören yerindeki tüm tesislerin kaldırılması, travertenleri kesen karayolunun iptal edilmesi, araçların girişinin yasaklanması, termal suyunun salt travertenler için kullanılmasını öngören koruma amaçlı imar planı bakanlık onayına sunuldu.
(04 Mayıs 1991, Cumhuriyet)

Umut, koruma amaçlı planda...
(12 Haziran 1991, Dünya)
Koruma ve geliştirme amaçlı hazırlanacak planlarla önümüzdeki yıllarda arzulanan Pamukkale'yi kazanacağımıza inanıyorum. Gelecek nesillere daha güzel bir Pamukkale bırakacağız.
(Ali Marım Denizli Belediye Başkanı, 12 Haziran 1991, Dünya)

Pamukkale mademki dünyada tek olan bir doğa ve tarih harikasıdır; o halde Pamukkale'nin yasası da tek ve özel olmalıdır.
(Arif Balkanay, Pamukkale'yi İzleme Kurulu Sekreteri, 12 Haziran 1991, Dünya)

Denizli turizm sektöründe hizmet veren herkes kendi gözü gibi Pamukkale'yi korumalıdır. Pamukkale'siz Denizli'de turizm olmayacağının bilincine varılmalıdır.
(12 Haziran 1991, Dünya)

Pamukkale'yi özel bir kanunla milli park haline getirmek, yetki ve sorumluluklarını bir tek yönetimde toplamak, bu yönetime finansman imkanları temin etmek suretiyle hem Pamukkale'yi korumak ve geliştirmek, hemde bölge ekonomisine yaptığı katkıyı artırmak mümkün olabilir.
(Mimar Feridun Alapt, Denizli Sanayi Odası Meclis Başkanı, 12 Haziran 1991, Dünya)

Pamukkale dünya gündeminde... UNESCO tarafından dünya miras listesine alınan Pamukkale için Denizli'de uluslararası bir şura toplanıyor.
(Haziran 1991, Denizli Bayram)
Pamukkale'nin geleceği tartışılmaya başlandı.
(02 Temmuz 1991, Denizli)

Pamukkale siyasi anlayış dışında korunması gereken bir tabii mirastır...
(Yıldırım Avcı, DYP Denizli Milletvekili, 02 Temmuz 1991, Ticaret ve Ekonomi)

Beyaz Cennet ameliyat masasında. Dünyanın gözü Pamukkale'de.
(03 Temmuz 1991, Hürriyet Ege)
Bu güzelim travertenler yok olmuş. Bu yerlere insanoğlunu sokmamak gerek.
(Anne Raidl, UNESCO Kültürel Miras Bölümü Başkanı, 03 Temmuz 1991, Güneş)

Pamukkale için özerk yönetim modeli... Pamukkale için hazırlanan koruma planının sağlıklı uygulanabilmesi için demokrasi ve özerklik temelinde bir yönetim modelinin oluşturulması kararlaştırıldı.
(03 Temmuz 1991, Cumhuriyet)

Planın uygulanabilmesi için Başbakanlıktan gelen ''ölur'' harekete geçmemizi sağlayacaktır.
(Vali Alparslan Karacan, 04 Temmuz 1991, Hürriyet Ege)

Pamukkale'nin katledilmesine seyirci kalamazdık.
(Anne Raidl, UNESCO Kültürel Miras Bölümü Başkanı, 06 Temmuz 1991, Güneş)

''Pamukkale'yi kaybediyoruz.'' ''Pamukkale'yi koruyalım. Sahip çıkalım.''
(Turizm Bakanı Bülent Akarcalı, 27 Temmuz 1991, Meydan)

Pamukkale Koruma-Geliştirme Amaçlı Planın Uygulama Sürecindeki Yönetim Modeli Arayışı Üzerine

Yavuz ÖNEN

GEÇEN BİR YILIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mimarlar Odası tarafından Mayıs'90 da düzenlenen "Pamukkale'yi Koruyalım-Yaşatalım Sempozyumu"nun sonuç bildirgesi; genel ilkeleri yinelemiş, Pamukkale için özel saptamalar yapmış ve o günlerde ihalesi yapılan "Pamukkale (Hierapolis) Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı Koruma ve Geliştirme Amaçlı Planlama Çalışması"na temel olması gereken planlama ilkeleri ile görüş ve önerilerini dile getirmişti.

Anayasal bir kuruluş olarak odamızın, "kamu yararı temel ilkesi" çerçevesinde gerçekleştirdiği o sempozyumun çarpıcı ve bizim için doğal olan bir yönü de; işveren durumundaki devletin ilgili temsilcileri ile yüklenici durumundaki planlama grubunun, uzman bilim adamlarımız ile demokratik kitle örgütü ve yöre halkı temsilcilerinin, aynı masa etrafında, aynı sorunu, eşit koşullarda tartışıyor, görüş ve önerilerini dile getiriyor olmaları idi. Kısaca o sempozyum somut sürece kamu adına bir müdahale idi ve aradan bir yıl geçti. Geçen bu bir yılın kısa bir muhasebesi bile bize bugün burada yanıtını bulmaya çalışacağımız "Pamukkale'nin yönetim modeli nasıl olmalıdır?" sorusunun çözümünde önemli ipuçları verecektir:

Sempozyum sonuç bildirgesi'nde özellikle Deniz'lililere yüklenen bir görev vardı: Sürece müdahale edebilecek bir örgütlenmenin (Pamukkale'yi İzleme Kurulu'nun) oluşturulması vurgulanmıştı. Bu gerçeğin ışığında, onbeşbin üyesini bünyesinde barındıran meslek odaları ve sivil toplum örgütleri ile yerel yöneticilerin katıldığı bir dizi toplantılar sonucunda yerel ölçekte iki tür yapılanmaya gidildi. Bunlardan birincisi konuya duyarlı tüm kişilerin gönüllü katılımıyla oluşan "Genişletilmiş Pamukkale'yi İzleme Kurulu", ikincisi de Pamukkale'nin korunup-yaşatılmasında politikalar üreten, "yürütme" görevini de üstlenen "Pamukkale'yi İzleme Kurulu".

İzleme Kurulu özellikle basın ve TRT aracılığı ile geçen bir yıl boyunca kamuya güncel ve önemli mesajlar iletti:

Denizli Valiliği'ne defalarca başvuruda bulunularak İzleme Kurulu'nun (ya da Mimarlar Odasının) üye veya gözlemci statüsü ile "Danışma ve Yönlendirme Kurulu"nda görev alması talebi iletildi. Ancak başvurulara olumlu ya da olumsuz bir yanıt bile alınamadı.

Ülkemizin de imza koyduğu Mayıs'90 Bergen Deklarasyonu'nun "ciddi ve telafisi mümkün olmayan tehditlerin varlığı halinde, bilimsel kesinlik olmasa dahi, çevre bozulmasını önleyen tedbirlerin uygulanması ertelenemez" maddesi hatırlatılarak antik sit sınırları içinde kalan taşıt yolunun trafiğe derhal kapatılması gerektiği -hem de bilimsel gerekçelere dayanarak ve alternatif, hemen uygulanabilir somut çözümleri ile birlikte- yine Denizli Valiliği'nden resmen talep edildi. Ancak başvurumuza yine yanıt bile alınamadı.

"Su arkları temizleniyor" gerekçesi ile travertenlerin, "içme suyu hattı geçiriliyor" gerekçesi ile antik sit alanının kazılması gündeme geldiğinde yine ilk tepkiyi Mimarlar Odası ve İzleme Kurulu gösterdi. Konu ile ilgili olarak İzmir 2 Nolu Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'na, Kültür Bakanlığı'na ve Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı'na telgraf ve fakslarla gerekli uyarılar yapıldı, sorular soruldu. Ancak yine bir yanıt bile alınamadı.

Mevcut tesislerin bazılarının bulunduğu doğal ve tarihi sit alanlarının satışı gündeme geldi. Özellikle TRT'nin de katkısıyla konunun vehameti kamuya yansıtıldı ve -nihayet ilgililer uygulamayı durdurdular.

İzleme Kurulu, sürece somut bir müdahale anlamında ve demokrasinin toplumun tüm kesimlerince özümsenmesi açısından en önemli sınavını, son Özel Çevre Koruma Bölgeleri Kararnamesi'nin ilanı sırasında verdi. Yerel ölçekte toplumun tüm kesimleri bu kararnameyi tartıştı ve görüşlerini yüzlerce imza eşliğinde, basın aracılığıyla kamuoyuna iletti.

GELİNEN NOKTA

Bugünlere gelindiğinde Kültür Bakanlığı'nın bu toplantı için gönderdiği çağrı yazısında da dile getirildiği gibi: Pamukkale UNESCO'nun Dünya Miras Listesine alındı, plan kararları açıklandı. Plan kararlarının, geçen sempozyumdaki ortak görüş ve önerilerin sentezi olan sonuç bildirgesi doğrultusunda olduğu görüldü.

İzleme Kurulu, yerel ölçekte duyarlılığı artırmak için, "Pamukkale'nin yönetim modeli nasıl olmalıdır?" sorusunu kamuoyuna malederek, konuyla ilgili tartışmayı bu toplantıdan önce başlatmış oldu.

Ancak, bunca olumlu plan kararlarına karşın, dar çerçevede plan yapma biçiminin aşılamadığını görüyor ve vurgulamak istiyoruz. Özellikle yöre halkının ve onların gözü-kulağı niteliğindeki sivil toplum örgütlerinin katkısına yer verilmemesinin, plan kararlarına karşı geliştirilecek anti-propaganda açısından da önemli bir olumsuzluk yaratabileceğini düşünüyoruz. Zaten hükümetin imzaladığı ve uymakla yükümlü bulunduğu Bergen Deklarasyonu'nun bir diğer maddesinde: "Kişi haklarını emniyete almak üzere fertlerin ve toplumsal grupların projelerle ilgili tüm bilgilere ulaşabilmesi, bu projeler hakkında kişilerin fikrinin alınması, halkın planlama prosedürüne katılması ve karar verme sürecinde görev alması sağlanacaktır." deniyordu.

Peki sonuç nedir? Sonuç; tüm doğru kararlara karşın, devlet, halkın kendi çevresini sahiplenebilmesi, bunun için de bilinçlenerek örgütlenebilmesi, örgütlenerek de üretebilmesi konusunda gerekli ve yeterli çalışmayı gerçekleştirememiştir. Bu kadar dinamik ve doğru yönlendirme ile olumlu sonuçlar alınabilecek potansiyel bir yıl boyunca yeterince kullanılamamıştır. Yasal bir yaptırım gücünü elde edemeyen Pamukkale'yi İzleme Kurulu'nun zamanında ve yerinde yaptığı uyarılar dikkate alınmamıştır.

Tüm bunlara karşın, merkezi otoritenin -bu boşluğu görerek- düzenlemiş olduğu bu toplantıda olumlu ve kalıcı sonuçlar alınacağını umud ediyoruz.

Soruna nihai ve ivedi çözümler arayarak yaklaşmak gerektiğine inanıyoruz.

YÖNETİM MODELİ İÇİN NİHAİ ÇÖZÜM

Nihai çözüm için ilk ipucu, geçen yıl düzenlenen sempozyumun sonuç bildirgesinde şöyle verilmiştir: "Özgünlüğü, tekliği ve önemine bağlı olarak, Pamukkale için özel bir yasa çıkarılmalı"dır. Çıkartılacak bu özel yasa ile Pamukkale'nin geleceği garanti altına alınmalı, Pamukkale ile ilgili yürürlükteki yasa, kararname, yönetmelik ve genelgeler ile bundan sonra çıkması olası (yeni imar yasası gibi) yasa vb. yaptırımların bu "Özel Çevre" ile ilgili uygulamaları geriye götürmesine (olumsuz etkilenmeye) olanak tanınmamalıdır.

Yine mevcut ve doğru plan kararlarının "delinmemesi", politik kaygılarla sabote edilmemesini sağlamak amacıyla, mevcut planın uygulama karar ve takvimi bir Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile ivedilikle sabitleştirilmelidir.

YÖNETİM MODELİ İÇİN İVEDİ ÇÖZÜM

Pamukkale'yi İzleme Kurulu'nun Özel Çevre Koruma Bölgeleri Kararnamesine karşı görüşlerinde de belirttiği gibi:

"Ülkemizin tüm doğal, tarihsel ve kültürel özelliğe sahip yöreleri parça parça değil bir bütün olarak koruma-geliştirme temelinde planlanmalı, bu süreçte egemen olacak bilimsel, yönetsel, mali vb. insiyatifler özerklik ve demokrasi temelinde oluşturulmalıdır."

İşte yanıtını bulmaya çalıştığımız "yönetim modeli" sorununun özü bu ilkede aranmalıdır. Ancak o zaman, yukarıda değindiğimiz uluslararası protokollara uymuş olabiliriz ve kendi yasal düzenlemelerimiz ile uluslararası protokollar arasındaki çelişkileri giderebiliriz, olanakları da kullanabiliriz.

Bu noktada, Turizm Bakanlığı Temsilcisi Sayın Gürkan Ertaş'ın geçen yılki sempozyumda önerdiği, bizce de uygulanabilir görünen "birlik" modelinin değerlendirilmesinde yarar vardır.

Eğer soruna mevcut yasal olanaklar çerçevesinde ivedi bir çözüm aranıyor ise; 1580 sayılı Belediye Yasasının 133-148. maddeleri ile 5442 sayılı İl İdaresi Yasasının 56. maddesi uyarınca önerilen "birlik" örgütlenmesi yine bu ilke temelinde oluşturulmalıdır. Örneklenen "Güney Antalya Turizmi Geliştirme ve Altyapı İşletme Birliği"nin tüzüğü incelendiğinde "özerklik ve demokratik katılım" ilkesine yeterince sadık kalınmadığı, sonuçta merkezi otoritenin ya da yerel temsilcisinin erkinin-onayınıntemel alındığı gözlenmektedir.

Öte yandan, örneklenen birlik modelinde -belki de çalışma alanı gereği- demokratik kitle örgütlerine yer verilmemiş, turistik tesis sahiplerine de sadece "gözlemci" görevi verilmiştir. Bu da Pamukkale için yaşanan İzleme Kurulu örneğinde olduğu gibi yasal yaptırım gücü olmayan yapılanmaların mevcut prosedür çerçevesinde, kamu çıkarı temelinde olumlu sonuçlar elde edememesine neden olmaktadır. O halde "demokratik katılım ve yönetim ilkesi" önerilen "birlik" modeline temel dinamik olmalıdır.

Bu durumda katılımın çerçevesi "sorunu" ile karşı karşıya bulunmaktayız. Çözüm için de planlamanın ekonomik ve sosyal boyutunu değerlendirmek zorundayız.

Şuna inanıyoruz ki: Pamukkale'nin fiziki planlaması eksiksiz olarak uygulanırsa gelecekte Denizli sanayisine eşdeğer nitelikte bir turizm potansiyeli oluşacaktır. Bu da buna uygun ekonomik ve sosyal örgütlenmelerin iskeletini daha bugünden oluşturmamız gerektiğini göstermektedir. Pamukkale'nin turizm potansiyeli şehir merkezi, Ecirli Kasabası ve Karahayıt Köyü ile sınırlı kalmak zorunda değildir. Yakın çevre kasaba ve köyler ile kent bütünü, gelecekteki bu

güçlü ve olası gelişmeye uygun olarak planlanmak zorundadır. Bu da Pumakkale ve çevresi 1/25000 nazım imar planı kararlarının son duruma göre yeniden gözden geçirilmesi gerektiği sonucunu doğurmaktadır.

Geçen yılki sempozyum sonuç bildirgesinde şöyle denilmektedir: "Turizmin gelişmesinde (ise), birlikteliği ve kültürel alışverişi de sağlayacak biçimde insan ilişkileri ön plana çıkarılmalı, yalnız büyük işletmeler değil, örgütlenmiş pansiyonculuk ve turizm kooperatifçiliği de özendirilmeli, ayrıca yakın çevredeki tarımsal alanlar yokedilmeden, tarım ve turizmin içiçe yapılmasına da olanak verilmelidir."

İşte, böylesi bir tesbit ve buna uygun oluşturulacak örgütlenme modelleri turizm girdilerinin bölgede daha adil paylaşılmasına olanak tanıyacaktır. Yöre halkı için olumlu ve uzun vadeli olan bu ekonomik boyut, halkın kendi çevresine sahip çıkması bilincini pekiştirecek, spekülatif çabalara bizzat halkın kendisi karşı koyacaktır. Bu değerlendirmenin, önerilen "birlik" modelinin katılımının çerçevesini oluşturmada yeterli ipuçlarını verdiğine inanıyoruz.

Öte yandan ülkemizdeki imar planlarını elde etme ve uygulama sürecindeki aksaklıkların önemli bir nedeni de; planı yapan müelliflerin plan onayından sonra devre dışı bırakılmaları, uygulama sürecinde gerekli uyarıları yapamamalarıdır. Bu gerçek de bize, önerilen "birlik" modelinde müellif grubun en azından uygulamanın belli bir dönemine kadar görev alması gerektiği sonucuna ulaştırmaktadır.

Sonuç olarak Güney Antalya'da başarılı uygulama sürecini yaşayan "birlik" modelinin Pamukkale için geliştirilerek uygulanmasını öneriyoruz.

Yukarıda açıkladığımız ilkelerin ışığında oluşturulacak birliğin "Genel Kurul Üyeleri" şunlardan oluşmalıdır;

- Denizli Valisi
- Denizli, Pamukkale ve Akköy Belediye Başkanları
- Kültür Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, Özel Çevre Koruma Kurumu Temsilcileri
- İl Turizm, Kültür, Müze Müdürleri
- Denizli, Pamukkale, Akköy Belediyeleri İmar Müdürleri
- İl Genel Meclisi Temsilcileri
- Denizli, Pamukkale, Akköy Belediye Meclisleri Temsilcileri
- Karahayıt, Develi, Yeniköy Köy Muhtarlıkları Temsilcileri
- TMMOB'ye bağlı ilgili Oda Temsilcileri
- D.E.Ü. E.Ü ilgili Fakülte/Bölüm Temsilcileri
- Yerel sivil toplum örgütleri temsilcileri
- Bakanlık Belgeli ve Belgesiz Turistik Tesis Sahipleri Temsilcileri
- Proje Müellifleri Temsilcileri

"Birlik Yönetim Kurulu", birlik genel kurulunun ilgili birim temsilcilerinden anılan sayı kadar üyeyi seçmesiyle oluşturulmalı, "Yönetim Kurulu" da kendi arasındaki görev bölümünü yine seçimle gerçekleştirmelidir.

"Birlik Yönetim Kurulu" şu birim temsilcilerinden oluşmalıdır:

- Valilik ve İl Genel Meclisi Temsilcisi
- İlgili Bakanlıklar Temsilcileri
- Belediye Başkanları ve Belediyeler Meclis Üyeleri Temsilcileri
- Üniversiteler Temsilcisi
- İlgili Müdürlükler Temsilcisi
- Muhtarlıklar Temsilcisi
- TMMOB'ye Bağlı İlgili Odalar Temsilcisi
- Yerel Sivil Toplum Örgütleri Temsilcisi
- Proje Müellifleri Temsilcisi

Birlik tüzüğünde belirlenecek çalışma ve yetki alanları için alınan kararların vilayet, bakanlık veya ilgili kurul onayları salt yasal prosedürün tamamlanması amacıyla yapılmalıdır.

Alınması gereken mali vb. olası yasal önlemler ilgili uzmanlarca en kısa sürede alınmalı ve uygulamaya hemen geçilmelidir.

SONUÇ

Sonuç olarak; Pamukkale'nin geleceğini garanti altına alması ve ivedilikle uygulamaya geçirilmesi gereken yönetim modeli, hangi yasa ve yönetmelikten yetki alırsa alsın, "birlik", "vakıf", "kurum", "kurul" vb. hangi isim veya kimlik adı altında olursa olsun: Örgütlenmenin oluşumunda demokratik katılımın ve özerkliğin, uygulamanın yaşama geçirilmesinde demokratik yönetim ve demokratik karar alma sürecinin temel alınması, tüm yerel ve kurumsal yapılanmaların yanısıra UNESCO'nun da bu örgütlenme içinde aktif olarak görev alması gerektiğine inanıyor ve bunu savunuyoruz. □

Pamukkale, 30 Haziran - 03 Temmuz 1991

Uluslararası Pamukkale Çalışma Grubu Toplantısından İzlenimler

30 HAZİRAN - 3 TEMMUZ 1991 ULUSLARARASI PAMUKKALE ÇALIŞMA GRUBU TOPLANTISI SONUÇ BİLDİRİSİ

İnsan, doğal, tarihsel ve çevresel kültürü ile bir bütündür. Termal su kaynaklarının yarattığı beyaz travertenler, çeşitli tarih katmanlarının oluşturduğu arkeolojik zenginliklerle bütünleşen Hieropolis-Pamukkale, Dünya Kültür Mirası listesinde yeralan çok özel bir kültür varlığıdır. ''Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi'' uyarınca UNESCO tarafından yakından izlenmektedir.

Bugün Pamukkale ve yakın çevresi giderek artan kültürel ve turistik ilginin sebep olduğu bir kullanma ve yapılaşma karmaşası yaşamaktadır.

Bugüne kadar yapılan çalışmalar sonucunda biçimlenen fikirlerin uzlaşmasını yansıtan çerçeve plan (döküman) dört temel konuda ana kararlar üretmiştir. Bunlar:

1. Hierapolis antik kentinde arkeolojik alan düzenlemesi yapılması,

2. Doğal sit (travertenler ve termal su kaynakları) düzenlemesi yapılması,

3. Doğal ve arkeolojik sit alanı ile yakın çevre arasında yeni bir ulaşım-dolaşım ilişkisinin kurulması,

4. Doğal ve arkeolojik sit alanı içinde yer alan her tür olumsuz etmenin (turistik tesisler, yerleşkeler, piknik alanları, asfalt yollar gibi) giderilmesidir.

Bu temel kararlar doğrultusunda ayrıntılı uygulama, stareteji, plan, proğram ve projelerin hazırlanması; uygulamaların başlatılması için 5442 sayılı İl Özel İdaresi ve 1580 sayılı Belediye Yasası uyarınca '' Pamukkale Koruma ve Geliştirme Birliği '' kurulması gerekmektedir. Bu birlik en kısa zamanda, ekli şemada gösterilen organları içerecek biçimde, oluşturulmalıdır. Uygulamaların gerçekleşmesi için, aşamalı olarak, mevcut yasalara işlerlik kazandırılmalı, gerektiğinde yeni kararname ve yasa çalışmaları yapılmalıdır.

'' Pamukkale Koruma ve Geliştirme Birliği '' doğal ve arkeolojik sit alanı içindeki tüm uygulama, plan ve projelerinin hazırlanması sürecini başlatacaktır. Ancak Birliğin kuruluşuna kadar beklemeye tahammülü olmayan:

1. Çeşitli kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılan uygulamalarda koordinasyonun sağlanması,

2. Travertenlerin korunması,

3. Arkeolojik sit alanı içindeki çalışmaların hızlandırılması,

4. Dinamit deposunun kaldırılması, gibi konularda ivedi önlemlerin Valilik'çe alınması gerekmektedir.

Ulusumuzun onur sorunu haline gelen ve bütün bireylerini içine alması gereken Hierepolis - Pamukkale doğal ve kültür varlığının korunması süreci ivedilikle başlatılmalıdır. Bu süreç içinde yer alacak olan tüm kurum, kuruluş ve kişiler ortak bir inanç ve görev bilinci içinde bütünleşmek zorundadır.

3 TEMMUZ 1991

Arif BALKANAY

Kültür Bakanlığı UNESCO'nun da desteği ile, 30 Haziran - 3 Temmuz 1991 tarihlerinde, ''Uluslararası Pamukkale Çalışma Grubu Toplantısı''nı gerçekleştirdi. Mimarlar Odası'nın Genel Başkan Yavuz Önen'in önderliğindeki iki ekip ile katkı koyduğu bu toplantı, özellikle son birbuçuk yıldır Pamukkale için yaşanan sıcak savaşımın ilk raundunu noktaladı.

''Pamukkale (Hierapolis) Arkeolojik ve Doğal Siti Koruma-Geliştirme Amaçlı Planlama Çalışması'nın proje müelliflerince sunulmasının ardından, toplantı için iki çalışma grubu oluşturuldu:

''Birinci Çalışma Grubu''nda; Pamukkale'nin çevre yerleşmeler ve çevrede yer alan diğer sektör kullanımlarıyla ilişkileri, Pamukkale koruma amaçlı imar planının fiziksel boyutu,

''İkinci Çalışma Grubu''nda; Planın uygulama sürecine ilişkin görüşler ve öneriler, konunun örgütsel ve parasal modellerinin tartışılması, yönetim modelinin oluşturulması ele alındı.

Son gün yapılan çalışma gruplarının ortak toplantısında, daha önce dile getirilen görüş ve önerilerin sentezi yapılarak sonuç bildirisi deklare edildi.

DEVLET KENDİ KENDİNİ TEKZİP Mİ EDİYOR?

Toplantı için merkezi otoritenin ortaya attığı önemli bir soru vardı: ''Pamukkale'nin yönetim modeli nasıl olmalıdır?...'' Bırakın içeriğini, sorunun kendisi bile mevcut yönetimin çevre ve planlama sorunlarından yerel yönetim sorunlarına kadar nasıl bir açmazda olduğunu gösteriyordu.

Pamukkale'nin yönetimine ilişkin iki elin parmakları kadar yasa, yönetmelik, kararname, genelge, bir o kadar da kurum kurul vesaire yetkili ve sorumlu değil miydi?

Daha Ekim '90 da Pamukkale ve çevresi ülkemizin birçok yöresi gibi ''Özel Çevre Koruma Bölgesi'' ilan edilmemiş miydi? Bu bölgelerde tüm yetkiler Başbakanlığa bağlı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı'na devredilmemiş miydi?

Peki o zaman durup dururken bu soru da ne anlama geliyor? ''Pamukkale'nin yönetimi nasıl olmalıdır?'' diyerek devlet kendi kendini neden tekzip ediyor?

Sorunun bu yanını bir tarafa bırakırsak; çevre, demokrasi, katılımcılık, açıklık gibi konuların salt ülkemizde değil, dünya konjonktüründe de yeniden ele alındığı ve yeni arayışların yapıldığı bu günlerde her şeye karşın varılan nokta bizim için kaçırılmaması gereken bir aşamadır.

Bu anlamda, Denizli ve Ankara'da ilgili kesimlerle birlikte gerçekleştirilen bir dizi toplantıların sonucunda ortaya çıkan ve toplantıya tek yazılı bildiri halinde-Genel Başkanımız Yavuz Önen'in imzası ile-sunulan oda görüşlerimizin tekrar tekrar değerlendirilmesi ve geliştirilmesi, Pamukkale'ler için kamu adına somut bir müdahale, alternatif bir örgütlenme modeli arayışını gerçekleşmesi tarihi bir ödev olarak karşımızda durmaktadır.

DEVLET İÇİNDE DEVLET Mİ?

Toplantı boyunca devleti temsil eden kurumlar arasındaki koordinasyonun eksikliği ve tipik bürokrat anlayışının baskınlığı gözlemleniyordu. Her şeyden önce planın kesinleşebilmesi için, ilgili kurul onaylarından sonra Özel Çevre Koruma Kurumu'nun da onayı gerekiyordu. Ancak plan, bu onay sürecini tamamlayamadan (kırmızı mühürü basılmadan) sunuluyordu. Bu da, bir yanda ilgili bakanlık temsilcilerini planı savunucu, diğer yanda Özel Çevre Koruma Kurumu Temsilcilerini de ''hele bir planı değerlendirelim, bakarız'' dedirtici konumuna düşürüyordu. Sonuçta spekülatörlere adeta yeşil ışık sinyalleri veriliyordu.

MİMARLAR ODASI'NI KİM DIŞLAMIŞ?

Geçen yıl düzenlenen sempozyumda tüm yerel insiyatiflere verilen görev sonucu oluşturulan ve bir yıldır Pamukkale'nin gözü-kulağı olan ''Pamukkale'yi İzleme Kurulu'' toplantıya çağrılı değildi. Hem de yürütme kurulu görevini üstlenen yedi kişiden beşinin asli görevleri muhatap alınarak çağrılı olmasına karşın!.. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürü Sayın Altan Akat bir sohbet sırasında devlet adamlığı ile uyuşmayan duygusal bir çıkışla!... Mimarlar Odası'nı (dolayısıyla Pamukkale'yi İzleme Kurulu'nu) planlama sürecinin dışında tutulmasını kendisinin sağladığını !), nedeninin de konu ile ilgili birbuçuk yıl önce yaptığımız ilk karşı çıkışın (uyarının) radikalliği (!) olduğunu dile getiriyordu.

TRENİ KAÇIRAN KİM?

25-27 Mayıs '90 tarihlerinde Mimarlar Odası'nca düzenlenen ''Pamukkale'-

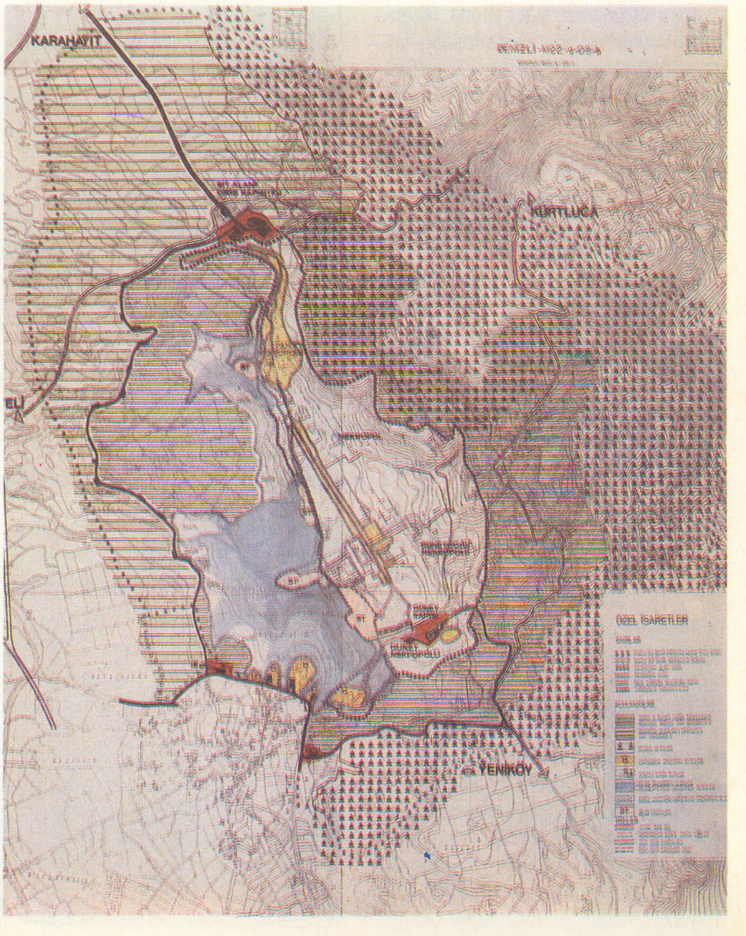

yi Koruyalım-Yaşatalım'' sempozyumunun sonuç bildirgesi odamız üyelerince oturum başkanlarından izin alınarak toplantı katılımcılarına dağıtıldı. Ancak ikinci çalışma grubunda ilginç bir gelişme oldu. Oturum başkanı Prof. Metin Sözen'den izin alınarak dağıtılmaya başlanan bildirge Kültür Bakanlığı yetkililerince engellendi. Genel Başkanımız Yavuz Önen'in girişimiyle bu haksız engelleme kaldırıldı.

Toplantıya katılan tüm bilim adamlarının dile getirdiği gibi odamız tarafından geçen yıl düzenlenen sempozyum, sürece zamanında yapılan somut bir müdahale idi. Sonuçları açısından bakıldığında, özellikle proje müelliflerine ve onay mercilerine önemli ipuçları verdiği, sonuç bildirgesinin de planlamanın temel dinamiğini oluşturduğu gözlemleniyordu. Ancak ilginçtir, tüm bilim adamları toplantı boyunca bu gerçeği vurgularken, devleti temsil eden üst düzey yöneticiler bu gerçeği görmezden geliyorlardı. Sanki geçen yıl kaçırdıkları trenin lokomotifliğini bu toplantı aracılığı ile yakalama çabası ve telaşı içindeydiler.

PLANLAMA SÜRECİNDEKİ AÇMAZLAR, SONUÇLARI VE ÖDEVLERİMİZ

Toplantı, özellikle planın fiziksel boyutu değerlendirilirken çok ilginç ''saflaşmalara'' sahne oldu. En çarpıcı olanı ise: Bir yanda; proje müelliflerinden bilim adamlarına, devletin ilgili bakanlık temsilcilerinden meslek odalarına kadar geniş bir yelpazeyi içine alan ve planı savunanlar, diğer yanda; bulundukları sit alanından kaldırılmaları kararlaştırılan mevcut tesislerin temsilcilerinin önderliğini yaptığı ve SHP'li (!) Pamukkale Belediye Başkanı'ndan çevredeki küçük tesis sahiplerine, Ören Mahallesi sakinlerinden bazı yerel gazete sahiplerine kadar uzanan kesimi içeren ve plana karşı çıkanlar olarak somutlanan ''saflaşma'' idi.

Planı savunanlar, artık Pamukkale'nin hangi noktaya geldiğini görüyor, bilimsel verilere güveniyor ve hemen hemen hiçbirinin ekonomik çıkar kaygıları olmadığı için de ilkesel kararlar düzeyinde plana destek veriyorlardı.

Plana karşı çıkanlar için ise durum biraz farklı idi. Kaldırılacak tesis sahipleri herşeye karşın varlıklarını yine aynı tecavüzlü mevcut işletmelerinde sürdürmenin direncini gösteriyorlardı. Bu kesimin dışında kalanların tepkilerinden ise, yöre insanının zihninde şu soruların olduğu gözleniyordu: Alınan plan kararları uygulandığında ekonomik bir kayba mı uğrayacaklardı? Acaba bu kararlar Pamukkale'nin burnunun dibindeki muhteşem (!) Ecirli turizm merkezini gözardı ederek Karahayıt, Akköy gibi diğer yerleşim birimlerini mi kollayacaktı? Mevcut yol kaltığında ve Pamukkale'nin girişi değiştirildiğinde, -kaldırılacak büyük tesis sahiplerinin onlara söylediği gibi-Ecirli Kasabasına hiç turist gelmeyecek miydi? Şimdiye kadar olduğu gibi bu kararlar uygulanırken de yine dışlanacak mıydı?..

Tüm bu kuşkular yersiz değildi elbette. Alınan plan kararları ya da oluşturulan çerçeve plan ne kadar doğru olursa olsun yaşanan süreçte eksiklik vardı. Sacayağının ayaklarından biri yine bizzat devlet tarafından kırılmıştı. Mimarlar Odası'nın ve Pamukkale'yi İzleme Kurulu'nun tüm çabalarına karşın bugüne kadar yaşanan planlama süreci deyim yerinde ise yine ''kapalı kapılar ardında'' gerçekleşmişti. Ülkemizin de imza koyduğu Mayıs '90 Bergen Deklarasyonu'nun ilgili açık hükmüne karşın, yöre halkı ''planlama prosedürüne'' yine aynı imza koyucular tarafından dahil edilmemişti.

Peki sonuçta ne olmuştur? Sonuçta halk, kendi çevresini sahiplenebilmesi için zorunlu olan; bilinçlenmebilinçlenerek örgütlenme-örgütlenerek üretme-üreterek yeniden bilinçlenme ve yenilenme sürecinde daha baştan dışlanmıştır. Hal böyle olunca da bu kuşkular yersiz olmamakta, özellikle bilim ve meslek kuruluşları ile sivil toplum örgütlerine, demokrasinin vazgeçilmez ilkelerini yaşamın her alanında savunmaları görevini yüklemektedir. Planın ekonomik ve sosyal boyutlarının-bu toplantıda bile-yeterince ele alınmaması ve bu nedenle en geniş yığınları kucaklayacak bir kimliğe bürünmemesi, uygulama sürecine ilişkin ve ''kamu çıkarı'' temelinde çözümlenmesi gereken bir yığın problemi önümüze sermektedir. □

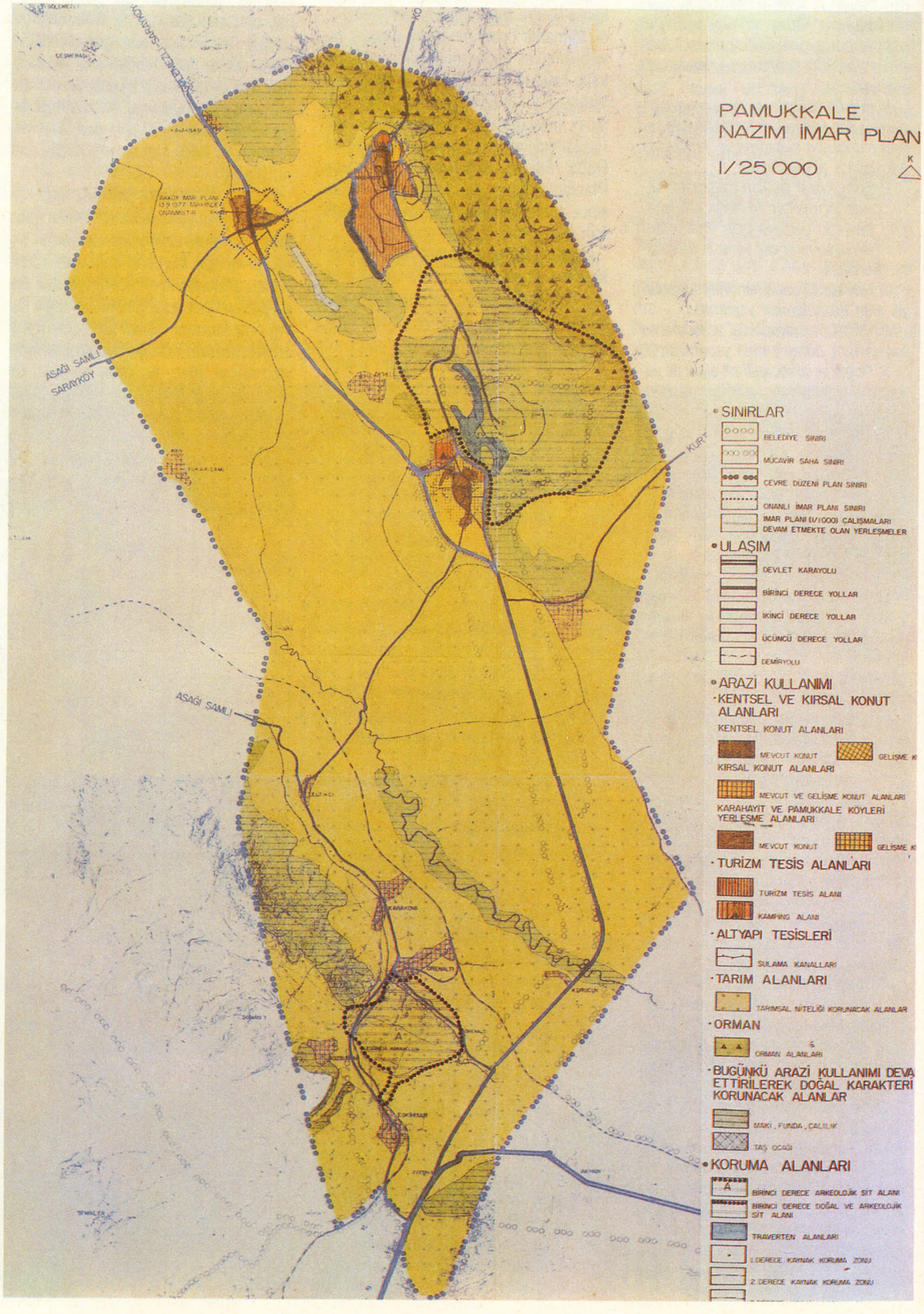

Kültürlenme Kültürleme Süreci

(•) Bu yazı 1981 yılında Doğa ve Bilim Dergisi'nin Aralık 1981/8 sayısında yayınlanmıştır. ''Mimarlara Kültürel Bir Mesaj'' anlamında Egemimarlık Dergisi'nin ''KATILIM'' özel sayısında yer alması konusunda yazarının izni ile yayınlanmaktadır. Yayın komitesi tarafından yazı Kültür'ün Katılım boyutu, Katılım'ında Kültür boyutunun ayrıca vurgulanması açısından derginin bu sayısında yer almaktadır.

M.Yılmaz ÖNER (..)

İnsan, yeniden üretimin salt biyolojik koşullarına bağımlılıktan, yeniden üretimin toplumsal (insan-insana) koşullarına bağımlılığa, işbölümüne doğru ilerleyen ve bu bölünmenin her tarihsel dönemde içerdiği belirli sömürü ilişkilerine doğru koşan bir fenomen (1) değildir de nedir?

Her tarihsel dönemde başkalaşan, dönemin özgül sömürü ilişkileriyle sırıtan bu bölünme, bireyin bireye bu kaçınılmaz bağımlılığı, hangi etkileme süreci içinde öz ve biçim değiştirmektedir?

İnsanın çevresinden kültürlenme ve çevresini kültürleme süreci değilmidir bu bağımlılık başkalaşması? Evet, çevre (ya da toplum) kendini yeniden üretmek zorunda, ama bu üretmenin yeteneği, yani toplumun *yaşar kalıcılık yeteneği* hep kültür sürecine bağlı. İşbölümünün birlikte getirdiği özgül sömürü ilişkileriyle kültürlenen insanın bu kez çevreyi nasıl kültürlediğine bağlı: Konformist (2) mi, yoksa devrimci biçimde mi kültürlüyor? Toplumun yaşar kalıcılık yeteneğindeki değişme, işte *kültürlenme - kültürleme* dediğimiz bu döngüye bağlı. Kanıtlamak istediğimiz budur.

İÇGÜDÜ - ÇEVRE SİSTEMİNİN YETERLİLİĞİ

Birey - hayvanın yaşama sürecinde içgüdü çevre sistemi denen ikili sistem söz konusudur. Şöyle ki, hayvanın çevresine karşı eylemleri içgüdülerden meydana gelmektedir. Bu eylemlerinde içgüdülerine güvenmekte, onlarla *yetinmektedir.* Ancak, maymun, köpek vb. bazı memeli hayvanlarda içgüdülerle yetinmeme ya da ilkel bir öğrenme yeteneği bulunmaktadır, yani çevresinden aldığı *uyarılara* karşı gösterdiği reaksiyonları ilkel bir takım davranışlara dönüştürme, kısacası davranış oluşturma yeteneği !

Evet, gelişmiş çoğu hayvanların *insanlaşamamaları* işte bu yeteneğe (yani belli bir uyarıdan doğan tepkiyi yeniden üretme veya tekrarlama, dolayısıyla *davranışlaştırma yeteneğine)* bile sahip olmayışlarından ileri geliyor. Kısacası, eylemlerini veya tepkilerini davranışlaştıramayıp bunların içgüdü düzeyinde kalmasıyla yetinmek zorunda kalan hayvan, içgüdü - çevre sistemi dediğimiz ikili sistemin içine tıkılıp kalmıştır, bunu aşamamaktadır. Evrim içindeki gelişimi o sistemle sınırlanmış, orada durmuştur.

II. İÇGÜDÜ - ÇEVRE SİSTEMİNİN YETMEZLİĞİ ve ÖN-İNSAN (Pre-Human):

İnsanlaşmaya doğru ilk adım

İçgüdüler, ihtiyaçlarını giderme zorunluğu karşısında hayvanı boşlukta bırakıyor. Özellikle insan, gereksinimlerini içgüdüler yoluyla gidermeye kalktığında isabetli tercihlerde bulunamıyor, tamamıyla rasgele davranıyor, daha doğrusu *davranış* oluşturamıyor. Tercih isabetsizliği veya *amaçlıyamamazlık,* insanı, kararsızlık ya da bilinçsizlik diyebileceğimiz bir boşluğun içine sürüklüyor.

Oysa insan, öğrenme yeteneği olan gelişmiş bir memeli hayvandır. Çevresiyle kurduğu içgüdü - çevre sisteminin yetersizliğini bu yeteneği sayesinde aşmasını beceriyor. Eylemlerinin içgüdü düzeyinde tıkanıp kalmasıyla yetinmiyor, reaksiyonlarını içgüdü düzeyinden öteye bir davranış aşamasına götürmesini öğreniyor. Başka bir deyişle, insan, içgüdüleriyle yetinemiyeceğini, onlardan hiç bir davranış oluşturamıyacağını öğreniyor.

II.1. ÖN-İNSAN (3) FENOMENİ:

Çevreyi öğrenirken değiştirmek ya da tercihsiz değiştirmek

İşte insanlaşma süreci de böyle başlıyor. İnsan, insan fenomeni dediğimiz ''birey kılıklı toplumsal fenomen''e doğru ilk adımı atıyor. Ama bunun henüz hayvan-insan arası bir geçiş fenomeni sayılması gerekir. Peki, böylece ne oluyor?

İnsan, doğal çevresine doğru, ama bu çevrenin içinde kalan içgüdü - çevre sisteminin dışına doğru ilerliyor, insanlaşmanın ilk adımı gerçekleşiyor burada: Kendini bir geçiş fenomeni olarak özgülleştiren bir yaratığın kişilik - öncesi bir davranışlar yumağının filizlendiğini görüyoruz.

Özetlersek,

(a) İnsanlaşması beklenen bir hayvan, doğal çevresine doğru yönelmemektedir, ama çevreye salt içgüdülerle yönelmek onu hayvansal düzeyle sınırlıyor, ancak *öğrenme* (yani davranış oluşturma) yeteneği sayesinde bu sınırı aşmaya çalışacaktır. Böylece hayvandan insana doğru geçiş fenomeni başlamış oluyor. Ön-İnsan (Pre-Hu-man) dediğimiz yaratık bu geçiş döneminin insanıdır.

(b) Ön-İnsan denen yaratığı gerçekleştiren nitelik onun sahip olduğu öğrenme yeteneğidir. Onu hayvansal düzeyden ve içgüdülerin yol açtığı boşluktan kurtarıyor, Ön-İnsan denen geçiş insanının özgüllüğü bu aşamada ortaya çıkıyor. Evet, bu aşamada çevresini hem öğrenen hem de henüz öğrenirken, yani bilmeden veya ister istemez değiştiren bir yaratıktır. Ön-İnsan. Böyle *öğrenirken - değiştirme* olayına *tercihsiz* veya *amaçsız değiştirme* diyoruz.

II.2. TERCİH YAPMAYI ÖĞRENMEYE DOĞRU

Öğrenme olayı, insanlaşmakta olan hayvana, yani Ön-İnsan dediğimiz yaratığa, farklı tepkileri birer davranış durumuna getirmeyi, kısaca karşılaştırma ve tercih yapmasını öğretir. Başka bir deyişle, farklı tepkilere ilişkin farklı uyarılar (doyurucular) arasında *seçme* yapma yeteneğini kazandırır. Demek ki şöyle bir tablo çizebiliriz:

• *Hayvan,* doğal çevrenin içerdiği içgüdü çevre sistemi içinde yaşıyor, çevreye içgüdülerle yöneliyor.

• Ön-İnsan, öğrenme sürecini yaşıyor, yani ''içgüdü - çevre'' sisteminden dışarıya doğru, bu sistemden kopmaya çabalıyor, özellikle çevresine gereksinimlerini gidermek için yönelirken ilkel davranışlar oluşturuyor, ediniyor. Ama bunlar tercih - yapılmadan kazanılmış davranışlar, yani gereksinimlerini tercih yapmadan gideriyor. Özetle o,

1. Davranışları arasında tercih yapamıyor.
2. Başka bir deyişle, çevresini henüz öğrenirken, bilmeden veya tercihsiz olarak değiştiriyor!
3. Böylece *tercihli* bir çevreye doğru ilerliyor!

Oysa İNSAN, içgüdü - çevre sisteminden tamamıyla çıkmıştır, tercihli gereksinim çevresinin içinde yaşayarak,

1. Tercih olanağını ve zorunluluğunu öğrenmekte,
2. Gereksinimlerini tercih yaparak gidermekte,
3. En önemlisi, çevreyi öğrendiği için artık, *bilerek - tercih yaparak değiştirmektedir.*

III. İNSAN FENOMENİNİN DOĞUŞU

• *Çevreyi değiştirmenin olanaklılığını öğrenmek*

• *Değiştirmenın zorunluluğunu öğrenmek*

Bu iki temel özellik, insan denen fenomenin en köklü *toplumsallaşma,* yani çevreyle ilişki oluşturma özelliği sayılmalıdır. Kısacası toplumsal olmaya yönelik birer özelliktir bunlar, bireyin *toplumsal olmaya yönelme sürecinin* özellikleridir.

İnsan fenomeninin doğuşunu açıklarken bu özelliklerin oynadığı role yeniden değinmekte yarar var; bunun için söylediklerimizi bir özetliyelim:

(a) İnsan, ihtiyaçlarını giderme ve öğrenme süreci içinde çevresini de ister istemez, henüz öğrenmeden, bilemeden

rasgele değiştirmektedir. ÖN-İNSAN dönemi dediğim geçiş döneminin insanıdır henüz. Ön-İnsan, çevresini öğrenme, tercihsiz veya rasgele değiştirme süreci içinde, çevresine artık yalnız içgüdülerle yönelemiyeceğini de öğrenmektedir. İçgüdülerinden birer davranış veya amaçlılık oluşturamayacağını görmektedir.

(b) Ama *öğrenme* dediğimiz davranış oluşturma süreci, içgüdü - çevre ikilisini terk etme ve onu aşmanın *olanaklılığını* ve ardından da aşmanın zorunluluğunu, çevreyi değiştirmenin olanaklılığını ve zorunluluğunu da birlikte getirmektedir. İşte, ÖN-İNSAN denen yaratığın, İNSAN denen fenomene dönüşmesi ya da evrimi böyle olmaktadır. Ön-İnsan'ın bir geçiş fenomeni olarak kazancı, *bilerek* veya *tercihleyerek değiştirmenin olanaklılığını* ve *zorunluluğunu öğrenmeye başlamasıdır. İnsana doğru açılan yol budur.*

Peki, bu olanaklılığın ve zorunluluğun bilinci, yani İNSAN'ın DOĞUŞU kendini nasıl gösterir ÖN-İNSAN 'da?

• ''İçgüdü - çevre'' ikilisinin yerine, ''tercihsiz gereksinim - çevre'' ikilisini getiren Ön-İnsan'ın ''tercihsiz gereksinim - çevre'' dediğimiz bu dar çerçeveyi veya sistemi, onu da içeren daha geniş bir sisteme, yani ''tercihli gereksinim - çevre'' ikilisine dönüştürmesi biçiminde! Ve bu dönüşüm, Ön-İnsan'dan artık İnsan'ın kısacası *toplumsallaşan insanın* doğmakta olduğunu müjdeler.

Evet, Ön-İnsan'ın öğrendiği ve onu toplumsallaşan insan durumuna getiren, İNSAN durumuna yükselten şey, çevreye (bırakın salt içgüdülerle yönelmeyi) TERCİHSİZ DOYUM nedeniyle değil, tam tersine TERCİHLİ DOYUM (gereksinim) nedeniyle yönelmeyi öğrenmesi, bu yönelmenin olanaklılığı, hatta çaresizliği veya zorunluluğudur! Onu İnsan'laştıran daha doğrusu *toplumsal insanlaştıran karakteristik* gelişme budur.

Özetlersek, *İnsan* ya da Toplumsal İnsan fenomeni, içgüdü - çevreden başlıyarak, daha öteye, *tercihsiz gereksinim - çevre ikilisi aracılığıyla tercihli gereksinim - çevre ikilisine yönelmenin olanaklı ve zorunlu oluşu ile başlıyor.*

Sonuç olarak İNSAN denince, onda çevresini rasgele veya tercihsiz öğrenerek değil, tercihleyerek değiştirme - genişletme zorunluluğu akla gelmektedir.

IV. HAZIR ÇEVRE VE KALITIMIN DEĞİŞTİRİLMESİ

Peki, sonra? İnsan (Human) veya Ön-İnsan (Pre-Human), üreyen bir yaratık olduğuna ve kendinden sonra gelenlere, giderek değiştirdiği bir çevre bıraktığına göre, doğan yeni kuşaklar kendilerini daima biraz daha değiştirilmiş bir doğal çevrenin içinde bulmayacaklar mı? Elbette! Başka bir deyişle, Ön-İnsan olsun, İnsan olsun, her ''öğrenme yetenekli'' yaratık, doğal çevrenin içinde, ama *önceden - değiştirilmiş ve hazır* bir çevrenin içine doğmakta ve evrimine bu hazır veya *yapay* çevrenin içinden başlamaktadır. İşte böyle hazır ve yapay ya da kalıtılmış bir çevrede başlayan gelişmeye güncel toplumsallaşma ya da birey'in ''güncel toplumsal oluşumu'' adını veriyoruz. İlk insanı izleyen her yeni doğan insanın başına gelen budur, yani evrimine böyle, bir önceki kuşak tarafından hazırlanmış yapay bir çevre içinde ve kendi güncelliği çerçevesinde başlamaktadır.

IV. 1. Gerçi *güncel toplumsallaşma,* her kuşakta ayrı ve özgül bir çevre içinde gerçek leşiyor, ama bu apayrı bir sorun: Çevrenin kuşaktan kuşağa genişlemesi veya çevrelerin kuşaktan kuşağa içiçe - kutulanması sorunu! Çevrelerin içiçe - kutulanarak sonsuza kadar elbette genişliyemeyeceği ve eninde sonunda yine en büyük ve en genel çevre olan DOĞA'nın içinde kalınacağı sorunu, bu içiçe - kutulanmalara rağmen yine bazıtemel karakteristik süreçlere bağlı kalmaktadır: KÜLTÜRLENME - KÜLTÜRLEME süreçleri

İnsan, önünde hazır olarak bulduğu yapay çevre önceden ne kadar değiştirilmiş ve geliştirilmiş de olsa, bu çevreyi yaşamak zorunda..İhtiyaçlarını tercih yaratmadan giderdiği bu evre, insanın Ön-İnsan evresidir. Önceki kuşaklardan bir kalıtım, sosyal kalıtım olarak devraldığı, onların tercihleyerek değiştirdikleri, yaratarak getirdikleri bir çevrenin içinde,,inban bir kültür kalıtımı içinde bulur kendini. Öncekilerin tercihlerini, insanın - insana bağımlılık biçimini, yani işbölümünü ve bu işbölümünde yatan bağımlılık, mübadele ve sömürü ilişkilerini bir KADER gibi, hiç tercih yapmadan kabullenir, kabullenmeye zorlanır. orada. Peki, kurtulamıyacak mı bu tercihsiz gereksinim - çevre ilişkilerinden? Boğulup kalacak mı bu sistem veya ilişkiler arasında?

Burada çevrenin yapaylaşması ve kalıtımı ile kalıtımın değiştirilmesi sorununa açıklık getirmenin gereği var; çünkü çevrenin yapaylaşma *dediğimiz değişme - dönüşme - başkalaşma süreci* içinde,

(a) çevrenin artık kendini yeniden - üretemeyeceği sanılan dönemler elbette olacak, yani çevreyi bir mekanizma olarak çalıştıran, yaşatan öğeler (biyolojik olsun toplumsal olsun) *fonksiyonelliklerini,* yani çevre ile aralarındaki uyum veya bağdaşma ilişkilerini yitirme eğilimine girecekler,

(b) İnsan (Human) denen toplumsal insan da bu çevrenin içinde KENDİNİ YENİDEN ÜRETEMEME TEHLİKESİ ile karşılaşacaktır!

Ama ''Canlıların Diyalektiği ve Yeni Evrim Teorisi''nde (5) belirttiğim gibi, insan fenomenini içeren (biyolojik ya da sosyolojik) *canlılık fenomeninin,* işte o zaman kendi bağrında *gizli gizli bekleyen,* yani *yeniden üretilmeleri, canlıların makro - dünyasına* ve *özellikle insana, çok az bir olasılık gibi görünen ÖĞELERİ (ki bunlara virtüel öğeler* diyorum), kısacası çevrenin yeniden - üretimindeki fonksiyon veya görevlerinden uzaklaştırılmış sandığımız ve bizim de makro - organizma olarak biraz da yok ettiğimiz bu ikincil öğeler, yani *yedek görevsizler ordusu,* çevredeki biyogenetik veya sosyogenetik iktidara el koyacaklardır! Fonksiyonlarını tüketmiş olan biyogenetik veya sosyogenetik öğeleri ve bunların genetik şifresini (yani çevrenin kendini aynen yeniden üretmesini sağlıyan yasayı) iş başından atacaklardır. Bunu yapacak olan ikincilliğe itilmişler, canlılık fenomenini yıkılmaya yüz tuttuğu yerden kaldırıp yeniden, ama bambaşka bir genetik şifreyle, yeniden üretimin bambaşka yasalarıyla, değişik türlere, canlılıkta yeni türleşmelere doğru alıp götürecektir.

Evet, çevrenin kendini yeniden - üretmesini sağlayacak bambaşka bir yasayı (genetik şifreyi) egemen kılarak yapacaklardır bunu. İşte çevrenin *yapaylaşması* veya *başkalaşması* sorununun kökeninde yatan *kritik* değişme budur. Kısacası bu, biyolojik veya sosyolojik mütasyondan başka birşey değildir. Çevrenin, tarihsel perspektif içindeki bu kritik dönüşümlerine, kısaca *biyotik devrim* ya da *toplumsal devrim* dönemi adını veriyoruz.

Gerçi Ön-İnsan'ın doğumundan, toplumsal sahneye atılışından, önceki dünyayı Salt Biyolojik evrimin dünyası olarak kabul ediyoruz, ama toplumsal bir fenomen, ister birey ister kitle biçiminde olsun, salt biyolojik evrim dünyası üzerinde yükselmektedir. Bu dünyanın *prodeterminist* (olasılıkçı determinist) bir diyalektiği vardır. Doğanın Diyalektiğini en belirgin biçimde gerçekleştiren bu dünya, evrile devrile, evrimini altüst oluşlarla yaşamaktadır, üstelik tüm toplumsal fenomeni sırtında taşıyarak.

IV. 2. Ama buradaki sorunumuz, canlıların biyolojik dünyasından toplumsal dünyaya doğru uzanan ulaşım köprüsünü, yani Ön-İnsan (Pre-Human) denilen geçiş fenomeninden, *tercihsiz* gereksinim - çevre sistemiyle yetinen yaratıktan başlıyarak, İNSAN (Human) fenomenine doğru, *tercihli* gereksinim - çevre sistemine yönelerek gelişen oluşumu saptamaktır. Biyolojik canlılık fenomeninden, İNSAN (Human) fenomenine geçişin halkalarını bir ucundan yakalayıp, İNSAN fenomeninin, *çevreden etkilenme - çevreyi etkileme* dediğimiz Kültür Döngüsü içinde *yaşar - kalıcılık yeteneği sorununa yaklaşmaktır.*

Kaba bir deyişle, insan, değişikliği ve değiştiriciliği açısından, toplumsal sürecin temel momentleriyle (uyarı ve davranışlarla) hangi ölçüde toplumsal bir fenomen olarak yaşıyor? Sorumuz budur.

Sorumuzun anahtarı KÜLTÜR SÜRECİDİR ve bu süreç, tarihsel perspektif içinde evrile devrile yürüdüğünü söylediğimiz PRODETERMİNİST (olasılıkçı determinist) EVRİMİN karakteristiği olan MÜTASYONLARLA doludur, yani dönem dönem ortaya çıkan yedek görevsizler ordusunun başkaldırmalarıyla.....

V. YAPAY ÇEVREYİ KADER GİBİ **TERCİHSİZ** YAŞAMAK: Ön-İnsan (Pre-Human) Fenomeni

YAPAY ÇEVREYİ **TERCİH YARATARAK** YAŞAMAK: İnsan (Human) Fenomeni

Yaşamını, Ön-İnsan ve İnsan evrelerine böldüğümüz insanın özelliğini kalıtım açısından vurgulayalım:

1. İnsan, önünde hazır olarak bulduğu yapay çevre önceden ne kadar değiştirilmiş ve geliştirilmiş de olsa, bu çevreyi yaşamak zorunda..İhtiyaçlarını *tercih yaratmadan* giderdiği bu evre, insanın Ön-İnsan evresidir. Önceki kuşaklardan bir kalıtım, sosyal kalıtım olarak devraldığı, onların tercihleyerek değiştirdikleri, yaratarak getirdikleri bir çevrenin içinde,,insan bir kültür kalıtımı içinde bulur kendini. Öncekilerin tercihlerini, insanın - insana bağımlılık biçimini, yani işbölümünü ve bu işbölümünde yatan bağımlılık, mübadele ve sömürü ilişkilerini bir KADER gibi, *hiç tercih yapmadan* kabullenir, kabullenmeye zorlanır. orada. Peki, kurtulamıyacak mı bu tercihsiz gereksinim - çevre ilişkilerinden? Boğulup kalacak mı bu sistem veya ilişkiler arasında?

2. Oysa insan, çevresini öğrenirken, tercihsiz gereksinim - çevre ilişkilerini yaşarken bile, onu değiştirmenin olanaklarını, değiştirmenin OLANAKLI olduğunu da öğrenmektedir.

İşte insan, çevresini KÜLTÜRLEME niteliğine ancak burada, bundan sonra, yani İNSAN evresine girerken kavuşabiliyor. Kültür dediğimiz şu davranışlar bütünlüğünü, ancak ondan sonra bir *informasyon çıktısı* (kendinden çevresine doğru salgıladığı bir çıktı) olarak yayma durumuna gelecektir. Toplumsallaşmaya doğru yürüyen yaratık kültürleyici bir etken durumuna böyle ulaşmaktadır. ''*Tercihsiz* gereksinim - çevre'' insanını, kaderci insanı, Ön-İnsanı aşarak İN-

SANLAŞAN, kısacası toplumsallaşan insan kültürleyici etkinlik kazanmakta ve KÜLTÜRLEME SÜRECİ böylece başlamaktadır. Kendinden sonraki kuşaklara kendi kültürüne göre yoğurduğu, ama *ya değiştirmediği ya da değiştireceği* bir çevreyi hazır olarak, kalıtım olarak bırakacaktır!

Peki *İnsan* evresinde, yani toplumsallaşma evresinde, değiştirmenin olanaklarını öğrenen yaratık, *değiştirmenin zorunlu* olduğunu da öğrenmiyor mu?

VI. YETİNMEK - YETİNMEMEK SORUNU

İşte İnsan fenomeninin özgüllüğü burada başlıyor! Kaderci olmaktan, Ön-İnsan durumundan kurtulan insan çevresini *değiştirmemeyi mi tercih ediyor, yoksa değiştirmeyi mi?* Öyle ya, sorun bu:

İnsan hazır - yapay çevresini değiştirme olanaklarını,

(a) öğrenmekle yetiniyor ve DEĞİŞTİRMEMEYİ tercih ediyor, yoksa

(b) öğrenmekle yetinmiyor da, DEĞİŞTİRMEYİ mi tercih ediyor, yani değiştirme olanaklarını tercihliyerek kullanıyor mu?

Ya da sorunsalı şöyle getirelim: İnsan,

(a) çevreyi değiştirme olanaklarını öğrenmek ve bilmekle **YETİNİRSE,** hatta yetinmek **ZORUNDA** bırakılırsa,. bu ne demektir?

(b) bu olanaklarını bilerek, tercihliyerek kullanır, onları öğrenmek ve bilmekle **YETİNMEZSE,** çevresini değiştirmek **ZORUNDA** kalırsa, ne demektir?

VI. 1. YETİNME SORUNU

Birinci sorumuzun karşılığı şöyle olabilir: İnsan, mevcut veya hazır çevreyi olduğu gibi tercih ediyor, yani önceki kuşağın bıraktığı *toplumsallaşma biçimini,* bu kalıtımı koruyor. Ya da şöyle diyelim:

İnsan, çevresinden ona bu kalıtımı değiştirmeye zorlayıcı bir *uyarı* veya *girdi* (informasyon) almıyor, ona böyle bir toplumsal mesaj gelmiyor..... Evet, tıpkı bir canlı organizmanın gen'lerinde *mutasyona yol açmayan,* yani fiili düzeni koruyan enzimler gibi, öğrendiği işi, edindiği kalıtımı, mevcut yeniden - üretim düzenini koruyor. İnsanın insana bağımlılık biçimi, yani *işbölümü* nasılsa ve işbölümünde yatan *özgül sömürü ilişkisi* nasılsa öylece aynen sürdürüyor ve bu yüzden de, İnsan, edindiği kalıtımla yetinmekten öteye hiç bir eylemde ve mesajda bulunmuyor çevresine karşı... Çevreyi değiştirici olanakları bildiği, öğrendiği halde, bu olanaklardan hiç biri *zorlayıcı olmadığı için* onları kullanmamayı tercih ediyor!

Evet insanlar, üretim faaliyetlerindeki amaçlar ne olursa olsun, bu amaçların bireyleri, kendilerini birbirine bağlayış biçimini ya da toplumsallaşma biçiminin kalıtımını değiştirmeye ZORLANMIYOR. Kısacası çevre, insanı, içinde bulunduğu bu çevreyi, onun *yeniden -üretiliş sistemini* ve *koşullarını,* işbölümü denen *amaç farklılaşmasını ve sömürü ilişkilerini değiştirmemeye zorluyor, çünkü çevrenin insana yaptığı kültürleme* bu yöndedir!

Özetlersek, yeniden - üretimin araçları olarak uyarı biçiminde başlıyan KÜLTÜRLENME, üretim ilişkilerimizin amacı olan yeniden üretim ve onu koruma ya da değiştirme yolundaki davranışlar ile KÜLTÜRLEMEYE dönüşmektedir.

Kültür döngüsü dediğimiz dönemsel süreç ya da ilmik veya spiral böylece kapanıyor. Demek ki, KÜLTÜR DÖNGÜSÜ, yeniden üretimi aynı zamanda hem araç hem de amaç olarak, ama ya koruma ya da değiştirme amacıyla kullanan bir informasyon döngüsüdür. Üstelik insanın veya toplumun YAŞAR - KALICILIĞI denen sosyal prodeterminist (olasılıkçı determinist) fonksiyon da insanın davranışlarını değiştiricilik veya tercih kuvveti (yani KÜLTÜRLEME KUVVETİ) ile belirlenmektedir.

Başka bir deyişle, mevcut çevre, kendini aynen korumaktan ve sürdürmekten başka bir eylem göstermiyor, kısacası çevre *konformist (yani kendin aynen yeniden üretici yönde) bir kültürleme* yapıyor insana ya da tersine: *İnsan Çevreyi aynen yeniden - üretici bir kültürlenme altında* yaşıyor.

KÜLTÜRLENME - KÜLTÜRLEME

Bu durumu biraz daha açalım: İnsana, çevresinden çevrenin birer informasyon çıktısı olarak ulaşan informasyonlara, yani insanın *çevresinden edindiği informasyon girdilerine* KÜLTÜRLENME dersek, tam tersine insanın bir informasyon kaynağı olarak çevresine soktuğu veya salgıladığı çıktılara da KÜLTÜRLEME diyebiliriz!

A. Evet, çevrenin insana verdiği girdiler, insan tarafından bir informasyon olarak *uyarı* biçiminde algılanıyor ki bunlar,

(a) hem çevreden algılanan *özlemler ve istemlerdir,*

(b) hem de çevrenin koyduğu *normlar, kurallar, yaptırımlar* vb.

B. Buna karşılık, insan da bir informasyon kaynağı olarak, çevresine informasyon denen DAVRANIŞLAR göndermektedir. Bunlar,

(a) ya BEKLENTİLER

(b) ya da bir anlamda BEKLENMEDİK diyebileceğimiz davranışlardır.

Şimdi insana gelen informasyon *girdilerindeki* (uyarılarda) gizli içerik (yani insanın insana bağımlılık biçimi ve sömürü ilişkisi) ile insanın çevresine salgıladığı informasyon *çıktılarındaki* (davranışlarda) gizli içerik (yine bağımlılık biçimi ve sömürü ilişkileri) arasında bir FARK VARDIR! İşte bu fark, informasyon ölçüsü cinsinden, SIFIR ise, insanın çevresinden *aldıkları* (kültürlenme) ile çevresine *verdikleri* (kültürleme) arasında içerik bakımından *hiç bir ayrılık yoksa,* çevre ya da toplum *stabil bir dengeyi yaşıyor* demektir.

Özetlersek, kararlı (stabil) denge durumundaki bir toplumda insan, çevreden gelen sömürü ilişkilerini çevresine AYNEN aktarma rolünü oynuyor! İnsan - insana ilişkilerin giderek katılaştığı, kabuklaştığı kapitalist ileri sanayi toplumlarında düzenin korunması, toplumun stabil (kararlı) dengesini korumak anlamına işte bu yüzden geliyor.

Toplumun kararlı denge durumuna bir örnek verelim: Diyelim ki insanı bulunduğu sosyal konumundan --ki stabil dengeden yana olan sosyologlar bu konuma ROL diyorlar --biraz öteye, yani beklenen davranışlardan farklı davranışlar yapmaya itelim. Çevrenin normları veya yaptırımları onu tekrar eski konumuna getiriyorsa, bu tür hareketler ve davranışlarla yürüyen bir toplum STABİL DENGE (kararlı denge) durumundadır diyorum. Kısacası *sosyal değişimi* durmuş bir toplumdur bu! İşte yukarda sözünü ettiğim *konformist kültürleme* olayı da böyle bir toplumda gerçekleşmektedir ya da böyle bir toplum yaratmak için..... Öyle ya, bütün bireylerin KÜLTÜRLENMESİ İLE KÜLTÜRLEMESİ arasında içerik bakımından hiç bir fark yoktur bu koşullarda, yani çevrenin stabil denge durumunda !!

Başka bir deyişle, insan çevresinden aldığı kültürlenmeyi çevresine kültürleme diye *aynen* veriyorsa, bu süreç, mevcut yeniden - üretim ilişkilerini aynen sürdürme, aynen yeniden - üretme ya da sabitleştirme veya dondurmaktan, çevreyi *aynen yeniden - üretmekten* başka nedir?

(Böyle bir yeniden - üretilmenin olasılığına ÜRETİM TARZI demek doğrudur).

Evet, yeniden - üretim ilişkilerini aynen sürdürme süreci *mevcut düzenden yana,* kısacası KONFORMİST bir kültürleme olayından başka bir şey sayılmaz.

Anlaşılıyor ki, *konformist kültürleme kararlı denge içindeki bir çevrenin ya da toplumun tipik bir göstergesidir,* hatta böyle bir toplum yaratmanın yöntemidir de... Sosyal değişme ve çalkantıları durdurulmak istenen (kapitalist veya sözde sosyalist) toplumlarda uygulanan ve faşizan propagandanın belkemiğidir.

VI. 2) YETİNMEME SORUNU

İkinci sorumuzun karşılığına gelince, onu da şöyle özetliyebiliriz:

• İnsan mevcut veya hazır çevreyi *olduğu gibi tercih etmiyor,* yani önceki kuşağın bıraktığı *toplumsallaşma biçimlerini* veya kalıtımını korumuyor. Neden? Çünkü çevresinden ona bu kalıtımı değiştirmeye, insanın - insana bağımlılığının başka bir biçimine, başka davranışlara zorlayan bir takım girdiler (uyarılar) geliyor. Tıpkı canlı bir organizmada gen'lerde *mütasyona yol açan* virtüel enzimler gibi davranmaya itiliyor insan!

Evet, insan edindiği kalıtımı bozmaya, mevcut yeniden - üretim sistemine veya işbölümüne ve sömürü ilişkilerine katılmamaya, bu sistemi yeniden *üretmemeye* zorlanıyor, o sistemin yeniden üretiliş biçimine ve ilişkilerine giderek yabancılaşıyor çünkü ... ve böylece,

• İnsan, önceki kuşakların bıraktığı toplumsallaşma kalıtımıyla yetinmemek, bu kalıtıma özgü işbölümüne, sömürü ilişkilerine katılmamak ve katlanmamak, onları yeniden - üretmemek *zorunda* kalıyor. Mevcut çevreyi değiştirme, yani *mütasyon* olanaklarını kullanmamaya itiliyor!

Özetlersek, çevre, insanı içinde bulunduğu bu çevreyi, onun yeniden üretiliş sistemini, işbölümünü ve sömürü ilişkilerini, kısaca üretim tarzını değiştirmeye zorluyor.

Kısacası, mevcut çevre, gerek kendisinin gerekse içindeki insanının *kendini yeniden-üretme yeteneğini,* yeniden-üretimin biçim ve ilişkilerini Kararlı kılmıyor (sabitleştirmiyor), tam tersine... mevcut veya hazır yeniden - üretim biçiminin ve ilişkilerinin görevsizliğe ve fonksiyonsuzluğu ittiği, mevcut sömürü ilişkileri altında ezilmişleri yeniden işbaşına geçiricek *sosyal mütasyonu* hazırlıyor.

İşte bu durumda çevre, kendini artık *aynen koruyamamaktadır,* üretim biçimini aynen sürdürememektedir, yani *ilerici bir kültürleme* sağlamaktadır insanlara.

Peki, bu durumda, insana çevresinden *gelen* ve *kültürlenme* adını verdiğimiz girdiler ile insanın çevresine yaydığı ve *kültürleme* adını verdiğimiz çıktılar arasında içerik bakımından ne fark var? Evet, burada insanın girdilerinden yani *özlemler* veya *normlar* dediğimiz uyarılardan meydana gelen *kültürlenmenin* içeriği ile insanın çıktılarından (dav-

ranışlarından) meydana gelen *kültürlemenin* içeriği arasında bir ayrılık vardır. *Özlemlerde* yatan negatif veya *normlarda* yatan pozitif sömürü ilişkisiyle davranışlarda yatan gizli sömürü ilişkisi (tercih kuvveti) arasında bir FARK var...yani SIFIR olmayan bir fark var. Evet, bu durumda insan çevreden aldığı sömürü ilişkilerini çevresine AYNEN uygulamıyor, yani onaylıyarak aktarmıyor, bu ilişkilerin aktörlüğünü veya temsilciliğini yapmıyor, rol oynamıyor. Tam tersine ilişkileri değişmeye zorluyor, direniyor. Çevre, kültürlenen insana *aynı* reaksiyonları, insana yapması için öngördüğü davranışları yaptıramıyor, çünkü insan aynı *kültürlenme* araçlarından başka içerikler çıkarıyor artık. Bu içeriklerle çevre, insana ''Ben'i'' diyor, daha doğrusu ''çevredeki ihtiyaçlarına karşı, uyarılara karşı davranışlarını, eylemlerini değiştir... benim yeniden - üretilme sistemini davranışlarınla değiştir '' diyor. O zaman ne oluyor?

Böyle bir durumda, insanı sosyal konumundan öteye, başka bir işbölümüne, daha ''düşük'' bir sömürünün ilişkilerine, kendisinden *beklenen* davranışlardan başka bir davranışa doğru biraz itecek olursak, çevrenin egemen kuralları ya da yaptırımları onu artık eski konumuna getiremiyor, getirmiyor. Ama insan, yine aynı sömürü ilişkileri içinde hapsedilmeyi, mevcut üretim ilişkilerini yeniden - üretmeyi red ettikçe çevreye karşı *yabancılaşması da azalıyor.* Neden ? Çünkü çevrenin kendisi de sosyal bir değişme içindedir. Mevcut sömürüyü çevresine aynen *onaylayarak aktarmakta olan insan,* çevresine karşı direnmekte, onu *değiştirerek* kültürlemektedir. Topluma bir değişme sürecini yaşatmaktadır. O bakımdan diyeceğiz ki, çevre ya da toplum *kararsız (instabil) bir denge durumunu* yaşıyor.

Burada *anomi* kavramına da değinmek yerinde olacak kanısındayız. Anomi deyince biz, insanın özlemleri (özlem biçiminde algıladığı uyarılar) ile davranışları arasındaki FARKLILIĞI anlıyoruz. Ayrıca biliyoruz ki, çevrenin getirdiği normlar (insanın çevreden norm biçiminde algıladığı uyarılar) veya *kültürlenme* ile çevreye salgıladığı davranışlar, yani çıktılar veya *kültürleme* ile çevreye salgıladığı davranışlar, yani çıktılar veya *kültürleme* arasında da bir *farklılık* olabiliyor. Bunu biraz yukarda ileri *kültürlemeden* doğan ya da kararsız (instabil) dengeden fark olarak belirtmiştik.

İşte *anomi* dediğimiz şu ''özlem ile davranış arasındaki fark'' bir yanda, ''norm ile davranış arasındaki fark'' öte yanda, bu iki farklılaşmanın, insanın çevresini kültürlemesi açısından önemli iki büyüklük olduğuna işaret etmek isteriz. Bu iki dinamik büyüklüğün, toplumdaki *tercihlerin oluşumu* bakımından *nicel* katkıları nedir ? Bu soruyu informasyon *teorisinin sosyal temelleri* adlı yazımızda açıklamıştık(6)

Sanıyorum ki, konumuza yeniden dönerken, *kültürlenme* olarak insana çevresinden *giren ve kültürleme* olarak insanın çevresine *çıkardığı* informasyonlar paketinin, insan ile çevre arasında kapalı bir ilmik meydana getirdiği herhalde anlaşılmış bulunuyor.

Şimdi insan fenomeni ile çevresi arasındaki bu kapalı devrenin açıklanması açısından TEOREM niteliğini taşıyabilecek bir gerçeği vurgulamak yerinde olacaktır.

VII. KÜLTÜR DÖNGÜSÜ : Yaşar Kalıcılığı belirleyen süreç
TERCİH YA DA KÜLTÜRLEME KUVVETİ : Yaşar - Kalıcılığı belirleyen kuvvet

Kültürlenme - Kültürleme dediğimiz döngü veya kapalı devr, kısaca *dönemsel kültür döngüsü,* gerek çevrenin (veya toplumun) gerekse insanın *kendini yeniden - üretme döngüsünden başka birşey değildir!*

Çünkü kültürlenme olsun kültürleme olsun, her ikisinin de, kısaca kültürlenme - kültürleme döngüsünün içeriği, daima yeniden - üretimin içeriğidir! Bu içerik üretim ilişkilerimizden meydana gelmektedir. Tersini söyliyelim: Üretim ilişkilerimizin amacı gerek bireyin gerek toplumun kendini yeniden üretmesidir.

(1) Öyle ya, insanın kendini yeniden üretme veya yaşamsal ilişkilerini, kimse kendi üretim ilişkileri dışında, yani işbölümündeki yeri, başkalarına bağımlılık biçimi ve kendi sömürülme ilişkisi dışında gerçekleştiremez. Bu ilişkileri kullanmak zorundadır, o bakımdan üretim ilişkilerimizin amacı da kendini yeniden - üretmekten başka birşey değildir.

Demek ki, insanın çevresine salgıladığı veya soktuğu informasyonların, davranışların AMACI NEDİR dersek yanıtımız şu olacaktır:

Söz konusu informasyonlar, biliyoruz ki *insanın çevreyi kültürlemesini sağlıyan etmenlerden başka birşey değil* ve bu etmenlerin tabandaki içeriği de üretim ilişkilerimizin ta kendisidir. Oysa onların amacı da kendimizi yeniden - üretmek! Öyleyse, davranışlarımızın amacı, üretim ilişkilerimizi, dolayısıyla bu ilişkilerin amacı olan yeniden üretimi ya,

(a) korumak.... ki bu, koruyarak üretmek, yani *konformist* bir kültürleme oluyor, ya da,

(b) değiştirmek.... ki bu da, değiştirerek üretmek, yani *devrimci* bir kültürleme oluyor.

Kısacası, *kültürleme* olayı, insanın veya toplumun yeniden - üretilme yeteneğini, dolayısıyla *yaşar kalıcılığını* belirlemektedir. İşte bu yaşar - kalıcılık fonksiyonu ki, EVRİM KORİDORU dediğimiz tarihsel bir yol boyunca, *konformizmin* (yardakçılık veya uyaroğlu) dorukları ile *devrimlerin* dorukları arasında her dönemde yükselen bir dalga gibi ilerliyor.

Evet kültürleme dediğimiz davranışlar yığını bu amacı güdüyor ve böyle ilerliyor.

(2) Öte yanda, insanın çevresinden algıladığı informasyonlar, uyarılar nedir? Bunlar, *insanın çevreden kültürlenmesini sağlıyan etmenlerden başka birşey değildir* ve bu etmenlerin tabandaki içeriği de üretim ilişkilerimizin ta kendisidir. Oysa bu ilişkiler aynı zamanda *kendimizi yeniden - üretmenin* araçlarıdır. Öyleyse çevreden aldığımız uyarılar kendimizi yeniden üretme açısından birer ARAÇ rolünü oynamaktadır. *Kültürlenme denen uyarılar yığını* gerek birey gerekse toplum için bu işi görüyor.

Özetlersek, yeniden - üretimin araçları olarak *uyarı* biçiminde başlıyan **KÜLTÜRLENME,** üretim ilişkilerimizin *amacı* olan yeniden üretim ve onu koruma ya da değiştirme yolundaki *davranışlar* ile **KÜLTÜRLEMEYE** dönüşmektedir.

Kültür döngüsü dediğimiz dönemsel süreç ya da ilmik veya spiral böylece kapanıyor. Demek ki, **KÜLTÜR DÖNGÜSÜ,** *yeniden üretimi* aynı zamanda hem araç hem de amaç olarak, ama *ya koruma ya da değiştirme amacıyla kullanan bir informasyon döngüsüdür. Üstelik insanın* veya *toplumun YAŞAR - KALICILIĞI denen sosyal prodeterminist* (olasılıkçı determinist) fonksiyon da insanın davranışlarını değiştiricilik veya *tercih kuvveti* (yani KÜLTÜRLEME KUVVETİ) ile belirlenmektedir. □

(1) Fenomen: dış görünüş (T.D.K. görüngü). Nesnelerin, süreçlerin vb., bize duyumlar, duyumsal kavrama, doğrudan deneyim aracılığıyla verilmiş olan dış özelliklerin tümü ,.. Fenomen, dış görünüş kavramı ''öz'' kavramının diyalektik karşıtıdır; özden farklı olarak birkerelik olma, tek olma, raslantısallık, değişirlik özelliklerine sahiptir. Fenomen - dış görünüş - asıl ve ikincil özellikleri birarada taşır. Öz ile fenomen/dış ile görünüş arasındaki diyalektik çelişkiyi aşmak bilimin başlıca görevlerindendir. Teorik düşünme, fenomenden hareket ederek nesnelerin öz'üne yönelir; fenomen içinde özü barındırır, öz ise fenomenle dışa vurur... Fenomen kavramı, maddi ve fikirsel nesneler, süreçler vb. için de kullanılır. Bu anlamda nesne, süreç, olgu anlamına gelir. Örneğin doğa fenomeni, fizik fenomeni gibi (Felsefe sözlüğü, Konuk yay. 1978, ss. 108)

(2) Konformist: önceden verilmiş mevcut hazır çevrenin kültürünü yeniden ve aynen üreten.

(..) Matematikçi, yazar

(3) Ön - İnsan (Pre-Human): Çevresini bilerek, tercih ederek değil, henüz öğrenirken değiştiren ve İNSAN (Human) dediğimiz ''toplumsal insan'' fenomenine doğru gelişen insan.

(5) M. Yılmaz Öner, Canlıların Diyalektiği ve Yeni Evrim Teorisi, (yazarın kendi yayını), Dizgi-Baskı: Gençlik Basımevi, Ekim 1978.

(6) M. Yılmaz Öner, İnformasyon Teorisinin Sosyal Temelleri, (Doğa ve Bilim, Ocak-Şubat sayısı, 1981).

EGEMİMARLI

Kent Planlaması ve Katılım Üzerine Düşünceler

KATILIM

Dünyada ve Türkiye özelinde kavram kargaşasının çok yoğun yaşandığı günümüzde EGEMİMARLIK bazı temel kavramlar üzerinde durmayı, tartışma ortamları oluşturmayı özellikle amaçlamaktadır.

Belli bir dönemden beri gelecek açısından kritik öneme sahip kavramların Türkiye ortamında gündeme gelmesi ile birlikte kavramlara yönelik içerik çeşitlenmesi de alabildiğine yaygınlaşmaktadır. Kavramlara ve daha geniş anlamda "yeni" olan herşeye, siyasi ve ideolojik çeşitlilik yelpazesi içinde toplumun çok farklı kesimleri tarafından sahip çıkılmaktadır. Bu sahip çıkmanın amacına göre "yeni ve ileri" olan bazı atılımlar doğrultu değiştirerek yaşamın işleyişinde ve aynen yeniden üretiminde tampon işlevini görmekte, bu anlamda uzlaşımsal bir araç görevini yüklenmektedir.

Katılım kavramına bu çerçeve içinde bakıldığında, günümüzde bazı kişi ve çevrelerin sık sık yakındıkları gibi, kavram artık aşınmıştır, ne olduğu belirsiz garip bir muğlaklık içinde yüzmektedir. Katılımsızlığın had safhada olduğu bir ortamda herkes katılımı ağzına sakız yapmaktadır. Durum bir anlamda iç bulandırıcıdır. Dolayısı ile bu tür çıkarsamalara göre artık terminolojik olarak, bir kelime olarak "katılım" dejenere olmuştur / edilmiştir. Yeni bir terminoloji geliştirip, bir farklı kelime kullanmak gerekmektedir... Yeni bir çerçeve çizmek gerekmektedir.....

Tam da bu noktada farklı bir tavır alış ve davranış biçimi ortaya koyuyoruz : Kavramların müthiş bir hızla aşındırılıp etkisizleştirilmeye çalışıldığı, içeriklerin deforme edildiği bu günlerde, pratiği güçlü kılmak için KAVRAMLARA sahip çıkılmalıdır. Bulanıklıklara karşı kavram bilinci oluşturma... Netleşme/ netleştirme amacıyla platformlar, tartışmalar...

Dosya kapsamında "KATILIM" kavramına ve ilgili olarak eylemine bu amaçlar doğrultusunda yaklaşılmaktadır. Katılım konusundaki tartışmalar derginin gelecek sayılarında da devam edecektir. Katkılarınızı bekliyoruz.

** Dosya kapsamında yer alan dört yazı 1990 yılı Kasım ayında gerçekleştirilen Dünya Şehircilik Günü kutlamaları kapsamında gerçekleştirilen "katılım" konulu sempozyuma bildiri olarak sunulmuştur. Yazılar, yazarlarının izni alınarak dosya kapsamında yayınlanmaktadır.*

İlhan TEKELİ

I. Giriş

Bu yıl dünya şehircilik gününde kent planlamasında katılım konusunu ele alacağız. Bugün, katılımın, Türkiye'deki kent plancıları arasında, üzerine olumlu değer yargıları yüklenmiş, gerçekleştirilmesinin gerekli olduğu savunulan bir kavram olduğunu söyleyebiliriz. Ama pratiğe geçmemiştir, her plancı katılımdan başka birşey anlamaktadır. İçeriği belirsiz ve olumlu olarak mitoslaştırılmış bir haldedir. Biraz muz gibidir, yenilen niyete göre değişmektedir. Bu toplantıdan beklenen herhalde bu bulanıklığa bir ölçüde açıklık getirmektir.

Katılım kavramının Türkiye'de böyle bir içerik kazanmış olmasının hem ülke açısından hem ülke içinden gelen nedenleri vardır. Dünya planlama yazını 1960'ların ikinci yarısından sonra katılımcı yöntemleri yüceltmektedir. Belli ölçülerde de olsa, planlama pratiğine yansıtılmıştır. Türkiye'de katılımın savunulmaya başlamasının arkasında, dünyadaki bu eğilim kadar, Türkiye'ye özgü nedenler de bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, teknik bilgilerine dayanarak, çoğu kez o kentten uzakta, plancıların yaptıkları, belediye meclislerinden geçirilerek, uygulamaya konulan planların, kentlerin gelişmesini yönlendirmekte yetersiz kalmasıdır. Bu başarısızlık katılımın toplumun gerçeklerinin plana yansımasına yol açacağı, uygulamada daha etkili olabilecek planların elde edilebileceği kanısının gelişmesine yol açmıştır. İkinci önemli neden Türkiye'nin siyasal kültürü içinde önemli bir yer tutan populizmin planlama alanına yansımasıdır. Türkiye kentlerinin yaşadığı gecekondu olgusu siyasal yaşamdaki bu populist eğilimin planlamayı kolayca etkilemesine olanak vermiştir. Oldukça küçük bir aydın kesim için geçerli olan bir üçüncü neden de 1968 öğrenci olaylarıyla birlikte gelişen kapitalizmin eleştirisinden kaynaklanmaktadır. Bu eleştirinin özellikle üzerinde durduğu yabancılaşma sorununun çözümü katılımda aranmaktadır.

Gerçekte bu üç nedenin herbirinin öngördüğü katılım anlayışları, pratiğe yansıması ve siyasal sonuçları çok farklıdır. Türkiye'de katılım üzerinde bu üç tür eleştirinin koalisyonunun yarattığı olumlu bir hava sürmektedir. Ama Türk planlama pratiği içinde katılım bazı denemeler dışında ciddi bir uygulamaya kavuşamamıştır ve büyük ölçüde bir mitos olarak varlığını sürdürmektedir. Bunun belki de bir nedeni Türkiye'deki kentlerin yarı planlı, yarı plansız gelişmesinin katılım talebinin ciddi olarak ortaya çıkmasını engellemesidir. Plancılar bazı ufak değişikliklerle eski planlama alışkanlıklarını sürdürmeyi kolay bulmaktadır. Kent yönetimleri bu yönde ciddi bir talepte bulunmamaktadır. Halk ise izinsiz yapılaşmaya göz yumulması ve zaman zaman yapılan aflarla kendi katılım gereksinmesini belki de bir başka yoldan karşılamış olmaktadır. Onun için bu yazıda önce planlamaya kaç farklı türde katılımın söz konusu olabileceği konusunda bir tipleştirmeye gidilecek daha sonra bunların herbirinin planlama üzerindeki etkileri irdelenecek, hangi toplumsal koşullarda böyle bir katılım gerçekleştirilebileceği üzerinde durulacaktır.

II. Planlamada Katılımın Farklı Düzeyleri

Planlamada değişik işlevleri yerine getirmek için beş farklı düzevde katılımdan söz edilebilir. Bunlardan birincisi, planı halka benimsetmektir. Eğer bir pazarlama terimi kullanılırsa, halka planı satmak olarak ifade edilir. Bu halde plancı, kendi mesleki uzmanlığının üstünlüğüne, planlama ahlâkının kamu yararını en iyi biçimde koruyacağına ve genelde siyasal süreç içine girmesinin planlamayı çıkarlar kavgası alanına getireceğine, planlamanın siyasetüstü kalmasının gerekliliğine inanmaktadır. Bu plancı yaptığı çalışmalar, topladığı bilgiler sonrasında, teknik birikiminden yararlanarak kamu yararını en çoğa çıkaracak rasyonel planlama kararını verdiğini sanmaktadır. Böyle bir plancı için planın kendisi tartışma konusu değildir. Eğer bu plana karşı halkın bir tepkisi varsa, bu tepki ya plan kararının kamu yararına olan yönlerinin halka yeterince anlatılamaması yüzündendir, ya da planda özel çıkarı kamu yararına zedelenmiş bir kimsenin ya da grubun kamu yararı karşısında kendi çıkarlarını korumaya çalışmasından doğmaktadır. Çünkü plan bir kez yapılıp bitti mi, her noktası kamu yararının somutlaşmış bir hali olmaktadır. Böyle olunca da karşımıza mistifiye edilmiş bir planlama ve plan anlayışı çıkmaktadır.

Böyle kendinden emin olan planlamanın katılıma gereksinmesi olmadığı bile söylenebilir. Planın kararlarını değiştirme bakımından böyle bir gereksinmesi yoktur, ama planın halka benimsetilerek uygulamaya konulması bakımından halkın desteğinin kazanılması gerekmektedir. Plan kamu yararını gerçekleştirmede tüm ahlâk normlarına uyularak hazırlandığına ve teknik olarak mükemmel olduğuna göre yapılacak olan planı halka anlatmaktır. Plan halka iyi olarak anlatılırsa, hem planı anlayamamaktan doğacak tepkileri azalacak, hem de kamu yararı karşısında kendi kişisel çıkarlarını savunanlar üzerinde bir kamuoyu baskısı doğacak, bu iki etki birarada plana tepkileri azaltacak, uygulanma olasılığını artıracaktır.

Bu birinci halde, tek yönlü bir bilgi akımıyla halkın desteğini sağlamanın söz konusu olduğu, halktan gelecek tepkilere göre planın yeniden biçimlenmesinin söz konusu olmadığı, dolayısıyla bir katılımdan söz edilemeyeceği söylenebilir. Burada üretilmiş bir sanayi ürününün bir reklâm kampanyasıyla pazarlanmasındaki gibi bir durum söz konusudur. Nasıl bir ürünün pazarda halka satılacağının bilinmesi tasarımında başka kaygılar bulunsa da bir ölçüde de halkın beğenilerinin gözönünde tutulmasına neden oluyorsa, planın halka benimsetilmesi gereği de böyle dolaylı gizil bir katılıma neden oluyor denilebilir. Planın tek yönlü bilgi aktarımı biçiminde de olsa halka anlatılması, saydamlaştırılması, gizli ve kapalı kapılar arkasında tutulan bir planlamaya göre, sınırlı da olsa bir katılım sağladığı düşünülebilir. En azından plancı üzerinde ahlâksal bakımdan temiz kalma baskısı doğurur.

İkincisi ise, katılım yoluyla plancının bilgilenmesidir. Bu halde de birinci türdeki plancının niteliği çok değişmemiştir. Plancı kamu yararı adına rasyonel kararı üretmekle ilgili rolünden vazgeçmemektedir. Planlama işlevi üzerindeki mistifikasyon sürmektedir. Ama bu halde plancı bir konuda karşılaştığı sınırlamaların farkına varmıştır. Kentte yaşayan kişilerin isteklerini ve sorunlarını aktarmakta, ya plancının uyguladığı araştırma teknikleri yetersiz kalmakta, ya da plancının halkla doğrudan ilişki kurarak onun sorunlarını serbestçe dile getirmesine olanak vermediği hallerde, hazırlanan planın halka benimsetilmesinde güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu sorunları aşabilmek için plancı kendi planlama sürecine halkın sorunlarını aktarmasına olanak veren ilişkilerin kurulmasını da eklemektedir.

Bu halde de halkın karar sürecine katılması henüz söz konusu değildir. Sadece halkın isteklerinin tek yönlü bildirilmesi vardır. Eğer bu ikinci anlayış birinci anlayışla birlikte kullanılsa, böyle iki yönlü bir bilgi akışı planlama süreci içinde kurumsallaşmış olsa bile, halk ile plancı arasında oluşturulmuş gerçek bir

diyalog yoktur. Plancı halkın karara katılmasına olanak verecek biçimde planlamayı de mistifiye etmemektedir. Bu bakımdan bu halde de gerçek bir katılım söz konusu değildir. Ama plancı ne kadar karar yetkilerini elinde tutmakta titiz davranmış olsa da, halkla sorunlarını dinleme konusunda yüzyüze ilişkiye girdiğinde ondan etkilenmemesi beklenemez. Açıkca ifade edilmese de dolaylı bir diyalog başlamış olur.

Üçüncüsü, halkın plan kararına katılmasıdır. İlk iki halde katılım varolan bir planlama yaklaşımı iyileştirici ek bir önlem iken bu halde planlama anlayışında köklü bir değişiklik söz konusudur. Bu köklü değişikliğin temellendirilebilmesi için büyük ölçüde kamu yararı kavramının ve bunu gerçekleştirmekte plancının rolünün eleştiriye uğraması gerekmektedir. Bu eleştiri gerçekte kamu yararı kavramı adı altında toplumda güçlü sınıfların çıkarlarının korunduğu, plancıların orta ve üstorta sınıftan gelen kökenleriyle, kendi sınıflarının değer yargılarını topluma kamu yararı adı altında empoze ettikleri biçiminde olmaktadır. Plancıların siyaset dışı kalmaya çalışmalarının gerçekte kendi sınıflarının siyasetini yapmak olduğu ileri sürülmektedir. Böylece planlama siyaset dışı teknik bir eylem olmaktan çıkmakta, çıkar çatışmalarının arenası ve herkesin katılabileceği bir siyasal eylem alanı olarak görülmeye başlanmaktadır. Bu yolla da planlama da mistifiye edilmektedir. Bu halde yapılan planın teknik kaliteleri değerlendirme konusu olmaktan çıkmakta, planın elde edilmesinde kullanılan katılım sürecinin mükemmelliği değerlendirme konusu haline gelmektedir. Bir anlamda katılımın kusursuzluğunun planın kusursuzluğunun bir güvencesi olacağına inanılmaktadır. Plan bir siyasal süreç haline gelmektedir. Bu halkçı bir bakış açısıdır. Arkasında belli bir siyasal görüşü, belli bir demokrasi anlayışını barındırır. İdeal demokrasinin küçük topluluklarda yerel demokrasiler olarak kurulabileceği görüşünden kaynaklanmaktadır. Demokrasi ancak küçük yerel toplumsal birimlerde yeşerecektir. Bu birimlerde insanlar, kendi yaşamlarını kontrol edip, biçimlendirebilirlerse, kendilerini gerçekleştirebilecekler ve yabancılaşmadan kurtulabileceklerdir. İnsan onurunun korunması ve insanın özgürlüğü ancak küçük toplulukların demokrasisi ile yaşama geçecektir. Toplum iradesinin belirmesinin tek yolu demokratik siyasal süreçtir. Bu siyasal sürecin demokratikliğinin tek ölçütü vardır. O da katılımdır. Burada bir noktanın altını çizmekte yarar vardır. Söz konusu olan küçük topluluklar demokrasisidir. Küçük topluluklar demokratik sürecin bir çoğunluk diktasına dönüşmesini engellemenin bir önkoşuludur. Toplumdaki hareketlilik, benzer yaşam biçimlerini seçenleri biraraya getirecek, onların da kendilerini gerçekleştirmelerine yani çoğulculuğa olanak verecektir. Bu halde küçük topluluğun nasıl tanımlanacağı sorusu karşımıza çıkacaktır. Bu soru, çok ayrıntıya girmeden "territoriyal birim" olarak yanıtlanabilir.

Böyle bir katılımcı yerel demokrasi anlayışının bir kent planlaması önerisi olmaktan çok, yeni bir toplum düzeni önerisi olduğu açıktır. Kendi kaderine hakim olan bu topluluk eğer bir kent planına sahip olmak isterse ona da hakim olacaktır. Bu planlamanın, eğer o toplulukta yaşayan kişiler dünya kültürünün globalleştirici etkilerine karşı koyabilirse yerel farklılıkları, tadları üreteceği söylenebilir. Eğer, toplum tüm olarak dünyadaki ekonomik ilişkilerin dünya kültürünü standartlaştırıcı baskısından kurtulamazsa kuşkusuz benzer çevreler üreteceklerdir. Ama birinci ve ikinci planlama türüne göre yerel çeşitlilikleri üretme olasılığının bu halde daha yüksek olacağı düşünülebilir.

Bugün için kent planlama pratiğinde katılım söz konusu olduğunda, böyle kapsamlı bir siyasal dönüşümün parçası olarak ortaya çıkmamaktadır. Varolan siyasal düzende salt kentsel planlamaya konu olan karar alanlarıyla ilgili bir katılım söz konusu olmaktadır. Belki de bu konuda katılım yoluyla elde edilen başarının daha geniş alanlarda katılımcı önerilere haklılık kazandırması beklenmektedir. Böyle sınırlı bir alanda ve kurumsal yeni düzenlemelere gitmeden karara katılımın gerçekleştirilmesi de sınırlı olabilmektedir. Bunun için yapılan bir ölçüde planlamanın de mistifikasyonudur. Bu da planlama sürecinin belli kritik karar aşamalarında plancının toplumun değişik kesimleriyle diyaloğa girmesiyle sağlanmaktadır. Bu diyaloğun iki farklı temele oturtulduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi bilgilerin tamamlayıcılığından yola çıkıyor. Hem plancının ve hem de o yerde yaşayanların başarılı planlama için hayati önemi olan farklı tür bilgilere sahip olduğu kabul edilerek, karar aşamalarında diyaloğa girmesi sağlanıyor. İkincisi ise, toplumda yaşayan değişik grupların çıkarlarının farklılığından yola çıkıyor. Savunucu planlama yöntemini öneriyor. Karar aşamasında değişik grupların çıkarlarının aynı yetkinlikle savunulmasından sonra bir uzlaşmaya ulaşılması amaçlanıyor. Savunucu planlamada savununun bir plancı grup tarafından yapılmakta oluşu, mistifikasyonun önemli ölçüde sürmekte olduğunu gösteriyor.

Siyasal sürecin ya da uzlaşmanın sonuçlarını kabul eden bu planlamanın ne kadar etkinlik sağladığı ya da rasyonel olduğu sorusunu açıkca tartışmakta yarar vardır. Bu durumda uzlaşmalar somut eylemler üzerinde olmaktadır. Açıkca ifade edilmiş amaçlar bulunmadan ortaya çıkmış bir planlama kararı ya da eylemler dizisiyle karşı karşıya bulunuyoruz. Hedeflere açıklık kazandırmadan bunların rasyonel olup olmadıkları tartışılamaz. Yapılabilecek olan bu eylemler listesinin gerçekte toplumun gizli kalmış hedeflerine göre rasyonel olduğunu varsaymak, ya da bu eylemleri böyle hedeflerin varlığının işareti olarak yorumlamaktır. Katılımcı planlamanın rasyonalizm açısından irdelenmesi bizi dördüncü bir katılım yaklaşımına getirmiş oluyor.

Dördüncü yaklaşım, katılımın "Kritik Rasyonalizm"in gerçekleştirilmesi aracı olarak görülmesidir. Birinci ve ikinci tür yaklaşımların öngördüğü rasyonalizm araçsal bir rasyonalizmdir. Bu pozitivist bir ele alıştır. Değerler dıştan verilmiştir. Bilimin doğrusu ile ahlâkın iyisi, başka bir deyişle teori ile pratik birbirinden ayrılmıştır. Kritik rasyonalistler iyi toplumun kurulabilmesi için, bu ayrımın kaldırılmasına, doğru ile iyinin ilişkilendirilmesine çalışmaktadırlar.

Bu bağlamda iyi bir toplumun ne olduğu açıkca sorgulanmaktadır. Üçüncü yaklaşımda olduğu gibi değişik istekler arasındaki uzlaşımın yaratacağı sonuca razı olunmamaktadır. İyi toplum arayışı bir anlamlı yaşam arayışıdır. Bu ise içinde yaşanan toplumda kişilerin kendisiyle ve başkalarıyla anlamlı ilişkiler içinde bulunması demektir. İyi toplumu bu anlamlı ilişkiler örüntüsü belirler. Biz bir ilişkiyi, olumluluk yüklediğimiz, ahlâksal, estetik, hatta işlevsel değerlerin bir boyutunu, bir yönünü sergilediğinde olumlu buluruz. Her ne kadar, estetik, ahlâksal değerler nesnel olarak gözlenemezlerse de, halkın geliştirdiği söylem içinde nesnelleştirilebilirler. Sınanmış, geçerliliği kanıtlanmış hale gelirler. Kritik rasyonalizmin geleneği böyle bir söylemin kurulmasına yol gösterir. Bu söylem içinde değerler açıkca adlandırılır, karşılaştırılır, kritik olarak değerlendirilir, birbiriyle ilişkilendirilir, kapsamlı bir yapı haline getirilir. Bu biçimleriyle insanların birbirine anlatabildiği ve nakledilebilir bir niteliğe sahip olurlar. Bu biçime gelince de bir söylem içinde yer alır ve rasyonel analize konu olurlar. Bir toplumda değerler üzerinde ideal bir söylemin kurulabilmesi yaşamın ideal koşullarıyla ilişkilidir. Özgürlük ve adalet olmadan bu kurulamaz. Bu yapısıyla kritik teori günün teorisidir ama ilgisi geleceğe dönüktür. İnsanların kendi iradesi ve bilinciyle kendi tarihlerini yaptıkları, araçsal rasyonelliğin ötesinde, gerçekten rasyonel toplumun gerçekleştirilmesini amaçlar. İnsanların böyle bir toplum içinde ilişkilerine yükledikleri anlamın geçerliliği toplumsal ilişkiler içinde başkalarınca sürekli olarak teyid edilmeli ve bunlara güven pekiştirilmelidir. Sonsuz olanakların bulunduğu bir dünyada bir değerin mutlak olarak geçerli ya da geçersizliğinden söz edemeyiz. Onların geçerliliği, içinde yer aldığı toplumun oluşturduğu söyleme bağlıdır. Bu nedenle de benim değerlerim şu demek yetersizdir. Onları üzerinde değerlendirmelerin yapılmasına olanak verecek söylem içinde yer almasına olanak sağlayacak soyutlukta ifade etmek gerekir.

Rasyonelliğin böyle değerler alanını da kapsayacak biçimde yeniden kurulması katılıma bakışı iki yönde de etkileyebilir. Birincisi, değerlere ilişkin söylemin oluşmasını toplumun işleyişinin normal sonucu olarak görmek, plancının bu nesnelleştirilmiş değerlerle çalışacağını söyleyerek, teknisyen plancı rolünü restore etmeye çalışmaktır. Bu yaklaşım kritik rasyonalizmin yüzeysel olarak anlaşılması demektir. İkinci yaklaşım, planlamanın değerlere ilişkin söylem alanının oluşturulmasında halkla diyalog halinde aktif rol almasıdır. İdeal söylemin kurulmasında, toplumun ideal özelliklere sahip olmayışının getirdiği sapmaları azaltmaya çalışmasıdır. Geliştirdiği plana halkın katılımının sağlanması, kurulan söylemin toplumdaki geçerliliğini sınamak olacaktır. Nitekim insanlar kendi aralarındaki ilişkilerde bu geçerliliği her seferinde yeniden sınamak ve pekiştirmektedir. Katılım bu sınamanın bir başka tekrarı olacaktır.

Burada ilginç olan özellik katılımın yönünün değişmesidir. Toplumda varolan bir sürece plancı katılmaktadır. Daha önceki katılım anlayışında dışlanmış olan halktır, onun katılması sağlanmaya çalışılmaktadır. Oysa bu halde dışlanmış plancıdır. Onun katılması söz konusudur. Belki de Türkiye'de dışlanma konusunda da gerçeğe daha yakın olan bu durumdur.

Beşinci katılım yaklaşımı olarak, bölüşmeye değil yaratmanın heyecanına katılım ele alınabilir. Gerçekte bunu üçüncü katılım yaklaşımının geniş yorumu olan yerel demokrasi anlayışı içinde içerildiği söylenebilir. Burada ayrıca ele alınışının nedeni katılımın kaynak yaratıcı işlevine açıklık getirmek içindir. Katılımın bugün pratikteki uygulamaları varolan bir kurumsal yapı içinde olmaktadır. Bu da varolan belli bir kaynağın kullanım alanlarını halkın özlemleriyle daha tutarlı hale getirmek için yapılmaktadır denilebilir. Burada söz konusu olan paylaşmaya katılımdır. Katılım bu düzeyde kaldıkça çok başarılı olamaz, toplumun ilerlemesini hızlandırıcı bir niteliği kazanamaz. Katılım yoluyla toplumun geniş kesimlerinin talepleri açık hale gelmedikten sonra, kıt kaynakların bunlar arasında bölüştürülmesi çok zorlaşır. Oysa katılıma birlikte iş yapmanın, birlikte birşey yaratmanın heyecanına katılım boyutu kazandırılırsa, insanlar sadece kamu kaynaklarına bağlı kalmazlar, kendi kaynaklarını da harekete geçirirler. Böylece toplumdaki toplu tüketim, özel tüketim dengesi değişir, katılım kaynak sorununu çözücü bir boyut kazanmış olur.

III. Kişilerin Katılımının Gerçekleşmesinin Sınırlayıcı Etkenleri

Üzerinde durduğumuz beş farklı katılım anlayışının değişik katılım biçimlerini ve her biri üzerinde ayrı değerlendirmeye gitmek gerektirdiği görülebilir. Burada daha çok üçüncü türdeki katılımın pratik sorunları üzerinde durmak yetinilecektir. Plancılar katılımın gerekliliğini savunmaya başladıklarında, halkın katılıma istekli olacağı varsayımından yola çıkmışlardır. Oysa pratikte hay

rele görmüşlerdir ki, katılım beklendiği gibi yüksek olmamaktadır. Kişilerin katılımlarını sınırlayan öznel ve nesnel nedenler bulunmaktadır. Katılımın gerçekleştirilebilmesi için bu öznel ve nesnel nedenlerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Nesnel nedenler arasında başlıca ikisi üzerinde durulabilir. Bunlardan birincisi, katılımı örgütleyen kurumun toplumdaki meşruiyeti ya da saygınlık derecesidir. Eğer planlamanın bir kurum olarak etkilliğine inanılıyorsa, arkasında ciddi bir siyasal destek görülüyorsa, katılım için önkoşullardan biri gerçekleşmiş demektir. Ama örneğin bugün Türkiye'de olduğu gibi kentsel gelişme alanlarında gecekondu mafyaları egemense, uygulamayı onlar yönlendiriyorsa, katılım için bir neden kalmamaktadır. Her halde mafyaların karar süreçlerine katılacak değillerdir.

İkincisi, katılımın büyük ölçüde zaman tüketici bir etkinlik olmasıdır. Özellikle katılım yüzeysel olmaktan çıkıp derinleştikçe, kişilerin zaman bütçesi üzerinde önemli bir baskı yaratmaya başlar, ya yaşam alışkanlıklarını değiştirmek, ya da katılımdan vazgeçmek zorunda kalırlar. Yüzeysel katılımlarda bile katılım çok zaman tüketici nitelik kazanabilir. Bunun için katılım çok iyi planlanmalı ve katılanların zamanlarının boşuna tüketildiği duygusuna kapılmalarına olanak verilmemelidir.

Bu nesnel nedenlerin yanı sıra katılmamanın kişiden kaynaklanan öznel nedenleri de vardır. Bunlardan birincisi sinik, kötümser ve kendi girişimleri dışındakileri küçümser bir ruh halidir. Bu genel olabildiği gibi sadece plancılara da dönük olabilir. Bazı kişiler bu ruh halinin kendilerinin toplumda önemsenmesine yol açtığına, kendilerine saygınlık kazandırdığına inanırlar. Bu grupların katılımı bir biçimde sağlansa bile, katılımın çoşkusunun oluşmasını engellerler. İkincisi, kendisine güven yokluğudur. Bu beraberinde kararları etkilemekte güçsüz kaldığı, katılımda yetersiz kaldığı duygusunu da doğurur. Katılımcının kendi kaderine razı olmayan, güçlükleri karşılamaya kararlı, toplum içinde kolay ilişkiler kurabilen bir kişi olması beklenmektedir. Üçüncüsü ise, başka düşüncelere hoşgörüsüzlüktür. Katılım süreci içinde kişilerin kolay uzlaşır olması birçok halde yanlış kararlara neden olursa da, başka düşüncelere açık olmayan, başka düşünceleri benimseyip onu geliştirme yolunda katkıda bulunmayanlar da katılım sürecinden ya kendilerini dışlarlar ya da dışlanırlar.

"Katılım"cı düşünce için katılanlarla yetinmek gerçekte kendini inkâr etmek olur. Katılımcı düşüncenin meşruluğu katılımı genişletebildiği ölçüde artar. Katılımı genişletmekte katılımcı düşüncenin iki önemli aracı olduğu söylenebilir. Birincisi, katılımın içeriğidir. Katılım ne kadar gerçek karara katılım niteliği kazanırsa, katılma eğilimi o kadar artar. İkincisi ise, katılıma hemen kendiliğinden gerçekleşecek bir süreç olarak bakılmayıp, özenle planlaması gereken zaman içinde gerçekleştirilecek bir proje olarak ele alınmasıdır. Her katılım projesinin başarısı daha sonraki aşamalarda daha geniş katılımların güdüsünü oluşturacaktır.

IV. Bir Proje Olarak Katılım Nasıl Geliştirilebilir?

Plancıların planlamada (burada planlama hem karar, hem de uygulama aşamalarını kapsayan bir bütün olarak düşünülmektedir) başarılı katılım örnekleri vererek, katılımcı demokrasinin gelişmesine yardımcı olabilmeleri katılımı da üzerinde özenle çalışılacak bir proje olarak ele almalarıyla olanaklıdır. Başarılı olabilmeleri için katılım projelerini nasıl seçmeli ve nasıl geliştirmelidir?

İlk olarak seçilecek konunun halkın kendisi için hayati önemde bir sorunla ilgili olduğuna dikkat etmek gerekir. Örneğin bir kentin uzun erimli, kapsamlı makro-planlaması genel hedefleriyle geniş halk kitlelerinin ilgisini çekmek için iyi bir seçim olmayabilir. Kısa erimli, hemen sonuç verecek, yaşantısını doğrudan etkileyecek konular halkın daha yoğun ilgisini çekecektir. Unutulmaması gereken, halkın katılımını sağlamakta başarılı konu seçiminin tek başına yeterli olmayacağıdır.

Bu konu çevresindeki kamuoyunun oluşturulması ve katılımcı grubun belirlenmesi ve örgütlenmesi gerekir. Bu grubun büyüklüğünün ne olduğu, kendi sorunlarını nasıl gördükleri, örgütlenme kapasitelerinin bulunup bulunmadığı araştırılmalıdır.

Grubun belirlenmesi ve tanınmasının yanı sıra konu çevresinde eğitilmesi gerekir. Gerçekte bunu tek taraflı değil iki taraflı bir eğitim olarak görmek doğrudur. Plancıların neyi başarmak istediğini anlamadan onları halkın desteklemesi beklenemez. Benzer biçimde grubu ve sorunlarını tanımadan plancıların ne tür destek sağlayacaklarını kestirmeleri zordur.

Grubun belirlenmesi ve birbirini karşılıklı olarak tanımasından sonra, grup içinde planlamanın amaçlarını sürekli canlı tutacak ve ona bağlı ve o topluluğun değişik kesimlerinin çıkarlarını temsil edebilecek önderlerin saptanması ya da oluşturulması gerekir. Böylece topluluk katılım ilişkilerini daha az zaman sarfıyla etkin olarak gerçekleştirecek bir yapılanma kazanmış olur. Örgütlenmiş bu grup planlama ile ilişkilerini yürütmeye hazır olduğu kadar, toplumda etkili kişi ve kurumlarla ilişki kurmaya, siyasal etki mekanizmalarını harekete geçirmeye de hazır hale gelmiştir. Bir başka deyişle siyasal güç kazanmıştır. Bu siyasal güç sonuçları etkilemek için başka gruplarla geçici ya da sürekli işbirliği yapmaya ya da koalisyonlar kurmaya yarayacaktır. Grubun saygınlığı bu işbirliklerinin güvenilir olmasıyla artacaktır.

Bir planlama ekibinin birkaç konuda iyi düşünülmüş ve gerçekleştirilmiş, başarılı katılım örnekleri verebilmesi, daha sonra daha karmaşık ve soyut konularda da katılımcı yolları izleyebilmesine olanak sağlayacaktır. Toplumda hem katılıma güven yaratılmış olacak, hem de katılım için bir altyapı gelişmiş bulunacaktır.

V. Sonuçlandırırken

Dünya'da ve Türkiye'de yalnız planlamada değil hemen hemen tüm siyasal ve yönetsel karar alanlarında katılımcılık temel değerlerden biri haline gelmiş durumdadır. İnsanlara kendi istekleri dışında, kalkınma ya da ilerleme amacıyla da olsa, değişikliklerin zorla kabul ettirilmesini savunmak gün geçtikçe olanaksız hale gelmektedir. Gene de bu noktada bir soru akla gelmektedir. O da, acaba kent planlamasının katılım dışı, hatta gizli kalmasında yarar umulan alanları var mıdır?, sorusudur. Bu sorunun yanıtı o kentsel alandaki toprak mülkiyeti sorunuyla yakından ilişkilidir. Eğer kentlerin toprak mülkiyeti kamunun elinde olsaydı, ya da toprak üzerindeki değer artışlarını tamamen kamuya transfer eden kurumsal düzenlemeler bulunsaydı, bu sorunun yanıtı "kenti planlamada gizlilikten yarar umulan alanlar yoktur" olurdu. Ama özel mülkiyetin yaygın ve toprak üzerindeki değer artışlarının kamuya transfer edilemediği ortamlarda her zaman böyle kesin bir yanıt vermek olanağı bulunamaz. Konuya göre, mülkiyetin niteliğine ve kent yönetiminin bu değer artışlarını kendi kaynaklarını artırmakta kullanmak isteğine göre, bu sorunun yanıtı farklılaşabilir. Kentin yerleşik, yapılanmış ve yeni değer artışlarının beklenmediği ya da kent yönetimlerinin istimlak vb. yöntemlerle değer artışını denetlemesinin olanaksız hale geldiği yüksek değerli alanlardaki planlamalarda gizlilik için pek bir neden yoktur. Ayrıca kentin yeniden imara açılacak dolayısıyla yüksek değer artışlarının gerçekleşeceği alanlarda çok sayıda parçalanmış bir mülkiyet söz konusuysa gene gizlilik için önemli neden bulunmayabilir. Kent yönetimi bu alanlarda katılımlı planlama teknikleriyle de değer aktarma olanakları elde edebilir. Ama imara yeni açılacak büyük ve eşitsiz mülkiyetin bulunduğu alanlarda hem büyük ve eşitsiz değer artışları olacak, hem de gerçekte katılımcı bir kitle yoktur. Bu alanların istimlâk yoluyla kamu mülkiyetine geçirilmesi, kent yönetimine kaynak aktarımına olanak verecek biçimde imara açılmasının daha doğru olacağı, ancak bu aşamada planlama sürecinin katılıma açılması ve bu noktaya değin planlama operasyonunun gizli kalmasının yararlı olacağı düşünülebilir.

Eğer bu tartışmanın bir özetlemesin yapmak gerekirse, katılımcı planlama süreçlerinin başarısıyla mülkiyet düzeni arasında sıkı bir ilişki olduğu, bazı hallerde katılım süreçlerinin başlatılabilmesi için önceden kamu eliyle yeni mülkiyet düzenlemelerine gidilmesinin gerektiği söylenebilir. Katılımın mülkiyet düzenindeki koşulları değerlendirmeden mutlak bir değer haline getirilmesi, savunulması güç, hakça olmayan sonuçlara yol açabilir. Bu sorunu sürekli olarak gözönünde tutmak gerekir.

Son yıllarda planlamanın başarısını saldırgan bir bireyciliğin aracı haline getirmekte gören eğilimler bulunsa da, planlamanın başarısı özgür ve hakça bir toplum düzeninin gerçekleşmesine olan katkılarıyla ölçülür. Katılımın meşruiyeti de bu ana amaçlara yaptığı katkıya bağlı kalacaktır. □

KAYNAKLAR

1) Jürgen Habermas: Legitimation Crisis, Polity Press, Cambridge, 1988.

2) John Friedman: The Good Society, The MIT Press, Cambridge, 1979.

3) Manuel Castells and Karen Murphy: "Cultural Identity and Urban Structure: The Spatial Organization of San Francisco Gay Community", Ed. Norman I. Fainstein: Urban Policy Under Capitalism, Vol. 22, Urban Affairs Annual Reviews, Sage Publications, Beverly Hills, 1982.

4) David Knoke: "Urban Political Cultures", Ed. Terry Nichols Clark: Urban Policy Analysis, Vol. 21, Urban Affair Annual Reviews, Sage Publications, Beverly Hills, 1981.

5) Simon Ganasi Agger: Urban Self-Management, M.E. Sharpe Inc., White Plains, New York, 1979.

6) Edmund M. Burke: A Participatory Approach to Urban Planning, Human Sciences Press, New York, 1979.

7) Nelson Rosenbaum: ed. Citizen Participation Models and Methods of Evaluation, Center for Responsive Governance, Washington, 1983.

8) James J. Glass: "Citizen Participation in Planning", Journal of the American Planning Association, Vol. 45, April 1979.

9) Henry W. Riecken, Robert F. Boruch: Social Experimentation A Method for Planning and Evaluating Social Intervention. Academic Press, New York, 1974.

10) Barry Checkoway: "Building Citizen Support for Planning at the Community Level", Ed. Milan J. Dluhy, Kan Chen: Interdisciplinary Planning, Center for Urban Policy Research, Rutgers-The State University of New Jersey, 1986

11) Robert L. Lineberry: Equality and Urban Policy the Distribution of Municipal Public Services, Sage Library of Social Research, Beverly Hills, 1977.

12) Peter J. Steinberger: Ideology and the Urban Crisis, State University of New York Press, Albany, 1985.

13) Hamid Shirvani: The Urban Design Process, Van Nostrad Reinhold Company, New York, 1985.

14) Hans Bleiker: Citizens Participation Handbook, Institute for Participatory Planning, Laramic, 1978.

Şehir Planlamasında Halk Katılımının Tanımı ve Önemi

Prof. Dr. Esin AYDAR

Son kırk yıldan bu yana planlamada halk katılımı konusu hem plancıların hem de halkın hayal gücünü en çok meşgul eden konulardan biri olmuş, plancılar tarafından her derde deva bir ilaç gibi görülmeğe başlamıştır. Buna rağmen şehir ve bölge planlamasında hiç bir konu halk katılımı kadar tartışma, şaşkınlık ve çatışma konusu olmamıştır. Geçen süre içinde halk katılımı için yaratılan fırsatlar ve katılımı sağlamak üzere önerilen araçlar eleştiri bombardımanına uğramış, halk katılım programlarının ardındaki güdüler sıkı bir kuşku süzgecinden geçer olmuş ve halk katılım programlarını uygulayan resmi ve özel planlama organları çoğu kez antipati odağı haline gelmişlerdir. Daha da önemlisi, planlamada halk katılımı bazı çevrelerde geçici bir moda akımı olarak dahi görülmüştür. Dolayısıyle, böylesine şanssız bir ortamda halk katılımına ilişkin yoruma bir açıklık getirmek zorunlu hale gelmiştir. Bu da, kavramın yeni baştan tanımlanması ya da en azından yeni baştan yorumlanması demektir.

Halk katılımına ilişkin bazı kuramsal çalışmalarda halk katılım uygulamasına erkin yeniden dağılımını sağlamada bir çaba olarak bakma eğilimi vardır. Bu görüşe göre bir toplumda bir örgütte veya bir grupta mevcut düzeyler arasındaki erk farklarını azaltmak gerçek bir demokrasi yaratacaktır. Bu görüşü paylaşanlar konuya halk katılımını zorunlu kılan olgulardan yaklaşmakta ve halk katılımını bu çerçeve içinde tanımlamaktadırlar. Arntein bu görüşü şöyle açıklamaktadır; ''Halk katılımı, halkın erkine ilişkin kategorik bir deyimdir. Halen politik ve ekonomik sürecin dışında bırakılmış olan yoksul halkın gelecekte bu sürece katılmasını sağlayacak erkin yeniden dağılımıdır. Halk katılımı yoksulların bilgiyi nasıl paylaşacaklarını, amaç ve politikaların nasıl belirleneceğini, himaye gibi karların nasıl dağıtılacağını, kaynakların nasıl tahsis edileceğini, programların nasıl işlemselleştirileceğini belirleyen bir stratejidir. Kısacası, yoksulların zengin toplumun çıkarlarından pay almalarını sağlayan, önemli sosyal reformların gerçekleşmesini olanak veren bir araçtır. Halk katılımı halk erkidir'' (1). Özetlenecek olursa, bu görüşü paylaşanlara göre ''halk katılımı erk farklarını azaltmada, dolayısıyle erk eşitlemesinde katkısı olan bir araçtır'' (1).

Halk katılımını erkin yeniden dağılımında bir araç şeklinde yorumlanmasıyla ortaya ciddi bir tehlike çıkmıştır. Bu yorum sonucunda karşıt taraflar oluşmuştur: halkın karar-verme sürecine katılımını gerekli görenler ile karar-verme işlevlerini ve sorumluluğunu bir erk sahibinin tekelinde görenler gibi. Halk katılımının erk eşitlemesinde bir araç olarak tanımlanması, bu karşıtlar arasında bir tartışma ortamı yaratmıştır. Tartışma, karar-vermenin amaçlarına ya da etkinliği olan katılım araçlarına yönelmemiş, aksine karşıt görüşlerin daha da kristalleşmesine neden olarak, başı sonu belli olmadan sürüp gitmeğe devam etmiştir. Bu tartışma ile bir noktaya varılmıyacağı, böyle bir ortamda demokratik karar-verme sürecine uygun somut planlama uygulamalarına şans olmadığı ortadadır. Bu nedenle, halk katılımının yeniden yorumlanması zorunludur. Gereksiz tartışmalardan ziyade taraflarca benimsenebilecek en uygun yorumlardan birini Godschalk yapmıştır. Godschalk halk katılımı için ''işbirlikci planlama'' deyimini kullanmakta, bunu ''plancılar ile halk arasında gerçek bir karşılıklı etkileşim süreci'' (2) olarak tanımlamakta ve ''planlama iki tarafı keskin bir kılıçtır. Plancılar halkla çalışmaya açık olmalı ve halk da planlamada etkin ve ehliyetli olmalıdır'' (3) demektedir. Godschalk'ın bu yorumu planlama sürecinin, bir başka deyişle karar-verme sürecinin rasyonalize edilmesinde ve planlamada halk katılımının geleceği konusunda en umud vadeden yorumdur. Özetlenecek olursa, planlamada halk katılımı en iyi şekilde, modern yönetimin kurumlaşmış çerçevesi içinde kamusal planlama organlarının yürüttükleri geleneksel karar-verme sürecine karşı bir alternatif olarak değil, fakat bir kararoluşturma ortaklığı ya da Godschalk'ın deyimi ile işbirliği uygulaması olarak görülmelidir. Bu yoruma açıklık getirmek için yine Godschalk'ın planlamada işbirliği kavramını geliştirirken saptadığı önerileri gözardı edemeyiz. Bu öneriler şunlardır (4).

1. Planlama sürecinde halk katılımının tabanı ne kadar geniş tutulursa, plancıların ve halkın kamu politikaları ve planları üzerindeki potansiyel etkinliği o kadar artar.
2. Planlama sürecinde temsil edilen çıkarlar ne kadar farklı olursa, öneriler o kadar yeniliğe açık olur.
3. Halk grupları ne kadar farklı ise, o kadar çok yenilik uygulanabilir.
4. Karar süreci ne kadar merkezileşmiş ise yenilikler o kadar az olur.
5. Önce katılımcı gruplar ile enine boyuna tartışıldıktan sonra karar mekanizmasına sunulursa planlama amaçları toplum isteklerine o kadar benzer.
6. Merkezi karar mekanizmasından planlama organlarına giden tek yönlü hedefler bazı toplum gruplarının çıkarlarını temsil etmez.
7. Halka danışma tekniklerini ne kadar çok kullanılırsa, planlama programı halkın desteğini o kadar çok sağlar.
8. Planlama süreci halk katılımını ne kadar kolaylaştırırsa toplum, demokratik ve toplumsal bir güç olarak planlama işlevlerinin o kadar çok farkına varır.
9. Köklü önerilere açık bir katılımsal planlama, o kadar toplumsal sorunlara yeni çözümler getirir.
10. Planlama alanı ne kadar geniş ve zaman ne kadar uzun olursa işbirlikci planlama o kadar az faydalı olur.
11. Planlama işlevinin uygunluğu ve etkisi toplumla yapılacak yaygın temas sayısına bağlıdır.

Yukarıda sözü edilen öneriler planlamada halk katılımına bir taraftan bir kavram olarak, öte yandan bir karar-verme tekniği olarak yeni bir yorum getirmekte, dolayısıyle halk katılımı üzerinde bugüne değin süregelen tartışmaları ve yanlış anlamaları ortadan kaldırmaktadır.

Kavramı bu şekilde yorumladıktan sonra özellikle şehir planlamasında halk katılımının önemine değinme gereği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bolan bu konuda şöyle demektedir: ''Şehirlerin nasıl işlev gördüklerine dair bilgilerimizi ne kadar arttırırsak arttıralım, bilgilerden yararlanma, yöneylem araştırması ve geleceği kestirme konusunda yeteneklerimizi ne kadar geliştirirsek geliştirelim toplumun demokratik süreç çerçevesi içinde karar-verme yeteneği gelişmediği takdirde, mevcut şehir planlama tekniklerine yapılacak büyük yatırımlar sonuçsuz kalmağa mahkumdur''(1).

Gerçekten de rasyonel şehir planlama sürecinin hemen her aşamasında halkın sürece katılımını sağlamak son derece önemlidir. Bunlardan sistemin bünyesine uygun, tutarlı öneri seçenekleri üretmek, çeşitli denetim ya da çözüm yollarını araştırıp bulma aşaması planlamada halk katılımını gerekli kılan yaşamsal öneme sahip bir aşamadır. Rasyonel şehir planlama süreci öneri seçeneklerinin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu öneri seçenekleri kimler tarafından geliştirilecektir? Pek çok yerde, özellikle ülkemizde öneri seçeneklerinin üretimi tekelci bir anlayış içinde ele alınmaktadır. Yani farklı öneri seçenekleri kamu ya da özel tek bir planlama organı tarafından üretilip, karar mekanizmasına seçim için sunulmaktadır. Kısacası tek bir planlama organı plan hazırlamaktadır. Bu durum beraberinde iki sorun getirmektedir. Birincisi, mevcut uygulamada ''plancının ya da planlama organının sadece kendisi yeni öneri seçenekleri icad etmekle yükümlü olmakta'' (1) ve farklı eylem tarzlarının yaratılması sorunu tek başına plancının omuzlarına binmektedir. Böylece oluşturulan öneri seçeneklerinin nitel ve nicel özellikleri politik spektrumu inşa görevi verilen plancının potansiyeli ile sınırlanmakta, ''tek plan yapıcısı olarak izole olmaları nedeniyle bunlar tamamlanmamış ve yüzeysel öneri seçenekleri üretme sorunu ile karşı karşıya kalmaktadırlar''(2).

Öneri seçeneklerinin tek bir plancı ya da planlama organı tarafından üretilmesinin ikinci ve daha önemli sorunu, bu durumun nihai planın uygulanması sonunda giderek etkilenecek olan çıkar gruplarının oluşturabileceği seçenek formulasyonlarına engel olmasıdır.

Rasyonel şehir planlama sürecinin bir diğer aşaması ise, değişen koşullar altında sistemin nasıl değişeceğinin kestirilmesi, yani bulunan öneri seçeneklerinin sistem üzerinde denenip, sınanarak değerlendirilmesi ve gerçekleme için en ETKİN önerinin SEÇİMİDİR. Planlamada halk katılımı eylemini doğuran asıl gereksinme bu noktada ortaya çıkmaktadır. Burada konuya iki noktadan yaklaşmak gerekmektedir. Birincisi, 'mutlak' bir en etkin seçenekten söz etmek olası mıdır? Mutlak bir en etkin seçenekten söz etmek için bu seçeneğin gerçeklemeye konulacağı toplumun bir örnek (homojen) bir toplum olması gerekir. Oysa günümüzün şehirsel sistemleri çok farklı çıkar gruplarının egemen

olduğu çok örnek (heterojen) toplumlardır. Bir başka deyişle, bunlar farklı sosyal, ekonomik ve kültürel olanaklara dolayısıyle, farklı çıkarlara sahip alt toplumlardan oluşan karmaşık bütünlerdir. Durum böyle olunca, seçilen bir öneri, bir kesim için en etkin diye adlandırılırken, bir başka kesim ya da kesimler için en olumsuz diye adlandırılabilir. Dolayısıyle böyle bir ortamda 'genel refah' ya da 'kamu yararının' ne olduğu açıkca tartışma götüren bir konu olduğu için mutlak bir en etkin seçenekten söz etmek olanaksız hale gelmektedir.

İkinci nokta, en etkin seçeneğin kimin tarafından seçildiği konusudur. Bu seçim karar mekanizması yani politik organlar tarafından yapılır. Böylece öneri seçeneklerinden birinin seçimi, bir başka deyişle "planlama kararları kaçınılmaz olarak birer politik tercih" (1) konusu olmaktadır. Ancak mevcut uygulamaya bakıldığında görülmektedir ki, karar mekanizması az sayıda kişiden oluşmakta ve toplumun çok önemli büyük bir bölümü karar-verme sürecinde etkin bir rolden yoksun bulunmaktadır. Dolayısıyle az sayıda 'uzman' politikacı büyük bir kitlenin kaderini tayin eder durumdadır. Kısacası, günümüz şehir planlamasında karar-verme sürecinde uzmanlık maksimize olurken, katılımsal demokrasi minimize olmuş ve büyük kitleler uzman kişiler olmadıkları gerekçesiyle giderek karar-verme sürecinden soyutlanmış, yönetenler ile yönetilenler arasında giderek genişleyen bir boşluk oluşmuştur.

Rasyonel şehir planlama sürecinin diğer aşamaları için de halk katılımı açısından pek çok gerekçeden söz edilebilir ama zaman sınırlı olduğu için bir düşünürün bir sözünü almakla yetineceğiz "Halk katılımı biraz ıspanak yemeğe benzer. Herkes için yararlıdır". □

(1) Arnstein, Sherry R., "A Ladder of Citizen Participation", A.I.P. Journal, Vol.35, July 1969, s.216.

(1) strauss, G., "Some Notes on Power Equalization", The Social Science of Organization Leavitt, H.J.(Ed) Prentice Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1963, s.126.

(2) Godschalk, D.R., "A Colloborative Approach to Planning Through Urban Activities", A.I.P. Journal Vol.32, 1966. No.2. s.86.

(3) A.g.e. s.89.

(4) Bolan, R.S., "Emerging Views of Planning", A.I.P. Journal, Vol.33, Dec. 1967, No.4 s.235-236.

(1) A.g.e., s.244.

(1) Davidoff, P.ve Reiner, T., "A Choice Theory of Planning", A.I.P. Journal, Vol.28, May 1962, ss. 103-115.

(2) Davidoff, P., "Advocacy and Pluralism in Planning", A.I.P., Journal, Vol.31 Nov. 1965, s.332.

(1) Parker ve Troy, "The Politics of Urban Growth", A.N.U. Press, Canberra, 1972, ss.34-35.

Kentleşme, Kentlileşme, Katılımcı Planlama, Sorunlar

Prof. Dr. Mesut AYAN

Hızlı bir kentleşme sürecinde olan ülkemizde özellikle 3194 sayılı yasadan sonra yerel yönetimlerde görülen planlama ve imar sorunları giderek artmaktadır. Merkeziyetçi bir planlama yaklaşımından sonra yerel yönetimlere verilen plan yapma ve onama yetkisi ile planlamadaki sorunlara büyük ölçüde çare bulunulacağı düşünülmüş idi. Ancak yerel yönetimlerdeki politik baskılar, çıkar çevrelerinden gelen etkiler sonucu planlama bu kez başka bir açmazla karşı karşıya kaldı. Planlar onandığı günden itibaren başlayan tadilatlarla yamalı bohçaya dönerken Bölge İdare Mahkemelerine açılan davalar da birbirini izlemeye başladı. Planlarda Kamu yararını koruyan Bakanlık ortadan kalkınca bu kez hepimizi hayrete düşüren tadilatlara karşı kamu yararını ve sade vatandaşın hakkını koruma görevi Mahkeme ve bilirkişilere yüklendi. Bu nedenledir ki Bölge İdare Mahkemeleri imara ilişkin davalardan bunalır hale geldiler.

Amacımız 3194 sayılı yasa ile yerel yönetimlere verilen plan yapma yetkisini tenkit etmek değil yasayı kamu yararı açısından daha işler hale getirecek ve güçlendirecek katılımcı planlamayı yerel yönetimlere benimsetmektir.

Ülkemizdeki yerel yönetimlerde bugün temsili bir katılım sözkonusudur. Bu tür bir katılım ise planlamada yeterli olmadığı gibi kamu yararı bakımından beklenilen etkinliği de gösterememektedir. Hatta zaman zaman tersine çalışmaktadır. Belde sakinlerinin katılımı ile yapılan planlamalarda bu sorunların ortadan kalkacağı da bir gerçektir.

Bugün gelişmiş ülkelerdeki katılımcı planlamada rol alanlar;

- Karar vericiler (Politikacılar)
- Kullanıcılar (halk)
- Plancılar (Alternatif Üreticiler)
- Teorisyenler (Sorun Belirleyiciler)

olarak sıralanabilir. Bu sıralamada bizim üzerinde durmak ve tartışmak istediğimiz konu kullanıcılar ve onların planlamadaki rolleri üzerinde olacaktır.

Ülkemizde kullanıcılar, bugünkü yönetimsel yapıda,

- Milletvekilleri
- İl Genel Meclisi Üyeleri
- Belediye Meclis Üyeleri

gibi temsilciler ile yer almaktadırlar. Ayrıca kullanıcı örgütleri de vardır. Bunlar da;

- Resmi Örgütler
- Meslek Kuruluşları
- Toplumsal Yardım Dernekleri
- Sendikalar
- Gönüllü Kuruluşlar

Ancak bunlardan meslek kuruluşları ve sendikaların ve de gönüllü kuruluşların zaman zaman bazı kent ve kentlerde etkin rol almalarının dışında diğer örgütlerin planlama ile ilgili çalışmalarını görmemekteyiz. Dolayısıyla ülkemizde planlamaya halkın katılımı daha çok temsilcileri aracılığı ile olmaktadır.

Temsilcilerin temsil ettikleri grubun içinden veya dışından olma olasılığı olabileceği gibi bu temsilcilerin kentsel çevreyi yeni kullanıcı olma olasılığı da mevcuttur. Özellikle kentlerimizdeki hızlı kentleşme nedeni ile temsilcilerin kentsel çevreyi yeni kullanıcı olma olasılığı ise yüksektir. Bugün özellikle büyük kentlerimizdeki temsilcilerin büyük bir çoğunluğu bu özelliğe sahiptir. Bunlar bazan içe dönük veya dışa dönük karakterli olabilecekleri gibi bireyci veya işbirlikçi kişilerde olabilirler.

Temsilcilerin seçilme gayeleri, kamuyararını esas alarak temsil ettikleri toplumun çıkarlarını korumak olmasına rağmen, kendi çıkarlarını ön plana almaları olasılığı temsili katılımın tehlikeli özelliklerinden birisidir. Temsilcilerle katılımda kurum, kuruluş ve bazı örgütler de davet edilebilirler. Ancak bu durumlarda da bilerek veya bilmeyerek davet edilmeyen örgütler olabileceği gibi davet edilenler de temsil ettikleri grubun dileklerini tam olarak temsil edemeyebilirler. Bu nedenle, temsilcilerin temsil ettikleri grubun isteklerini ne derece yansıttıkları, kamu ve kişi yararını ne derece birbirinden ayırdıkları konusu tartışılabilir. Çoğunlukla temsilciler konuları görmek istedikleri biçimde veya kendi kişisel değer yargıları doğrultusunda değerlendirirler. Konuların enine boyuna temsil ettikleri grup içinde birlikte tartışıldığı ve sonra temsilci tarafından konunun gündeme getirildiği çok nadirdir. Büyük kentlerimizde temsilcinin temsil ettiği grubu daha tam olarak tanıdığı, sorunlarını bildiği söylenemez. Bu durumda temsilcinin yöreye ve konulara yabancılığı sorunu ortaya çıkar. Buna bir de temsilcinin kentsel yaşam, görgüsünü ekliyecek olursak temsilcinin katılımı yetersiz olabileceği gibi kişisel sorunlar ötesinde kamu yararına ilişkin öneriler ve eleştiriler beklemek sanırım hayal olacaktır.

Temsili katılıma ilişkin bir anımdan sözetmekte burada yarar görüyorum. Ege Bölgesi gibi ülkemizin, birçok bölgesine nazaran okuma ve yazma oranı gelir düzeyi yüksek bir bölgesinde yaşanan bu olay gerçekte çok ilginç ve ilginç olduğu kadar temsilcilerin kamu yararından ne anladığını göstermesi açısından önemlidir. Bu olay beldenin belediye başkanı tarafından anlatılmıştır.

Belediye başkanlığı seçimini kazanarak göreve başlayan başkan 3194 sayılı yasaya göre yetkilerinin fazla olduğunu bilmekte ve önündeki beş yıl içinde en fazla kendisini meşgul edecek konunun da beldenin imar planı ve uygulamaları olduğunun bilinci içindedir. İlk belediye meclisi toplantısında meclis üyelerine plan ile ilgili tüm konuların tartışılmasını ve gelecek beş yıllık icraat döneminde halkın şikayetlerine hedef olmayacak bir plan uygulaması yapmak istediğini belirtmiştir. Beldenin kendisinden önceki başkan zamanında yapılmış bir imar planı vardır. Bu plan üzerindeki dilek ve istekler tartışmaya açılmıştır. Meclis üyelerinden bazıları park ve çocuk bahçelerinin gereksiz olduğunu beldenin heryerinin bahçe ve yeşil olduğunu, bir başka üye otoparkların gereksiz olduğunu herkesin evine arabasını koyduğunu ve bu nedenle otoparkların plandan kaldırılması gerektiğini, bazı meclis üyeleri de plan ile getirilen kat sınırlamalarının vatandaşı sıkıntıya soktuğunu ve bu konunun her zaman gündeme geldiğini bu nedenle her yerde beş kata inşaat müsaadesi verilerek bu sorunun temelden çözümünün gerekli olduğunu söyler. Kendisi de bu görüşleri benimser ve destekler. Sonuçta bu değişikliklerin planda yapılması için meclis karar alır. Belediyedeki fen memuru tarafından bu değişiklikler yapılır ve ilk meclis toplan-

olduğu çok örnek (heterojen) toplumlardır. Bir başka deyişle, bunlar farklı sosyal, ekonomik ve kültürel olanaklara dolayısıyle, farklı çıkarlara sahip alt toplumlardan oluşan karmaşık bütünlerdir. Durum böyle olunca, seçilen bir öneri, bir kesim için en etkin diye adlandırılırken, bir başka kesim ya da kesimler için en olumsuz diye adlandırılabilir. Dolayısıyle böyle bir ortamda 'genel refah' ya da 'kamu yararının' ne olduğu açıkca tartışma götüren bir konu olduğu için mutlak bir en etkin seçenekten söz etmek olanaksız hale gelmektedir.

İkinci nokta, en etkin seçeneğin kimin tarafından seçildiği konusudur. Bu seçim karar mekanizması yani politik organlar tarafından yapılır. Böylece öneri seçeneklerinden birinin seçimi, bir başka deyişle "planlama kararları kaçınılmaz olarak birer politik tercih" (1) konusu olmaktadır. Ancak mevcut uygulamaya bakıldığında görülmektedir ki, karar mekanizması az sayıda kişiden oluşmakta ve toplumun çok önemli büyük bir bölümü karar-verme sürecinde etkin bir rolden yoksun bulunmaktadır. Dolayısıyle az sayıda 'uzman' politikacı büyük bir kitlenin kaderini tayin eder durumdadır. Kısacası, günümüz şehir planlamasında karar-verme sürecinde uzmanlık maksimize olurken, katılımsal demokrasi minimize olmuş ve büyük kitleler uzman kişiler olmadıkları gerekçesiyle giderek karar-verme sürecinden soyutlanmış, yönetenler ile yönetilenler arasında giderek genişleyen bir boşluk oluşmuştur.

Rasyonel şehir planlama sürecinin diğer aşamaları için de halk katılımı açısından pek çok gerekçeden söz edilebilir ama zaman sınırlı olduğu için bir düşünürün bir sözünü almakla yetineceğiz "Halk katılımı biraz ıspanak yemeğe benzer. Herkes için yararlıdır". □

(1) Arnstein, Sherry R., "A Ladder of Citizen Participation", A.I.P. Journal, Vol.35, July 1969, s.216.

(1) strauss, G., "Some Notes on Power Equalization", The Social Science of Organization Leavitt, H.J.(Ed) Prentice Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1963, s.126.

(2) Godschalk, D.R., "A Colloborative Approach to Planning Through Urban Activities", A.I.P. Journal Vol.32, 1966. No.2. s.86.

(3) A.g.e. s.89.

(4) Bolan, R.S., "Emerging Views of Planning", A.I.P. Journal, Vol.33, Dec. 1967, No.4 s.235-236.

(1) A.g.e., s.244.

(1) Davidoff, P.ve Reiner, T., "A Choice Theory of Planning", A.I.P. Journal, Vol.28, May 1962, ss. 103-115.

(2) Davidoff, P., "Advocacy and Pluralism in Planning", A.I.P., Journal, Vol.31 Nov. 1965, s.332.

(1) Parker ve Troy, "The Politics of Urban Growth", A.N.U. Press, Canberra, 1972, ss.34-35.

Kentleşme, Kentlileşme, Katılımcı Planlama, Sorunlar

Prof. Dr. Mesut AYAN

Hızlı bir kentleşme sürecinde olan ülkemizde özellikle 3194 sayılı yasadan sonra yerel yönetimlerde görülen planlama ve imar sorunları giderek artmaktadır. Merkeziyetçi bir planlama yaklaşımından sonra yerel yönetimlere verilen plan yapma ve onama yetkisi ile planlamadaki sorunlara büyük ölçüde çare bulunulacağı düşünülmüş idi. Ancak yerel yönetimlerdeki politik baskılar, çıkar çevrelerinden gelen etkiler sonucu planlama bu kez başka bir açmazla karşı karşıya kaldı. Planlar onandığı günden itibaren başlayan tadilatlarla yamalı bohçaya dönerken Bölge İdare Mahkemelerine açılan davalar da birbirini izlemeye başladı. Planlarda Kamu yararını koruyan Bakanlık ortadan kalkınca bu kez hepimizi hayrete düşüren tadilatlara karşı kamu yararını ve sade vatandaşın hakkını koruma görevi Mahkeme ve bilirkişilere yüklendi. Bu nedenledir ki Bölge İdare Mahkemeleri imara ilişkin davalardan bunalır hale geldiler.

Amacımız 3194 sayılı yasa ile yerel yönetimlere verilen plan yapma yetkisini tenkit etmek değil yasayı kamu yararı açısından daha işler hale getirecek ve güçlendirecek katılımcı planlamayı yerel yönetimlere benimsetmektir.

Ülkemizdeki yerel yönetimlerde bugün temsili bir katılım sözkonusudur. Bu tür bir katılım ise planlamada yeterli olmadığı gibi kamu yararı bakımından beklenilen etkinliği de gösterememektedir. Hatta zaman zaman tersine çalışmaktadır. Belde sakinlerinin katılımı ile yapılan planlamalarda bu sorunların ortadan kalkacağı da bir gerçektir.

Bugün gelişmiş ülkelerdeki katılımcı planlamada rol alanlar;

- Karar vericiler (Politikacılar)
- Kullanıcılar (halk)
- Plancılar (Alternatif Üreticiler)
- Teorisyenler (Sorun Belirleyiciler)

olarak sıralanabilir. Bu sıralamada bizim üzerinde durmak ve tartışmak istediğimiz konu kullanıcılar ve onların planlamadaki rolleri üzerinde olacaktır.

Ülkemizde kullanıcılar, bugünkü yönetimsel yapıda,

- Milletvekilleri
- İl Genel Meclisi Üyeleri
- Belediye Meclis Üyeleri

gibi temsilciler ile yer almaktadırlar. Ayrıca kullanıcı örgütleri de vardır. Bunlar da;

- Resmi Örgütler
- Meslek Kuruluşları
- Toplumsal Yardım Dernekleri
- Sendikalar
- Gönüllü Kuruluşlar

Ancak bunlardan meslek kuruluşları ve sendikaların ve de gönüllü kuruluşların zaman zaman bazı kent ve kentlerde etkin rol almalarının dışında diğer örgütlerin planlama ile ilgili çalışmalarını görmemekteyiz. Dolayısıyla ülkemizde planlamaya halkın katılımı daha çok temsilcileri aracılığı ile olmaktadır.

Temsilcilerin temsil ettikleri grubun içinden veya dışından olma olasılığı olabileceği gibi bu temsilcilerin kentsel çevreyi yeni kullanıcı olma olasılığı da mevcuttur. Özellikle kentlerimizdeki hızlı kentleşme nedeni ile temsilcilerin kentsel çevreyi yeni kullanıcı olma olasılığı ise yüksektir. Bugün özellikle büyük kentlerimizdeki temsilcilerin büyük bir çoğunluğu bu özelliğe sahiptir. Bunlar bazan içe dönük veya dışa dönük karakterli olabilecekleri gibi bireyci veya işbirlikçi kişilerde olabilirler.

Temsilcilerin seçilme gayeleri, kamuyararını esas alarak temsil ettikleri toplumun çıkarlarını korumak olmasına rağmen, kendi çıkarlarını ön plana almaları olasılığı temsili katılımın tehlikeli özelliklerinden birisidir. Temsilcilerle katılımda kurum, kuruluş ve bazı örgütler de davet edilebilirler. Ancak bu durumlarda da bilerek veya bilmeyerek davet edilmeyen örgütler olabileceği gibi davet edilenler de temsil ettikleri grubun dileklerini tam olarak temsil edemeyebilirler. Bu nedenle, temsilcilerin temsil ettikleri grubun isteklerini ne derece yansıttıkları, kamu ve kişi yararını ne derece birbirinden ayırdıkları konusu tartışılabilir. Çoğunlukla temsilciler konuları görmek istedikleri biçimde veya kendi kişisel değer yargıları doğrultusunda değerlendirirler. Konuların enine boyuna temsil ettikleri grup içinde birlikte tartışıldığı ve sonra temsilci tarafından konunun gündeme getirildiği çok nadirdir. Büyük kentlerimizde temsilcinin temsil ettiği grubu daha tam olarak tanıdığı, sorunlarını bildiği söylenemez. Bu durumda temsilcinin yöreye ve konulara yabancılığı sorunu ortaya çıkar. Buna bir de temsilcinin kentsel yaşam, görgüsünü ekliyecek olursak temsilcinin katılımı yetersiz olabileceği gibi kişisel sorunlar ötesinde kamu yararına ilişkin öneriler ve eleştiriler beklemek sanırım hayal olacaktır.

Temsili katılıma ilişkin bir anımdan sözetmekte burada yarar görüyorum. Ege Bölgesi gibi ülkemizin, birçok bölgesine nazaran okuma ve yazma oranı gelir düzeyi yüksek bir bölgesinde yaşanan bu olay gerçekte çok ilginç ve ilginç olduğu kadar temsilcilerin kamu yararından ne anladığını göstermesi açısından önemlidir. Bu olay beldenin belediye başkanı tarafından anlatılmıştır.

Belediye başkanlığı seçimini kazanarak göreve başlayan başkan 3194 sayılı yasaya göre yetkilerinin fazla olduğunu bilmekte ve önündeki beş yıl içinde en fazla kendisini meşgul edecek konunun da beldenin imar planı ve uygulamaları olduğunun bilinci içindedir. İlk belediye meclisi toplantısında meclis üyelerine plan ile ilgili tüm konuların tartışılmasını ve gelecek beş yıllık icraat döneminde halkın şikayetlerine hedef olmayacak bir plan uygulaması yapmak istediğini belirtmiştir. Beldenin kendisinden önceki başkan zamanında yapılmış bir imar planı vardır. Bu plan üzerindeki dilek ve istekler tartışmaya açılmıştır. Meclis üyelerinden bazıları park ve çocuk bahçelerinin gereksiz olduğunu beldenin heryerinin bahçe ve yeşil olduğunu, bir başka üye otoparkların gereksiz olduğunu herkesin evine arabasını koyduğunu ve bu nedenle otoparkların plandan kaldırılması gerektiğini, bazı meclis üyeleri de plan ile getirilen kat sınırlamalarının vatandaşı sıkıntıya soktuğunu ve bu konunun her zaman gündeme geldiğini bu nedenle her yerde beş kata inşaat müsaadesi verilerek bu sorunun temelden çözümünün gerekli olduğunu söyler. Kendisi de bu görüşleri benimser ve destekler. Sonuçta bu değişikliklerin planda yapılması için meclis karar alır. Belediyedeki fen memuru tarafından bu değişiklikler yapılır ve ilk meclis toplan-

tısında başkanın kendi tabiri ile "Alî-ül âlâ, Kerim-ül Mevlâ" diyerek planı onaylarlar. Kendisi dahil herkes çok memnundur. Ancak kendi deyimi ile bir hata yaparlar alınan meclis kararını ve planların bir kopyasını bakanlığa bilgi için gönderirler. Bakanlık bu şekilde olaydan haberdar olur ve işlemleri durdurur.

Yukarıdaki ilginç örnekten de görüldüğü gibi kamu yararı, kişi yararı ile karıştırılmakta temsilciler katılımıyla yapılan planların ne boyutlara varan değişimlere uğrayabileceğini gösteren ilginç bir örnektir. Bu örnekten de görüleceği gibi temsilciler kamu yararını kişi yararı ile karıştırılmışlar ve sonuçta arzu edilmeyen bir durum ortaya çıkmıştır.

Hızlı kentleşme, hızlı nüfus artışı ve sanayileşme geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerin toplumlarında ekonomik, sosyal, siyasal ve hatta kültürel yapılarında köklü değişimler yaratan bir oluşumdur. Bu oluşum sırasında bazı sıkıntıların çekildiği de bir gerçektir. Bu konuda Aron R. şöyle demektedir.

"Yaşının zihniyetine sahip olamayan, yaşının bütün ıstırapları ile doludur. Eğer sanayı gelişmesi, sosyal gelişmenin gerisinde ise memleket kendi yaşının bütün ıstıraplarına sahiptir".

Dolayısıyla ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde hızlı nüfus artışı ve hızlı kentleşme sanayileşme ile birlikte olmadıkça ortaya sosyal, ekonomik, kültürel ve fiziki sorunların çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Bu sorunların çözümünde temsilcilerin de rolleri kendi sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarına ve özellikle de temsil ettikleri grubun ve de çoğunlukla kendilerinin kentsel çevreyi yeni kullanıcı olup olmadıklarına göre değişmektedir. Bu nedenledir ki, temsilcilerin plan, planlama, kentsel yaşam, kamu ve kişi yararı kavramları hakkında bilinçlendirilmeleri gerekmektedir. Sistem temsili sistem olsa dahi planlama ile ilgili kişi ve kuruluşlar konu hakkında aydınlatılmalı ve temsilciye temsil ettiği gruptan gelecek kişi yararına ilişkin baskılar minimuma indirilmelidir. Bunun için de;

- Çalışma tüm kullanıcıya duyurulmalı,
- Çalışma etkilenenlerin ayağına götürülmeli,
- Konunun önemini kavratmak için çalışmalar yapılmalıdır.

Bunun için de;

- Gönüllü kuruluşlar, dernekler, odalar devreye sokularak,
- Planlama eğitimi yapan kuruluşlardan yararlanılarak,

toplum bilinçlendirilmeli bu şekilde bir taraftan temsilciler bilinçlendirilirken diğer taraftan onu yönlendirici baskı grupları da bilinçlendirilerek onların temsilci üzerindeki olumsuz etkileri azaltılmalıdır. Ancak bu şekilde katılımdan beklenen hedefe ulaşabiliriz. Aksi halde bugüne kadar olduğu gibi temsilcilerin kişisel yargıları ile planlamaya katılım olur ki bu da istediğimiz bir katılım biçimi değildir. □

Toplumsal Örgütlenme ve Mekansal Organizasyon Düzeyleri Arasında Bir Bileşke Olarak Yerel Yönetimler ve Katılım Olgusu

Prof. Dr. Esin AYDAR
Yük. Şeh. Pln. Funda ALTINÇEKİÇ

1990 yılı Dünya Şehircilik Gününde tartıştığımız konu KATILIM. Her toplantı, bütün içinde odaklanmış bir temel olgu üzerinde yoğunlaşıyor olsa da, her olgu kaçınılmaz olarak peşisıra birçok başka temel tartışma odaklarıyla da sıkı sıkıya bağlantılı.

KATILIM olgusu, kapsamı gereği belki de bu saptamanın en çarpıcı örneği. Çarpıcı çünkü ;

KATILIM; mekan organizasyonunun belirlenmesinde, bilimsel ve teknik bilgi birikimi ile yönlendirici ve/veya belirleyici bir rol yüklenen plancı kimliğini ve eylemini kapsıyor.

Öte yandan KATILIM; Mekan organizasyonunun oluşumundaki sürecin niteliğine bağlı olarak, bir toplumun demokratik işleyiş mekanizmalarının bir aynası olmaya başlıyor. O toplumsal yapılanmada, toplumsal ve bireysel bilincin düzeyini yansıttığı gibi, toplumsal kimliğin etkin veya edilgen boyutlarının ardındaki dinamikleri de gözler önüne seriyor.

Bir başka açıdan KATILIM; Mekan organizasyonunun oluşum süreci ve toplumsal yapılanma düzeyleri arasında varolan temel etkileşimin, mevcut niteliği ve potansiyel değişim/dönüşüm olanakları konusunda, yerel örgütlenmelerin yüklendiği rolün tarihsel önemini ortaya koyuyor.

Sıralanan bu temel tartışma konularının yanısıra KATILIM, kavram olarak şu gerçeği de vurguluyor kaçınılmaz olarak. Bir işleyişe katılımdan söz ediliyorsa, orada;

1. Katan
2. Katılan ikilisini belirleyen bir mekanizma, bir süreç, bir yeniden üretim eylemi olmalı.

Katılım kavramı bu kapsamda ele alındığında ise, şu önkoşullar gündeme geliyor. Katılım sürecinde etkin ve güçlü olarak yer alabilmek için, öncelikle, "katılan'ın" kendi adına, işlevsel ve kaçınılmaz olabileceği bir ilişkiler bütününü oluşturması veya oluşturulmasını nedenlemesi gerek. İkinci olarak, bu ilişkiler bütünü içinde katılım gerekçesi, bireysel bir tercih olmakla beraber, toplumsal bilinç ve sorumluluk düzlemine de taşınabilir bir sürece açık olmalı.

Bu noktada şu soru ile tartışmaya başlanabilir. "Nasıl oluyor da, genel olarak işleyişine katılmadığımız bugünkü fiziksel ve toplumsal mekan, her geçen gün artan bir katılımla aynen ve yeniden üretilebiliyor?"

Biz, plancılar olarak hoşnut değiliz, bu mekansal yapı içinde yer alan kullanıcılar hoşnut değil, bir takım olumlu iddialarla işbaşına geçen yerel yöneticiler hoşnut değil...Evet hoşnut değiliz ama, günbegün kendini yeniden ve aynen üretebilen bu fiziksel ve toplumsal mekanı da görmemek olası değil.

İçinde yer aldığımız kesimlere ait çıkar tartışmaları ile ve ahlak yoksunluğu ile bu yeniden üretim süreci açıklanmaya çalışılabilir. Bu saptamalar da, gerçeğin bir başka yansımasıdır. Ancak bu yaklaşımlar, her kesimden, her meslek grubundan toplum üyelerinin, bir dönem içinde hepberaber hangi gerekçeden ötürü böyle bir tercihe yöneldiklerini açıklamaya yetmemektedir.

O halde, oynanan bu oyunu açıklayabilmenin yolu ne olabilir..

Bir yöntem, sorunun soruluş biçimini değiştirmektir.

"Netür bir dönemsel gerçeklik, işleyişini onaylamadığımız bu mekansal oluşumun aynen ve yeniden üretiminde, plancıya, yerel yöneticiye ve toplum bireylerine katılımcı bir rol biçiyor ?"

Bu sorunun yanıtlarından biri şu olmalı. Türkiye, son on yıldıryeni bir toplumsal/fiziksel/ekonomik mekan oluşum ve birikim sürecinden geçiyor. Bu süreç, salt biz plancıları yeni bir krizin içine sokmuş değil. Özellikle yerel örgütlenmeler ve toplumsal mekanizma ve işleyişler de bu krizden payına düşeni alıyor. Gerçi, geçmişte de benzer krizlerin yaşandığını söylemek olası. Ancak bu kesiti diğerlerinden ayıran ve katılım olgusunu, gerek düşünsel gerek pratik olarak yeniden ele almaya zorunlu kılan farklı bir süreç var bugün karşımızda. Farklılık ise şu iki temel noktada...

- Fiziksel ve toplumsal mekanın işleyiş mekanizmaları ve yeniden üretim sürecinde tarafların işlevsellikleri ve kaçınılmazlığı giderek daha da küçülen halkalarla sınırlanmakta.

Oysa, işlevsellik ve kaçınılmazlık, katılım sürecinde güç ve etkinliği getirmesi açısından en önemli ögeler.

- Fiziksel ve toplumsal mekanın işleyiş mekanizma ve sürecine alternatif olarak sunulan öneriler, onca çeşitlenmiş görünümlerine karşın, gerçekte birbirinin tekrarı ve üretimi üzerine kurulu.

Katılımın ikinci temel ögesi olan toplumsal bilincin oluşumunda bu tür bir sunum biçimi önemli bir yanılsama yaratma potansiyeli.

Genellenen bu iki saptama yardımıyla, taraflar üzerinde krizin yarattığı değişimin etkileri daha net sorgulanabilir. Bu bildirinin sınırlı kapsamı içinde taraflar şu şekilde tanımlandı.

- Mekansal organizasyon düzeyinin temsilcisi olarak planlama eylemi ve plancı kimliği.

- İdari örgütlenme düzeyinin temsilcisi olarak, yerel yönetimler, belediye başkanlığı belediye meclisleri

- Toplumsal yapılanma düzeyinin temsilcisi olarak, yerel ilişkiler içinde yer alan bireyler, bireylerin ortaya koyduğu toplumsal tavır alışlar.

Sözkonusu taraflardan ikisine, İzmir'de bir anket uygulaması yapılarak, görüşlerinin alınması sağlandı. Bu uygulamanın, gerek sınırlı bir örnekleme yoluyla gerçekleştirilmiş olması, gerekse salt, tarafların beyanına dayanıyor olması nedenlerinden ötürü, geniş kapsamlı sonuçlara gidilemediği söylenebilir. Ancak öyle ipuçları da elde edilmişti ki, bunlar yardımı ile birçok konuda, yeni bakış açılarının oluşması kaçınılmaz oldu.

Araştırma kapsamına dört belediye alındı. Bunlardan üçü İzmir çevresinde yer alan küçük ilçe belediyeleri. Dikili, Bergama ve Gümüldür. Dördüncüsü ise, bir büyükşehir ilçe belediyesi olan Karşıyaka. Anket yapılan başkanların tümü S.H.P. üyesi ve politik geçmişleri, deneyimleri yeni değil.

Başkanlıklar düzeyinde sorulan 12 soru, üç temel değerlendirme konusunu aydınlatmaya yönelik.

İkinci değerlendirme grubunda yer alan sorulardan ortak bir sonuç yakalama olanağı, birinciye göre daha zor oldu. Ancak şu saptamaların genellenmesi olası.

- Yerelleşme pratiği içinde, belediye örgütlenmesinin bugünkü idari, siyasi ve ekonomik konumu başkanlar tarafından nasıl değerlendirilmekte.
- Yerelleşme pratiği kapsamında, halkın yönetim kararlarına katılım olanakları ne oldu, yönetim bu olanakların artışına netür katkılar sağladı.
- Yerel düzeyde plan üretme yetkisinin belediyelere verilmesi, planlama sürecini ve halkın planlamaya katılımını ne şekilde etkiledi.

Halkla yapılan anketlerde ise, bir yandan başkanlardan alınan yanıtlar sınanmaya çalışılırken biryandan da şu soruların yanıtlanmasında ipuçları bulunmaya çalışıldı.

- Birey, beldenin yönetimine ve planlanmasına katılmak istiyormu, gerekçeleri neler.
- Sözkonusu katılım sürecinde birey ile yerel yönetim arasındaki ilişki netür bir temel üzerine oturmaktadır.
- Bireyin, beldenin imar planı hakkındaki bilgisi nedir. Planın onanmasından, askıya çıkışına ve itiraz hakkına kadar, birey konudan nekadar haberdar.

İDARİ ÖRGÜTLENME DÜZEYİNDE KATILIM OLGUSU

Başkanlarla yapılan anket çalışmasında, birinci grup sorulardan çıkan ortak sonuçlar şunlar oldu.

- Yerel düzeyde, belediyeler ekonomik olarak bağımsız değildir.

tısında başkanın kendi tabiri ile "Alî-ül âlâ, Kerim-ül Mevlâ" diyerek planı onaylarlar. Kendisi dahil herkes çok memnundur. Ancak kendi deyimi ile bir hata yaparlar alınan meclis kararını ve planların bir kopyasını bakanlığa bilgi için gönderirler. Bakanlık bu şekilde olaydan haberdar olur ve işlemleri durdurur.

Yukarıdaki ilginç örnekten de görüldüğü gibi kamu yararı, kişi yararı ile karıştırılmakta temsilciler katılımıyla yapılan planların ne boyutlara varan değişimlere uğrayabileceğini gösteren ilginç bir örnektir. Bu örnekten de görüleceği gibi temsilciler kamu yararını kişi yararı ile karıştırılmışlar ve sonuçta arzu edilmeyen bir durum ortaya çıkmıştır.

Hızlı kentleşme, hızlı nüfus artışı ve sanayileşme geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerin toplumlarında ekonomik, sosyal, siyasal ve hatta kültürel yapılarında köklü değişimler yaratan bir oluşumdur. Bu oluşum sırasında bazı sıkıntıların çekildiği de bir gerçektir. Bu konuda Aron R. şöyle demektedir.

"Yaşının zihniyetine sahip olamayan, yaşının bütün ıstırapları ile doludur. Eğer sanayı gelişmesi, sosyal gelişmenin gerisinde ise memleket kendi yaşının bütün ıstıraplarına sahiptir".

Dolayısıyla ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde hızlı nüfus artışı ve hızlı kentleşme sanayileşme ile birlikte olmadıkça ortaya sosyal, ekonomik, kültürel ve fiziki sorunların çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Bu sorunların çözümünde temsilcilerin de rolleri kendi sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarına ve özellikle de temsil ettikleri grubun ve de çoğunlukla kendilerinin kentsel çevreyi yeni kullanıcı olup olmadıklarına göre değişmektedir. Bu nedenledir ki, temsilcilerin plan, planlama, kentsel yaşam, kamu ve kişi yararı kavramları hakkında bilinçlendirilmeleri gerekmektedir. Sistem temsili sistem olsa dahi planlama ile ilgili kişi ve kuruluşlar konu hakkında aydınlatılmalı ve temsilciye temsil ettiği gruptan gelecek kişi yararına ilişkin baskılar minimuma indirilmelidir. Bunun için de;

- Çalışma tüm kullanıcıya duyurulmalı,
- Çalışma etkilenenlerin ayağına götürülmeli,
- Konunun önemini kavratmak için çalışmalar yapılmalıdır.

Bunun için de;

- Gönüllü kuruluşlar, dernekler, odalar devreye sokularak,
- Planlama eğitimi yapan kuruluşlardan yararlanılarak,

toplum bilinçlendirilmeli bu şekilde bir taraftan temsilciler bilinçlendirilirken diğer taraftan onu yönlendirici baskı grupları da bilinçlendirilerek onların temsilci üzerindeki olumsuz etkileri azaltılmalıdır. Ancak bu şekilde katılımdan beklenen hedefe ulaşabiliriz. Aksi halde bugüne kadar olduğu gibi temsilcilerin kişisel yargıları ile planlamaya katılım olur ki bu da istediğimiz bir katılım biçimi değildir. □

Toplumsal Örgütlenme ve Mekansal Organizasyon Düzeyleri Arasında Bir Bileşke Olarak Yerel Yönetimler ve Katılım Olgusu

Prof. Dr. Esin AYDAR
Yük. Şeh. Pln. Funda ALTINÇEKİÇ

1990 yılı Dünya Şehircilik Gününde tartıştığımız konu KATILIM. Her toplantı, bütün içinde odaklanmış bir temel olgu üzerinde yoğunlaşıyor olsa da, her olgu kaçınılmaz olarak peşisıra birçok başka temel tartışma odaklarıyla da sıkı sıkıya bağlantılı.

KATILIM olgusu, kapsamı gereği belki de bu saptamanın en çarpıcı örneği. Çarpıcı çünkü ;

KATILIM; mekan organizasyonunun belirlenmesinde, bilimsel ve teknik bilgi birikimi ile yönlendirici ve/veya belirleyici bir rol yüklenen plancı kimliğini ve eylemini kapsıyor.

Öte yandan KATILIM; Mekan organizasyonunun oluşumundaki sürecin niteliğine bağlı olarak, bir toplumun demokratik işleyiş mekanizmalarının bir aynası olmaya başlıyor. O toplumsal yapılanmada, toplumsal ve bireysel bilincin düzeyini yansıttığı gibi, toplumsal kimliğin etkin veya edilgen boyutlarının ardındaki dinamikleri de gözler önüne seriyor.

Bir başka açıdan KATILIM; Mekan organizasyonunun oluşum süreci ve toplumsal yapılanma düzeyleri arasında varolan temel etkileşimin, mevcut niteliği ve potansiyel değişim/dönüşüm olanakları konusunda, yerel örgütlenmelerin yüklendiği rolün tarihsel önemini ortaya koyuyor.

Sıralanan bu temel tartışma konularının yanısıra KATILIM, kavram olarak şu gerçeği de vurguluyor kaçınılmaz olarak. Bir işleyişe katılımdan söz ediliyorsa, orada;

1. Katan
2. Katılan ikilisini belirleyen bir mekanizma, bir süreç, bir yeniden üretim eylemi olmalı.

Katılım kavramı bu kapsamda ele alındığında ise, şu önkoşullar gündeme geliyor. Katılım sürecinde etkin ve güçlü olarak yer alabilmek için, öncelikle, "katılan'ın" kendi adına, işlevsel ve kaçınılmaz olabileceği bir ilişkiler bütününü oluşturması veya oluşturulmasını nedenlemesi gerek. İkinci olarak, bu ilişkiler bütünü içinde katılım gerekçesi, bireysel bir tercih olmakla beraber, toplumsal bilinç ve sorumluluk düzlemine de taşınabilir bir sürece açık olmalı.

Bu noktada şu soru ile tartışmaya başlanabilir. "Nasıl oluyor da, genel olarak işleyişine katılmadığımız bugünkü fiziksel ve toplumsal mekan, her geçen gün artan bir katılımla aynen ve yeniden üretilebiliyor?"

Biz, plancılar olarak hoşnut değiliz, bu mekansal yapı içinde yer alan kullanıcılar hoşnut değil, bir takım olumlu iddialarla işbaşına geçen yerel yöneticiler hoşnut değil...Evet hoşnut değiliz ama, günbegün kendini yeniden ve aynen üretebilen bu fiziksel ve toplumsal mekanı da görmemek olası değil.

İçinde yer aldığımız kesimlere ait çıkar tartışmaları ile ve ahlak yoksunluğu ile bu yeniden üretim süreci açıklanmaya çalışılabilir. Bu saptamalar da, gerçeğin bir başka yansımasıdır. Ancak bu yaklaşımlar, her kesimden, her meslek grubundan toplum üyelerinin, bir dönem içinde hepberaber hangi gerekçeden ötürü böyle bir tercihe yöneldiklerini açıklamaya yetmemektedir.

O halde, oynanan bu oyunu açıklayabilmenin yolu ne olabilir..

Bir yöntem, sorunun soruluş biçimini değiştirmektir.

"Netür bir dönemsel gerçeklik, işleyişini onaylamadığımız bu mekansal oluşumun aynen ve yeniden üretiminde, plancıya, yerel yöneticiye ve toplum bireylerine katılımcı bir rol biçiyor ?"

Bu sorunun yanıtlarından biri şu olmalı. Türkiye, son on yıldıryeni bir toplumsal/fiziksel/ekonomik mekan oluşum ve birikim sürecinden geçiyor. Bu süreç, salt biz plancıları yeni bir krizin içine sokmuş değil. Özellikle yerel örgütlenmeler ve toplumsal mekanizma ve işleyişler de bu krizden payına düşeni alıyor. Gerçi, geçmişte de benzer krizlerin yaşandığını söylemek olası. Ancak bu kesiti diğerlerinden ayıran ve katılım olgusunu, gerek düşünsel gerek pratik olarak yeniden ele almaya zorunlu kılan farklı bir süreç var bugün karşımızda. Farklılık ise şu iki temel noktada...

- Fiziksel ve toplumsal mekanın işleyiş mekanizmaları ve yeniden üretim sürecinde tarafların işlevsellikleri ve kaçınılmazlığı giderek daha da küçülen halkalarla sınırlanmakta.

Oysa, işlevsellik ve kaçınılmazlık, katılım sürecinde güç ve etkinliği getirmesi açısından en önemli ögeler.

- Fiziksel ve toplumsal mekanın işleyiş mekanizma ve sürecine alternatif olarak sunulan öneriler, onca çeşitlenmiş görünümlerine karşın, gerçekte birbirinin tekrarı ve üretimi üzerine kurulu.

Katılımın ikinci temel ögesi olan toplumsal bilincin oluşumunda bu tür bir sunum biçimi önemli bir yanılsama yaratma potansiyeli.

Genellenen bu iki saptama yardımıyla, taraflar üzerinde krizin yarattığı değişimin etkileri daha net sorgulanabilir. Bu bildirinin sınırlı kapsamı içinde taraflar şu şekilde tanımlandı.

- Mekansal organizasyon düzeyinin temsilcisi olarak planlama eylemi ve plancı kimliği.

- İdari örgütlenme düzeyinin temsilcisi olarak, yerel yönetimler, belediye başkanlığı belediye meclisleri

- Toplumsal yapılanma düzeyinin temsilcisi olarak, yerel ilişkiler içinde yer alan bireyler, bireylerin ortaya koyduğu toplumsal tavır alışlar.

Sözkonusu taraflardan ikisine, İzmir'de bir anket uygulaması yapılarak, görüşlerinin alınması sağlandı. Bu uygulamanın, gerek sınırlı bir örnekleme yoluyla gerçekleştirilmiş olması, gerekse salt, tarafların beyanına dayanıyor olması nedenlerinden ötürü, geniş kapsamlı sonuçlara gidilemediği söylenebilir. Ancak öyle ipuçları da elde edilmişti ki, bunlar yardımı ile birçok konuda, yeni bakış açılarının oluşması kaçınılmaz oldu.

Araştırma kapsamına dört belediye alındı. Bunlardan üçü İzmir çevresinde yer alan küçük ilçe belediyeleri. Dikili, Bergama ve Gümüldür. Dördüncüsü ise, bir büyükşehir ilçe belediyesi olan Karşıyaka. Anket yapılan başkanların tümü S.H.P. üyesi ve politik geçmişleri, deneyimleri yeni değil.

Başkanlıklar düzeyinde sorulan 12 soru, üç temel değerlendirme konusunu aydınlatmaya yönelik.

İkinci değerlendirme grubunda yer alan sorulardan ortak bir sonuç yakalama olanağı, birinciye göre daha zor oldu. Ancak şu saptamaların genellenmesi olası.

- Yerelleşme pratiği içinde, belediye örgütlenmesinin bugünkü idari, siyasi ve ekonomik konumu başkanlar tarafından nasıl değerlendirilmekte.
- Yerelleşme pratiği kapsamında, halkın yönetim kararlarına katılım olanakları ne oldu, yönetim bu olanakların artışına netür katkılar sağladı.
- Yerel düzeyde plan üretme yetkisinin belediyelere verilmesi, planlama sürecini ve halkın planlamaya katılımını ne şekilde etkiledi.

Halkla yapılan anketlerde ise, bir yandan başkanlardan alınan yanıtlar sınanmaya çalışılırken biryandan da şu soruların yanıtlanmasında ipuçları bulunmaya çalışıldı.

- Birey, beldenin yönetimine ve planlanmasına katılmak istiyormu, gerekçeleri neler.
- Sözkonusu katılım sürecinde birey ile yerel yönetim arasındaki ilişki netür bir temel üzerine oturmaktadır.
- Bireyin, beldenin imar planı hakkındaki bilgisi nedir. Planın onanmasından, askıya çıkışına ve itiraz hakkına kadar, birey konudan nekadar haberdar.

İDARİ ÖRGÜTLENME DÜZEYİNDE KATILIM OLGUSU

Başkanlarla yapılan anket çalışmasında, birinci grup sorulardan çıkan ortak sonuçlar şunlar oldu.

- Yerel düzeyde, belediyeler ekonomik olarak bağımsız değildir.

• Yerel düzeyde, belediyeler siyasi olarak bağımsız değildir.

• Yerel düzeyde tanınan tek yetki, imar planlarının hazırlanması ve onaylanması sürecine ilişkindir.

Bu üç sonuç çok önemli. Çünkü bu sonuçların beraberinde getireceği fatura çok açık. Fatura şu. Yerel düzeyde belediye örgütlenmeleri iki noktada işlevselliğe sahip.

1.Merkeze bağımlı yerel yönetimler, yerel düzeydeki politikaların yönlendirilmesinde en etkin araçlardan biri. Merkezi yönetime bağımlı bir yerel örgütlenme, merkezin denetim olanaklarını arttırdığı gibi, güncel politikanın yaygınlaştırılması ve mevcut iktidarın gelecekteki devamlılığının sağlanması açısından, önemli bir kazanım aracı. Öte yandan, muhalif politikaların üretilme süreci de denetim altında.

2.Bağımsız bir yerel yönetim yapısında, merkezi yönetimin denetim ve yönlendirmelerinden uzaklaşılması olasılığı karşısında, merkezi yönetimin birtakım mali ve siyasi bağımlılıklar oluşturması eğilimi yükselecektir.

Bu yaklaşımın faturası, giderek güç ve haklılık kazanan merkezileşme eğilimi olacaktır.

Dikili belediye başkanının verdiği bir örnek, siyasi ve mali bağımsızlık tartışmaları açısından ilginç sonuçlar getiriyor. Kendi cümleleri ile aktaralım.

''Hangi yetkiden söz ediyoruz. Eğer bir belediye başkanı, görevden hemen içişleri bakanlığının emri ile alınabiliyorsa hangi yetki var? Yetkisizlik var ve belediyelerin bağımsızlığı düşünülemez bu bağlamda. İmar planlarını belediyelere verdik, meslek vergilerini belediyelere verdik, emlak vergilerini belediyelere verdik...Bunlar belediyelerin ekonomik imkanlarını bir miktar arttırdı. Ama emlak vergilerinden biz zaten pay alıyorduk. Her belediye, bilhassa bizim gibi küçük belediyeler emlak vergilerini zaten gereği gibi toplayamıyor. Devlet daha fazla topluyordu ve bize verecek olduğu payı fazla alıyorduk. Şimdi, o branşta çalıştırmış olduğumuz memurlar var, o branşta sarfettiğimiz efor var ve topladığımız para da bana göre çok fazla değil. Emlak vergisi, belediyelere çok fazla ekonomik güçlülük getirmemiştir.''

İkinci değerlendirme grubunda yer alan sorulardan ortak bir sonuç yakalama olanağı, birinciye göre daha zor oldu. Ancak şu saptamaların genellenmesi olası.

• Yerelleşme pratiği içinde ekonomik ve siyasi bağımsızlığın olmayışı, katılım araç ve süreçleri konusunda yeni olanakların oluşmadığını da açıklamaktadır. Ancak, yerel düzeyde yönetime gelen partinin, yönetim anlayış ve ideolojisine bağlı olarak bir takım olanaklar yaratılabilmektedir.

• Yaratılan sözkonusu olanaklar yine de merkezin denetimi altındadır.

Her iki saptama platformunda, başkanlardan sağlanan ilginç örnekler var kuşkusuz. Birinci örnek Bergama'dan...

''Biz Bergama'da muhtarlar sistemini çalıştırıyoruz. Nasıl çalıştırıyoruz? Benim muhtarlar meclisim var. 18 mahalle muhtarıyla birlikte, en geç iki aylık periyodlarla toplanıyoruz. Nedir muhtarlar meclisi, yani nasıl katılıyor göreve...Birincisi, belediye başkanı yaptığı görevlerle ilgili bilgi veriyor. Bilgilenme, katılımın en önemli parçalarından biri. İkincisi, muhtarlar bilgi aktarıyorlar mahalleleri ile ilgili sorunlar konusunda. Üçüncüsü, ortak planlama yapıyoruz.(...)Ayda bir kilometre yol yapma programımız var, ve bütün muhtarlarımızla bir program yaptık. Amaç, her ay bir mahalle diye...sırayla, ve program sıralandı. Herkes sırasını biliyor.''

İkinci saptamaya yönelik örnek ise Dikili'den...

''Örneğin biz, halk meclisi kurduk, halkın katılımın sağlamak için. İstedik ki, halk gelsin, öneriler getirsin, yapmak istediklerini bize anlatsın. Biz, onlardan aldıklarımızı programlaştıralım, planlayalım ve hayata sunalım. Hayata sunarken de, referandumlar yapalım.(...)Baktık, halk meclisi bugünkü iktidara kötü geldi. Nasıl gördüler bilemiyorum, gizli örgüt gibi mi gördüler, örgütleşme gibi mi gördüler...Nasıl gördülerse, hemen soruşturmaya başladılar. Halk meclisine katılan herkezin ifadesini aldılar.''

Üçüncü değerlendirme grubunda yer alan sorulara başkanların verdiği yanıtlar, oldukça çarpıcı bir gerçeği gündeme getirdi,

• Öncelikle, başkanlar imar planlaması eylemine, büyük oranda ''teknik'' bir süreç olarak baktıklarını ortaya koydular.

• Öte yandan, ancak kentin bütününü ilgilendiren özel durumlarda, halka ''gitmenin'' gerekliliğinden söz edildi. Dolayısıyla, planlamaya halkın katılım süreci, teknik ve teknik olmayan konular da olmak üzere ikili bir ayrıma göre değerlendirildi.

• İkinci olarak, hemen her belediye başkanı imar planı yaptırma yetkisinin verilmiş olmasına karşın, bu yetkinin en iyi biçimde kullanılabilmesinde temel belirleyici olan kadroların, gerek niceliksel gerekse nitelik açısından oluşturulmasında, merkezi yönetimin sınırlayıcı kararlarla yol açtığı olumsuz koşulların, giderek, tanınan tek yetkinin de merkeze alınmasının koşullarını hazırladığını ortaya koydular.

• Üçüncü ve çok önemli bir diğer saptama, planların yerel düzeyde üretilmesi sürecinde, yerel baskı gruplarının plan üzerinde giderek daha da etkinleştiği konusundaki kaygılar adına ortaya kondu. Hemen tüm başkanlar, bu gerçeği kabul etti ancak yerel düzeydeki baskı gruplarının, henüz büyük illerdeki denli profesyonel müdahale süreç ve araçlarına başvurmuyor olmalarından ötürü çok daha kolay direnilebildiği görüşü dile getirildi.

Ancak şu yanıtlar, oldukça çarpıcı bir gerçekliğin de ifadesi oldu.

Bergama belediye başkanı:''Bu arada belediye encümeni ve belediye meclisi, Türkiye'de 1580 sayılı yasaya göre demokratik biçimde kullanılmayabilir de. Ama kullanıldığı taktirde son derece yararlıdır.(...) Eğer bir belediye meclisinin, 15 kişilik meclis üyesinden 10 tanesi kötü insandır, kötü şeyler yapar, ama o kötü şeyleri halk farkeder ve bilir. Demokratik çerçeve içinde, o, halkın bir kendini sınamasıdır, bir dahaki sefere o yanlışı yapmaz. Ama bu arada şehir için olumsuz şeyler olacaksa, o da bu demokrasinin bedelidir. Bu bedeli taşımak zorundasınız.''

Dikili belediye başkanı:''Çok gerçek konuşmak lazım bu konuyu. Efendim, belediye başkanı olacağız. Önce ön seçimden başlıyoruz. Ön seçimde, üç tane aday çıkıyoruz. Üç tane aday, delegeler tarafından seçiliyor. Biz şunu diliyoruz...Ahmet, Hasan, Hüseyin. Ahmet'in üç tane delege arkadaşı var, getirin onu. Onun seçeresine bakmadan, hemen, gel Ahmet belediye meclisine seni seçtik diyoruz. Bir başkası, yine ilişkisi nedir, kültürü nedir, kültür düzeyi nedir sorgulamadan, o'na da, gel sen de diyoruz. O da bize dört tane delege getiriyor. Biz hesaplıyoruz şimdi. Kırk tane delegenin yirmibir tanesini saptadık, gerisi bizi ilgilendirmez. Belediye meclisi ne olursa olsun, o belediye meclis üyeleri geliyor. Tüm yörelerde de bu böyledir.(...) Böyle böyle, bize yapısı çok kötü bir meclis çıkıyor. Bu tür meclislerde, imar planlarını ortaya koymak çok zor.''

Karşıyaka belediye başkanı:''Doğrudur, il ve ilçeler bu konuda daha çabuk gidilen yerlerdir. Ama bizde, önemli bir rahatsızlık olarak kesinlikle sergilenmez bu, sergilenmedi. Ama bakanlığa bu yetkilerin verilmesi ile daha büyük bir tehlike doğuyor çünkü Ankara'da bu işin profesyonel aracıları olduğunu çok iyi bildikleri için, oraya rahatlıkla gidiyor. Yani, bizde profesyonellik çok kaçamak yapılıyor, benim gözlemim. Ama bu iş bir Ankara'ya gitsin, nasıl olsa Ankara'dan çıkarırız zihniyeti çok daha yaygın''

Son olarak, başkanlar, halkın imar planlama sürecine oldukça büyük bir katılımsızlık örneği verdiğini ve birçok kişinin plana itiraz hakkı olduğunun farkında bile olmadığını, mevcut Katılım örneklerinin büyük bir kısmının ise, bireysel çıkar kaygısından öteye geçmediğini vurguladılar. Ancak tüm bu saptamalar içinde, özenle vurgulanması gereken bir uygulama da vardı. Bu uygulama, toplumsal bilincin oluşturulması yönünde önemli sonuçlar sergileyebilir.

Bergama belediye başkanı:''Biz, kendi sokakları veya mahalleleriyle ilgili olarak, vatandaşların bireysel isteklerini kabul etmiyoruz. Sokakta söylüyor vatandaş derdini, tamam dinleriz ama yapmıyoruz onu. Mesela, benim sokağımı taş yaparmısınız diyor, veya arkadaşımızın biri çöp bidonları istiyor. Ama arkadaşımızın bireysel isteğini karşılayamayız. Karşılama şansı vardı, nasıl olabilir? Mahallesi veya sokağı ile birlikte isterse bunu, onun karşılanma şansı yükselir.(...) Şimdi, Bergama'da çok modadır imza toplamak. Birşey olduğu zaman, hadi imza toplayalım derler. Bu motivasyon, katılımın belki bir parçası.''

TOPLUMSAL YAPILANMA DÜZEYİNDE KATILIM OLGUSU

Halkla yapılan anket çalışmalarında, kimi konularda ortak bir çok yön yakalanırken, bazı soruların karşılığında oldukça farklılaşmış sonuçlara da ulaşıldı. Birinci değerlendirme başlığında genellenebilen ortak sonuçlar şunlar.

• Bireyler, beldenin yönetim ve planlamasına katılımda bulunmayı istiyorlar. Ancak katılım gerekçeleri açısından her yöre kendi içinde farklılaştığı gibi, yöreler arasında da ayrışmalar ortaya çıkabiliyor.

Örneğin, Gümüldür Belediyesi'nde yanıtlar büyük oranda bireyin yaşadığı dar çevre ve ilişkilerle sınırlı kalırken, Dikili, Bergama ve Karşıyaka'dan elde edilen sonuçlarda talepler daha çok genele yönelik olarak getirildi.

İkinci değerlendirme başlığı kapsamında alınan yanıtlar ise genelde şu ortak noktaları vurguladı.

• Belediyeler genel olarak, klasik belediyecilik hizmetlerini yürüten örgütlenmeler olarak görülüyor. Bireyin belediye ile olan ilişki yoğunluğu çoğunlukla zorunlu başvurulara dayanıyor.

• Uç küçük ilçe belediyesini Karşıyaka'dan farklılaştıran önemli ama beklenilen bir sonuç şöyle ortaya çıktı. Bireyler, küçük belediyelerde taleplerini doğrudan başkana iletebilirlerken, bir büyükşehir ilçe belediyesi olan karşıyaka'da, iletişim olanakları daha çok resmi başvurularla sınırlı kalmak durumunda.

Üçüncü değerlendirme başlığı kapsamında sorulan sorularda ise hemen tüm yerleşmeler bazında, hiçbir farklılığa düşülmedi.

Hemen tüm bireylerin üzerinde anlaştıkları ortak saptamalar şunlar oldu.

• Bireylerin hemen tümü, yörelerinin yapılmış bir imar planı olduğundan haberdar.

• Yine bireylerin hemen tümünün, imar planı hazırlanırken plana ilişkin hiç bir görüşleri alınmamış.

• Öte yandan, bireylerin yine çoğunluğunun belediye meclis toplantılarından ya haberi olmamış ya da ilgisini çekmiyor.

• Salt Bergama ve Gümüldür belediyesinde oran olarak yarıyarıya olmak üzere, diğer yerleşmelerdeki bireylerin çoğunluğu, imar planının askıya çıkmasından haberdar olmadığını ifade ediyor.

• Plana itiraz edenlerin oranı ise, plandan haberdar olmakla özdeş olduğundan, neredeyse hiç yok.

Ancak bazı itiraz etmeme gerekçeleri var ki, en az itiraz etmiş olmak kadar önemli...

Gümüldür'den alıntılar:''Neden itiraz edeyim, plan doğru bir eylem''

''Plana itiraz etmek için mülkiyetim olması gerekirdi.''

Dikili'den alıntılar: ''Bize dokunmadı.''

''Kıyıdaki 5 katlı bölge için referandu-

ma gidilmesini söyledim.''

''Esnafın itirazda bulunması zor çünkü belediye ile ilişki var.''

''Biz 657'yiz, karışamayız.'' (Anket dışı sohbet)

MEKAN ORGANİZASYONU DÜZEYİNDE KATILIM OLGUSU

Bu düzeydeki katılım olgusuna yönelik olarak anket uygulaması yapılmadı. Bunun yerine, plancılar arasındaki mesleki görüş alışverişlerinden, sohbetlerden ve güncel tartışmalardan yararlanıldı. Ancak şurası da çok açıkki, bu konuda plancılar arasında yapılacak bir anket çalışması sonucunda, geçmişteki tanımlardan oldukça farklılaşmış bir plancı kimliği ve planlama süreci ile karşı karşıya kalacağız.

İlkesel olarak, yukarıdaki tartışma platformları içinde, çatışma ve/veya uzlaşım ögesi olarak yer alan bir planlama eylemi ve bir plancı kimliği tanımlaması olmalı kafalarımızda. Gerçi yapılacak tanımlamalarda hala tam bir uzlaşım sağlanmış değil bu da çok doğal. Biz burada, şöyle bir tanımlamaya ulaştık.

Plan, bir işleyişe müdahale; plancı ise bu müdahaleyi bilimsel/teknik bilgi birikimi ve ahlak değerleri kapsamında belirleyen ve yönlendiren bir yetkinlikte tanımlanır ise, bu durumda şu soru kaçınılmaz olarak gündeme gelecektir.

Plancı; Neye, ne amaçla ve hangi yöntemlerle müdahale etmektedir.

Bu sorunun sınırlı bir yanıtı yoktur kuşkusuz. Ancak aşağıdaki genellemeyi yapmak olası.

Plancı; Bir kentsel sistemin işleyişine(bütününde veya parçasında), o sistemin işleyişini aynen yeniden üretmek veya işleyişin aksayan eleman ve süreçlerinin değişimini nedenlemek adına, sistemin/sorunun temel değişkenlerine müdahalede bulunarak veya bu süreçte işlevsel /etkin biçimde yer alarak planlama eylemini yerine getirir/getirilmesine katkıda bulunur. Bir başka deyişle plancı; Kent ve kentsel mekanda varolan çıkar ve güç dengeleri ile oynayan ve, veya onun gelecekteki gelişim ve değişiminde belirleyici durumunda olan bir konum yerine sahiptir.

Planlama eyleminin bu kapsamı doğrultusunda bakıldığında, doğal olarak plancının yetkiyi tek elde toplayan ve kullanan bir statüye sahip olamayacağı da açıkça görülür. Dolayısıyla üretilen her planın ve plan kararının, farklı toplumsal kesimlerin farklı destek ve karşı koyuş gerekçelerine neden olacağı söylenebilir.

Bu noktada, başlangıçta sorulan şu sorunun yinelenmesinde yarar var.

Ne tür bir dönemsel gerçeklik, işleyişini onaylamadığımız bu mekansal oluşumun aynen ve yeniden üretiminde plancıya, yerel yöneticiye ve toplum bireylerine katılımcı bir rol biçiyor?

Bu soru şu gerekçelerle yinelendi...

• Bugün, giderek daha da haksız kazanımlarla gelişen ve büyüyen bir kentsel çevre ve kentleşme modelimiz var.

• Her sabah kalktığımızda, planlama ilkeleri ve kamu yararı kavramları ile örtüşmeyen planlarla gerçekleşmiş yeni bir uygulama ile karşılaşıyoruz.

• Her geçen gün, elinde çantası, yakasında kartı ve kartında ''imar planı, mevzii plan ve her türlü taahhüt, ticaret işleri yapılır'' yazan seyyar plancı kimliği artış gösteriyor.

• Hiç birimiz, en büyük metropol kentlerimizden birinde iki yılda bitirilmiş olmasıyla övünç duyulan bir makro planın, gerçekta alt ölçekli planların bir fotokopik yansıması olduğunu gündeme getirmiyoruz.

• Bunca sorun kapsamında, bu işin eğitimini yükümlenmiş üniversitelerimizin şehircilik bölümlerinde, planlama kuram ve pratiğinin gelecekte nasıl şekillendirilip, yönlendirileceğine yönelik bir temel kaygı üzerinde, ne kavramsal ne da araçlar düzeyinde, hala bir ortak strateji üretebilmiş değiliz.

Bu örnekler böylece sıralanıp uzatılabilir ancak buna gerek yok. Asıl yapılması gereken, plancının bu sorunlar karşısındaki konumunu netleştirmek. Bu netliğe ulaşmanın ve belki de kendi kendimizi yeniden sorgulamanın bir yolu var gerçekte. Sadece şu soruya çok açık ve yürekli bir yanıt vermemiz gerek.

''Kentlerin bugünkü mekansal oluşumunda, biz plancıların sorumluluğu varmıdır?''

Bu soruya iki türlü yanıt vermek olası. Birinci olasılık HAYIR. Bu yanıt üzerine oturup kendi kendimizle hesaplaşmamız gerek. Çünkü böylelikle daha başlangıçta, planlama sürecine katılamadığımız çıkıyor ortaya...

İkinci olasılık ise EVET yanıtı. Hesaplaşmalarımız bitmiyor, çünkü bu yanıtla, yıllardır üzerimizde taşıdığımız plancı kimliğimizi terketmemiz gerek.

Aramızda her iki yanıtı da verenler olacaktır kuşkusuz. Ancak sonuçta her iki yanıt da, şu gerçeğin bir başka biçimde ifadesi olmaktan başka birşey değil...

''Bugünkü kriz kesitinde plancının en az halk kadar planlamaya katılım sorunları vardır ve bu gerçek, yeni bir plancı kimliği, yeni bir planlama pratiği ile eş anlamlıdır.''

Varılan bu sonucun ardında birçok farklı neden var. Ancak bunlardan ikisi bizi genele götürmesi açısından oldukça anlamlı. Birincisi, daha önce ortaya koyduğumuz Türkiye gerçeğinin bir tür yansıması. İkinci neden ise daha bize yönelik bir tartışma platformu getiriyor.

Türkiye'de, kentsel arsa üzerinden gerçekleştirilen sermaye birikim süreci, özellikle son dönemde farklı dinamiklerle işleyen bir mekanizmaya sahip. Bu değişimin biz plancılara ilişkin yansımaları marjinal değil, tam tersine değişim; yeni bir plancı kimliği, yeni bir planlama pratiği ve yeni bir kentleşme, kentlileşme modelini dayatacak güçte. Planlama pratiğinde değişimin gözlediğimiz sonuçları ne oldu ve bu süreç plancıya, bugünkü mekansal organizasyonun oluşumunda nasıl bir ''katılımcı'' rol biçti...

• Bütünlüklü bir plana oturmayan, parçacı bir mevzii plan üretme süreci içindeyiz.

• Kentsel arsadaki sermaye birikim süreci, bugün birtakım büyük firma ve işletmelerin hatta bazı büyük kentlerde çokuluslu şirketlerin denetimine devredilmiş durumda.

• Küçük ölçekli demokratik katılım esasına oturan ancak peşisıra, çoğu kez de büyük ölçekli firmaların hizmet ve ürünlerinin en önemli tüketici grubunu oluşturan kooperatif örgütlenmeleri, giderek kentlerimizin çeperlerinde yarattıkları taleplerle, ikinci kuşak gecekondu sorunlarını ortaya sermeye aday bir gelişme gösteriyorlar. Bu nitelikleriyle mevzii plan pratiğinin en temel üreticileri.

Yukarıda aktarılan saptamalar nasıl bir planlama pratiği dayatıyor ve bu pratik içindeki plancının işlevleri netür bir ''indirgeyici'' yaklaşımla yok ediliyor?

• Plancının, yerleşme ve plan bütünündeki MUDAHALE ve DENETİM sınırları ya belirsizleştiriliyor veya ortadan kaldırılıyor.

• Plancının elinde bulunan ve MÜDAHALE öncesinde karar üretmeye yardımcı olan analiz araçlarıyla, MÜDAHALE kararından sonra, kararın yasallaşmasını sağlayacak sürecin işlevsizleştirilmesi sağlanıyor.

Bu kapsam içinde plancı kimliği de değişiyor kaçınılmaz olarak.

• Daha önceleri, plancının karşıkarşıya olduğu heterojen bir toplumsal bütün sözkonusuydu. Plancı, bu bütüne yönelik kararlar üretirken ilkesel olarak ''kamu'' ve/veya ''toplum yararı'' adına bir taraftı. Kentsel işleyişe yönelik müdahale kararlarında, bir işveren tanımlamak gerekirse bu işveren, kamu ve/veya toplumdu demek olası bir başka biçimiyle.

• Bugünkü mevzii plan pratiğinde plancının karşıkarşıya olduğu heterojen bir toplumsal bütünden sözetmek olası değil, zorunlu da değil ayrıca. Ancak, bugünkü mevzii plan sürecinin bütünlüklü bir üst planlama pratiğine de bağımlı olmadığı bir gerçek. Hatta makro planların, mevzii planların toplamından oluştuğu bile söylenebilir. Bu durumda, plancıya düşen rol şununla sınırlı kalmakta. Mevzii planı getiren kişi veya kurum plancıya taleplerini sıralar. Plancı, adeta işvereni olan bu müşterisinin taleplerini gerçekleyen bir mevzii plan üreterek bunu ilgili merciye sunar. Ancak çoğu kez plancının işi burada bitmez çünkü yaptığı anlaşma planın onayını da kapsamaktadır. Plancı böylesi bir süreç içinde, işvereninin bireysel kazanımları peşine düşmüş bir ''İŞTAKİPÇİSİ'' olmak dışında ki işlevlerini yitirmiştir artık...

• Bir başka tip plancı kimliği daha var gerçekte bu ilişkiler içinde. Örneğin plancı, bugünkü kentsel arsa piyasasındaki yeni sermaye birikim sürecinde etkin olarak yer alan bir takım organlarla bütünleşmiş olarak da değişen işlevine uyum sağlamaya çalışan bir kapitalist yükselişle kendi rolünü tanımlamaya yönelmiş olabilir. Bugünkü planlama pratiğinin ekonomik düzeyde sağladığı olanaklar plancının, istediği teknolojik araçlardan ve istediği sayıda teknik kadrodan yararlanmasını sağlayacak kadar karlı hale dönüşmüştür.

• Üçüncü türde olan plancı grubu içinse söylenebilecek pek fazla birşey yok. Resmi planlama kurumlarında çalışan bu kesimin yüklenmek durumunda olduğu yeni plancı kimliğini tanımlamak için, içinde yer aldıkları kurumların planlama sürecindeki işlevselliğine bakmak yeterli.

Bu tablodan görünen o ki; Planlama sürecinde plancı, artık belirleyen ve müdahale eden değil, belirlenmiş ve müdahale edilmiş alanlardaki gerçeklenme sürecinin yasallaştırılması işlevini yüklemiş bir teknik eleman konumunda...

Karşılıklı olarak yitirilen bu amaç ve araçlar bütününe, bir yandan da plancıyı iyice işlevsiz kılan makro politikaları eklersek, plancının yeni kimliği içinde, gerçek işlevini yitirmesinin, unutmasının ve hatta kötüye kullanmasının gerisinde yatan nedenlerini daha kolay algılayabiliriz. Böylelikle, bir dönem içinde büyük bir çoğunluğun toplu halde uğradığı ilke, ahlak ve kimlik kaybının yeniden gündeme gelmemesi konusunda kavga verilmesi gereken geçmiş kazanımların da önemi daha iyi anlaşılabilir ve gelecekte oluşturulması gereken değişiklik önerilerinin içeriğine daha duyarlı ve öngörü üreterek bakılabilir belki...

Bu bildiri kapsamında son olarak söylenebilecek çıkarım ise şu ana başlıkları kapsamak durumunda.

• KATILIM kavramı sadece HALK KATILIMI düzeyinde ele alınamaz. Bu kavramın batıdan bize gelmiş olması, bizlerin sorun tanımlamasını da etkiliyor ve biçimlendiriyor.

• Bugünün Türkiye pratiği, bize farklı bir sorun tanımlaması getiriyor katılım kapsamında.

Bu sorun şudur.

''Bugün, sadece halkın yönetime ve planlamaya katılım sorunları yoktur. Bu, sadece taraflardan biridir. Gerçekte, bu kesiti kriz olarak gündemimize getiren süreçte, biryandan plancının kendisi planlama sürecinin dışına atılmıştır, biryandan da, demokratik ve toplumsal hedefler ile işbaşına geçen yerel yöneticiler kendi beldelerinin yönetimine tam anlamıyla katılamaz hale gelmişlerdir.

• KATILIMSIZLIK sürecine bu bütünde bakılmadan üretilecek çözümler, krizin, daha farklı koşullarda yeniden üretiminden başka bir işe yaramayacaktır.

Geçmişten Günümüze İzmir'de Planlama ve İmar Uygulamaları

Prof. Dr. Rauf BEYRU

İzmir kentinin, ilk kuruluş yeri ve zamanı hakkında, çeşitli görüşler vardır. Ancak, bunlar arasında, milattan önce 3000 yılları civarında, Bayraklı yakınlarında kurulduğu belirtilen bir yerleşmenin varlığı, kesinlikle, bilinmektedir. Bir süredenberi, bu alanda yapılan arkeolojik kazılar, kentin bu eski yerleşme noktasının, o zamanlar, sahilde, ve hatta, körfeze çıkıntılı küçük bir yarımada üzerinde ve yakınlarında kurulmuş olduğunu göstermiştir. Bugün, denizden birkaçyüz metre içeride kalan Bayraklı yakınındaki bu erken yerleşmeden sonra, İzmir kentinin bugünkü yerinde, ilk nüvesinin kuruluşu, ilginç bir hikayeyle anlatılır. Pausanias'ın naklettiği rivayet edilen bu hikayeye göre, Büyük İskender, (M.Ö.356-323) bir gün, Pagus dağı (Kadifekale) eteklerinde gezinirken, güzel bir su kaynağının yanıbaşında ulu bir çınar ağacı ile karşılaşmış, bir süre gölgesinde oturduktan sonra, oracıkta uyuyakalmıştır. Bu esnada gördüğü rüyada, tanrıçalar kendisine, bu alan üzerinde yeni bir kent kurmasını, ve dağılmış bulunan İzmirlileri burada toplamasını emretmişlerdir. Anlatımda, bu rüyanın etkisinde kalan Büyük İskender'in, bilginliğiyle tanınan Claros kenti kahinine gittiği ve kendisine, bu konuda akıl danıştığı belirtilir. Kentin, böylece, Pagus dağı (Kadifekale) eteklerinde kurulması ile ilgili olarak, Claros kendi kahininin "Pagus'ta, kutsal Meleş çayı karşısında yaşıyacak insanlar, üç kere, dört kere mutlu olacaklardır (1)" dediği rivayet edilmektedir.

İzmir'de yaşıyan insanların ne derece mutlu oldukları kestirilemese bile, kent yeri seçiminin doğruluğu ve isabeti konusunda, pek te kuşku yok gibidir.

İzmir'de doğmuş, yaşamış ve ölmüş olan, ve yukarıdaki hikayeyi kendisinden aktarmış olduğumuz Slaars'ın 'Etude sur Smyrne-İzmir hakkında tetkikat' adıyla, Türkçeye de çevrilmiş bulunan kitabının önsözünde, ileri sürülmüş olan görüşleri, kentin "o günden bu yana (1868 yılına), çeşitli istilalara, savaşlara, büyük salgınlara, depremlere ve yangınlara rağmen, ismini koruyarak, her zaman, ve hala, büyük, zengin ve müreffeh kalabilmesi bir mucizedir" tümcesi ile ifade edilmektedir.

Gerçekten de, İzmir'in, güneyde, Küçük Menderes ve Büyük Menderes, kuzeyde Gediz ve Bakırçayın son derece verimli vadilerinin doğal bir çıkış noktası durumunda bulunması, çok güvenilir ve iyi korunabilen bir limanının, ve tabii, biraz da bunlardan dolayı, Halep, Bağdat, Tebriz, İsfahan ve ötelerine uzanan büyük kervan yollarının varlığı gibi nedenlerle, kuruluşundan bugünlere kadar, önemli bir ticaret merkezi niteliğini sürdürdüğünü görüyoruz.

İzmir'in, Kadifekale eteklerindeki bu ilk yerleşmesinin, planlı ve düzenli bir görünümde olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki, kentin bu alanda kuruluşundan sonra, pek uzun sayılamıyacak bir süre içinde, ne kadar düzenli bir gelişme gösterdiğini, milattan önce 63-milattan sonra 24 yılları arasında yaşadığı bilinen, ünlü Yunan tarihçi ve coğrafyacısı Strabon'un (x) kaleminden izliyebiliyoruz. Strabon, miladi tarihin başlama yılları civarında, İzmir'i, Asyanın en güzel kenti olarak tanımlarken, kent yapısı hakkında da aşağıdaki bilgileri vermektedir. Strabon'un anlatımına göre: "kentin bir kısmı , yamaçta kurulmuştu, fakat büyük kısmı, düzlükte, liman üzerindebugünkü kıyı çizgisinin çok gerilerinde kalan-ve 'Cybéle' tapınağı ile 'Gymnasium'un çevresinde yer almaktaydı. Kentin sokakları, yapılabilecek olanların en güzelleriydi ve bir birlerini dik açılarla kesiyordu. Sokaklar, güzel ve muntazam taşlarla döşenmişti. Kentte, bir umumi kütüphane yer almaktaydı. Kare biçiminde bir portiğin altında, 'Homer'in heykeli bulunuyordu. İzmir'liler, Homer'in hemşehrileri olmaktan büyük gurur duyarlardı. Meles çayı, kent surları boyunca, uzanıp akıyordu. Kentin diğer özelliklerinin arasında, istenildiği zaman kapatılabilen güzel bir limanı mevcuttu (2)".

İzmir kentinin, bu tarihlerden sonra, pek çok, ve çeşitli istilalara uğradığı defalarca yakılıp yıkıldığı, ayrıca, büyük depremler ve yangınlar geçirdiği, ama, bütün bu felaketlerin ardından, yine ayni alanda yapılaştığını biliyoruz. Ne var ki, miladi yılların başlangıcının, ve, bunu izliyen yüzyılların İzmir'inden, bugün, agora ile, eski tiyatronun yerini belirleyen izlerden, ve kent duvarlarının bölük pörçük birkaç parçasından başka bir şey kalmamış gibidir. Zaman zaman yapılan temel kazılarında da, bu döneme ait bazı izlerle karşılaşılmakta ise de, bunların tümü, o zamanın İzmir kentini, Strabon'un anlattıklarından daha somut bir biçimde şekillendirmeye yeterli olamamıştır.

Ne yazık ki, kentin, daha yakın dönemlerdeki yapısı konusunda da, ayni belirsizliğin geçerli olduğunu görüyoruz. İzmir kentini anlatan seyahatnameler, 17.y.y.'ın pek gerilerine gidememektedir. Ayni şey, fiziksel yapıyı daha iyi belirtebilen eski gravürler için de söylenebilir. Harita, ya da haritaya benziyen kroki türü belgeler ise, ancak 18.yy.'dan itibaren mevcuttur. Öte yandan çeşitli gezginlerin, İzmir ve çevresini ziyaretleri sırasında, çizmiş oldukları bu gravürler ve basit krokilerin de, kent hakkında genel bir izlenim vermesinin ötesinde, kesin ve çok güvenilir bilgiler sağladıklarını pek söyleyemeyiz.

Yine de, bu gravür ve krokilerin ve gezginlerin anlatımlarının yardımlarıyla 17.yy. başlarındaki İzmir kentinin genel yerleşme ve yapılanma biçimini, belirli bir yaklaşıklık içinde tanımlıyabiliyoruz.

Söz konusu gravürlerden birini (Resim 1) de görüyoruz. İzmir'in sonradan dolmuş ve doldurulmuş olan küçük limanını gösteren bir diğeri de (Resim 2)de verilmiştir.

17.yüzyıl ortalarına, bazı kaynaklara göre, 1650 yıllarına ait olduğu belirtilen bu gravürlerden İzmir kentinin o zamanki durumu hakkında çok net bilgiler elde edemiyoruz. Kentin, denizden görünümünde o döneme ait haritalarda ve anlatımlarda rastlıyamadığımız bazı girintilerle karşılaşıyoruz. Sahil çizgisi bazı yerlerde abartılmış olarak girintiler gösterirken, buna karşılık o dönemde varlığı bilinen iç liman yeterince vurgulanmamıştır. Yine, bu limanın girişindeki kale (St.Piyer-Ok Kalesi) de belirgin değildir. Gravür, ancak, kenti hemen hemen aynı açıdan alan ve 1675 yılına ait el yazması bir seyahatnamede bulunan bir diğer gravür (Resim 3) ile birlikte incelendiğinde bazı ipuçları vermektedir. (Resim 1) de deniz üzerinde inşa edilmiş iki belirgin iskele göze çarpmaktadır. Bunlardan soldaki Frenk iskelesi olarak bilinen yerdir. Hemen arkasında Frenk gümrüğü yer almaktadır. İki katlı ve iki yanında altıgen birer kule ile bunları birleştiren bir kısımdan oluşan yapının, bu ve daha sonra 1675 yılında çizilmiş gravürde kentin belirgin ve görkemli binalarından biri olduğu izlenimi edinilmektedir. Dış ticaretin, dışarıya satılan ya da dışarıdan gelen malların genelde toplandığı merkez burasıdır. Dr.Necmi Ülker'in tez çalışmasında, İzmir'in ticaret yönünden gösterdiği önemin bilincinde olan Osmanlı devletinin Bedestenle birlikte gümrük binası yapımını başa aldığını belirtilmekte ve "ikinci adım, şiddetle gereksinim duyulan bir

1- İzmir'in denizden görünümü, 1650 yıllarına ait olduğu sanılıyor.

2- İzmir'de küçük liman ve çevresinin denizden görünümü, 1650 yıllarına ait olduğu sanılıyor.

3- İzmir'in denizden görünümü. Kaynak: Dr. Covel'in orjinali British Museum'da bulunan el yazması seyahatnamesinden alınmıştır. (1675)

gümrük binasının yapımıydı. Bina deniz içinde kazıklar üstünde ve güzel bir yapıydı... Yapının tamamlanmasından sonra, çıkarılan bir hattı şerifle İzmir limanına giren bütün gemilerin mallarını bu gümrükte yükleyip boşaltacakları duyurulmuştu (3)'' denilmektedir. Daha sonra aynı çalışmadan, yabancı tüccarların buna itiraz ettikleri, konsolos ve elçilerine başvurdukları, ancak tüm bu girişimlerin, Osmanlı hükümetince kabul edilmiyerek, 1675 eylülünden itibaren gemilerin (yabancı gemilerin yüklerini boşaltmaları için yapıldığından adına Frenk gümrüğü de denilen) mallarını bu yeni Osmanlı gümrüğünde boşaltmaya başladıklarını öğreniyoruz (4). Anlaşıldığına göre, Osmanlı devletinin, yabancıların istek ve baskılarına, henüz, karşı koyabildiği bir dönemdir bu. Ama, bu yasaklama da, bir yerde, gereği gibi kontrol edilmediği, ya da, edilemediği için, etkili olmaktan uzak kalıyor, ve malların bir kısmının, eskisi gibi tüccarların ve konsoloslukların doğrudan denize açılan iskelelerinden de kaçak olarak boşaltılıp yüklenilmesine devam edildiği anlaşılıyordu. Frenk gümrüğünün hemen solunda ya da kuzeyinde abartılmış olduğu anlaşılan bir girinti görüyoruz. (Resim 3) te verilen gravürde bu girintiyi gerçeğe çok daha yakın şekliyle izlemek mümkündür. Gravür, küçük liman girintisini de, belirgin bir şekilde göstermektedir. Buna karşın, (Resim 1) de Frenk gümrüğünün hemen arkasında ve gravürde biraz da sağında yer alan genişçe bir başka yapıya da rastlıyoruz. Daha sonraki gravürlerin hemen hepsinde İzmir kentinin en göze çarpan yapısı olarak yer alan Büyük Vezir hanı ve önündeki bedestenin bulunması gereken yerde görülen, ve aslında, bedesteni biraz andıran görünümdeki bu yapı için kesin bir yargıda bulunmak zordur. Bunu, bedesten ve Vezir hanı olarak kabul etmemiz halinde, bu yapıların 1670 lerde bitirildiği bilindiğine göre gravürün 1650 yıllarından daha sonralara ait olduğunu kabul etmemiz gerekir. Öte yandan, gravürdeki belirsizlik, bu konuda kesin bir yargıya varma olanağını da vermemektedir.

17.yüzyılın ikinci yarısına ait olduğu anlaşılan ve İzmir kentini tam karşıdan gösteren iki ayrı gravürde, oldukça ayrıntılı bilgileri içermektedir. Fotoğrafları, (Resim 4), ve (Resim 5) de verilen bu gravürlerin, aslında, hemen hemen birbirinin ayni olduğu dikkat çekmekte ve büyük olasılıkla aynı kaynaktan alındığı sanılmaktadır. Her ikisinde de binaların ve önemli yerlerin numaralanması aynidir. Üzerinde eski Türkçe ile açıklamalar bulunan gravürde: ''İzmir'in ikiyüz sene evvelki resmi olup, biltaharri buldurulmakla vilâyet maatbaasında sureti mahsusada tabı ve işbu salnameye rabtedilmiştir. 9 Şubat 1303 (1885)'' başlığı bulunmaktadır. Bu nedenle, gravürde bir yandan numaralanmış bulunan yerlerin 1680'lerdeki durumunun açıklaması yapılırken, bir yandan da o zamanki, yani, 1885 yılındaki durumları hakkında da bilgi verilmektedir. Açıklamalar aşağıdaki gibidir:

Önce Corneille Le Bruyn'ün seyahatnamesi içinde bulunan, ve daha sonra da, 1719 tarihinde yayınlanan bir atlasa aynen geçirildiği anlaşılan orijinal gravürde ise yine aynı numaralama sistemi içinde o zamanın İzmir kenti hakkında oldukça ayrıntılı ve tamamlayıcı bilgiler de verilmektedir. Bunları aynen aşağıya aktarıyoruz:

Şimdiki (yani 1885 yılındaki) nam ve şöhret ve inkilâbat (şimdiki adı, durumu ve değişimi) (x)	Resimdeki bazı meşhur mahal ve mevaki (yaklaşık 1680'lerde) (resimdeki önemli yerler)	Numaralar
Kadifekalesi	Kadifekalesi	1
Alâmeti mevcuttur (izlerine rastlanmaktadır)	Aya Poli mezarı (Saint Polycarpe)	2
Namevcuttur (mevcut değildir)	Kilise	3
Şimdi fasulya dikmekle maruf mahaldir	Ahmet ağa köşk ve bahçesi	4
—	Kara Mustafa Paşa kervansarayı	5
—	Ceneviz konsolosluğu	6
—	Felemenk konsolosluğu	7
—	İtalyan konsolosluğu	8
—	Kara Mustafa paşa konağı	9
Bahçenin fasulyası meşhur imiş	İngiliz konsolosluğu	10
—	Fransız konsolosluğu	11
—	Yeni gümrük	12
—	Büyük Vezir Hanı	13
—	Büyük Vezir Hanı	14
—	Aya Petro, namı diğer Ok ya da, Moti kalesi	15
—	Gümrük önündeki iskele	16
Maltız çarşısı	Gümrük mahalli	17
—	Kilise	18
—	Rumlar ile Avrupalıların mezarlığı	19, 20
—	Musevi mezarlığı	21

(x) listenin ilk kolununda not düşülmiyen kullanımlar, geçen 200 yıl içinde değişmemiş olanlardır.

''Kale (1 numara ile) işaretlenmiştir. Oradan aşağı inildiğinde St.Polycarpe kilisesi, St.Jean'ın müritlerinden olan, İzmir kentinin ilk rahibi Polycarpe'in vahşi hayvanlara parçalattırıldığı söylenen bir anfiteatr ya da bir Coliseum'un izlerine, yıkıntılarına rastlıyoruz. Burada kentin hristiyanlarınca halâ ziyaret edilen mezarının kalıntılarını görmek mümkündür. Gravürde bu (3) ile işaretlenmiştir. Daha aşağıda, (4) ile işaretlenen yerde, Ahmet Ağanın yazlık köşkünü görüyoruz. Kentin hemen kenarında (5) ile gösterilen yer büyük kervansaraydır. (Eski Türkçe yazılı gravürde Kara Mustafa Paşa kervansarayı olarak yazılı). Burada çok sayıda Rum aileleri oturmaktadır. Kentin girişinden sonra, bir bayrak direği ve üzerindeki bayrakla gösterilen ikinci ya da üçüncü bina, Ceneviz konsolosunun evidir. Ceneviz uyruklu gemiciler İzmir'e geldiklerinde, konsolosu ziyaret etmek zorundadırlar. Söz konusu bayrak bu ziyaret sırasında direğe çekilir, diğer zamanlarda ise kesinlikle çekilmez. Gravürde bu (6) ile gösterilmektedir. (7) Hollanda konsolosunun, (8) ise, Venedik konsolosunun evini göstermektedir. (9) Vezir Kara Mustafa Paşanın konağı olup, Frenk caddesinin en büyük ve başlıca yapısıdır. (10) İngiliz, (11) ise, Fransız konsoloslarının evini işaretlemektedir. (12) her türlü eşyanın ve malın gümrüğünün ödendiği gümrük binasıdır. Burası son derece büyük, görkemli bir yerdir. Gümrüğe tabi her şeyin buraya getirilmesi zorunludur. (13) dükkânların, butiklerin yer aldığı bedestendir. Kentin belli başlı yapılarından biri olan Bedestende bugün çok değerli mallar ve eşyalar alınır ve satılır. (14) numara, Vezir hanı göstermektedir. Burada tüccarların kiralamış oldukları, her birinin demirden kapı ve pencerelerinin bulunduğu ayrı ayrı daireler, bölgeler yer almaktadır. Bina Vezir Kara Mustafa paşa tarafından 1677-1678 yıllarında yaptırılmıştır (x). (15) Eski kaleyi (Ok kalesi-San Pietro kalesi), (16) ise Sandal limanını (Küçük Liman) göstermektedir. Burası küçük girinti bir iç liman olup, yalnızca Türklere ait kadırga ve sandalları barındırmaktadır. Hemen yanında (17) ile gösterilen bina, gümrüktür. Ülkede tüketilen her türlü tahıl buradan geçirilmek zorundadır. (18) St.Veneranda'dır. Burası

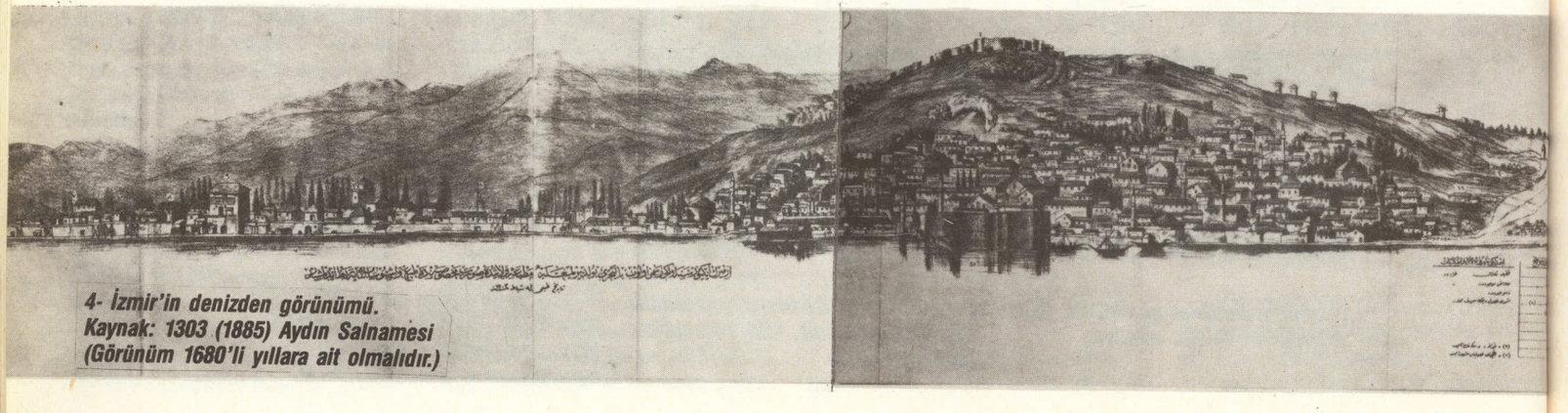

4- İzmir'in denizden görünümü.
Kaynak: 1303 (1885) Aydın Salnamesi
(Görünüm 1680'li yıllara ait olmalıdır.)

5- İzmir'in denizden görünümü Kaynak: Atlas Historique, Tome V, Amsterdam, 1717 (Görünüm 1680'li yıllara ait olmalıdır.)

bu adı taşıyan tepenin eteklerinden bir kısmını oluşturmaktadır. Aşağıda Rumların ve Ermenilerin mezarlıklarının bulunduğu çukurlara kadar uzanır. Burası (19) numara ile işaretlenmiştir. İngiliz, Fransız ve Hollandalıların mezarlıkları da buraya çok yakındır. Her ulusa ait yerler küçük birer duvarla çevrelenmiştir.

Burası, (20) numara ile işaretlidir. Musevilerin mezarlığı ise, aşağıda deniz kıyılarına doğru uzanmaktadır. (21) ile gösterilen bu yerde çok sayıda mezar taşı görülmektedir. Kentin üst kısımlarında, eski duvarlarından arta kalan parçalara yer yer rastlanır. Bunlara birçok evlerin bitiştirilmiş olduğu görülmektedir. Bunların, ülkenin en tanınmış tapınaklarından biri olan tanrıçaların anası, (Cybele) tapınağının taşları ile yapılmış olduğu söylenir. Doğuda, kentin kuzeyinden Meles çayı geçer. Burası, kıyısında Homer'in doğmuş olması nedeni ile evvelce çok bilinen bir yerdi. Bugün ise yağmurların taşkın yaptığı zamanların dışında hemen hemen kuru bir deredir. İçindeki suyun döndürdüğü iki değirmen ile çevredeki bahçeler sulanır. Kentten hemen bir saatlik uzaklıkta, (Planure) ya da Hacılar kırı diye anılan düzlükte, (Janus) tapınağına ait bir kaç kalıntı yer alır. Burası, biri kuzeyden, diğeri güneyden iki girişi olan küçük bir yerdir. Bir süre önce bu çevrede yapılan kazılarda Janus'un çift yüzlü bir heykelçiğinin bulunduğu, ve bunun, Venedik konsolosu tarafından satın alındığı söylenmektedir.

Azizin tapınağının, gerçekten, burada olduğunu bu olay doğrulamaktadır. Aynı düzlük üzerinde ve İzmir'e yarım saatlik uzaklıkta, ana yolun yakınında Diana hamamı bulunur. Burası yedi un değirmenini döndüren suların toplandığı bir gölcüktür. Kaleye doğru gidildiğinde, kentten bir fersah ötede, eski İzmir'in yerleşmiş olduğu söylenen alana varılır. Eski heykelciklerden büyük bir kısmı, bu çevreden bulunmuştur. Yakın zamanlarda, Türkler, rastlantı sonucu bir kazı sırasında dört heykel bulmuşlardır. Bunlardan üçünün, Fransızlar tarafından Paris'e, ve, oradan da Versaille'a gönderildiği, ve halen orada olduğu söylenmektedir. Dördüncü de sonradan oraya gönderilmiştir. Bunun için 1200 ekü ödenmiş olduğu söylenmektedir''. (5)

Görüldüğü üzere, her iki gravürdeki tanımlamalar birbirinin hemen hemen ayni gibidir. Gravürlerden, İzmir'in merkez bölgesinin Sen Piyer kalesi ve küçük liman çevresinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Kızlarağası hanı, o dönemde deniz kenarındadır. Yabancı devlet konsoloslukları bu merkezin kuzey kesimindeki kıyı şeridine yerleşmiştir. Daha da kuzeyde; gravürlerde Ahmet ağa köşkü olarak belirlenen yerin yanıbaşında, Meles çayının bir kolunun denize ulaştığı noktada, üç kemerli bir köprü göze çarpmaktadır. Boyacı deresi, yada Boyahane deresi olarak adlandırılan bu su, uzun bir süre kentin kuzey gelişmesini sınırlandırmıştır. Sahilde, daha ötede bir yeldeğirmeni görüyoruz. Genelde ise, bunlar hep Değirmendağı sırtlarına sıralanmıştır.

Strabon'un M.S. birinci yüzyıl başlarında, varlığından söz ettiği, ve, gereğinde kapatılabildiğini belirttiği küçük liman, 17.yy. da da, biraz küçülmüş ve biraz da sığlaşmış ta olsa, yine mevcuttur, ve kentin, bu liman çevresinde merkezleştiği anlaşılmaktadır.

Anlatımlara göre, Timur, 1402 yılında İzmir'i işgali sırasında, bu limanı, taşlarla doldurmak üzere, askerlerine emir vermiş, ve böylece, akıntısı azalan ve sırtlardan gelen sellerin sürüklediği topraklarda dolma eğilimi gösteren bu liman, yavaş yavaş, ancak küçük sandalların barınabileceği bir sığlığa erişmiştir. Limanın doğusundaki sırtlarda Türk mahalleleri yer almaktadır. Musevi mahallesi de, bugünkü Havra sokağı çevresinde, ve Türk mahalleleri arasındadır. Limanın kuzey ucundan başlıyarak, kuzeye doğru, o zamanki kıyı çizgisini izlemek suretiyle, uzun bir ana sokak yer almaktadır. O zamana ait anlatımlar, ve biraz daha geç tarihlere ait kroki ve haritalarda gördüğümüze göre, bu sokak, doğrudan denize açılan bir sıra ev ve parselin hemen arkasından geçen kıyıya paralel, kıvrımlı bir yoldur. Bu, Türklerin, yer yer, Mahmudiye, Teşrifiye, Sultaniye gibi isimlerle andıkları, yabancıların ise, Frenk caddesi, ya da, sokağı olarak adlandırdıkları bir sokaktır. Sokağın deniz tarafından, konsolosluklar, ve Levanten tacirlerin ev, depo ve işyerleri sıralanmakta, ve caddenin iki yanı, böylece, Frenk mahallesini oluşturmaktadır. Frenk mahallesinin kara yönünde ve gerisinde, Rum mahallesi, bunlarla Türk mahalleleri arasında ve bugünkü Basmahane yönündeki kısımlarda Ermeni mahallesi yer alır.

17.yy. başlarında ve ortalarında, gezi notlarından edindiğimiz izlenimlere göre, Frenk mahallesi de dahil olmak üzere, yukarıda belirtilen mahallelerin hiçbirinde, planlı ve düzenli bir gelişmeden söz etmek mümkün değildir. Aslında, Frenk mahallesinin, ve belki de, kentin en önemli caddesi sayılan Frenk caddesi (Fransızca metinlerde Rue Francue, İngilizcelerde Frank street ve İtalyancalarda Via dai Franchi olarak geçmektedir) hiçbir geometrik düzeni olmıyan, eğri büğrü, ve genişliği hiçbir yerde 7-8 metreyi pek geçmiyen dar ve uzun bir yoldan ibarettir.

Bir gezgine göre, 17.yy.başlarında, kentte, Strabon'un miladi yılların başında söz ettiği düzenli yollara rastlıyabilmek, artık mümkün değildir (6).

Kentte, düzenli bir gelişmeden söz edilemiyeceği, İzmir'de, herkesin binasını arsa sahibi ile olan anlaşmasına göre, ve ancak, istediği biçimde inşa edebildiği (7) bir başka gezgin tarafından da açıklanmaktadır. Bu gezginden bir on sene sonra İzmir'e gelmiş olan bir üçüncüsü, Jean Thévenot da, özellikle, Frenk mahallesinin evlerinin tanımına ayırdığı satırlarda, sahil boyunca, gümrükten başlıyarak konsolosluklarla, Frenk tüccarlarının evlerinden oluşan sahil bandında, bu evlerin çoğunun, arkada, doğrudan denize açılan kapılarının bulunduğu ve malların bu kapılar yoluyla depolara indirilip bindirildiğini (8) belirtmiştir.

Sahilde yer alan bu ev-depo-işyeri yapılarını, dalgaların devamlı olarak döv-düğü, ve sandalların zaman zaman, neredeyse, mağazaların içine kadar girdiği, bir başka yazar tarafından da yinelenmiştir. Yazar, bu durumun garipliğine değinirken, ''halbuki buraya bir rıhtım yapılsa, kent, çok daha güzelleşecek, ve bu sakıncalar ortadan kalkacaktır (9)'' diyerek, İzmir için, adeta bir imar önerisi getirmektedir. İzmir kentinde, evlerin doğrudan denize cephe vermeleri, ve bir rıhtım yolunun yapılmayışı, gerek o dönemde, gerekse daha sonraları bir plansızlık ve kayıtsızlık örneği olarak, daha pek çok gezgin tarafından da zaman zaman eleştiri konusu edilmiştir.

Bu eleştirilere, ve sahil gelişmesine, kente, çok değişik ve çok özel bir yapılaşma biçimi getirmesi ile ilgili olduğu için ileride tekrar değinilecektir. Ancak, bu arada, kusurun, yalnız, kent yönetiminin ihmal ve kayıtsızlığına bağlanmaması gerektiğine de, burada kısaca değinmekte yarar vardır.

17.yy.ortalarında İzmir, kentin imarına yönelik olabileceği izlenimini veren-tabii konuya iyi niyetle bakılmak istenirse-bazı girişim ve uygulamalara, yine de, sahne olmuştur, diyebiliriz. Bu konuda, Evliya Çelebi seyahatnamesinde, küçük bir ipucu verilmektedir.

1670-71 yıllarında İzmir'i ziyaret ettiği anlaşılan Evliya Çelebi, o zamanki kenti şöyle anlatmaktadır:

''Osmanlı devletinin elinde, 260 adet geçit mahalli olan iskele kenti vardı. Bunlar, yük çözülür ve yük bağlanır kentlerdi. Fakat İzmir kenti, bunların hepsinden daha şöhretli idi. Çünkü, yedi iklimde, Osmanlı devleti ile dost olan 18 yabancı devlet kıralının balyosları (Balyos, Venedik elçilerine verilen bir isimdi, ve bu anlatımda, bütün elçiler için genelleştirildiği anlaşılmaktadır) ve konsolosları, bu kentte bulunur, bunların tüccarları, dünya yüzünün ürünlerini, bütün ülkeler halkının metalarını bu kente getirirler....

İzmir kentinin sokakları gayet süslü idi. Her tarafından alışveriş olur, insanları çok kalabalık olup bir deniz gibi dalgalanır ve rahatça yürümeye imkan ol-

mazdı. Gece ve gündüz, Arap ve Acem diyarından nice yüzbin deve ve at ile, katır gelir ve giderdi...İzmir'in sokakları tamamen beyaz taş döşeli idi. İzmir'de, küçük limanın karşı tarafında, ve Ahmet ağa camii önünden itibaren, (Prof.Münir Aktepe, burada adı geçen Ahmet ağa camiinin, bugünkü Kestane pazarı camii olduğunu belirtmektedir) Kaptan Kaplan Mustafa paşa (17.yy.ın ikinci yarısının başlarında Kaptanı Derya idi) limanın yarısını doldurtmuş, üzerine yeni bir çarşı yaptırmıştı. Bu çarşının uzunluğu, 300 adım olup, iki tarafı, kırlangıç kanadı gibi süslenmiş, kargir 150 dükkanla çevrili bulunuyordu. Bu çarşının nihayetinde, ve iskele başında, meyve gümrükhanesi olan bir büyük saray vardı (10)."

Küçük limanın, kent merkezinin genişlemesine olanak sağlamak üzere, daha 17.yy.ortalarından itibaren doldurulmaya başlandığını, böylece, anlıyoruz. Bu, İzmir'de günümüze kadar süregelen denizden arazi kazanma sürecinin; belki de, insan eliyle yapılan ilk örneklerinden biri olarak kabul edilebilir. Öte yandan, bir başka görüş açısından, bunu, kentin imarına yönelik bir girişim olarak tanımlıyanlar da olabilecektir. Ancak, öyle, ya da böyle, bu yıllara ait herhangi bir harita, ya da, krokinin elde bulunmaması nedeniyle, yapıldığı belirtilen çarşının ne denli planlı ve düzenli bir geliştirme meydana getirdiği konusunu, maalesef, irdeliyemiyoruz. İzmir'in küçük limanının bir yandan kendiliğinden dolması, bir yandan da insan eliyle doldurulması sonucu, 19.yy.ın başlarında bu süreç tamamlanacak ve liman ortadan kalkmış olacaktır. Bu olguyu, daha somut bir biçimde, bu döneme ait haritalardan izliyebileceğiz. 17.yy.ortalarında, kentin yapı dokusu içinde, ölçeği ile kendisini hemen belli eden ve önemli bir merkez oluşturan bellibaşlı yapıları arasında, Büyük Vezirhanı ile, onun hemen yanında ve deniz tarafında yer alan iki bedesten, Çakı ve Çuha bedestenlerinin ayrı yerleri vardır.

Büyük Vezir hanının, Girit seferi sırasında, İzmir'i, merkez üssü olarak kullanan vezir Fazıl Ahmet paşa tarafından inşa ettirildiği, çeşitli kitaplarda yazılmaktadır. Bir gezginin notlarına göre, bina 1677 yılında hizmete açılmıştır (11). Bu duruma göre, Girit seferinin 1669 yılında tamamlanmış olduğu, vezir Fazıl Ahmet paşanın ise, 1676 yılında öldüğü gözönünde tutulursa, yapının uzunca bir sürede inşa edildiği, ve paşanın ölümünden sonra bitirildiği söylenebilir (x).

Büyük Vezir hanı ile bedestenlerin de anlaşılacağı üzere, bir yandan Frenk caddesinin başlangıç noktasında, ve öte yandan da, kervan yolunun denize ve gümrüklere ulaştığı noktada yer almasını, kuşkusuz, çok yerinde bir planlama kararı olarak kabul etmek gerekecektir. Kan ve bedestenlerin kendi iç düzenleri de, yine, dikkatli bir planlamanın varlığını yansıtmaktadır.

Bunların, yine, hemen yakınında ve deniz kıyısında yer alan bir diğer büyük ve önemli yapı da, Frenk gümrüğüdür. O döneme ait gravürlerin incelenmesinden, bu yapının da, kentin belirgin ve görkemli binalarından biri olduğu anlaşılmaktadır. İzmir'e ilişkin tüm dış ticaretin, dışarıya satılan, ya da, dışarıdan gelen malların genelde toplandığı yer burasıdır. Esasen daha önce de yazıldığı üzere, bu durumun, ve İzmir'in ticari yönden gösterdiği önemin, Osmanlı hükümetince de dikkate alındığı, ve bu amaçla, bedestenlerle birlikte, gümrük binası yapımının, özellikle, ve öncelikle gerçekleştirildiği görülmektedir. Anlatıma göre, bu bina da, "deniz içinde, kazıklar üstünde yapılmış güzel bir yapıydı...ve yapının tamamlanmasından sonra çıkarılan bir hattı şerifle, İzmir limanına giren bütün gemilerin mallarını bu gümrükte yükleyip boşaltacakları duyurulmuştur (12)"

17.yy.sonlarında, İzmir kentinin durumunu tanımlıyan, bellibaşlı kaynaklardan biri, Corneile Le Bruyn'ün seyahatnamesi olmuştur. Ağır bir veba salgını sırasında kentte bulunan Le Bruyn, salgının son bulmasından sonra kent hakkındaki gözlemlerinin anlatımına, "İzmir'in bir dağın eteklerinden kuzeye doğru uzanan oldukça büyük bir kent olduğunu" kaydetmekle başlamakta ve daha sonra kentteki belli başlı yapılar hakkında etraflı bilgiler vermektedir.

Bu bilgilerden, kentin göze çarpan belli başlı binalarından ikisinin, içinde çeşitli değerli malların alınıp satıldığı Bedesten ile, 1677 yılında, yani Le Bruyn'un seyahatinin hemen öncesinde, Vezir Kara Mustafa Paşa tarafından bitirilen Vezirhanı olduğunu, anlıyoruz. Le Bruyn'e göre, küçük liman, 17.yy. sonlarında, bir sandal limanı, ya da, barınağı olarak kullanılmaktadır.

Yine, kentin kenarında, bir Kervansarayın bulunduğu, ve fakat bu sırada Rum ailelerinin burada oturmakta oldukları konusundaki bilgi, Le Bruyn tarafından da doğrulanmıştır. Daha sonra konsolosların oturdukları evler ve çeşitli milletlere ait mezarlıklardan bahseden Le Bruyn, devamla, "kentin doğusunda ve kuzeyinde evvelce "Homer"in doğduğu yer olarak bilindiği için çok daha fazla tanınan Meles çayı akmaktadır" demekte, ve herhalde, bu şöhretin etkisi altında umduğunu bulamamayı, "bugün burası bol yağmur almadıkça hemen hemen kuru olan bir dere görünümündedir. Dere kenarında, sulama işlerinde faydalanılan iki değirmen vardır" (13) sözleriyle ifade etmektedir. Daha sonra, yazar "İzmir'in kalabalık bir kent olduğunu, nüfusunun 80000 civarında bulunduğunu ve nüfusun çoğunluğunu, Türklerin teşkil ettiğini, Türklerden sonra sırasıyla Rumların, Ermenilerin ve Musevilerin geldiğini, Ermeni ve Musevilerin daha ziyade kentin yüksek kısımlarında, İngiliz, Fransız ve Hollandalıların ve genellikle bütün Frenklerin denize yakın Frenk sokağında oturduklarını" (14) açıklamaktadır.

Yazar, bu arada, İzmir kentinin, yakındoğunun ticari yönünden en işlek limanı olduğuna değinerek, ticari gemilerininkente, hemen hemen, kendi deyimiyle, bir tüfek atımı mesafesine kadar (tabii 1678 yılındaki tüfek) yaklaştıklarını, ve çeşitli malların sandallarla boşaltılıp yüklendiklerini söylemektedir.

Le Bruyn daha sonra kenti anlatmaya şöyle devam ediyor: "Limanın çok güzel bir girişi vardır. Yaklaşık olarak sekiz fersah çevreli olan körfezin hemen her noktası yeterli derinliktedir ve yine hemen daima çeşitli milletlere ait gemilerle doludur. Gemi trafiğinin sıklığı nedeniyle, Avrupa'da olup bitenler, İzmir'de de, hemen günü gününe öğrenilir. Kentin civarı son derece verimli olup, incir, üzüm ve zeytin, yetişen belli başlı ürünlerdir. Hemen her yönde bahçeler, dinlenme ve eğlenme alanları göze çarpar ve bu alanlar İzmir'e dünyanın en güzel perspektifini verirler.

18. yüzyılın hemen başlarında, İzmir kentinin durumunu, aşağıda verilmekte olan (Resim 7) ile (Resim 8) den de izliyebiliyoruz. Yaklaşık bir harita kroki biçiminde hazırlanmış bulunan birincisi, kentin kendisinden çok, yakın çevresini ele alması yönünden ilginçtir. Tournefort'un seyahatnamesinden (İzmir'e geliş tarihi 1702 yılına rastlıyordu) alınan (Resim 7) o dönemdeki İzmir körfezini ve İzmir kentini göstermektedir.

Aslında, haritanın ölçeği nedeniyle, kentin kendisi ve iç yapısı hakkında herhangi bir bilgi edinmek mümkün değildir. Ama, yine de, çevre konusunda yararlı bazı gözlemlerde bulunmamıza, bu harita, yardımcı olabilmektedir. Haritada, Melez çayı ile bundan ayrılan bir kol olan, ve daha önceki anlatımlarda kendisinden söz edilen Boyacı deresini, daha kuzeydeki Manda çayını ve nihayet, Gediz (Hermus) ırmağının izlediği yolu görebiliyoruz. Boyacı deresinin, doğal bir engel olarak, İzmir kentinin kuzey gelişmesine, o dönemde set çektiği konusundaki anlatımlar, bu haritanın incelenmesiyle de doğrulanmaktadır. Kuşkusuz, bu olası gelişme alanının, biraz bataklık görünümünde ve niteliğinde oluşu da, bunu, bir dereceye kadar kısıtlamış olmalıdır.

İzmir körfezinin girişini, getirdiği kum ve millerle doldurma yolunda olduğu, bu haritadan da görülebilen Gediz ırmağının durumuna ise, daha ileride, ayrıntılı olarak değinilecektir. Gerek, 1702 yılına ait bulunan bu haritadan, gerekse daha önce verilmiş bulunan gravürlerin incelenmesinden, Sancak kalesi arkaları (şimdiki Balçova-Narlıdere düzlüğü) ile Halkapınar çevresinin meyvalıklar, zeytinlikler ve bağlarla dolu olduğunu anlıyoruz. Aynı şeyi körfezin ucundan doğuya, Bornova'ya doğru uzanan düzlük için de söyliyebiliriz. Aynı eserden (Tournefort) alınmış olan ve (Resim 7) de verilen gravürde Ok Kalesi yanındaki kü-

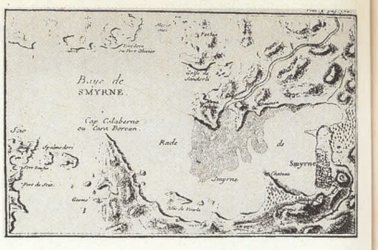

7- İzmir ve çevresinin haritası. Kaynak: Tournefort, 1702.

8. İzmir'in denizden görünümü. Kaynak Tournefort, 1702.

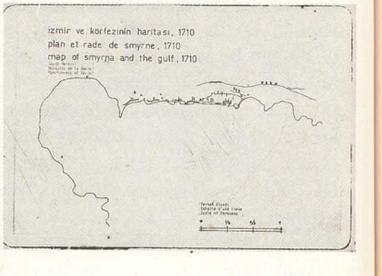

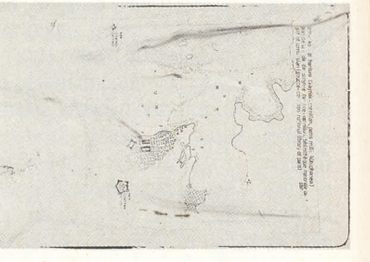

12- İzmir kentinin bir mil açıktan görünümü. Kaynak: Paris Milli Kütüphanesi. Çizen ve kesin tarah belirsiz.

13- İzmir, Halkapınar-Bornova İskelesi yönünden görünümü. Kaynak: Travelin Asia Minor and Greece, Richard Chandler (Seyahat Tarihi 1764-65)

çük iç liman açık bir şekilde görülmektedir (x). Limanın, gereğinde kapatılabildiğine değinen seyahatnamelerin bu görüşlerinin, gravürde de doğrulandığı göze çarpıyor. Gravürde, Frenk gümrüğü, Sen Piyer, ya da, Ok kalesi, ve o zamanlar kıyıda bulunduğu anlaşılan Bedestenlerle, hemen arkasındaki Büyük Vezir hanı gibi, İzmir'in bellibaşlı büyük binalarını da gayet net bir şekilde görebiliyoruz.

Daha önce de değinildiği üzere, bu döneme ait haritaları, gerçek ölçüleri veren teknik belgeler olmaktan çok, yaklaşık krokiler niteliğinde görmek gerekmektedir. Bunlardan 1710 yılına ait olduğu belirtilen ve orijinali, Paris milli kütüphanesinde bulunan (Resim 9) İzmir körfezi, yarı harita, yarı siluet tekniğinde çizilmiştir. Ancak burada da Kadife kaleyi, Değirmendağında kümelenen yeldeğirmenlerini, Ok kalesini ve yanındaki küçük iç limanı, sahil boyunca uzanan konsolosluk yapılarını izlemek mümkündür. Biraz daha sonraki bir döneme, binyediyüzotuzlara ait olması gereken bir diğer haritada (Resim 10) kenti daha ayrıntılı bir biçimde görebiliyoruz. Yenikale, Kadifekale, Ok Kalesi, Vezirhan, Bedesten gibi önemli yapıları ve küçük iç limanı belirgin ve biraz da abartmalı bir şekilde gösteren bu haritada aynı zamanda, kentin çevresi, ve deniz derinlikleri de verilmiştir. 18.yy. ortalarında alındığı sanılan bu haritada, iç limanın yine, varlığını koruduğunu izliyoruz. Bu dönemde İnciraltı dalyanının da oldukça şekillenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Bütün bu gravür ve haritaların incelenmesinden de anlaşıldığına göre onsekizinci yüzyılın başlarında İzmir kenti, Kadifekale eteklerine doğru yoğunlaşan bir kümelenme göstermektedir. Kentin güneyi Türk ve Musevi mezarlıklarında, bugünkü Bahribaba civarında noktalanmaktadır. Bu mezarlıkların, ve bunların güneyinde kalan sarp arazi yapısının bu yöndeki kent gelişmesini ta 19.yy. sonlarına, daha doğrusu son çeyreğine kadar durdurmuş olduğunu, daha sonra, göreceğiz. 18.yy. başlarında Değirmendağı, yeldeğirmenleri dışında yapı olarak boştur. Kuzeyde ise Frenk caddesinin oluşturduğu ve derinliği olmıyan bir uzantı, Meles çayının kollarından birine (sonradan Boyacı deresi adını alan) kadar gitmektedir. Kentin belli başlı özellikleri, başta iç liman olmak üzere, bunun bir ucunda yerleşmiş bulunan Ok kalesi, belli başlı binaları da, bunun yanında yer alan Büyük Vezirhan, Bedesten ve Gümrük yapılarıdır. Konsoloslukların, ve bazı konakların da, sahil boyunun önemli yapılarını oluşturdukları görülür. Ok kalesi (Sen Piyer, San Pietro kalesi) nin 1684 yılında alınmış planı da görülmüktedir. Bir tarafı kavislenmiş, yaklaşık kare ya da üçgen biçimindeki kalenin iki yanında, Vezirhan ile muhtemelen yeni doldurulmuş kısımda inşa edildiği Evliya Çelebi tarafından açıklanan, yeni çarşı yer almaktadır. Onsekizinci yüzyılın ortalarına ait olması gereken, ancak kesin tarihi bilinmiyen bir gravürde ise (Resim 12) İzmir kentinin denizden görünümünü, çok ayrıntılı biçimde, herhangi bir açıklamaya gerek göstermiyecek netlikte görebiliyoruz.

18. yüzyılın başlarında, İzmir'de Frenk sokağının iyiden iyiye biçimlendiğini anlıyoruz. ''Fransız, İngiliz, Venedik, Hollanda ve Ceneviz konsoloslarının, hemen hemen bütün ırkdaşları ile birlikte, bu geniş ve güzel sokak üzerinde bulunan çok güzel ve rahat evlerde oturdukları ve bu evlerin arkalarında ahşaptan yapılmış galerilerin bulunduğu, deprem sırasında daha emin olan bu galerilere sığınıldığı'' (15) belirtilmektedir. Frenk sokağının geniş bir sokak olarak tanımlanmasını, kuşkusuz, o dönemin koşulları içinde değerlendirmek gerekecektir. Çünkü, daha sonraki anlatımların bir çoğunda da, kentin ana caddesi olmasınarağmen, Frenk sokağının darlığından söz edilmektedir. 1714 yılında İzmir'i ziyaret etmiş olan Lucas'a göre, İzmir'de ''evler, temelden itibaren 10-15 ayak yüksekliğe kadar taştan yapılmakta, üstü ise ahşap karkaslı ve kerpiç dolgulu olarak inşa edilmektedir (16). ''Bu sistemin depremden korunabilmek için uygulandığına, ama buna karşılık, kentte, oldukça sık karşılaşılan büyük yangınların oldukça önemli zararlara neden olabildiğine, daha sonra, pek çok yapıtta, değinilmiştir. 18. yüzyıl ortalarına doğru, (1739) Midilli'den vapurla İzmir'e geçmiş bulunan bir diğer yazarın izlenimleri de, oldukça ilginçtir. Londra eski eserler ve Kraliyet cemiyetleri üyesi olan Richard Pockocke, seyahatnamesinin İzmir'le ilgili bölümünün baş taraflarında, ''İzmir'in dünyanın en büyük donanmasını içine alabilecek genişlikte bir körfezin güney doğusunda yer aldığını'' (17) belirtmekte, ve daha sonra, kenti tanıtmaya çalışmaktadır. Bu gözlemin, evvelce Tournefort tarafından yapılan tanıma çok benzemesi, gerçekten ilginçtir, ve böyle bir benzetişe gidilmesi için, limanın, daha o zamanlarda, oldukça işlek ve gemilerle dolu olduğunu ortaya koymaktadır. Pockocke, daha sonra, kente girişini şöyle anlatmaktadır. ''Hermus (Gediz) ırmağının denize döküldüğü yerin ucunda, güneye doğru uzanan, ve ırmağın getirdiği millerle meydana geldiği tahmin edilen geniş bir kum yığıntısı bulunuyordu. Bunun karşı ucunda ise, körfeze giriş ve çıkışı koruyan ve kontrol eden bir burun üzerinde bir kale inşa edilmişti (Yeni Kale). Gemiler bu kum yığıntısı yüzünden, giriş ve çıkış için sıralanmak zorundaydılar'' (18). Yenikale önündeki boğaz, bundan sonraki seyahatname ve kitaplarda da birkaç kerre ele alınacak, ve Gediz ırmağı yatağının değiştirilmesinden sonra dahi, halâ, zaman zaman, kentin güncel sorunları arasında yer alacaktır. Pockocke, seyahatnamesinde, daha sonra, kentin Kadifekale etekleri ile deniz arasında kalan düzlükte yerleşmiş olduğunu, kuzeyde ufak teknelerin barındığı ve eski liman (küçük iç liman kastediliyor) adıyla anılan küçük bir koyun bulunduğunu anlattıktan, ve kentin geçmişteki durumu hakkında bazı açıklamalarda bulunduktan sonra, yine, o günkü İzmir'e dönerek şunları yazıyor:

''İzmir kenti denizden gelindiğinde, dünyanın en güzel görünümünü vermektedir. Kentin çevresi, yaklaşık olarak dört mil civarındadır. Ancak, sokaklar genellikle dar ve düzensizdir. Kentte, birer avluyu çevreleyen üstü kubbeli iki güzel kervansaray ve kemerli iki Bedesten bulunmaktaydı. Evlerin üst kısımları, genellikle hımış, tuğla dolgulu inşa edilmişti. Kentin liman civarındaki ana yolu (Frenk sokağı) üzerinde, evlerin, denize kadar uzanan avluları vardı... Burada, genellikle alt katlar mağaza, üst katlar ev olarak kullanılıyordu. Bahçelerin bir kenarında, üstü örtülü galeriler denize açılan ve hoş görünüşleri olan pavyonlara ulaşıyordu. Deniz boyunca uzanan rıhtıma yanaşan küçük tekneler, mallarını buraya boşaltıyorlardı. Kentte, tahminen, 100.000 kişinin yaşadığı bunlardan 7-8.000 inin Rum, 2.000 inin Ermeni, 5-6.000 nin Musevi olduğu sanılmaktadır. Bu azınlıkların herbirinin, yaşadıkları ayrı ayrı sokaklar ve mahalleler mevcuttu. Kentte iki Rum ve bir Ermeni kilisesi bulunuyordu. Frenklerin, her akşam, girişlerini kapattıkları ve içinde büyük ayrıcalık sahibi oldukları kendilerine özgü sokakları vardı. Kentte, İngiltere, Fransa, İsveç, Hollanda ve Venedik konsoloslukları mevcuttu.''

Yukarıdaki anlatımdan, İzmir'de (frenkhane) den dönüştürülerek sonradan (ferhane) ya da (verhane) diye adlandırılan dar pasaj ve geçitlerin daha o dönemde var olmaya başladığını görüyoruz. İzmir'e özgü bir yapılanma biçimi oluşturan bu verhaneler konusuna, ileride, ayrıntıları ile genişyer vereceğiz. Pockocke, seyahatnamesinin bir yerinde İzmir'de yaşamanın çok zevkli, toplum hayatının çok iyi olduğunu, yabancıların daima iyi kabul gördüğünü belirtmekte (19) daha sonra da ''İzmir, yakın doğunun tüm kentleri içinde Hristiyan ülkeleri ile en çok ticari ilişkileri olanıdır'' (20) demektedir.

Yüzyılın ikinci yarısında, İzmir hakkında oldukça detaylı bilgileri Chandler'den alıyoruz. 9 Haziran 1764 te İzmir ve çevresini, adaları ve Yunanistan'ı gezmek ve incelemek üzere İngiltere'den hareket eden ve aynı yılın Ağustos ayında İzmir'e ulaştığı halde, kentteki veba salgını yüzünden İstanbul'a geçmek zorunda kalan Richard Chandler, hastalığın son bulmasından sonra İzmir'e gelişini şöyle anlatıyor:

''Sabahleyin, erkenden Frenk iskelesine geldik ve üstünde büyük bir kalenin yer aldığı tepenin eteklerinde yayılmış olan kenti , evlerin üzerinden yükselen minareleri ve selvi ağaçları ile kubbeleri, bu kerre daha yakından gördük. Güneyde, üstüste kademeler halinde Ermeni ve Musevilere ait geniş mezarlıkların bulunduğu yerde, yamaç, adeta beyaz mermerle kaplanmış gibiydi (Bahribaba ve Değirmendağ etekleri). Frenklere ayrılmış olan mahalle, kuzeyde kalıyordu ve sahilde oldukça yakın bir noktada bir İngiliz bayrağı çekilmişti.

Karaya çıktık ve bir bedestenin ortasından geçtik. Burası iki ucu kapalı bir sokak görünümündeydi, dükkanlar üstleri kubbeli küçük odacıklardı. Kubbelerin üst noktasında, içeri ışık girmesini sağlıyacak camlanmış delikler açılmıştı. Buradan Frenk sokağına girmiş olduk. Sokak alelade görünüşlü idi ve o kadar dardı ki, kömür yüklü bir devenin yanından güçlükle geçebildik. Üç yıl önce meydana gelmiş bulunan büyük bir yangının izleri, henüz kaybolmamıştı. Evlerin bazıları, hala yıkıktı ve konsolosların ve tüccarların bir kısmı, evlerini henüz inşa etmiş veya halen etmekte idiler.

Evler, sokaktan arkadaki sahile kadar uzanıyordu. Üst katta denize ve serinletici imbat rüzgârına açılan uzun galeriler ve teraslar yer almakta, altta ise geniş mağazalar, depolar bulunmaktaydı''. (21)

Yazar, kitabının başka bir yerinde, daha önce Tournefort'un bir kayık ve kadırga limanı olarak tanımladığı küçük limandan şu şekilde bahsetmektedir: ''Evvelce kalenin (Kadifekale) üzerinde bulunduğu tepenin eteklerine kadar uzanmakta olan kentin, gerektiğinde kapanan iç limanı, şiddetli ve sürekli yağmurlar sonucu, yamaçlardan akan suların toplandığı zamanlar dışında, şimdi, kurumuş durumdadır.

Halen burası, şehir içinde, kenarında evlerin sıralandığı geniş bir boşluk olarak görünmektedir. Timur'un, vaktiyle, iç limanın girişini kapatmak suretiyle bu değişime yol açtığı, yamaçlardan gelen çamurların ise, bunu tamamlamış olduğu anlaşılıyor.

Girişin kuzey ucunda, eski Sen Piyer kalesinin (x) yerinde olduğu anlaşılan küçük bir kale, halen de, burada yer almakta (22)''.

Chandler'in kurumuş olduğunu belirttiği küçük iç limanla ilgili gözlemleri çok ilginçtir. Bilindiği üzere kenti 1739 yılında ziyaret eden Pockod bu limanın, küçük sandallarla dolu olduğunu belirtmekteydi. Aynı tarihte, 1738-39 yıllarında, İzmir'i ziyaret etmiş olan Earl of Sandwich de, Ok kalesinin duvarlarının dibinde küçük sandalların, rüzgârın ve denizin etkisinden uzak ve sakin kaldıkları küçük limanın sözünü etmektedir. (23)

Yüzyıl başında ve hatta ortalarında, kayıklar ve küçük kadırgalar tarafından kullanıldığı belirtilen iç limanın, yirmibeş yıl içinde bu derece dolması, ve tamamen kara haline gelmesi dikkati çekmekte ve bu dolgunun, yalnızca doğa eliylemi, yoksa biraz da insan eliyle mi gerçekleştiği konusunda kuşkular uyandırmaktadır. Öte yandan, Iconomos'ta İzmir'in tarihçesini, ve bu arada, Timur istilâsını anlatırken, bu iç limana değinmekte ve ''İzmir'in meşhur kapanan limanı yok etmek üzere, her askere limanın giriş noktasını taşlarla kapatması emredilmiş, ve böylece, liman ortadan kaldırılmıştır. Bu alana şimdi (yani 1817 yılında) Ali Paşa viranesi adı veriliyor'' demektedir. Bu ifadeden, limandan dolan ya da doldurulan alanın onsekizinci yüzyıl sonları, ve ondokuzuncu yüzyıl başlarında, halâ, imar edilmemiş olduğunu anlıyoruz. Iconomos'un küçük iç limanın tamamen dolmuş olduğuna dair gözlemi, kendisinden 10 yıl sonra 1827 yılında, İzmir'e gelmiş olan Arundell tarafından da doğrulanacaktır. Ne var ki, Arundell, bu alan için daha kibar bir isim kullanacak, ve buranın, 'gemiler iskelesi',ya da Ali Paşa meydanı olarak anılmakta olduğunu söyliyecektir. Ali paşa meydanının, küçüle küçüle meydan niteliğini kaybetmiş olmasına rağmen isim olarak, bugün, de varlığını koruduğunu biliyoruz.

Eski liman alanının dolması, doldurulması ve imari ile ilgili konuları, burada bir an için bırakarak, yeniden, onsekizinci yüzyıla, Chandler'in izlenimlerine dönmek istiyoruz.

Chandler, seyahatnamesinin bir yerinde eski eserlere ait taşların, Türkler tarafından inşa edilen kamu yapılarında kullanıldığını, ve o sıralarda İzmir ziyaretini yaptığı, 1764 yılında henüz tamamlanmamış durumda bulunan bedestenle, Büyük Vezir hanının; eski antik tiyatronun beyaz mermerleri kullanılmak suretiyle yapıldığını söylemektedir. Daha sonra İzmir'liler hakkında birtakım bilgilere geçen Chandler,

özetle: ''İzmir kentine, lisanları, dinleri, adetleri ve giyimleri birbirinden farklı, çeşitli milletlere mensup çok sayıda insan akmaktadır. Türkler, kentin büyük kısmını işgal etmişlerdir. Diğer milletler de ayrı mahallelerde otururlar. Protestan ve Katoliklerin kendi şapelleri, Musevilerin bir ya da iki sinagogu, Ermenilerin, yanında mezarlığı bulunan güzel ve büyük bir kiliseleri vardır. Yangından evvel Rumların da iki kilisesi bulunmaktaydı.'' (24) demektedir.

Yazar, burada, garip bir fikir ortaya atmış ve Rumlar, İstanbuldaki piskoposları vasıtasıyla binayı yeniden inşa etme izni istediklerinde, kendilerinden ödenemiyecek kadar yüksek bir para talep edildiğini anlatarak, ''bu politika ile Türkler kendi tebaaları arasında Hristiyanlığı zamanla yok etmeye çalışıyorlar'' (25) görüşünü ileri sürmüştür. Osmanlı İmparatorluğunun, adeta gelenekleşmiş olan hoşgörü uygulaması dikkate alındığında, ve hele İzmir'de azınlık ve yabancı nüfusun, oransal olarak nasıl bir yükseliş gösterdiği izlendiğinde bu düşüncenin ne kadar yalnış olduğu kendiliğinden anlaşılacaktır. Yazar, bu arada, İzmir'de belli başlı yapıların, camiler, hamamlar, bedesten, ve hanlar olduğunu, bunların bir kısmının gerçekten büyük ve geniş binalar olduğunu açıklıyor ve hanları şöyle tanımlıyor: '' Hanlar, genellikle kare ve dikdörtgen biçimli olup birçoğunun ortasında bir havuz yer almaktadır. Üst kat, açık bir galeri ve buna açılan odalardan ve çok kerre küçük bir mescitten teşekkül eder. Altta ise, üzerinde yükleriyle develer, katırlar ve atlar bulunur. Hana geldiğinizde, bir uşak, yerin tozunu alır, odanın tek möblesi olan döşeği yere serer ve sizi yalnız bırakır. Hanın kapıları, güneş batınca kapanır. Handan ayrılırken küçük bir bahşiş verilmesi usuldendir'' (26).

Onsekizinci yüzyılın son çeyreğinde, İzmir kentinin genel görünümü hakkında bilgi veren yazarlardan biri de Choiseul-Gouffier'dir. Yazarın, seyahatnamesine ek olarak verdiği atlasta, İzmir ve çevresini gösteren bir haritaya rastlıyoruz. Daha ziyade, bu bölgede yapmış olduğu gezinin izlediği yolları göstermek üzere hazırlandığı anlaşılan ve kuzeyde edremit körfezinden başlıyarak Midilli, Sakız ve Sisam adalarını da içine alarak güneyde Menderes ırmağına kadar uzanan geniş bir alanı içeren bu haritada, İzmir kentine ait herhangi bir detay bulunmamaktadır. Seyahatnamedeki anlatımlarda da küçük iç liman konusunda aydınlatıcı bilgilere rastlanamamıştır. Yazarın İzmir'i ziyaret tarihi 1776 olduğuna, buna karşılık kendisinden 12 yıl önce, 1764 te İzmir'i görmüş bir diğer gezginin, Chandler'in iç limanı, ancak yağmur mevsiminde yamaçlardan akan suların biriktiği, sair zamanlarda ise kurumuş göründüğü bir boş alan olarak tanımladığına bakılırsa, küçük iç limanın bu sıralarda artık fonksiyonunu tamamen yitirdiği, ancak, merkezin bu yöndeki gelişmesini, henüz tamamlamamış olduğu sonucuna varılabilir. Aynı eserden alınan ve (Resim 13)de gösterilmekte olan bir gravürde ise, İzmir kentinin Darağacı Kalkapınar yöresinin sahil yönünden görünümü verilmektedir. Gravür, bu kesimin, o dönemde, bir mesire alanı olarak kullanıldığı konusunda yazılanları doğrulayıcı niteliktedir.

18.yüzyıl sonlarında, 1780 yılları civarında yapıldığı sanılan bir harita (Resim 14). Aslında ölçeksiz bir kroki niteliğinde olmakla yine de, o tarihe kadar yapılanların en ayrıntılısı olarak, İzmir hakkında oldukça iyi bir belge oluşturmaktadır. Bu haritada, iç limanın da, henüz tümüyle yapılanmamış olmakla beraber artık dolmuş ya da, doldurulmuş olduğunu ve kıyısından bir yol geçirildiğini izliyoruz. Harita, bu dolma işlemi, ya da olgusu sırasında, denizden kazanılan alanın ne şekilde değerlendirildiği konusunda, herhangi bir ipucu sağlıyamıyacak kadar ayrıntısızdır. Ancak, buralarda, yavaş yavaş, yeni inşaatlara girişilmiş olduğu sanılmaktadır.

17.ve 18. yüzyıllar süresince, çoğunlukla insan eliyle, yavaş yavaş doldurulmaya başlandığı bilinen bir başka yer de, kentin frenk gümrüğünden kuzeye doğru uzanan sahil bandı olmuştur. İzmir'de, 'ferhane', yada, 'verhane' olarak anılan uzun, çoğunlukla ticari kullanımlı pasajlardan oluşan çok özel bir yapı biçimini meydana getirecek olan bu olguya, daha çok belirlendiği 19. yy.a ilişkin anlatımlarda değineceğiz.

Kentin, sahil boyunca, 18.yy.sonlarına doğru, Boyacı deresini aşmaya, ve henüz derinliği olmıyan çizgisel bir gelişme göstermeye başladığını görüyoruz. Çok uzun bir süre içinde, yavaş ya-

vaş gerçekleşen bu gelişmenin, planlı olduğunu söylemek, elbette ki mümkün değildir. Ancak, herşeye rağmen, buradaki yapılaşmanın kentin geri kalan kısımlardakine göre, biraz daha düzenli bir görünüm verdiği görülmektedir. Bahribaba yakınındaki mezarlıklar ise, kentin güney yönündeki gelişmesine set çekmeye, 18.yy. boyunca da devam etmişlerdir. Bu yöndeki tek tük yerleşmeler, küçük ve birbirinden ayrı köycüklerdir, ve bunların kentle bağlantıları, daha çok denizden sandallar, karadan da hayvanlarla sağlanmaktadır. Arabaların, rahatlıkla geçebileceği bir sahil yolu, henüz meydana getirilememiştir.

Frenk mahallelerinin sahil boyunca ve kuzey yönünde, kentin ticari kullanımlarının ise, kısmen Frenk caddesi üzerinde, ve kısmen de denizden kazanılan alanlarda gelişme eğilimleri gösterdiği 17. ve 18. yy.lar içinde, Rum ve Ermeni mahalleleri, biraz kendi içlerindeki boşlukları doldurarak, biraz da, gerilere doğru yayılarak genişlemişlerdir. Türk mahallelerinin de, ayni şekilde, kendi içlerinde yoğunlaştığını, ve kale eteklerine doğru yayıldığını görüyoruz. Türk mahalleleri arasında kalan, ve bir yandan da, çarşı bölgesi ile sınırlanmış olan Musevi mahallesi ise, pek yayılma olanakları bulunmadığı için, kendi içinde yoğunlaşmak suretiyle bir büyüme göstermiştir. Bunun sonucu olarak, Karataş ve ötesinin gelişmeye açılabildiği tarihlere kadar, Musevi mahallesinin, kentin en yoğun ve sıkışık yerleşmesini oluşturduğu, pek çok gezi notları arasında, özellikle, belirtilmektedir.

Sonuç olarak, 17. ve 18. yüzyıllar içinde, Büyük Vezir hanı ile Çakı ve Çuha bedestenlerinin meydana getirdiği kompleks dışında, İzmir'de planlı bir gelişmeden söz edebilmek, gerçekten kolay değildir. Bedestenlerle, Büyük ve yakınında bulunan Küçük Vezir hanlarının, 1922 yangınında yok olup yıkılmaları, bu yönden, İzmir için çok önemli bir kayıp sayılmalıdır diyoruz.

*Aslında, (Resim 3), sözü edilen el yazması seyahatnamenin ekinde bulunan bir İzmir görünümünden kopya edilmek suretiyle elde edilmiş ve orijinalinde yer alan harf ve işaretler de, aynen geçirilmiştir. Krokide, bunlarla, kentin belli başlı yapıları hakkında bilgiler verilmektedir. Elyazması olduğu için okunması oldukça güç olan bu tanımlamalar, şöyledir:

Ahmet ağa köşkü
A-Hollanda konsolosu
B-İngiltere konsolosu
C-Fransa konsolosu
D-Ceneviz konsolosu
E-Bekçi-korucu için küçük kulübe
F-Ortadaki bekçi-korucu kulübesi
G-Büyük gümrük binası
H-Büyük gümrük önündeki iskele
I-Bedesten
K-Köprülü hanı (Büyük Vezir hanı)
L-Liman kıyısındaki kale
M-Liman
N-Türk mallarına mahsus gümrük

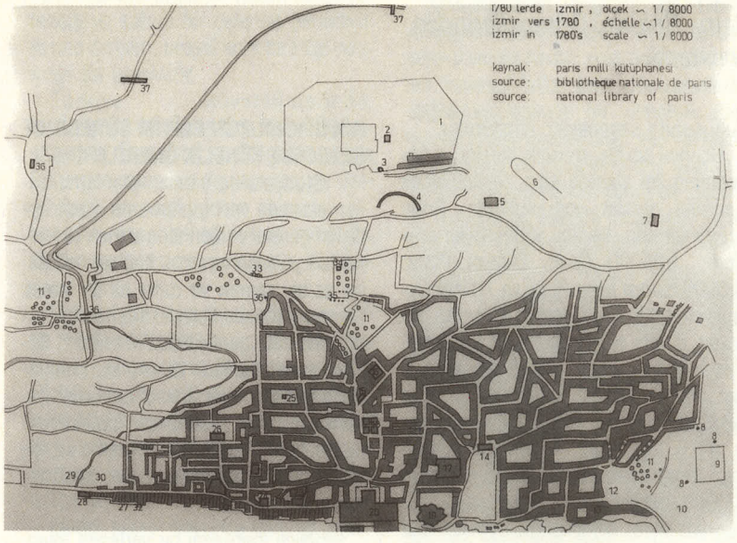

O-İskele
P-Santa Veneranda iskelesi (alttaki bizeyani İngilizlere-, üstteki Hollandalılara ait mezarlıklar. -Fransızlar, ölülerini, kendi kiliselerinin yanına gömüyorlar-, bizimkinin sağında-yani, İngiliz mezarlığının yanında - Musevi mezarlığı
R-Polycarpe'in mezarı
S-Tiyatro
T-Kale
V-Lotus ağacı
W-Meles

Gravür, (aslında, gravürden çok, oldukça ayrıntılı bir biçimde çizilmiş resim demek daha doğru) böylece, kentin bellibaşlı yapılarını belirten ve yerlerini işaretliyen değerli bir belge oluşturmaktadır. İzmir'in küçük limanını burada, çok açık bir şekilde görmek mümkündür.

Resim solunda yer alan ve (W) ile gösterilen Meles çayı, aslında, onun bir kolu olan, Boyacı ya da Boyahane deresinin, denize ulaştığı nokta olmalıdır. Bunun daha da ötesinde ve resmin en solunda yer alan Ahmet ağa köşkünün, kentin bir ucunda ve biraz da dışında olduğu anlaşılmaktadır. Daha geç tarihlere ait haritaların incelenmesinden, İzmir'in yapılı alanının 18. yy.'ın sonlarına kadar, Boyacı deresinin ötesine pek geçemediğini göreceğiz. Resimde işaretlenen yapıların hemen hepsini, bu döneme ait başka gravürlerin pek çoğunda da bulabiliyoruz. Burada, özellikle işaretlenmiş bulunan küçük bekçi-korucu kulübelerinin, gümrükleri atlatmaksuretiyle, denizden kente sokulmak ve çıkarılmak istenen malların bir denetim altına alınması amacına yönelik olarak inşa edildikleri ve bu görevi yükümlendikleri sanılmaktadır. □

(1) Etude sur Smyrne, Bonaventure F.Slaars, Smyrne, Imprimérie B.Tatikian, Rue Franque, Passage Hotel Europe, No 4,5, Préface, 1868
(x) M.S.ikinci yüzyılda yaşamış olan Pausanias'ın İzmirli, ya da Manisalı olduğu belirtilmektedir. 'Itinerary of Greece' adlı kitabında çevre yerleşmeleri hakkında bilgiler verilmektedir.
(2) Ayni eser
(x) Strabon, ya da, Strabo',nun, Amasya-' da doğduğu, ancak, öğrenimini, Aydın yakınlarındaki 'Nysa' kentinde yaptığı söylenir.(Geography) adlı eserinde, çevre yerleşmeleri konusunda bilgiler vermiştir.
(3) The Rise of Izmir 1688-1740, Necmi Ülker, A dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy (History) in the Un.of Michigan (mimio)1974, ss.37.
(4) Aynı eser, s.38.
(x) Dr.Covel'in seyahatnamesi, el yazması olarak, British Museum kütüphanesinde bulunmaktadır. Seyahatnamenin bir kısmı, ayrıca, bazı bölümleriyle, 'Early Voyages and Travels in the Levant' adlı kitapta, J.Theodore Bent tarafından, diğer bazı seyahat notları ile beraber derlenerek yayınlanmıştır.
(x) Büyük Vezir hanının yapımı, biraz daha ayrıntılı olarak, daha sonra ele alınacaktır.
(5) Atlas historique, Tome V et VI, contenant l'Asie, 1'Amerique Septentrionale et Meridonale, par Mr.C.avec dissertations sur l'histoire de chaque etat, A Amsterdam chez l'Honore et Chatelain, libraires, MDCCXIX Tome V, No.6,s.22 ve
Voyage en Levant, Corneille Le Bruyn, Paris, chez Jean-Baptiste-Claude Bauche le fils, Quai des Augustins, 1725 s.77-79(seyahat tarihi 1678).
(6) Les Voyages du Sieur Du Loir, Paris, Chez François Clouzier au Palais, en Gallerie des Prisonniers, MDCLI-sah.14,15(seyahat tarihi 1639)
(7) Memoires, Chevalier d'Arvieux, Paris, 1735, sah.44-45, seyahat tarihi 1654
(8) Relation d un Voyage fait en Levant, Jean Thévenot, Paris, 1664, sah.170
(9) Relation d'un Voyage du Levant, M.Pitton de Tournefort, Chez Anisson et Posuel, Lyon, 1717, Vol.III.sah.376, (seyahat tarihi 1702)
(10) Seyahatname, Evliya Çelebi, cilt IX, İstanbul, 1935
(11) Voyage au Levant, Corneille Le Bruyn, Nouvelle édition, Paris, Chez Jean-Baptiste Claude Bauche le fils, Quay des Augustins, 1725, Tome I, (seyahat tarihi 1678)
(x) Nitekim (Resim 5)te verilen gravürle ilgili açıklamalarda, hanın, vezir Kara Mustafa paşa tarafından yaptırıldığı (aslında tamamlattırıldığı denilmeliydi) yolundaki bilgi de, bu durumu doğrulamaktadır.
(12) The Rise of İzmir, 1688-1740, Necmi Ülker, Dissertation, University of Michigan(mimio)1974, sah 37
(13) Voyage au Levant, Corneille Le Bruyn, Nouvelle edition, Paris, chez Jean-Baptiste-Baptiste-Claude Bauche le fils, Quay des Augustins, 1725, Tom 1,s.79. Seyahat tarihi 1678
(14) Aynı eser, s.83.
(x) (Resim 7) de görülen harita ile (Resim 8) deki gravür, Tournefort'un yapıtından alınmıştır. Kaynak eser: 'Relation d'un Voyage du Levant, M. Pitton de Tournefort, chez Anisson et Posuel, Lyon, 1717, Volume III.tür. yazarın İzmir'e geliş tarihi ise 1702'dir. Dolayısıyla harita ve gravürün, bu yıla ait olması gerekir.
(15) Voyage du Sieur Paul Lucas fait en MDCCXIV(1714) Paul Lucas, Amsterdam, Steenhaver et Uytwerf, 1726, sah.212. (seyahat tarihi 1714)
(16) Aynı eser, sah.210-211.
(17) Voyage de Richard Pockocke, Neuchatel, Societe Typographique, 1773 Cilt.V, sah.6 (İngilizceden Fransızcaya tercüme). (Seyahat tarihi 1739)
(18) Aynı eser, s.7.
(19) Aynı eser, s.20.
(20) Aynı eser, s.21
(21) Travels in Asia Minor and Greece. Richard Chandler, DD. At the Clarendon Press, Oxford, 1825, Cilt.1, s.69 (seyahat tarihi 1764-65).
(22) Aynı eser, s.77.
(23) A Voyage performed by the late Earl of Sandwich round the mediterranean in the years 1738 and 1739, London, United for T.Cadell Jun. and W.Davies in tehe Strand MDCCXCIX, s.307.
(x) 12.yy.da yapıldığı söylenen Cenevizliler ve Rodos şövalyeleri döneminde de var olan ve onlar tarafından özellikle, Türklere karşı korunmak amacıyla zamanın tamam tahkim edildiği ileri sürülen Sen Piyer Kalesi birkaç kere yıkılmış ve yeniden inşa edilmişti. Maamafih, bu değişmelere karşın kalenin eski adını koruduğu ve ayrıca ok kalesi, Kromidokastro-soğankale, liman kalesi gibi adlarla da anıldığı bilinmektedir.
(24) Travels in Asia Minor and Greece, Richard Chandler, at the Clarendon Press, Oxford 1825, Cilt.I, sah.81 (Sey.Tarihi 1764-65)
(25) Aynı eser, aynı sayfa
(26) Aynı eser, sah.83
(27) Voyage pittoresque de la grèce, Tome I, Paris, 1782

Genç Plancı Adına

Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir Planlama Bölümü Öğrencilerinden, bölümlerini tanıtan, anlatan yazılar istedik.

Tolga ÇİLİNGİR
M.Tuna TAŞAN
Aylin ŞAHİN

Teşekkürler Ege Mimarlık...

Teşekkürler -uzun, çok uzun bir zamandır eksikliğini duyduğumuz, mesleğimizle ilgili konuların, yaşadığımız kent ve bölge özelinde ele alındığı böyle bir dergi çıkaran- Mimarlar Odası İzmir Şubesi'ne...

Ege Mimarlık'ın ilk sayısını heyecanla elimize alıp, hızla sayfalarını çevirdiğimizde, titiz bir çalışmanın ürünü olduğunu, biraz incelediğimizde de doyurucu bir içeriğe sahip olduğunu gördük. Kuşkusuz, daha ilk sayıda, -bizim saptamamızla- yüzde yetmişlik bir yoğunlukla Şehircilik konularının ele alınması bizleri sevindirdi. Bizden "Dokuz Eylül Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fükültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü" nü tanıtan ve anlatan bir yazı istendiğinde, Bölümümüzü çeşitli düzeylerde ve açılarda ele almak gerektiğini düşündük.

Ülkemizde "Şehir Planlama" eğitimi veren altı üniversite bulunmaktadır. Bunlar, üç büyük kentimizde toplanmıştır (İstanbul'da:İ.T.Ü., Yıldız ve Mimar Sinan; Ankara'da: O.D.T.Ü. ve Gazi; İzmir'de : Dokuz Eylül Üniversiteleri)

D.E.Ü. Mühendislik-Mimarlık Fakültesi'nde yer alan şehir planlama öğrencisi, dört yıl gibi kısa bir sürede meslekle ilgili teknik ve kuramsal bilgi edinir. Başta proje dersleri olmak üzere, uygulamalı derslerde bu bilgiyi kağıda çizerek aktarır. Bu arada, Şehir Plancısı adayı, görerek algılama, araştırma, analiz ve sentez yapabilme özelliklerini edinir. Niceliksel planlama tekniklerinden, matematiksel modellerden yararlanma, sanatsal ve estetik özelliklerini tasarım ve ürünlerin sunumu sürecinde ortaya çıkarır.

Birinci sınıfta; temel tasarım (renk, form, biçim, doku, estetik, düzen, denge, uyum kavramlarının işlendiği) ve proje tekniklerinin ağırlıkla verildiği, mekan bilincinin kazandırıldığı uygulamalı derslerin yanısıra, disiplinler arası bir bilim dalı olan "Şehir Planlama"ya Giriş, Genel Ekonomi, Sosyoloji, Antropoloji gibi dersler aracılığıyla farklı bilim dallarına yönelik dersler de verilmektedir.

İkinci sınıfta; proje derslerinde, küçük ve düzenli yerleşim alanları planlaması, 1/5000 ölçekli plan şemasından, 1/100 ölçekli iç çözümlere inen bir planlama pratiğini öğrenciye kazandırmaktadır. İkinci sınıf stüdyolarında, şehircilikle ilgili bazı teknik bilgiler verilir, üretilen kararlar ve geliştirilen ilkeler doğrultusunda seçenekler oluşturulur.

Üçüncü sınıfta, mesleki dersler ve öğrencinin ilgi alanına göre seçilebilecek seçmeli dersler yoğunluktadır. Proje stüdyolarında, seçilen yerleşmeler özelinde, 1/25000 Çevre Düzeni Planı, 1/5000 Nazım İmar Planı ve 1/1000 Uygulama İmar Planı üretim süreçleri aktarılır, süreci oluşturan hedef saptama, veri toplama, analiz, sentez gibi aşamalar sırasıyla izlenir. Geliştirilen kararlar üzerinde tartışılır, sonuç ürünlerin yazılı olarak anlatıldığı, hesapların aktarıldığı raporlar hazırlanır. Zaman zaman 1/1000 ölçekte imar planlamasına ilişkin yasaların öngördüğü uygulamalar yapılır. 1/500 ölçekte kentsel tasarım örnekleri, daha alt ölçekte parsel bazında çözüm önerileri geliştirilir.

Dördüncü sınıfta, seçmeli dersler yine yoğunluktadır. İlk dönem stüdyosunda bir bölge, alt bölge ya da yerleşim birimi, çok farklı ölçeklerde, çok farklı boyutlarıyla ele alınıp incelenmektedir. Geleceğe yönelik varsayım ve kararlar ortaya konularak çözüm önerileri sunulmaktadır. İkinci dönem, öğrencilerin lisans bitirme ödevleri için kullanılır. Bu dönemde öğrenci, istediği bir konuyu ele alarak, genellikle bir yerleşme birimi özelinde inceler, Çalışma yalnızca araştırma ağırlıklı olabilmektedir.

Öğrenciler, yaz aylarında 1. sınıfta Ölçme Bilgisi (Topoğrafya), 2. sınıfta Analitik Etüd ve 3. sınıfta Planlama Bürosu stajı yapmaktadırlar.

ETKİNLİKLER

Bölümde, eğitim dönemi boyunca her hafta çarşamba günleri dia gösterileri ve söyleşiler düzenlenmektedir. Bu gösteri ve söyleşilere bölümdeki öğretim elemanları ve öğrenciler dışında diğer bölümlerden ve üniversite dışından da katılımlar olmaktadır. Zaman zaman müzikler eşliğinde sunulan dia gösterileri yoğun ilgiyle karşılanmaktadır.

İlk sayısı bu yıl başında çıkartılan duvar gazeteleri de bölümdeki öğrenci etkinlikleri arasındadır. Bu gazetelerde, öğrencilerin mesleki konulardaki düşüncelerini ortaya koydukları makale ve yorumları, spor, mizah ve aktivitelere yönelik yazılar, basından derlemeler yer almaktadır.

Bölümümüz, son günlerde, bu yıl üçüncüsü İzmir'de gerçekleştirilecek olan Türkiye Şehircilik Kongresi'ne ev sahibi olma hazırlığı içindedir. 6-7-8 Kasım 1991'de Atatürk Kültür Merkezi salonlarında, "Türkiye'de Şehirciliğin Son 30 Yılı" başlığıyla düzenlenecek kongreye çok sayıda meslek adamı katılacaktır.

BÖLÜMÜMÜZÜN EĞİTİM SÜRECİNDE GELECEĞE YÖNELİK ÖNERİLERİMİZ...

* Stüdyolarda yapılan planlama çalışmalarında veri toplamanın, geçmişe ilişkin gerekli verileri elde etmek ve kaynakları yeniden taramak bağlamında daha az bir zaman ve daha az bir emek harcama yoluyla kolaylaştırılması gerekmektedir. Bu gereklilikten hareketle; Bölümde veri bankası kurularak, stüdyolarda yerleşimlerin fiziksel özellikleri, tarihsel geçmişi, ekonomik özelliklerine ilişkin genel notlar, demografik yapıya ilişkin bilgiler girilmeli, sık sık tazelenerek saklanmalıdır.

Böylece, herhangi bir yerleşim, planlama stüdyosunda gündeme geldiğinde, bilgisayar aracılığıyla veri bankasına girilmiş bilgiler o yerleşmeye ilişkin kısa ve özlü notlarla ele alınabilecek, projeksiyonlar için gerekli geçmiş nüfus ve işgücü değerleri, ekonomik, sosyal ve kültürel yapı değişimi, fiziksel mekana yansıyan tarihsel gelişim süreçleri kısa bir zamanda derlenebilecektir.

Bölümümüzde geçtiğimiz dönem 305 Planlama Stüdyosu'na konu olan Kalkan yerleşimi örnek olarak aşağıda verilmiştir. Buradaki örnek bilgiler özetlenmiştir...

Yerleşim adı: KALKAN

Coğrafi Konum: Ülkenin güney batısında, Akdeniz kıyısında bir koy. Antalya ilinin Kaş ilçesine bağlı. Doğuda Kaş, kuzeyde Elmalı ve kuzeybatıda Fethiye ilçeleri.

Tarihsel Gelişimi: Kalkan, Likya Uygarlığı'nın kurulması, gelişmesi ve sona ermesiyle diğer uygarlıklara da sahne olan bir belde. M.Ö. 2000 yıllarında sahilde bulunan Tekirova ve Fethiye arasındaki bölgeye Likya adı verilmiş. Bölgede Likyalılara, eski Yunanlılara, Romalılara ve Bizanslılara ait tarihi şehirlerin kalıntıları sayılamayacak kadar çok. Kınık köyü civarındaki Xanthos, Ovagelmiş köyü yakınlarındaki Patara, Bezirgan yaylasında Pirha, Çukurbağ civarında Phellos, Belenli köyü civarında Isında, Yavu köyü yakınlarında Kyaenai, Kale civarında Simena, Kapaklı köyü yakınlarında Istlada, Demre'de Myra gibi tarihi şehir kalıntıları mevcut.

Fiziksel Özellikleri: Kalkan, deniz seviyesinden itibaren başlayan Akdeniz'in dik yamaçlı tepeleriyle çevrilmekte. Yerleşim makilik yamaçlara 45 derecelik bir eğimle kurulmuş. Topoğrafyanın oldukça arızalı ve fazla meyilli oluşu, erozyon sorununu ortaya çıkarmakta.

Nüfus Verileri...

1985 Genel Nüfus Sayımına göre;

Bucak Toplam Nüfusu	: 18973
Kentsel Nüfus Toplamı	: 1252
Kırsal Nüfus Toplamı	: 17721
Ortalama Aile Büy.	: 3.58

YIL	NÜFUS
1950	397
1955	485
1960	499
1965	546
1970	746
1975	2359
1980	622
1985	1252

Ekonomik Yapı: Turizm, Kalkan ekonomisinde önemli bir yer tutmakta. Şehir içine yönelik per. ticaret -özellikle turizme yönelik- son yıllarda gelişme göstermekte ve tarım ve hayvancılıktan söz edilebilmekte.

İmar Planlama Süreci: Yürürlükte olan Uygulama İmar Planı, 1984'te onaylanmış, 1986'da revizyon geçirmiştir.

* Mesleğe olan saygıyı, mesleğin önem ve hassasiyetine yönelik inancı geliştirici olması açısından başarılı öğrenci projeleri, örnek alanlarda gerçek yaşama aktarılabilir.

* Bir planlama stüdyosunda öğrenciler tarafından geliştirilen farklı görüş ve seçenekler arasında kutuplaşmalar net olarak ortaya konulmalı, öğrenciler, düşünce ve ürünlerini jüriler önünde tartışabilme ortamı bulabilmelidirler.

* Bilgisayar Destekli Tasarım (CAD), proje derslerinde devreye girmeli. Planlama sürecinin hemen her aşamasında devreye girebilecek bilgisayarın kullanımı paket programlar aracılığıyla yaygınlaştırılmalıdır.

* Bölümde sık sık paneller düzenlenmeli. Üniversite içi ve dışından konuşmacılar iki haftada bir düzenli olarak, farklı konu başlıklarında yapılacak olan panellerde görüş bildirip tartışabilirler. Öğrencilerin bu panellerden edinecekleri bilgiler en azından 4 saatlik proje dersinde edinecekleri bilgiler kadar doyurucu olacaktır. Panellerde yapılacak konuşmalar kayıt edilerek kitap ya da kasetler yoluyla arşivlenebilecektir.

* Yaz aylarında yapılan stajlar, öğretim üyelerinin de katılımıyla gerçekleştirilmeli, geziler düzenlenmeli, yerleşim birimlerine özgü kentsel karakteristik yapılar, bölgesel özellikler incelenmelidir. Analitik Etüd Stajları, yalnızca araştırma ve veri toplamaya yönelik değil, görsel ve yaşamsal bilgi ve görgü edinme biçiminde gerçekleştirilebilmelidir.

Elimizde, bölümümüz öğrencilerinin mezun olma sürelerine yönelik istatistiksel bilgi olmamasına karşın, ortalama 5 yıllık bir sürede mezun olunduğunu gözlemekteyiz. Hatta bu süre 7-8 yıla da çıkmakta. Yüklü bir ders programının yerine içerikleri birbiriyle çakışmayan daha az sayıda ders programlanmalı, daha çok sayıda planlama ve tasarım pratiği 4 yıl gibi kısa bir sürede yoğunlaştırılan eğitimin 5 yıla çıkarılmasıyla olanaklı bir duruma getirilmelidir. 5 Yıllık eğitim programıyla, alınabilecek seçmeli derslerin sayısı arttırılabilecek, öğrencilerin ilgi alanlarına yönelebilmesi olanağı daha rahat sağlanacaktır.

* Bölüm öğrencilerinin, mezun olduklarında edinecekleri mesleğin önemine, duyarlılığına, haklarına sahip çıkan Şehir Plancıları Odası ile ilişkilerinin sürekli ve sıcak tutulması sağlanmalıdır. Mesleğin saygınlığı ve sürekliliğini sağlamayı amaç edinen Oda'nın çalışmalarına katkıda bulunmak gerekmektedir. Saygınlığı ve sürekliliği yitirilmekte olan bir mesleğin eğitiminin de giderek aynı süreci yaşayacağı unutulmamalıdır. Bu nedenle Üniversite'den Oda'ya katkı yaşamsal bir zorunluluktur.

Nilgün KİPER
4. SINIF

Türkiye'de Şehir Planlama eğitiminin tarihi çok eskiye dayanmaz. Temeli Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin kuruluşuna dayanır. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin de kuruluş amacı Şehir Plancısı ve Mimar yetiştirmekti.

Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehircilik eğitimine Mimarlık Fakültesi bünyesinde başlamış, ilk gayesi mimarlık eğitimi alanlara Şehir Planlama kültürü vermek olmuştur. Daha sonra tamamıyla Şehir Plancısı yetiştirme düzeyine getirilmiştir.

Şehir plancılarına göre; şehir planlama, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlar ve hedefler doğrultusunda bilimsel anlamda araştırmalara dayanarak mevcut sorunlara çözüm getirecek ve fiziksel gelişmelere yön verecek tüm çabaları içeren bir disiplindir. Disiplinin hem bilimsel hem de sanatsal yönü vardır.

Son yıllarda planlamanın kapsamı daha da gelişmiş, şehirler çevresi ve bölgesiyle ele alınmaya başlanmış, metropoliten alan, kırsal alan plan çalışmaları yapılmıştır. Bu da, bölge planlama kavramını getirmiştir.

Ancak bu disiplin sadece fiziksel planlama eylemini kapsamaz. Çevre sorunlarının ele alınması, ekonomik ve sosyal konulara yönelik kararların üretilmesi çerçevesini genişletmektedir.

Şehirciliğin en önemli özelliklerinden biri pekçok bilim dalıyla ilişki içinde olmasıdır. Dolayısıyla planlama eylemi güçlü bir organizasyon gerektirir.

Şehircinin olaylara bakış açısı geniş olmalıdır. Araştırıcı bir yapıya sahip olmalı, çevresini; olayları, insanları ve mekanı ile iyi gözlemleyebilmelidir.

Her alanda olduğu gibi, şehircilik alanında eğitim görmek isteyenler öncelikle, şehirciliğin özelliklerini tanımalıdır. Bu eğitim yaratıcı düşünce yapısı, kurgu yeteneği ve sabırlı bir çalışma gerektirir. Ayrıca disiplin, sosyal konulara ilgi duymayı da gerektirir.

Türkiye üniversitelerinde, Mühendislik-Mimarlık Fakülteleri bünyesinde yer alan Şehir ve Bölge Planlama Bölümleri, adından da anlaşılacağı üzere, farklı konuları içeren planlama çalışmaları üzerinde eğitim vermektedir. Eğitim programının çok geniş bir kapsamı vardır.

Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde, tasarım ağırlıklı bir eğitim izlenir. Projeler uygulama ağırlıklı olarak verilmekte ve teorik derslerle bütünleştirilmeğe çalışılmaktadır. İlk iki sene, temel oluşturacak bilgiler verilirken, son seneler öğrenciler araştırmağa yöneltilir.

Eğitim süresi boyunca öğrenci, planlamanın değişik ölçekleri ve konularıyla karşılaştırılır. İlke, planlamanın tüm alanları hakkında tüm bilgilerin verilmesidir. Ancak son dönem, öğrenci kendi ilgi alanıyla ilgili, eğiliminin fazla olduğu konuya ilişkin tez hazırlama çalışması içerisine girer.

Başta da açıklandığı üzere şehir planlamanın kapsamı geniştir. Dolayısıyla şehircinin, bütün konuları tam anlamıyla öğrenmesi mümkün değildir. Bir şehircinin bütün konularda genel bilgi sahibi olmasındansa belli bir alanda uzmanlaşması daha doğru olacaktır.

Bundan önceki dönemlerde yeterli elemanın olmaması nedeniyle, az sayıdaki elemanın herşeyden anlaması gerekiyordu. Ancak son yıllarda uzmanlaşmanın bu kadar artması (ki sorunların boyutu bunu gerektirmektedir) şehircilikte de uzmanlaşmayı gerektirir.

Gerçekte şehircinin, problemlerin çözümünde ve planlama çalışmalarında çeşitli uzmanlar arasında koordinasyon sağlayıcı bir görevi olması genel bilgilere sahip olmasını gerektirir. Ancak bugün ulaşım, turizm, sanayi, çevre koruma gibi alanlar uzmanlık gerektirmektedir.

Lisans düzeyindeki eğitimde öğrencilerin yetenekleri ve ilgi alanları ortaya çıkarılarak belirli alanlarda ilerlemeleri sağlanabilir. Bu aşamada öğrenciye yardımcı olunmalıdır.

Şehircilik eğitimi kişiyi sadece bir bilim dalında uzman yapmaz, ya da sadece bir meslek sağlamaz. Kişiye bir dünya görüşü de kazandırır. Çevresine farklı açılardan bakmasını sağlar.

Bu alanda gönül vermiş insanların özverili çalışmalarıyla kısa zamanda büyük aşama kaydetmiş planlama anlayışı, gösterilmekte olan ve gösterilecek çabalarla daha ileri düzeylere erişecektir. Üniversitede kaydedilen ilerleme, kısa sürede topluma yansıyacak ve toplumun şehir ve çevre bilinci daha da artacaktır.

Şebnem GÖKÇEN
3. SINIF

Kent Planlama, insanların yaşamlarını etkileyen kararlar kapsamında fiziksel, sosyal ve ekonomik anlamdaki çevrelerin insancıl ortamlara dönüşmelerini sağlamaya çalışan bir uzmanlık alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar başlıbaşına bir disiplin olarak uzmanlık alanları çerçevesinde yakın bir geçmişe sahipse de aslında insanlığın yerleşim tarihi kapsamında, ilk dönemlerden beri yeralmaktadır. Yerleşik yaşama geçiş ve toplumsal yaşamın mekansal alandaki yansımaları bu olgunun varlığını ortaya koymaktadır. Ancak yakın döneme kadar mimarlığa dayalı olarak irdelenmiş olan kentsel yapı, çağdaş yaşamın oluşturduğu birtakım sorunların çözümü için yeni bir disiplinin tanımını gerektirmiştir: ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA. Bu disiplin, yeni olmasına karşın tüm disiplinler üstü bir yapıyı içermekte ve bir "orkestra şefi" konumunda birçok disiplinle yakından ilgilenmekte, sonuçtaysa özgün eserler vermeyi amaçlamaktadır.

Planlama eğitiminde ilk olarak öğretilen bu mesleki tanım ve gelişim sürecidir. Planlama, mevcut bir durumun olası bir duruma dönüştürülmesini içermektedir. Olması gereken durumun ne olduğu ve bunun nasıl gerçekleştirilebileceği konusu ise planlamanın odak noktasını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda planlama eğitiminin eş zamanlı bir aşamasını tasarım süreci yada tasarlama eğitimi almak durumundadır. Öğrencilerin kent planlamayla tanışmaları bu iki yönlü çalışma kapsamında, hem kentleşmenin ne olduğunun tam olarak kavranabilinmesi ve gelişme sürecinin irdelenebilmesi, hem de bağımsız olarak öğrencilerin tasarlama konusundaki yeteneklerinin geliştirilmesi ve planlamanın teknik yönüyle de tanışmalarının sağlanması olarak gerçekleştirilmektedir.

Uzmanlık alanı olarak, isteyerek (ya da istemeyerek) Şehir ve Bölge Planlama'yı seçmiş olan bir plancı adayı, bu aşamalar sonrasında giderek planlamanın daha da derinine inmek, farklı dönemlerde, farklı kapsamlarda ve çeşitli ölçeklerde çalışmak durumundadır. Gerek proje stüdyolarında, gerekse de teorik çalışmalarda, bu iki olguyu da birbiriyle ilişkilendirmek koşuluyla belirli bir bilgi birikimine sahip olabilmektedir. Bu birikim daha sonradan onun dünyayı yorumlayış biçimi, yani ideolojisi çerçevesinde kararlar üretmesini sağlayacaktır. Planlama eğitiminde amaçlanan, bu ideolojinin oluşum sürecinde yol gösterici bir öğretimdir. Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, bu doğrultuda bir eğitim sistemiyle, gelecekte planlamaya etkin olarak katılacak adayların çalışmalarını yönlendirmektedir. Öncelikle tasarım gücünü arttırıcı çabaların desteklenmesi, sonraki aşamalarda mevcut kentsel ve bölgesel alanlara yönelik çalışmaların yapılması ve bunların eş zamanlı süreçte ise planlama sürecinin uygulama da nasıl bir konum alacağının araştırılması ve dikkatlerin o noktaya çekilmesi kapsamda yeralmaktadır. Bu süreç içerisinde plancı adaylarının katılımı yeralmaktadır. Bu süreç içerisinde plancı adaylarının katılımı da teşvik edilmekte, gösterdikleri çabaların hangi amaç ve hedefler doğrultusunda, hangi şartlar içerisinde, hangi eğilimler dahilinde ve hangi yöntemler kapsamında oluştuğunu savunabilmeleri için ortam oluşturulmaktadır. Çalışmaların sadece teorik bazda kalmamasının sağlanması açısından kent planlama kapsamındaki yasalar, yönetmelikler, tüzük ve kararnameler konusunda imar mevzuatıyla ilgili yürürlükte olan her türlü hukuksal ve politik kapsamda, eğitim ve öğretimin bir sonraki aşamasında adayların ne şekilde etkin olacaklarının öngörülmesi için planlamanın uygulama boyutu bu doğrultuda gerçekçi bir yaklaşımla devreye girmektedir. Böylelikle, gerçek dünya koşullarının eğitime enjekte edilmesiyle stüdyo çalışmaları biçimlenmektedir. Bu aşamada öğrenci, mesleki pratikle tasarım etkinliği arasındaki farklılıkları ve bunları nasıl minimize edebileceğini algılamaktadır.

Tüm verilenler doğrultusunda ise, planlama adayı çeşitli yorum ve yaklaşımları çözümleme sürecindeki alternatif oluşturma sistematiği vb. konularda elde ettiği bilgi birikimi ve yeteneğiyle kendi mesleki felsefe ve anlayışını inşa etmektedir. (Bu onun daha sonraki faal yaşamında teknik ve sanat görevini oluşturacaktır. Bir plancı aynı zamanda hukuki, sosyal ve resmi görevlere de sahip olabilmektedir.)

Kent planlama eğitimi tekdüze bir süreç değildir. Bu planlamanın konusu olan, kentlerin dinamik bir sürekliliğe sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Amaçlanan, belirli bir zaman boyutu içerisinde insan ve çevre ilişkilerini kontrol altında tutmak, sosyal ve ekonomik değişimlerin olası kılabileceği farklı mekansal düzenlemelere belirli bir yön vermektir. Böylesine belirsizlik içerisindeki bir yapının öngörülmesine dayanan planlama pratiğinin eğitimi de o oranda özenli ve belirli bir sistematik içerisinde olmalıdır. Bu aşamada, başkaları adına kendi uzmanlık çerçevelerinden hareketle karar veren plancıların eğitim düzeyleri öncelikle onları yönlendiren eğitimcilere, sonra da büyük ölçüde plancı adayının kendisine bırakılmaktadır. Bu doğrultuda ise bizim amacımız her zaman için kendimizi geliştirmek, yönlendirici bir eğitim görevlisinin sözkonusu olamayacağı konularda bile kendi kendimizin eğitmeni olmaktır.

Cemal ERGEN
3. SINIF

Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, ülkemizde önemi henüz anlaşılmaya başlanan, daha önceden diğer meslek adamlarının (mimar, harita mühendisi, inşaat mühendisi gibi) yaptığı önemli bir görevi üstlenmektedir: nüfusumuzun %60'ının yaşadığı kentleri planlamak. Yapacağımız planların sosyal açıdan, fiziksel açıdan, kültürel açıdan tüm bir kent yaşamını etkileyebilecek ölçüde etkili olması, bu mesleğin önemini arttırmaktadır. Şehir planlamayla verilen kararların, kent yaşamını, kent insanının günlük yaşayış tarzını düzenleme olanağı vardır.

Bölümümüz, Türkiye'de henüz altı üniversitede bulunmaktadır. Birinci sınıfta, Şehir Planlama mesleği için gerekli zeminin öğrencide oluşması sağlanır. Her üst sınıfın dersleri uzmanlaşmaya yönelterek, bu mesleğin tatlı sert yönlerini gösterir. Planlamanın çok geniş bir ilgi alanı vardır. Plancının ileriye dönük doğru kararlar verebilmesi için, şehrin coğrafi, ekonomik, sosyal, hukuki yapılarını bilmek zorundadır. Bütün branşlardan alacağı bilgiler ve bu bilgilerin yorumlanması, mesleğin asıl işlevini, yani meslekleraası orkestra şefliğini sağlamaktadır.

Bölümümüzde öğrenci sayısının azlığı nedeniyle okulda bir aile havasının estiği söylenebilir. 20-30 kişilik sınıflar, öğretim görevlileriyle karşılıklı proje tartışmaları ve geceli gündüzlü proje çalışmaları, bölümün karakteristik özellikleridir.

Plancının ilgilendiği konular sıradan bir insanın kentte yaşarken hissettiği olumsuzluklardan, bütün bir ülkeyi kapsayan makro sorunları kapsamaktadır.

Murat ÇEVİK
1. SINIF

Şehir ve Bölge Planlama adıyla anılan bölüm, erek olarak gerek elde bulunan, gerek tasarlanan, gerekse zorunluluklar ve gereksinimler sonucu ortaya çıkan kent bölgelerinin her yönüyle; tarihsel, ekinsel, ekonomik ve organize bir plan ve program içinde yönlendirilmesi, kentlerin gelişiminin ülke koşulları içerisinde, tüm kıstaslar gözönüne alınarak düzenlenmesi; bu yolla toplumun yaşam bölge ve gereksinimlerinin karşılandığı yer olan kentlerin oluşturulması konusunu gerek teknik, gerek sanat, gerekse toplum açısından inceleyerek, ortaya çıkan sorunların çözümlerini önerecek ve bu çözümlerin sağlanmasına etki edecek çalışmaları yapan bir bilim, teknik ve sanat dalıdır. Bu da gerek toplum, gerekse bu iş kolunu seçmiş kişiler tarafından bilinmesi ve benimsenmesi gereken geniş acılı konular bütününü kapsar. Kent ve kentliler için gerekli ve zorunlu olan tüm olguların işlenerek toplumun yaşam düzeyinin, ekonomik etkinliğinin, bireyse ve çoğulcu çalışmalarının her açıdar planlı ve programlı bir düzene yönlendirilmesi ereğine ulaşmada planlamacının yanısıra eğitilmiş ve bilinçlendirilmiş halkın katılımı da önemlidir.

Ülkemizde bu konudaki bilinç düzeyine bakıldığında sonuç pek de iyi görünmemektedir. Bölüm, iki aşamalı sınav sistemi içerisinde öğrenci almakta; bu da özel yetenek ve belirli koşullar gerektiren bu disiplinin eğitim ve öğretim düzeyi için sorun yaratmaktadır. Ayrıca halkın bu konuda duyarsız, bilgisiz ve eğitimsiz olması, belirtilenden daha önemli bir sorundur. Şehircilik bilim-sanat dalı, Türkiye'de günümüz koşullarında yeterince tanınmamakta ve kanımca olması gereken yer ve düzeyde bulunmamaktadır. Gerek çalışma koşulları, gerekse olanak ve olanaksızlıklar bunun belirtisidir.

Şehir ve Bölge Planlama, gerek iş kolu, gerekse içerik açısından geniş düşünebilme, akılcı etkinlik, sanat ve estetik, tasarım, düzenli ve temiz çalışma, plan ve program içerisinde bulunma olgularını içinde toplayan, her bilim ve sanat dalında olduğu gibi, kişinin kendisini geliştirmesini gerektiren ve sağlayan bir oluşumdur. Bu oluşum, geçmişin analizi sonucu hızla ilerleyen kentleşme olgusuna geçerli, kalıcı ve planlı bir çözüm bulmak amacıyla çalışmalar yaparak yurttaşların yaşam düzeyini ve akışını rahatlatmak, bu yolla Atatürk'ün belirttiği "ileri uygarlıklar düzeyi"ne yönelmekte başarılı ve önemli bir adımdır.

Birinci sınıf öğrencisi olmama ve bölümü tam anlamıyla tanımamama karşın görüyorum ki yaratıcı düşüncenin plan ve program içinde nesnelden öznele geçtiği bu bilim-sanat dalı, yaşamda karşılaşılan birçok olguyu içerisinde toplayan, düşünme olgusunu geliştiren bir "yaşam okulu". Doğaldır ki, herşeyde olduğu gibi ders almayı, gerçekçi değerlendirmeyi ve en basitinden aklımızı çalıştırmayı bilelim.□

MİMAR ARKADAŞLAR!

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı çalışan, Güzelyalı'daki ÖNCÜ E.E. Merkezimizde ve Karşıyaka'daki ACAR ÇOCUK Anaokulumuzda % 10 indirimli çocuklarınızın hizmetinizdeyiz

ÖNCÜ
ETÜD EĞİTİM MERKEZİ

Mithatpaşa Cad. Köprü durağı
788/A GÜZELYALI
Tel: 43 89 85

- **Uzman Eğitici - Öğretici Denetiminde**
- Düzenli çalışma alışkanlığı
- Sınavlara hazırlık
- Yetiştirme kursları
- Kolejlere hazırlık
- **Psikolog Gözetiminde**
- Öğrenme güçlüklerinin
- Davranış bozukluklarının
- Uyum sorunlarının saptanıp çözümlenmesi
- **Düzenli, Dengeli Beslenme**
- **Çeşitli Sosyal Faaliyetler**

(Resim-Müzik-Folklor-Dans- Bale-Mankenlik Satranç-Spor etkinlikleri)

ACAR ÇOCUK
ANA OKULU

1763 Sokak No.4
Bahariye Mah. KARŞIYAKA
Tel: 23 42 41

YENİ-ÇAĞDAŞ BİR ÇOCUK YARATMANIN ÖNCÜLÜĞÜNÜ YAPIYORUZ

Dessau'dan Bir Güzellik

Bir efsane ilgi belkiyor. 1926'da Walter Grophius tarafından tamamlanan Bauhaus, şimdi hükümetten bağımsız ve yine eskisi gibi şehircilik, mimarlık ve dizayn ile ilgili tüm konularda ilgi çekici bir enstitü olmak istiyor.

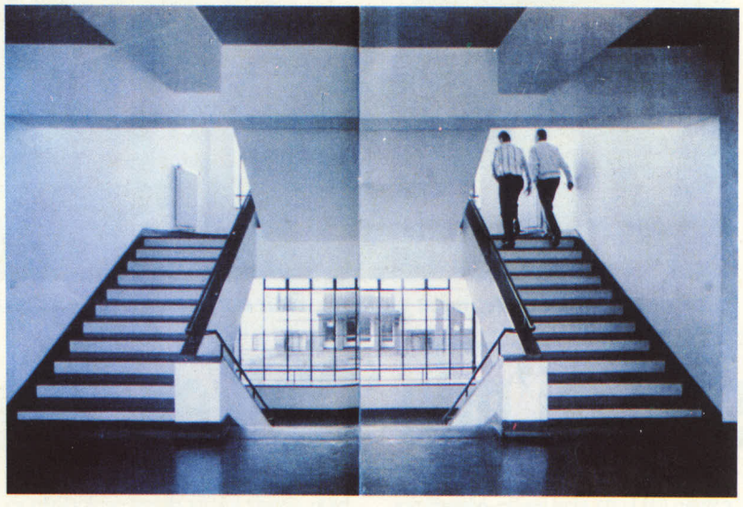

Manfred SACK
Çeviri : Güneş ERDİL

Bir binanın üzerinde "Bauhaus" yazısı görüldüğünde, bu onun merdivenlerini çıkmaya, girişi boydan boya yürümeye ve burada insanın kendisini tıpkı Oskar Schlemmer'in bir resminde gibi hissetmesine yeterlidir. Her ne kadar Bauhaus, Mimar Walter Grophius'un bir eseri ise de gerçek anlamda, üniversiteyi Weimar'dan Dessau'ya davet eden ve yeni üniversite binasını yaptıran eski belediye başkanı Fritz Hesse'ye bir teşekkürdür. Özellikle savaş zamanında ve tekrar yapılanma sırasında şehre zarar veren korkunç tahribatlardan sonra, şimdiki bu enstitü olmasaydı, Dessau'da bombalarla tahrip edilen, daha sonra onarılan, birara yeniden düzenlenen ve bu arada şekli bozulan, nihayet 1976'da 50 yıllık varlığı restore edilen böyle bir bina olmasaydı, burayı ziyaret etmek için kimsenin bir gerekçesi olmayacaktı. Bina, asimetrik parçalı, olağanüstü biçimde düzenlenmiş, iç içe girmiş iki -L- biçimli kanattan oluşan bir komplekstir, Güneş onun üzerinde ışıdığında, bina, tüm fotoğraflarından tanıdığımız gözkamaştırıcı beyazlığı, siyah çelik profillerin taşıdığı gri-mavi camları, özellikle de atölye binasının iri camlı batı cephesi ile pırıldar. Yapının içine girdiğinizde de ilk şaşkınlıktan sonra farklı keşifler yapabilirsiniz. Binanın fonksiyonolist olup olmadığına gelince... Evet, en azından atölye kısmında kullanıcılarına güzellikler yaratmaları için izin veren formda bir eser. Önceleri burada dokuma ve marangoz tezgahları bulunuyordu. Şimdi ise bu günün Bauhaus'una ait maket ve tasarım atölyeleri var.

Enstitü, bu gün de o zamanlardaki gibi politik bir konu. Politikacıların tavırları bugün de yeterince can sıkıcı ve saldırgan. Onu, 1932'de Dessau'nun muhafazakarları Berlin'e sürdüler, naziler dağıttılar, komünistler lanetlediler ve sonuç olarak herkezin hemfikir olduğu nokta şuydu: Almanlığa yakışmıyor. Buna karşın, Dessau'lu tasarımcı Schlesier ile Schüdlich ve Hüter adındaki restoratörler şartlar böyle iken bile kin dolu bu miras için çaba harcadılar. Bu arada Dessau'nun belediye başkanı Thea Hauschild, binanın Dessau'da, Paris için Eifel kulesinin olduğu kadar büyük değer taşıdığına ve henüz ortada böyle bir niyet olmasa da burada tekrar bir yüksekokulun kurulması gerektiğine dikkat çekti.

Bu ihtimal geçici olarak atlandı. Önceleri "savaş sonrası Bauhaus" " Bilimsel ve Kültürel Merkez" olarak Dessau şehrinin bir kurumuydu. 1986'dan sonra DDR'de resmi bir merkeze dönüştü. Statüye göre Bauhaus, hem uluslararası bir deneyim alış-verişi için, hem de mirasın günümüze adapte edilerek korunması için, bir eğitim, araştırma ve geliştirme yeri olmalı; şehircilik ve mimarlıkta, toprak ürünleri ve çevre oluşumunda çaba harcamalıydı; ve tabii DDR'nin mimarı sanatı için de... Şimdi ise açıklığa kavuşması gereken şey Bauhaus'a bundan böyle ne olacağıdır. Ancak, şu anda "Bauhaus Merkezi"ni gelecekte kimin koruyacağı konusu tamamen karanlıkta. Geçici olarak bir finansal güçlük süreci yaşanmakta; fakat bu arada kesin olan birşey varsa, o da "Bauhaus Dessau e.V." birliğinin kurulduğu ve üyelerinin İmar Bakanlığından Bauhaus binasını devraldıklarıdır. Bir yandan artık hiçbir yönetimin karışmaması sağlanırken, diğer yandan da hiçbiri para vermekle yükümlendirilemiyor. Şimdi birlik enstitüyü hayatta tutmak ve halen yüz kadar görevliye ücretlerini ödemek için nerelerden para bulunabileceğini kendi başına araştırmak durumunda. Ayrıca DDR'ın Bauhaus'u birkaç yılda yılda yeni varlığı ile uyum sağlayamadığından, Weimar Cumhuriyetinin başarılarını yinelemek hiç de kolay değil.

Fakat, yine de Dessau'da hiçbir şeyin yapılmadığını düşünmek yanlış olur. 1987'de Bauhaus'un yöneticiliğini üstlenen Rolf Kuhn, hemen bir proğram taslağı hazırladı. Kendisi burada Bauhaus enstitüsüne verilen üç destekten sözediyor. İlk desteği; mimarlık ve şehir plancılığı, toprak ürünleri ve çevre oluşumu, teknik ve ekonomi ana sanat dalları ile dökümantasyon ve derleme üzerine çalışanlar ve uzmanlar oluşturuyor. Kuhn'un ikinci desteği; Dresden, Weimar, Halle ve Berlin'deki mimari ve dizayn yüksekokullarından Bauhaus'a yönelen öğrenciler. Üçüncüsü de Bauhaus'un organize ettiği ve mekanlarını hizmetine verdiği seminerlerin katılımcılarıdır. Sonuçta Rolf Kuhn, bir zamanlar alışıla gelmiş olan eğitim etkinliğinden akademik bir araştırma etkinliğini yarattı.

Rolf Kuhn'un dediğine göre, görevi sırasında; uluslararası disiplinde kent mekanlarının oluşumu ve daha iyi biçimlenmiş kent envanterleri, kişilikli konutlar Bauhaus'a bağlı olarak gelişti. Nihayet şimdi halkın da -özellikle Dessau halkının- planlama ve inşaa olaylarına katılımları isteniyor. Örneğin, kooperatif modelleri ve özel yapı projeleri denemek, kısaca; özgün girişimlere yönlendirmek ve alışılagelmiş olanı gidermek. Bütün bunlar, sisteme bağlı güçlüklere rağmen geçtiğimiz sonbahara dek sürdürülen yürekli çabalardı. Bauhaus yöneticisinin dediğine göre, yine bunların tümü buradaki aktivitelerin parantezini oluşturuyordu ve üstelik başka nerede 10 veya 20 öğrenci için buradan ya da çok uzaklardan gelen uzmanlarla birarada olma, tüm seminerlere katılma olanağı sağlanabilirdi.

Bauhaus, zaman zaman sergiler de açıyor. Buna rağmen Bauhaus'u yalnızca bir müze haline getirmeme amacı tartışma götürmez bir gerçek. Bauhaus'un bulunduğu bölgedeki tarihi çevre ile ilgileniliyor; ve bankları, durakları, kioskları, meydan saatleri ile yeni bir kent dizaynı için uğraşılıyor.

Uygarlaşan dünyada kim nerede "Bauhaus" adını duysa, hemen birşeyler anımsar. Devletin 70'li yılların sonunda geziye yolladığı "50 yılda Bauhaus" sergisi henüz yurtdışında. Bu sergi özellikle Paris'te çok büyük bir izleyici kitlesine ulaştı.

Toprak ürünleri ve çevre oluşumları bölümünün yöneticisi Rainer Zahrend açık bir dirençle şöyle söylüyor; "Biz şu anda bırakmak istemiyoruz" Fakat bundan sonra ne olacak, nasıl devam edecek? Bakanlığın önceki ödeme görevine ne olacağı bilinmiyor. Ortaya çıkan büyük tehlikeler hemen, Bauhaus binasını daha sağlam bir korumaya alabilecek "Bauhaus Dessau Birliği'nin kurulmasını sağladı. Fakat şimdi birlik tek başına para bulmak, finansör ve sponsorlar aramak, iyi bir ün kazanmaya dikkat etmek zorundadır. Bauhaus, uluslararası bilim adamlarının ilgisini üzerinde toplamalıdır. □

MART 1991 Scala

Öztürk BAŞARIR

1935 Yılında Urla'da doğdu. Mimarlık eğitimini İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde gördü ve 1960 da tamamladı. Ankara ve İzmir Nazım Plan bürolarındaki görevlerinden sonra, 1975 den beri çalışmalarını İzmir'de serbest mimar olarak sürdürmektedir.

Eray ÖZBEK

1942 de Muğla'da doğdu. İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü'nü bitirdi. İki yıl, Ege Üniversitesi M.M.Y.O.da asistanlık yaptıktan sonra, inşaat müteahhitliği ve yapı malzemesi ticareti ile de uğraştı.

Öztürk Başarır ve Eray Özbek, 1979 dan beri birlikte çalışmaktadırlar.

Sitenin yapımı, AS İNŞAAT Firması ortakları, İbrahim Gürel ve İnşaat Mühendisi Hüseyin Moralıgil tarafından sürdürülmektedir.

Geri planda iki komşu site: Yoğun yapılaşma, deniz manzarasını örtebilecek muzır ağaçları, işin başından yok edivermiş.

İzmir-Urla İskelesi'nde "Yelkenkaya Tatil Köyü"

İzmir'den Çeşmealtı tarafına giderken, denizin sığlığından, irice bir kayanın yükseldiğini görürsünüz. Eskilerin "Yelkankaya" kimilerinin de "Gelinkaya" dedikleri, şimdi artık dolgu ile karaya bağlanmış bir taş. Yolun diğer tarafındaki 40 000 m2 lik arazide, yaklaşık 100 konutluk bir yazlık sitenin yapımı düşünülüyordu. Bizden, bu sitenin mevzii imar planı ve mimari projeleri istendi.

Bilindiği gibi çoğunlukla, mevzii imar planı yapıldıktan sonra yapılar projelendirilir. Bu arada bazı "keşki"ler çıkar; ama, imar planında, en küçük değişikliği bile yapmak, artık çok zordur. Kendi elinizle kendi kolunuzu bağlarsınız. Yelkenkaya'da, mevzii imar planının, konut tiplerinin esasları belirdikten sonra kesinleşmesi, proje çalışmalarını ve yapımcıyı alabildiğine rahatlattı.

Arazinin herbir noktası, türlü eğimlerle, değişik yönlere bakıyordu. Bölgeyi önceden de çok iyi tanımamıza rağmen, hem arazide, hem de arazi maketi ve fotoğrafları üzerinde, yerel değerleri ve sakıncaları saptayabilmek için, uzunca bir ön süre ayırmak gerekli oldu.

İç ulaşımı sağlayacak anayol için bir tek güzergâh bulunabildi. 0.20/0.40 yerleşme yoğunluğu ve 6.50 m lik gabari de, zaten mahalli belediyece şart koşulmuştu.

Topoğrafyanın oynaklığı, çok sayıda konut tipi hazırlanmasını gerektiriyordu; yoksa, arazinin bir yerine uygun düşer konutun, bir başka yerinde kullanışsız olacağı açıktı.

Önce, birkaç konut için avan projeler hazırlandı:Düz yerler için salonu altta bir tip ve önü kısmen kapanan yerler için salonu üst katta olan bir tip, eğilimli arazide kazı ve dolguyu azaltmak için de, kademeli bir başka tip. Bunlar, bahçeleri büyütebilmek endişesi ile, ikiz ev olarak geliştirildi. Gene de, ikiz evlerin, manzara, güneş v.b. nedenlerle çelişkiye düştüğü yerlerde, uygun yönlendirmede ısrar edilerek tek tek kullanıldılar. Daha sonra bazı program farklarının da önerilmesi ile konut tipleri yediye kadar çıktı. (Burada üç temel tip sunulmuştur.)

Tipler belirdikten sonra, anayol ve manzara, ana veriler sayılarak, arazi maketi üzerine, her noktaya uygun konut tipleri, uygun aralıklarla yerleştirildi. Bu arada, mevcut ağaçlara zarar vermemeye özen gösterildi. Bu çalışma sırasında, konut koymaya pek uygun olmayan noktalar, ortak hizmetleri oluşturan, otopark, bekçi lojmanı, çarşı ve yüzme havuzu gibi ünitelerin yerleşimine aday olarak ortaya çıktı. Mevzii imar planı da, bu verilerin ışığında hazırlandı. Çarşı, kot ve mesafe bakımından merkezi bir yere konurken, havuz için de, çarşıya bağlı, rüzgâra kapalı bir yer bulundu.

İkincil yollar ve otoparklar seçildikten sonra adalar belirlenmiş oldu. İmar adaları, yapısal bozulmayı önlemek umudu ile, parsellere ayrılmadı.

Konut içlerinde, salon-mutfak katının tek mekân olması, teraslarıyla da bütünleşebilmesi, önceden oybirliği ile kararlaştırılmıştı. Ne var ki sonradan bazı kullanıcıların, bunları tekrar bölmek için çaba harcadıkları gözlendi.

Büyük kısmı eğimli olan arazide, hemen her konutun manzaraya açılma şansı olabiliyordu. Bu sağlanınca, her ev, önündeki çatıları da seyretmek zorunda kalacaktı. Az yer kaplamaları için, hem planda küçük (Basit dikdörtgen ve dar saçaklı), hem de kesitte küçük (kırma) çatılar düşünüldü. Çatılar böyle seçilince, konutlar da, yörenin eski evlerine benzer şekilde, en az malzeme ile en çok m2 yi kapatan, basit dikdörtgen kitlelerde toparlanmış oldular.

Arazinin hareketliliğinin, genel görünüşe yansıyacağı açıktı. Bu yüzden, bir tek düzelik korkusu ile, bu kitlelerin ayrıca hareketlendirilmesine çalışılmadı. Ancak zorunlu büyümelerin yol açtığı çıkıntılar da, ana çatıyı bozmayan ek cumba çatıları kullanıldı. Bakımı kolaylaştır-

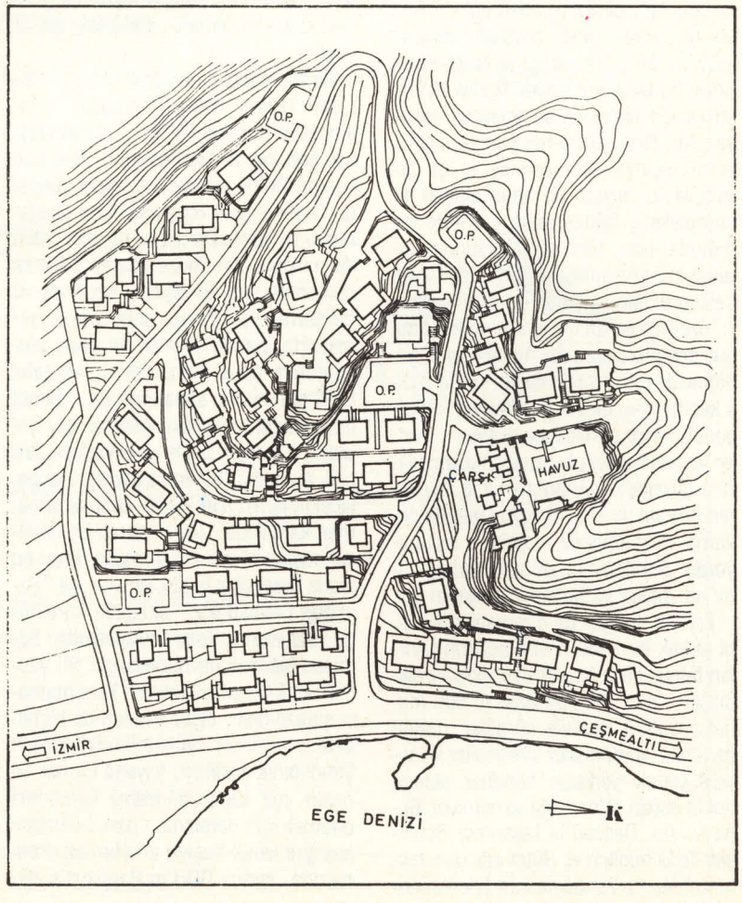

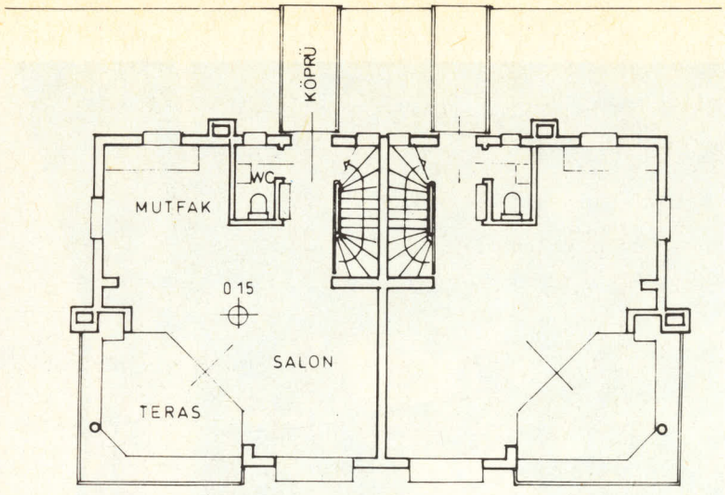

A Tipi Konut Giriş Katı Planı

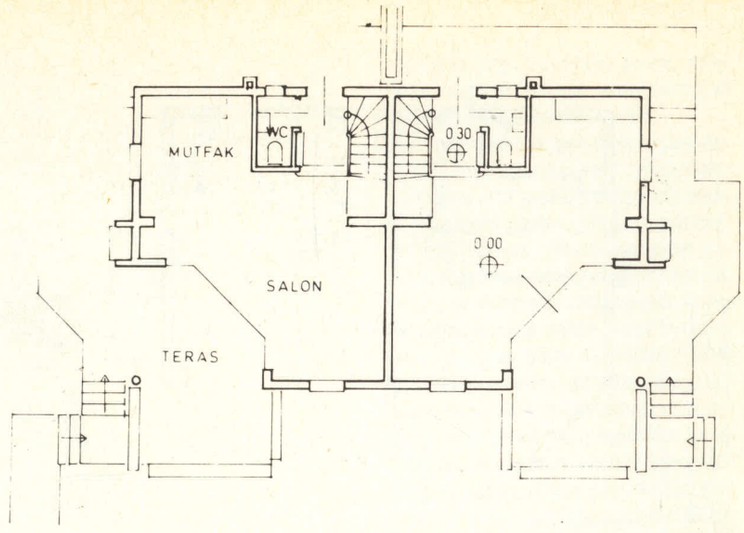

B Tipi Konut Zemin Planı

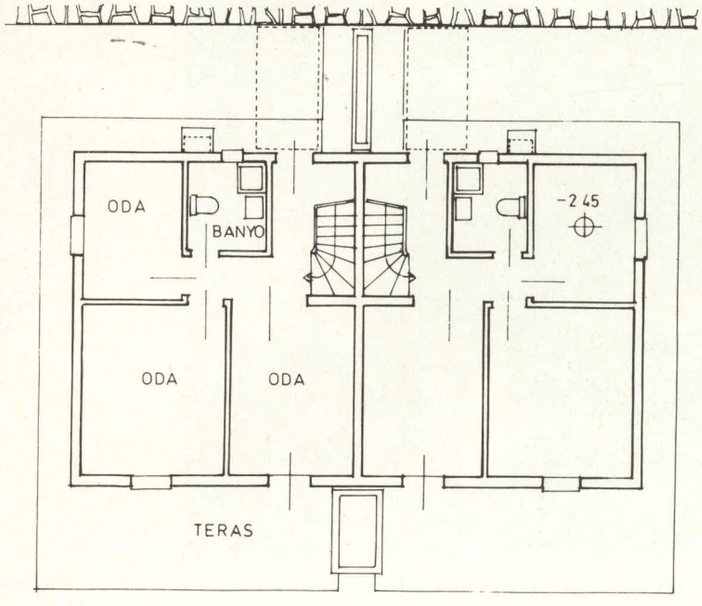

A Tipi Konut Alt Kat Planı

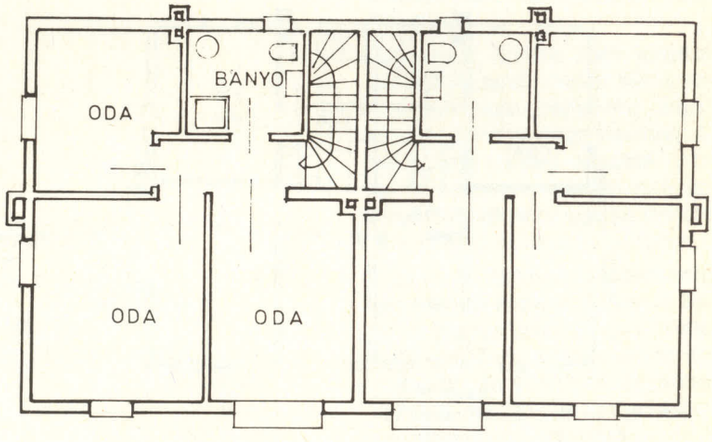

B Tipi Konut Kat Planı

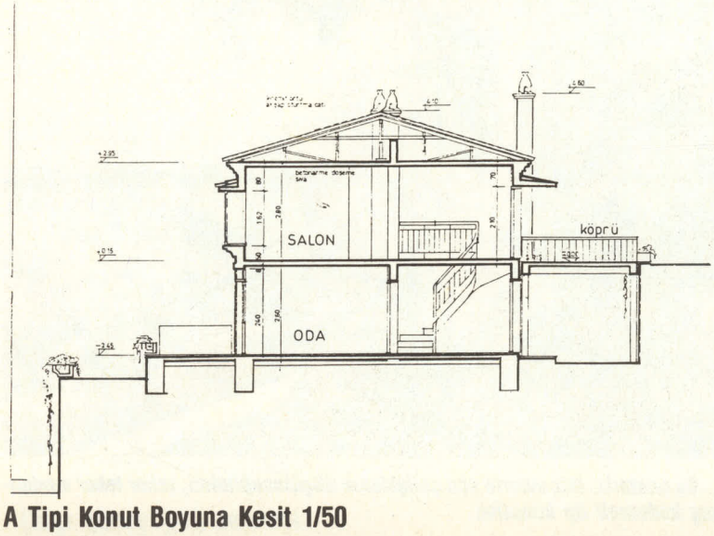

A Tipi Konut Boyuna Kesit 1/50

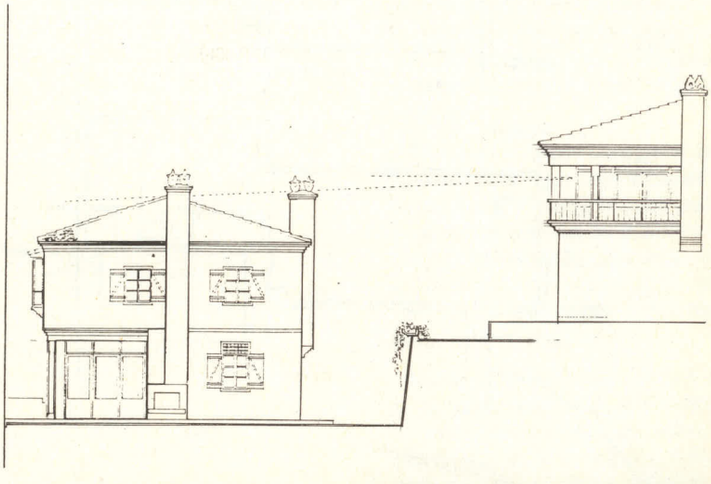

B Tipi Konut

A Tipi Konut (salonu üst katta)

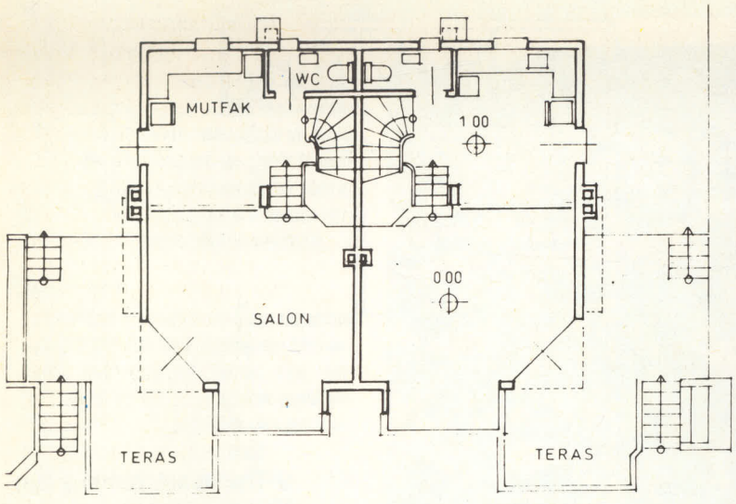

Kademeli Tip Konut Zemin Planı

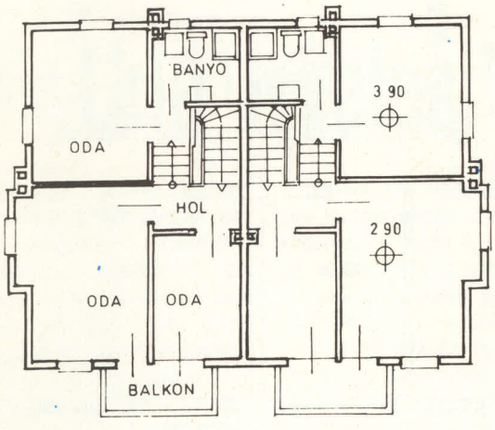

Kademeli Tip Konut Kat Planı

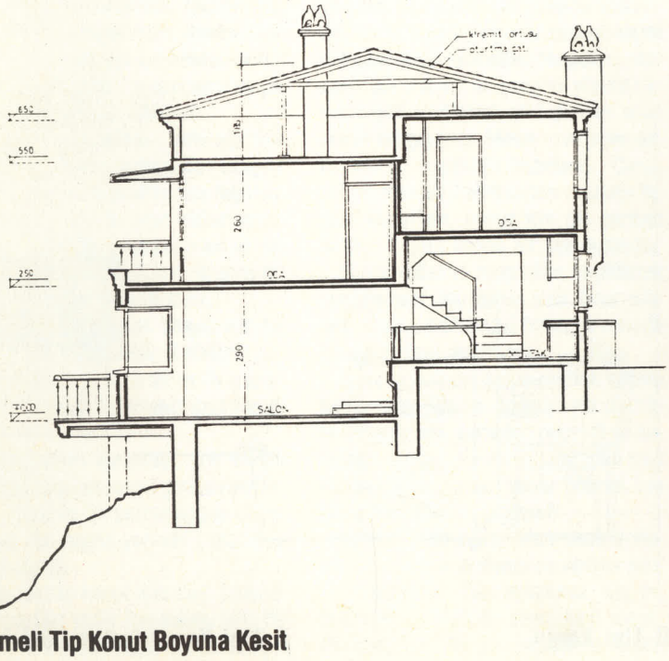

Kademeli Tip Konut Boyuna Kesit

Tek tek "villa" değerleri yakalamaya çalışmaktan çok "Köy"ün tümünün bir kişiliği olmasına çalışıldı. Bu arada, yıllardır sürüp giden bir kolaycılığımız yüzünden, eğimli arazide inşaat yapma niyetinin de, becerisinin de bölgemizde yok olmak üzere olduğunu gördük.

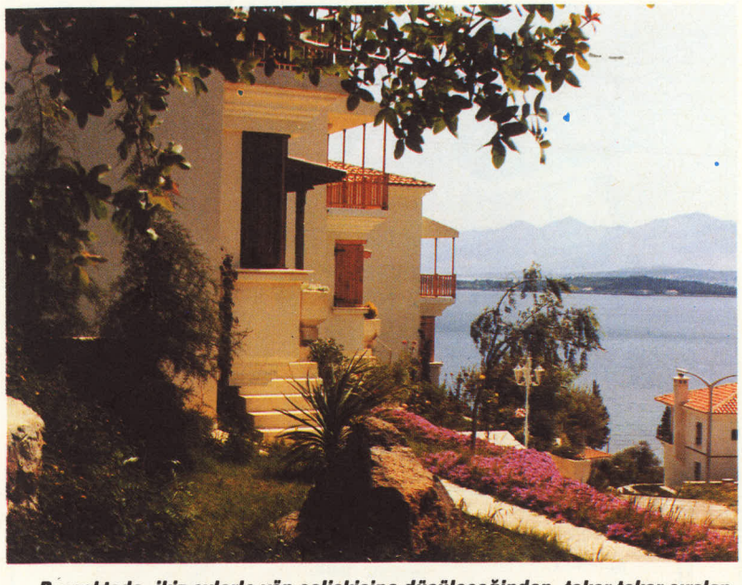

Bu noktada, ikiz evlerle yön çelişkisine düşüleceğinden, teker teker sıralanmış kademeli tip konutlar.

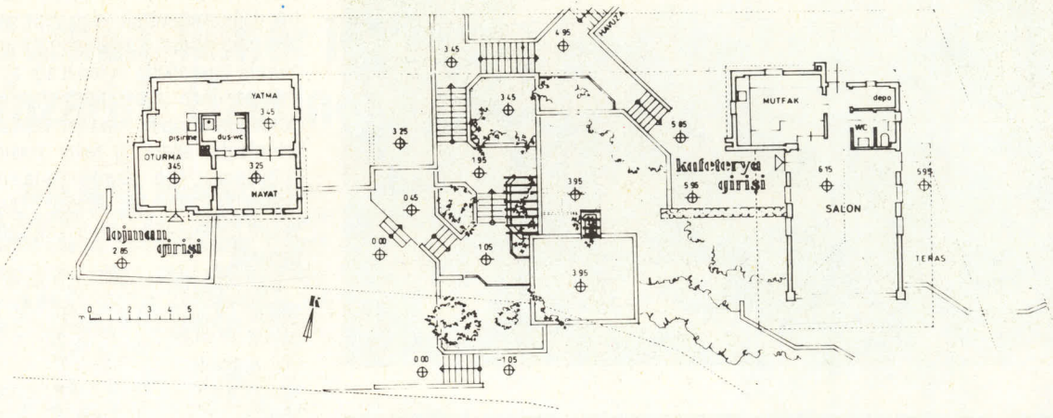

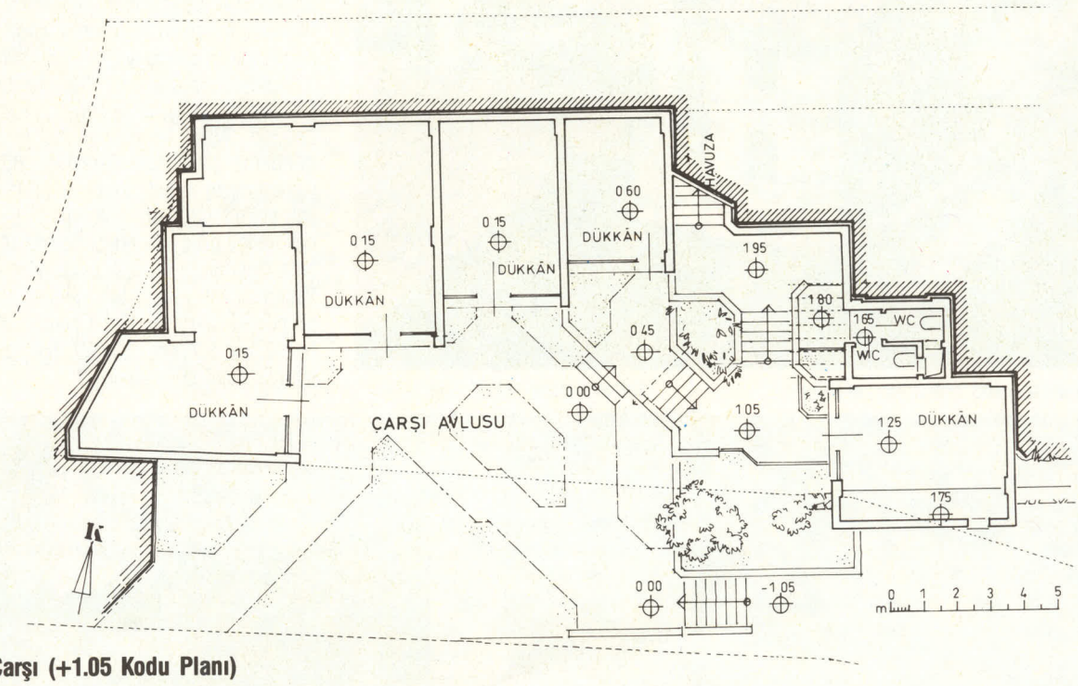

Çarşı (+1.05 Kodu Planı)

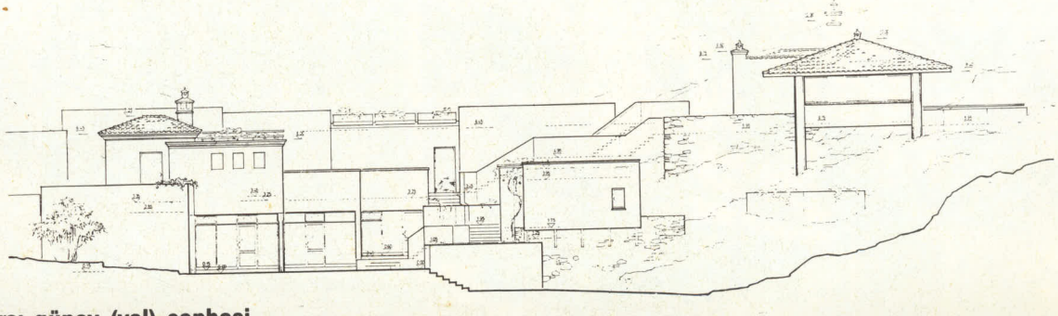

Çarşı güney (yol) cephesi

mak için, ahşap saçaklar yerine, rutubetin yuvalanmayacağı, yuvarlatılmış ve sıvasız beton saçaklar seçildi.

Benzer nedenler, benzer sonuçları doğurdu. Projemiz, o yörede çokça bulunan, ama artık yenisinin inşa edilmediği geleneksel yapıları çağrıştırmaya başlamıştı. Üstüne giderek, rasyonel çözümler yanında, yöresel motiflerden de, ölçülü ve ekonomik olmak kaydı ile yararlanmaya karar verdik. Ama bunların da çoğu, birer görev üstlendiler. Örneğin, yatak odalarının alt katta olduğu tiplerde, kirişlerin ters çevrilmesi ile açılabilen tavan pencereleri, kepenkler kapalı iken de havalanmayı, ikincil bir aydınlatmayı sağladı. Gene gelenekseli taklit eden pencere söveleri, yalnızca bir sıva fugası ile yapıldı; serpme sıva ile düz sıvanın ayrım yeri olarak kullanıldı. Bunun da, kolayca kirlenen pencere yuvasının, bağımsızca badana edilmesini sağlayacağı düşünüldü. Meslek hayatımız boyunca, projelendirdiğimiz birçok yapının değiştirilmesine, bazan da ciddi surette bozulmasına, defalarca tanık olmuştuk.

İnsanların, özellikle kendi konutları üzerinde söz sahibi olmaları, bunları değiştirmeleri, hele geliştirmeleri, birbirlerinin başarı ve yanılgıları ıdan örnek almaları, bizce çok saygı duyulacak bir olgu. Geleneksel sivil mimarimizin başarılarının altında da bu olgunun binlerce yıllık birikiminin yattığına inanıyoruz.

Ne var ki, bütün dünya kültürlerinin, geçmişteki ve bugünki örnekleri ile hep birlikte piyasaya sürüldüğü günümüzde, herbir evsahibinin, ayrı ayrı kalkıştığı doğaçlamalar, bir yandan büyük parasal kayıplara, diğer yandan komşu haklarının çiğnenmesine yol açıyor.

''Yelkenkaya''nın da zamanla ev ev bozulacağını, en azından değişeceğini tahmin ettiğimizden, projelendirmede güttüğümüz ana amaç, evlerin tek tek değerlendirilmeleri ile yetinmeyip, köyün genel karakterini saptamak, adeta ''kent planlaması'' yaparcasına, bir köy planlaması yapmak oldu.

Ev sahiplerinin bazıları, evlerine bir şeyler eklemek konusunda gerçekten de öylesine arzulu ve pervasız çıktılar ki, 1991 yazı sonunda, sunduğumuz fotoğraflardan kaçını tekrar çekebileceğimizi bilemiyoruz.

Bazı sakinler, bahçe bakımından mobilya seçimine kadar özen gösterirken, bazıları da, apartmanların zavallı yaşantısını, konfor niyetine, bu yazlıklara taşımakta inat ediyorlar, yakışıksız ekler ve gecekondu icatlarla, yaşama zevki açısından ne kadar alçakgönüllü olduklarını, giderek sergiliyorlar.

Ancak, konutlar ne kadar değiştirilirse de, yerleşmenin eğimli arazide olması, yapılaşmanın iki katı aşmaması ve bitki örtüsünün de desteği ile genel karakterin kendini sürdüreceği kanısındayız. □

Konum farklılığından dolayı, 3 ayrı tip bir arada: Sağda, salonu üstte A tipi, önünde salonu altta B tipi, sol tarafta kademeli C tipi.

Üst katta salon, alt katta yatak odaları bulunan A tipi. Otoparktan salon katına köprü ile geçiş. Cephelerde kat ayrımlarını hissettirmek için, pahalı kitle oyunları yerine, seramik bantlar kullanıldı.

Gene konum değişikliğinden ötürü yan yana gelen farklı tipler ve arzuya göre farklı renklere boyanan ahşap, "Değişik aileye değişik ev" duygusunu belki bir nebze okşayacak.

Yapımcı firma, şartnamesinde olmamasına karşın, önemli bir özveri ile elektrik dağıtımını yeraltından yapmayı kabul etti. Bunun genel görünüşe çok olumlu bir katkıda bulunacağı açıktır.

Daha önce yaşadığımız deneylerde gördüğümüz üzere, havadan yapılan dağıtımlarda, ağaçlarla teller arasındaki boğuşmalar, hep tellerden yana sonuçlanıyor, kaybeden hep ağaçlar oluyordu. Yeraltı şebekesi, bu yönden de daha bir uygarca.

Bazı bölümleri halen inşa halinde olan sitenin bir kısmına yerleşildi bile. Hayli gayret ve masrafla, alçak bitki örtüsünü zenginleştiren sâkinler, nedense ağaçlara pek iyi gözle bakmıyorlar. Bu konuda sık sık işittiğimiz cümlelerden bazıları şunlar: "Şu ağaç da denizi kapatıyor, zaten hasta." "-Aman asma istemem, sinek yapar." -İki tanecik ağaçla zeytinci mi olacağız?"
"-İncir, uğursuzdur, bir de sardı mı yok edemezsin." Bunların arasında, şunu da anlıyoruz ki, ağaç bakımı ve üretimi konusunda kimsenin fazla bilgisi yoksa da, hangi ağacın odunu iyidir, herkes biliyor.

Yazımızı sürdürürken, "Yapı Tanıtım" özelliklerinden ayrılmak zorunda kaldık. Zira, bu "Ağaç" konusunun, her fırsatta gündeme getirilmesi gerekiyor. Bütün yaşantımızın ve hele yazlık konutun hayati elemanları olan, çok nakitle değil, çok vakitle belki elde edebildiğimiz ağaçlarla ilişkimizde, apaçık sakatlıklar var. Yaşamak için yaşatmaya mecbur olduğumuz ağaçlarımızı, binbir sudan bahane ile yok ederken, bindiği dalı kesen adama nasıl gülebiliyoruz?

Gürhan Tümer ile, Mimarlık ve Yazarlık Üzerine Bir Söyleşi

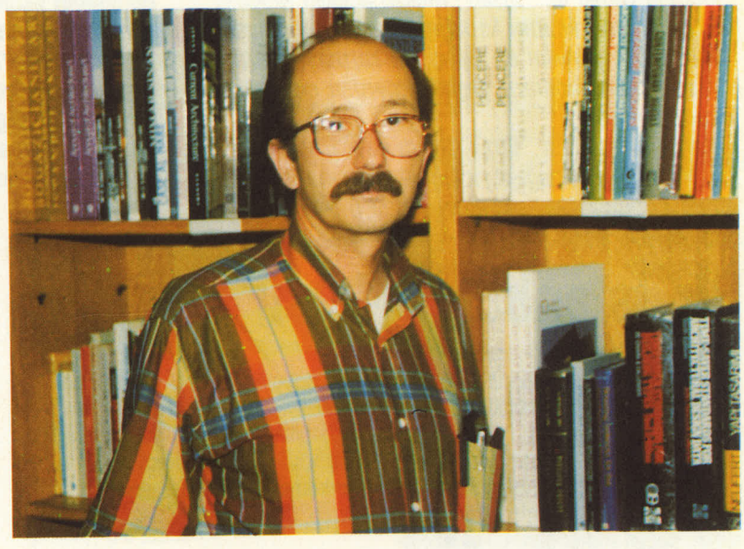

- Sayın Gürhan Tümer, siz, mimarlık dışında, kültürün, sanatın çeşitli alanlarıyla da ilgileniyorsunuz, mimari konulardan başka, daha değişik konularda da çalışmalar yapıyorsunuz. Bu çalışmalarınız hakkındabize birazbilgi verebilir misiniz?

- Elbette. Ben, yalnızca mimar olanlardan her şeye mimar olarak bakanlardan ve "Dünyaya bir daha gelsem, yine mimar olurdum" diyenlerden değilim. Eğer ressam, matematikçi, fizikçi ya da politikacı olsaydım, gözü resimden, matematikten, fizikten ya da politikadan başka bir şey görmeyenlerden, bunların herbirini tek tek, dünyanın, evrenin temeli sayanlardan da olmazdım sanırım.

İşte bunun içindir ki, bugün bir felsefe kitabı, yarın bir inceleme, öbür gün de, bir mimarlık ya da sanat dergisi okuyorum. Konserlere, sergilere gidişim de bundan.

Sonra, birtakım sanat amaçlı, kültür amaçlı kurumlarda görev alıyorum. Örneğin, bu tür bir vakfın hem kurucularındanım, hem de yönetim kurulunda üyeyim. Fakülte'de, bir kültür komisyonunun kurulmasına öncülük ettim, orada çalışmak için, gönüllü oldum. Bir de, bildiğiniz gibi, bu derginin yayın kurulunda çalışıyorum.

Hemen vurgulayayım: Bütün bunları, "Mimar her şeyden anlar ya da anlamalıdır", "Mimarlık sanatla içiçedir ya da olmalıdır" gibi kaygılarla yapmıyorum. O da var hiç kuşkusuz ama, asıl neden daha genel. Nesnel düzeyde, bu dünyanın, tek boyutlu değil, çok boyutlu bir dünya olduğunu bildiğim için; öznel düzeyde de, içimden öyle geldiği, yapım öyle olduğu için öyle davranıyorum.

- Ama yine de, çok şey dışarıda kalmıyor mu?

- Hem de pek çok şey. Sözgelişi, kaplanlarla ilgili bilgilerim, ne yazık ki çok az; Nijerya halkının kültürünü hiç tanımıyorum ve nükleer fizik konusunda da, hayli cahil sayılırım. Böyle olunca da, "Benim bu dünyayı, bu evreni, gerektiği gibi anlayabilmem olanaksız" diyerekten, çok üzülürüm. Ama öte yandan da, bütün bu konularda ve daha başkalarında, benden daha da bilgisiz olanların, bir fakülte bitirdikleri, bakan olarak atandıkları ya da bir ihaleyi kazandıkları için, kendilerinin, dört dörtlük bir yaşam felsefesine sahip olduklarını sanarak, gerine gerine dolaşanlara bakıp, gülerim, eğlenirim.

- Bütün bunların dışında, sizin, çok daha ağır basan bir yönünüz var: Yazarlık.

- Evet, yazarlık, benim belirgin ve doğrusu ya, önem verdiğim, ciddiye aldığım özelliklerimin başında geliyor. Profesyonel bir yazar değilim ama, amatör bir yazar da değilim. Hobi olarak yazmıyorum.

-Ya ne için yazıyorsunuz?

- Yukarıda özetlemeye çalıştığım türden düşünceler, onlardan kaynaklanan çaresizlikler, hüzünler, kimi insanları yazmaya yöneltiyor. Ben, işte onlardanım. Ancak, şunu da hemen söyleyeyim: Böyle bir gerekçe, sorunuzu tam anlamıyla ve doyurucu olarak yanıtlamaktan çok uzak, çünkü çok karmaşık bir süreç sözkonusu. Bu süreci biraz olsun çözümleyebilmek için, bir iki yazı yazmışımdır. Örneğin, bundan 10-12 yıl önce, İstanbul'da kurulan, şimdi ise, ne yazık ki dağılmış bulunan ve benim de ortağı olduğum bir yazarlar kooperatifi vardı: "YAZKO". Ve bu kooperatifin çıkardığı, çok güzel bir dergi vardı: "YAZKO EDEBİYAT". İşte o dergide, "Neden yazıyorsun?" başlıklı bir yazı yayınlamıştım. Ama, öyle sanıyorum ki burada, bu konuyu daha fazla deşmek, derinleştirmek, hem gereksiz hem de olanaksız.

- O zaman, şu sorularımızı yanıtlayabilir misiniz acaba? Nasıl bir yazarsınız siz? Neler yazıyorsunuz?

- Benim yazarlığım, söyleşimizin başında ortaya koyduğum bakış açısına, felsefeye uygun. Şöyle: Çok değişik konularda kalem oynatabilenlerdenim ben. Örneğin, bu ay bir dergide, mimari mirasın korunması ya da soyut resmin algılanması üzerine; öteki ay da, bir başka dergide, yılanlarla, yaşamlarını, ölümsüzlük iksirini bulmaya, altın yapmaya adamış simyacılarla ilgili bir yazı yayınlayabilirim. Ve yayınladım da.

Bu çeşitliliğin, kimilerince olumlu, kimilerince ise olumsuz bir özellik sayıldığını da biliyorum.

Ancak şu da var: Bütün çabalarıma karşın, birtakım konuları öğrenememem, bilememem gibi, birtakım konularda da yazmamam, yazamamam, elbette ki çok doğal. Örneğin, alüminyum doğramalarla, bunların detaylarıyla ilgili tek bir sözcük kaleme almadım şimdiye kadar. Bundan sonra da niyetim yok.

- O konuları da, başkaları ele alıp yazarlar.

- Doğrusu da bu.

- Ama, sizin yazılarınız, konular açısından olduğu kadar, türler açısından da çeşitlilik gösteriyor, öyle değil mi?

- Evet, ben, bilimsel, sanatsal araştırmaların, incelemelerin, denemelerin yanısıra, romanlar, öyküler, masallar da yazdım, sayıları daha az olmakla birlikte, çeviriler yaptım. Edebiyat alanında kazandığım bir iki ödül de var: "GÖSTERİ" dergisinin açtığı bir deneme yarışmasında üçüncülük: "DÜŞÜN" dergisinin açtığı bir masal yarışmasında birincilik; Gülhane Şenlikleri sırasında, İstanbul Belediyesi'nin açtığı bir öykü yarışmasında mansiyon gibi.

- Söyleşimiz, yazarlık yönünüzün üzerinde yoğunlaştı. Bu arada şunu sormak istiyorum: Yazarlığınız, mimarlığınızı nasıl etkiliyor? Ya da mimarlığınız yazarlığınızı? İkisi birleşebiliyor mu? Birleşebiliyorsa nasıl? Sonuç nasıl oluyor?

- Bence bu çok ilginç, çok önemli bir soru. Sorduğunuz için teşekkür ederim. Yanıtlamaya çalışayım:

Mimarlar, mimarlığın dilinin çizgi olduğuna inandıkları için, sözcükleri pek sevmezler. Daha doğrusu, sözcükleri konuşmayı severler de, yazmayı sevmezler. Derginin 1. sayısındaki söyleşide, Sayın Bedri Kökten, "Bir olayı anlatmak, bir anımı yazmak, onları çizimle tanımlamaktan zor gelir bana" diyerek, bu tipik durumu, çok açık seçik bir biçimde ortaya koymuş.

Çizgi, mimarlıkta, elbette ki çok önemlidir. Ama, yazı da çok önemlidir, çünkü, kuram olmadan, hiç bir şey olmaz, mimarlık da olmaz; kuram ise, makale, kitap haline getirilmiş sözcükleri, bir başka deyişle, yazmayı gerektirir.

İşte bu noktada, yazarlığım benim çok işime yarıyor. Ben, mimarlığı, çizmekten çok yazıyorum. Yazan mimarların sayısı, hele ülkemizde, hiç de fazla değil. Ama bu yolda yürüyen tek mimar da ben değilim hiç kuşkusuz. Ancak, yazar olan, başka konularda da yazan bir mimarın yazmasıyla, bu niteliklere sahip olmayan bir mimarın yazmasıyla, bu niteliklere sahip olmayan bir mimarın yazması arasında, büyük fark vardır. Bu fark, genellikle, yazının içeriği, ağırlığı, savlarının doğruluğu-yanlışlığı açısından çok, "üslubu" açısından sözkonusudur, çünkü, yazar olmayan için, üslup, bir başka deyişle, anlatım biçimi, bir araçtır. Oysa, bir yazar için, bu, amacın bir parçasıdır. Ben, her konuda yazarken yaptığım gibi, mimarlıkla ilgili bir konuda da yazarken, anlatıma çok önem veririm. Burada, işin püf noktası şu: Önem vermemin nedeni, yalnızca yazının daha iyi anlaşılması için değil, aynı zamanda, bir sanat yapıtı olması içindir. Şöyle bir kıyaslama yaparsam, sanırım daha iyi anlatabileceğim anlatmak istediğimi: Mimarların birçoğu, çizgileri, renkleri çok sevdiklerinden, güzel çizilmiş, ustaca renklendirilmiş bir pafta karşısında büyük haz duyarlar ve mimari bir çizimin, resimden farklı olarak, yalnızca bir araç olduğunu sanki unuturlar, onu, sanki bir sanat yapıtıymış gibi değerlendirirler. Ben de hoşlanırım böyle paftalardan. Yine de, iyi "yazılmış" bir mimarlık, iyi "çizilmiş" bir mimarlıktan daha çok haz verir bana. Bu benim, yazarlıkla mimarlığı nasıl birleştirdiğimi gösteren, tipik bir örnektir.

Öte yandan, bu birleşme, konu seçiminde de kendini gösteriyor. Şöyle ki: Mimarlık alanında bir inceleme, bir araştırma yapmaya kalktığımda, yazar olmayan bir mimarın aklına kolay kolay gelmeyecek konular seçiyorum ve mimarların değil de, yazarların, Kafka'nın ya da Aragon'un mekân anlayışını ele alıyorum.

Sonra, yalnızca ebediyata değil, daha başka sanatlara da tutkun olduğumdan ve mimarlığın sanatla ilişkili olduğunu, sanatla içiçe, sanatın bir parçası olduğunu kuru kuru yinelemekle yetinmek istemediğim için, örneğin bir yüksek lisans öğrencime, gerçeküstücü bir ressamın yapıtlarındaki mimari yapıların, kentsel mekânların incelenmesine yönelik bir ödev veriyorum.

- Çok teşekkür ederiz. Sayın Tümer. Keşke yerimiz daha bol olsaydı da, daha uzun söyleşebilseydik.

- Ben de teşekkür ederim. □

Gürhan Tümer'in, ''İnsan - Mekân İlişkileri ve Kafka'' adlı çalışması, kitabın kapağında şöyle tanıtılıyor:

Kafka, 20. yüzyılın en ilginç, en karmaşık yazarlarından biridir. Yapıtları, çeşitli açılardan eleştirilmiş, yorumlanmıştır.

Kafka'da, kimileri ''İsrail'in son peygamberini'', kimileri ''Tanrı'nın bağışlayıcılığına sığınan muhtaç bir ruhun çırpınışlarını'', kimileri Freud'ü bulmuşlardır.

Bu kitabın yazarı ise mimardır. Ve Kafka'yı, şimdiye dek hiç değinilmemiş bir açıdan ele almakta, onun yapıtlarını mimarlık ve mimari mekân açısından incelemekte, böylece de, edebiyatı mimarlığa, mimarlığı edebiyata bağlamayı denemektedir.

Şimdi de, mimar - yazarın, mansiyon kazanmış olan, ''Bir İstanbul Öyküsü'', adlı uzun öyküsünden, küçük bir bölüm:

Bir İstanbul Öyküsü

Adamın biri, Galata Köprüsü'nün Sarayburnu'na bakan korkuluğuna sırtını dayamış, gelene geçene, iyi günler, hayırlı işler diliyordu. ''İyi günler baylar, iyi günler bayanlar'' diyordu. Sabahınızın aydın işlerinizin düzgün olmasını dilerim. Bugün ve her gün, en güzel şeyler sizlerin olsun. Başarılar sizlerin olsun, mutluluklar sizlerin olsun.'' Böyle diyordu, sonra da ellerini gökyüzüne kaldırıyor, ama nedense, gökyüzüne değil de, denize sesleniyor, ''Ey deniz, mavi deniz, masmavi deniz, Yüce Tanrı'nın sonsuz kayrası, İstanbul'un mavi öyküsü. Homosum. Errare est humanum. Nihil est sine culpa. Allâhümme ileyke teveccehtü ve aleyke tevekkeltü ve vecheke eredtü. Ad infinitum'' diye bağırıyordu.

Adamın başında bir kasket, kasketin altında, uzun beyaz saçları vardı. Adamın uzun beyaz bıyıkları, uzun beyaz sakalları vardı. Elinde de bir sopa vardı. Adamın gözleri maviydi. Sesi kalındı, saydamdı, tatlı bir erkek sesiydi.

Adamın önünden geçenler şaşırıyorlardı. Başlarını iki yana sallıyorlar, gülüyorlar, ''Cık cık cık cık. Delirmiş bu adam. Bunca insana iyi günler, bunca insana hayırlı işler ve mutluluklar ha? Olacak şey değil. Cık cık cık cık. Besbelli oynatmış zavallıcık'' diye söyleniyorlardı.

Köprü'nün öteki kaldırımında yürümekte olan bir başka adam, Cibali'ye ve Galata Kulesi'ne, Haliç'in sularına ve görünmeyen Eyüp'e, vapurlara ve martılara, düşlerindeki Büyük Ada'ya ve tarihteki Sarayburnu'na bakarken, bakarken, birdenbire onu gördü. Ve görür görmez de, Cibali'yi ve Galata Kulesi'ni, Haliç'in sularını ve Eyüp'ü, vapurları ve martıları, Büyük Ada'yı ve Sarayburnu'nu unutup, Üniversite'yi, uzun zaman, hiç küllenmeyeceğini sandığı ve uzun zamandır, küllendiği sandığı kıpkırmızı, yakıcı bir kor gibi yüreğinin ta ortasında duran Üniversite'yi anımsadı.

Üniversite, üniversite günleri, üniversite yılları. Önce öğrencilik, dal gibi, cin gibi, kor gibi, iki sarışın çocuk. Biri Fen Fakültesi'ne, biri Edebiyat Fakültesi'ne girmiş, iki öğrenci. Sonra öğretim üyeliği. İki delikanlı ki, ikisi de çakı gibi, cin gibi, kor gibi. Biri Fen Fakültesi'nde, biri Edebiyat Fakültesi'nde. İki profesör. Biri gökbilimci, biri edebiyat tarihçisi. Güneş, Dünya, Mars, Neptün, Sirius ve Andromeda Galaksisi. Yahya Kemal, Byron, Dedem Korkut, Lamartine ve Sait Faik, Göktaşı ve Friedrich Dürrenmatt. Sonra ortak tutkuları: Müzik ve felsefe. Miletoslu bilge Anaximandros'un, sınırsız Apeiron'unun ve Schopenhauer'in kitaplarının arasında, aslan Sibelius ile zavallı Schumann. Sonra akan zaman, geçen zaman. Sonra da emeklilik işte. İki emekli.

Emeklilerden biri, gökbilimci, ne olmuşsa olmuş, emekliliğinin üçüncü yılında aklını oynatmış. Şimdi Galata Köprüsü'nün Sarayburnu'na bakan korkuluğuna sırtını dayamış, gelene geçene iyi günler, hayırlı işler diliyor ve denizle konuşuyor.

Öteki emekli, edebiyat tarihçisi. O da şimdi Galata Köprüsü'nün üzerinde. Ama karşı kaldırımda. Durmuş, arkadaşına bakıyor uzaktan. Çok istemesine karşın, yanına bir türlü gidemiyor. Onunla göz göze gelmekten ölesiye korkuyor.

Burada da ağlanmaz ki. Olmaz. Artık kırk-kırk beş yıl öncesinin İstanbul'unda yaşanmıyor ki. Şu kalabalığa bakın. Karaköy, Tophane, Dolmabahçe, Beşiktaş. Oralarda da kalabalık. Oralarda da olmaz. En iyisi yine Arnavutköy.

Emekli profesör şimdi Arnavutköy'deydi. Allah! Allah! Demek buralar da böyleymiş. Kaç yıl oldu ben Arnavutköy'e gelmeyeli? Otuz yıl olmuştur. O kadar ha? O kadar ya. Şaşacak ne var bunda? İstanbul'un her yerini, her yıl adım adım kim dolaşabilir? Kim yetişebilir buna? İyice aylak olacak ki insan. Ya da emekli. Ve içinde bitmez tükenmez bir İstanbul sevgisi olacak insanın içinde. Hoppallaaaa! Bunca apartmanın arasında bu ahşap evceğizin işi ne? Sen nereden çıktın yavrum? Sen kimlerden, ne zamanlardan kaldın?

Yaşlı profesör durdu, ellerini arkasına bağladı, uzun uzun baktı eve.

Ev, Dolapdereli'nin eviydi ve Dolapdereli, İstanbul'un o bildiğimiz ahşap evlerine hiç mi hiç benzemeyen Arnavutköy evinin, Boğaz'a, Kandilli'ye, Vaniköy'e bakan bahçesinde, iğde ağacının altında bağdaş kurmuş, önünde biraz peynir, biraz da üzüm, Vaniköy sırtlarına bakaraktan öğle rakısını içmekteydi. Hem de bir rakı, bir rakı ki, değme akşamcı içemez. Hani bir şiir vardır:

Hasan Şevket rakıyı bir dilim beyaz
Peynirle içiyordu.

Ehhhh
rakı altıncı kadeh
Eh
Yedinci kadeh.

diye gider, işte tam olarak değil ama, biraz öyle. Hasan Şevket'in yerine Dolapdereli'yi koyun, tamam. Hasan Şevket de İstanbul'da içmekteydi. Dolapdereli de. Yalnız, o, Haydarpaşa Gar'ında, akşamüstü saat onsekizi otuz sekiz geçe, bu, Arnavutköy'de, öğleyin, on ikiye doğru. Haaa, bir de, yalnızca peynirle değil, üzümle de.

Ve Dolapdereli bir bakıma çok yalnızdı. Eğer yalnızlık insansızlıktır diyorsanız, evet, Dolapdereli yalnızdı. Ama, bir bakıma da tam anlamıyla yalnızlık olmayan, başka tür yalnızlıklar da vardı. Hayvanlı yalnızlıklar sözgelişi. Dolapdereli'ninki gibi. Dolapdereli öğle rakısını içerken, sağ yanında minik köpeği, sofrasının altında, kocaman kedisi uyumadaydı. Ataları belki de o ünlü konsillerin papazlarını görmüştür gibisinden tuhaf bir gerekçeyle, ta İznik Gölü'nün sazlıkları arasından alıp getirdiği topal martısı da, bir omzuna, bir başına konmadaydı.

Bütün bunlar olurken, emekli edebiyat tarihi profesörü de yandan dolanmış, belki aylardır, belki de yıllardır, kimseciklerin, Dolapdereli'nin bile geçmediği daracık sokağın köşesini dönünce, birdenbire Dolapdereli'yle, Dolapdereli'nin rakısı, peyniri, üzümü, kedisi, köpeği ve martısıyla karşılaşıvermişti.

Vay canına! Vay canına be! İstanbul'un ortasında böyle bir şey! İstanbul işte. Bir yanda can ciğer arkadaşın delirmiş. ''İyi günler beyler, hayırlı işler bayanlar, mutluluklar'', bir yanda bu adam, bu kedi, bu rakı, bu martı.

O taraf sarmaşıktı. Profesör, sarmaşıkların arasından bakıyordu.

Hiç rüzgâr olmadığından, oradaki yapraklar kıpırdayınca, Dolapdereli, eh Dolapdereli, sekizinci kadeh, rakısını ağzına götürmek üzereyken durdu, biraz bekledi, sonra, ''Heey! Kim var orada?'' diye bağırdı.

Yaşlı profesör hiç beklemiyordu bunu. Yüreği hızlı hızlı atmaya başladı. O kadar hızlı atıyordu ki, sanki yalnızca bütün bedeni, kendi kulakları değil, bütün dünya, ''Donk! Donk! Vonk! Vonk!'' ediyordu.

''Aaaaaaahhhh!'' diye bağıraraktan ve körpe sarmaşığın incecik dallarını, yemyeşil yapraklarını paramparça ederekten, Dolapdereli'nin bahçesine düştü profesör.

Şimdi yerde, toprağın üzerinde, zamansız açmış, kaşlı gözlü, ağızlı burunlu harcai menekşelerin arasında, bembeyaz saçlarıyla yatıyor, hızlı hızlı soluyordu. İnce çerçeveli, yuvarlak gözlüğüyse, menekşelerden birinin üzerine konmuştu ve çiçeğin morlarını, sarılarını, doğaya inat büyütüyordu.

Ötede, Rumelihisarı'nda, acemi bir balıkçı, minicik bir balık yakaladı. Balığın, ölmekten başka yapabileceği bir şey yoktu. □

Adamın biri, Galata Köprüsü'nün Sarayburnu'na bakan korkuluğuna sırtını dayamış, gelene geçene, iyi günler, hayırlı işler diliyordu. ''İyi günler baylar, iyi günler bayanlar'' diyordu. Sabahınızın aydın işlerinizin düzgün olmasını dilerim. Bugün ve her gün, en güzel şeyler sizlerin olsun. Başarılar sizlerin olsun, mutluluklar sizlerin olsun.'' Böyle diyordu, sonra da ellerini gökyüzüne kaldırıyor, ama nedense, gökyüzüne değil de, denize sesleniyor, ''Ey deniz, mavi deniz, masmavi deniz, Yüce Tanrı'nın sonsuz kayrası, İstanbul'un mavi öyküsü. Homosum. Errare est humanum. Nihil est sine culpa. Allâhümme ileyke teveccehtü ve aleyke tevekkeltü ve vecheke eredtü. Ad infinitum'' diye bağırıyordu.

Dünyamızı Değiştirenler

Sevgi MOLVA

Geçtiğimiz yıl tüm Avrupa'da Van Gogh yılı olarak ilan edilmişti. Sanatçının doğum tarihi olan 30 mart'tan itibaren çeşitli sergiler, etkinlikler, geziler tertip edilmişti. Yapılan faaliyetler ölüm günü olan 29 Temmuz'a kadar sürmüştü.

Hollanda'da doğan Van Gogh bir papazın oğlu idi. Kendiside hayatının bir süresinde din adamlığı yaptı. Sonraları kardeşi Theo'un yanına Paris'e gidip izlenimcilerle tanıştı. Arles'te çalışmaya başladı. Kardeşinin yardımı ile anca geçiniyordu. Bu devrede ona yazdığı mektuplarında tüm yanlızlığını, umutlarını, umutsuzluklarını dile getirmişti. Bu dönem Gauguin'le de birlikte olduğu dönemdi. Aralarındaki anlaşmazlıklar ve de Van Gogh'un bunalımlarıyla ilişkileri sürekli olamadı. 1889'da Van Gogh hastahaneye yatırıldı. Van Gogh'un resim hayatı 10 yıl kadar sürmüştü. En önemli tablolarını üç yıllık bunalımlı döneminde yaratmıştı. Bilmiyordu ki ölümünden hemen sonra resimleri yaşamaya başlayacaktı...

''Plastik Sanatlar, hiç bir zaman, dünyayı görmekten doğmaz, dünyayı yapmaktan doğar'' (Malraux)

Van Gogh dünyaya bakan ve gören ve resminde bu gördüğü, algıladığı Dünya'dan yola çıkarak yep yeni, özgün, kişisel bir dünya yaratan sanatçılardandır.

Tüm Büyük ressamlar gibi.

Onun yaşamına bakarak resmini, resmine bakarak yaşamını kavramamız olasıdır.

Acı çekiyordu. Resimleride acı çeken bir adamın resmidir.

Eğer resmi okumayı biliyorsanız.

Kuşkusuz yaşam öyküsünü anlatmıyordu bu resimlerde. Ya da Kafka Beckett öykülerinde, romanlarında, sözcüklerle ne kadar öz yaşam öykülerini anlattılarsa o kadar.

Öykü yoktur onun resimlerinde. Pitoresk yoktur. Yalnızca doğa ve insanlar.

Yalnızca dedim, burda yanlızcanın karşılığı dünyacadır.

Van Gogh'un Dünya'ca doğası, dünyaca insanları...

Başlangıçta, yanlızca ona ve resmine ait olan.

Bu gün, yüz yıl sonra tüm insanlığa...

Ferit Edgü'nün ''yüzyıl sonra'' adlı kitabı ekim ayında ada yayınları arasında çıktı.

Ferit Edgü kitabın ön sözünde bir yazar olarak, Van Gogh olayına eğildiğini, onun sanatından, yaşamından esinlenerek yazdığı metinlerde, resimlerindeki tekniğe öykünmeye çalıştığını ve birer fırça vuruşu birer, fırça izi gibi olmasını istediğini belirtmiş. Van Gogh aynada

kendine en çok bakan ve en çok yüzünü resmeden ressamların başında gelir. Kitapta ressamın otuz renkli portresi de yer alıyor. Edgü, sözcüklerimi kitaptaki portrelere eşlik ediyor edebildiğince demiş.

Öyle de olmuş. Bu kitap için, bir ressam üzerine yazılmış, okuduğum en şiirsel kitap diyebilirim. Kitabın amacı öğretmek değil. Sanatın ve sanatçının yazarda uyandırdığı duyguları dile getirmek.

İsterseniz Van Gogh'u ölümünün 101. yılında anmak için, kitabın sayfaları arasında sıçraya sıçraya dolaşıp, yoğun duygulu bölümlerin bazılarını birlikte okuyalım.

...Seni dinliyorum, der Gauguin.
İşte der Van Gogh.
İş benim sözcüklerin der gibi, resimleri gösterir tek tek.
İnsanlar arası iletişimin yalnızca sözcüklerle sınırlı olmadığını daha o günlerde bilen biridir Van Gogh.
Resimleriyle konuşur.

...Daha sonraları kardeşine şöyle yazacaktır :
''Işığı ve özgürlüğü ara ve pek fazla batma bu dünyanın çamuruna''
ama dünyanın çamuruna batmadan, nasıl bulacaksın ışığı?
Bulduğun ışık, gerçekten aradığın ışıkmıdır?
Hem bulsan bile, bu ışıkla neyi aydınlatacaksın?
Tüm bu soruların yanıtı, kendisini tümüyle resme verdiğinde gelecektir.
Çünkü özgürlük de, kurtarıcı ışık da yaratıcılıktadır, resimdedir.

Dünyanın çamuruna bulaşmamanın tek yolu yaratmak.
Tek başına. Dünyanın bir yaratıcısı varsa eğer, onun gibi.

...Aslında ''yardım elini'' uzatacak eli yoktur. Çünkü kardeşinin yardımıyla sürdürmektedir yaşamını. Ama olsun yardımlada yardımlaşılabilir.
Paylaşmayı bildikten sonra.
Kim ondan daha fazla bilmiştir paylaşmayı?
Zengin paylaşması değildir onunki.
Yoksul paylaşmasıdır. Kendisine zar zor yetene, bir başkasını ortak etmektir. Kısa ömrünü böyle yaşamıştır.
''Kimi kez kuru ekmeğimi kendim kazandım, kimi kez de bir dost, yüreğinin iyiliğinden, bir dilim ekmeği bana verdi...
Elimden nasıl geliyorsa öyle yaşadım.
İyi kötü, gelişigüzel...''

...Güzel bir ses değildir aradığı. Kendi sesidir.
Mektuplarında hep bu sesi arar.
Çiziktirmelerinde hep bu sesi arar.
Resimlerinde bu sesi arar.
Çoktan bulmuştur sesini, olsun o gene arar.
Bu arayışlarının ve sorgulamalarının bilediği sezgidir. Ona, geleceğin kendinden sonraki sanatın ışıklarını yakan:
''Geleceğin ressamı, der bir mektubunda, bu güne kadar hiç görülmemiş bir renkçi olacaktır.''

...Kendi sesini duyar, ama konuşan hep başkalarıdır.
Ya da tersi, hep başkalarının sesini duyar, oysa konuşan, kendi kendine konuşan, resmini yaparken durmadan sesli sessiz konuşan, tarlada, ormanda ya da tek kişilik odasında konuşan hep kendisidir.
Mektupları da bu iç - konuşmalar değil midir? Ya da dış konuşmalar? Durmadan soran, sorgulayan, cevap verdiğinde bile cevabı bir soru olan.

...Resim de (tüm diğer sanatlar gibi) kafayı (yani aklı ve bilgiyi) aştıktan unuttuktan sonra gerçekleşebilir. Ama ilkin bilmek gerektir. Zira hiçbir şey bilmeyenin unutabileceği bir şey de olamaz. Bilenin unutması ise gerçekte unutma değil bildiklerini aşmasıdır.

...Ayrıca, belki, bilinmediği halde unutulması gereken şeyler de vardır. Ya da unutulduğu halde ansınan şeyler.
Çünkü el her zaman aklın, hatta iradenin buyruğunda değildir.
Göz ise hemen hemen hiç bir zaman.
Ressamın ise iki özgül organı vardır:
El ve göz.

...Var olmanın bunaltısı.
Var olamamanın bunaltısı.
Ressam olmanın bunaltısı.
Ressam olamamanın bunaltısı.
Birşeyler gerçekleştirmek istemenin bunaltısı.
Birşeyler gerçekleştirmenin bunaltısı.
Birşeyler gerçekleştirip gerçekleştirdiklerinin hiç bir işe yaramadığına inanmanın bunaltısı.

...Kendinden kaçmakta (Belki !?) kolaydı.
Ama ya seni bırakmayan biri birileri varsa içinde?
İmkansız olan, hem dünyadan, hem kendinden aynı anda uzaklaşmaktır.
(Bunu 29 Temmuz 1890 günü denedi.)
Birçok benzeri (geçmişte, o gün, bugün) gibi dünyanın ayakları altında sarsıldığını duymak değil, aynı zamanda, kendisinin kendi kendine yabancılaşması, kendi dışına çıkıp kendine bakması. Ya da daha korkuncu:
Kendi içine girip kendine bakması.
O daha çok bu sonunculardandı.

...Şarkının dediği gibi:
Hayat utansın
Ama hayat, onun hayatı yüzyıl önceki.
Bugün, yüzyıl sonra, bir günde yaptığı bir resim milyarlar ediyorsa,
hangi hayat utanacak?
Hangi soyut hayat?
Ya da hangi soyut utanç?

...Van Gogh'un resimlerindeki ışık izlenimcilerde olduğu gibi fizik yasasına uymaz. Yalnızca Van Gogh'un yaratıcı güdüsüne uyar.
Onun resimlerindeki ışık, dışarıdan değil, (ne kadar açık hava resimleri yaparsa yapsın) içerden gelen, (zaman zaman da) taşan ışıktır.
Gecenin renklerini görmüştür o.
Oysa herkes bilir ki, gece ışık olmadığına göre renk de yoktur.
Ama iç - ışık varsa, gecenin de rengi vardır.
Geceleri derinliğine yaşayanlar için.

...Çoğu kez krallar kadar zengin olduğuna inanır. ''parasal olarak değil elbet, ama (hergün aynı olmasa da), çalışmalarımda kendimi tüm ruhum ve yüreğimle adayacağım bir şeyler bulduğum için, bu yaşamıma anlam kazandırdığı esin kaynağı olduğu için zenginim.''
Demek ki krallardan fazla zengindir.

...Gombrich bir yerde ; ''Öylesi anlarda, Van Gogh, başkalarının yazdığı gibi yapıyordu resmini...''
Başkaları (Gombrich belirtmemiş) : Rambaud, Lautreamont, Hölderlin, Nietzsche, Artaud...
Elin, sözcüklerin, düşüncelere, duygu-

lara, sezgilere yetmemesi, aynı hıza ulaşamaması. Kaçıp gidenleri yakalama çabası - bir tuş oraya, bir sözcük buraya. Peki daha önceki tuş (renk) neredeydi? Peki daha önceki sözcüğün anlamı neydi?

Hiç kuşkusuz dünya herkes için aynı hızla dönmüyor.
Düşüncesi, sezgisi, fırçasından, kaleminden önce koşanlar da var.
Onların yakalayabildiklerini görüp okuyabiliyoruz.
Dünyamızı değiştiren onlar. Yinelemeyenler, yenileyenler onlar. Bu nedenle anlaşılmaları için belli bir sürenin geçmesi gerekiyor.
Biz ölümlüler ve her gün yineleyenler için.

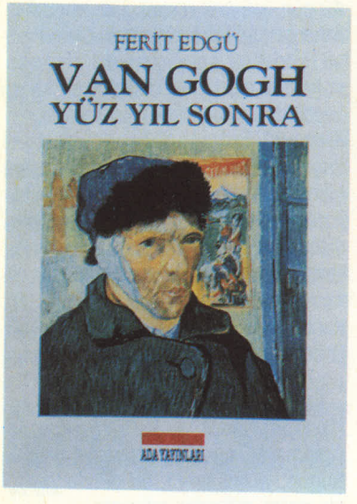

Kendi Portresi, ("Yüzyıl Sonra"da yer alan portrelerden biri) (A)

Van Gogh'un kendi portrelerinin iki işlevi vardır.
O bu çalışmalarında hem kendisinin duygusal ve fiziksel durumunu yansıtmış hemde yeni teknikleri denemiştir. Bu yapıtta da, sanatçı "Divisionism" denemesine girişmiştir. Bu stil, onun bazı çağdaşları tarafından benimsenmiştir ve birbirine çok yakın veya biribirinin üzerine binen küçük ve düz fırça darbeleri kullanılmak esasına dayanmaktadır.
Burada başında şapkası ile bir şehirli görüyoruz. Şapkasının hafifçe eğik duruşu onun yoksul, eskimiş ifadesine kontrast oluşturuyor. Belki Van Gogh'un Paris'ten kaçıp "Provence" yerleştiğinden 6 ay kadar önce yaptığı bir resimdi bu. Bakışlarında sağlık kıvılcımını sezmek çok zor. Genelde verdiği izlenim gerginlik, saldırganlık ve mutsuzluktur. Ceketteki kırışıklıkların kuvvetli fırça darbeleri ile belirlenişi akla Mavi-Mor şimşek zıgzaglarını getiriyor. □

(A) The Great Artisets
A Library of the ir lives, times and paintings
Van Gogh
Book 1
Funk Wagnalls. Inc.

Yayın Tanıtım

BİLİMLERDE VE SANATTA DİYALEKTİK
Belge Yayınları: 90,
Düşünce dizisi/183 S.

Yılmaz Öner, 1928 yılında İstanbul/Bostancı'da dünyaya geldi. İstanbul Erkek Lisesi'nden mezun oldu. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'ne devam etti. Almanya Göttingen Üniversitesi'nde matematik, fizik-felsefe öğrenimini yaptı. 1956'da İngiltere/Cambridge'de İngilizce, Fransa/Poitiers'de (1957) Fransızcasını pekiştirdi. Bu arada Almanca-Türkçe teknik ansiklopedisi hazırladı.

1971'de "Grundlagen Zur Topologie der Zeit"ı yayımladı: Zamanın maddesel dünyadaki dağılımı ve uzay haline gelebilmesini irdeleyen bu kitap Öner'e göre matematik tarihinde bu konularda yazılmış ilk derli-toplu kitaptır. 1976'da Heisenberg'in "Fizik ve Felsefe" konferanslarını çevirdi. Y.Öner daha sonra tarihsel pozitivist şartlanmaların köken gerekçelerini Pozitivizmi Eleştirmek adlı kitabında geliştirdi. Pozitivizmin teorisyenlerini Türk okuyucusuna tanıttı. Prodeterminizm, yani probabilist (olasılıkçı) determinizm anlamında geniş bir sistem geliştirdi. Pozitivizmin ve onun bağrındaki rasyonalizmin dayandığı ideolojik temellerin bilim üzerindeki etkisini araştırdı.

K.Korsch'tan Marksizm ve Felsefe'yi çevirdi ve paralelinde G.Lukacs'ın Tarih ve Sınıf Bilinci eşliğinde kıyaslayarak yeni çözümler getirmeye çabaladı. Bu sorunları biyogenetik diliyle yazdığı Canlıların Diyalektiği ve Yeni Evrim Teorisi'nde (1978) derinlemesine irdeledi.

"Kendisine özgü bir felsefe ve buna uygun bir dil geliştirmiş olan Yılmaz Öner'i saymazsak, bir 'Türk Filozofu' yoktur, olmamıştır. 'Sistem kuruculuk' anlamında söylüyorum, 'Felsefeyle uğraşmak' anlamında değil.
Aydın ÇUBUKÇU

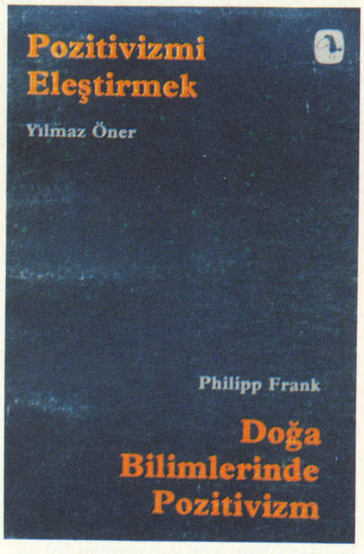

POZİTİVİZMİ ELEŞTİRMEK
Yılmaz Öner

DOĞA BİLİMLERİNDE POZİTİVİZM
Philipp Frank
Metis Yayınları: 16/206 S.

Pozitivizm üzerinde çok şey söylendi: Dünya üzerine bilgimizin en yetkin düzeyine eş tutuldu, bilimselliğe eşitlendi, Batı'nın üstünlüğü olarak sunuldu, gelişmenin ölçütü olarak görüldü... Ve pozitivizm, derinden etkilendiği bilim ya da felsefe 'çevre'leriyle sınırlı kalmadı; 'çağdaş Batılı insan'ın gündeliğine de iyiden iyiye girdi, popüler bir otorite durumuna geldi.

Gerçek şu ki, bugün aynı Batı, pozitivizmin iflasını yaşıyor. Bu koşullarda pozitivizmin eleştirisi, günümüzün en canlı tartışma odaklarından birisidir.

Pozitivizmin önde gelen isimlerinden Frank'ın kitabı pozitivizmin hem kuramsal bir klasiği, hem de renkli ve canlı bir öyküsüdür. Öner'in yazdığı eleştirel bölüm de, önemli tartışma noktaları açarak konuyu irdelemektedir.

Elinizdeki cildi oluşturan bu iki kitap, çağdaş dünyayla ve düşün akımlarıyla ilgilenen her aydın için Türkçe'deki önemli bir eksikliği gideriyor.

DECONSTRUCTION
Andreas Papadakis
Cathrine Cooke
Andrew Benjamin
Academy Editions, Londra, 1989

Dekonstrüksiyon bugün sanatta ve mimaride üzerinde en çok konuşulan yeni gelişmelerden biri. Ne bir akım, ne de tamamen şekillenmiş bir stil. Dekonstrüksiyon felsefesel bir söylemle beraber, eleştirel bir yöntembilimi (metodoloji) olan daha büyük bir kültürel fenomen ve son zamanların mimari estetiğinin esası.

Dekonstrüksiyonun kökleri ve kaynakları üzerine bir araştırmayla başlayan bu öncü kitap Amerika, İngiltere, Avrupa ve Japonya'dan dekonstrüktivist yazıları ve projeleri bir araya getiriyor. Andreas Papadakis, Andrew Benjamin ve Cathrine Cooke'un yayınladığı ve Konstrüktivist Kökenler, Teori ve Felsefe, ve Sanatta ve Mimaride Dekonstrüksiyon adlı dört bölümü içeren kitap Dekonstrüksiyonun önde gelen yazarlarını, eleştirmenlerini ve uygulayıcılarını tanıtıyor. Bunlar Christopher Norris, Peter Eisenman, Bernard Tschumi, Zaha Hadid, Daniel Cibeskind, OMA, Morphosis, Coop Himmelblau, Charles Jencks, Hiromi Fujii, Geoff Bennington, Mark Wigley, Valerio Adami'yi ve birçok diğerlerini içeriyor.

Bu kitap - mimaride ve sanatta Dekonstrüksiyonu ilk tanımlamaya ve bir yere oturtmaya teşebbüs edeni - bazıları doğası gereği deneysel ve spekülatif olan çeşitli görüşlerle konuyu araştırıyor. Böylelikle konuyla ilgilenen herkes için bir kaynak olacaktır.

lara, sezgilere yetmemesi, aynı hıza ulaşamaması. Kaçıp gidenleri yakalama çabası - bir tuş oraya, bir sözcük buraya. Peki daha önceki tuş (renk) neredeydi? Peki daha önceki sözcüğün anlamı neydi?

Hiç kuşkusuz dünya herkes için aynı hızla dönmüyor.
Düşüncesi, sezgisi, fırçasından, kaleminden önce koşanlar da var.
Onların yakalayabildiklerini görüp okuyabiliyoruz.
Dünyamızı değiştiren onlar. Yinelemeyenler, yenileyenler onlar. Bu nedenle anlaşılmaları için belli bir sürenin geçmesi gerekiyor.
Biz ölümlüler ve her gün yineleyenler için.

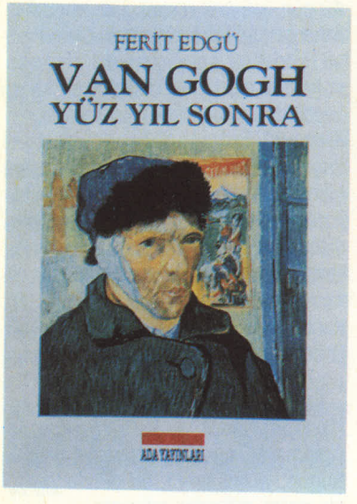

Kendi Portresi, ("Yüzyıl Sonra"da yer alan portrelerden biri) (A)

Van Gogh'un kendi portrelerinin iki işlevi vardır.
O bu çalışmalarında hem kendisinin duygusal ve fiziksel durumunu yansıtmış hemde yeni teknikleri denemiştir. Bu yapıtta da, sanatçı "Divisionism" denemesine girişmiştir. Bu stil, onun bazı çağdaşları tarafından benimsenmiştir ve birbirine çok yakın veya biribirinin üzerine binen küçük ve düz fırça darbeleri kullanılmak esasına dayanmaktadır.
Burada başında şapkası ile bir şehirli görüyoruz. Şapkasının hafifçe eğik duruşu onun yoksul, eskimiş ifadesine kontrast oluşturuyor. Belki Van Gogh'un Paris'ten kaçıp "Provence" yerleştiğinden 6 ay kadar önce yaptığı bir resimdi bu. Bakışlarında sağlık kıvılcımını sezmek çok zor. Genelde verdiği izlenim gerginlik, saldırganlık ve mutsuzluktur. Ceketteki kırışıklıkların kuvvetli fırça darbeleri ile belirlenişi akla Mavi-Mor şimşek zıgzaglarını getiriyor. □

(A) The Great Artisets
A Library of the ir lives, times and paintings
Van Gogh
Book 1
Funk Wagnalls. Inc.

Yayın Tanıtım

BİLİMLERDE VE SANATTA DİYALEKTİK
Belge Yayınları: 90,
Düşünce dizisi/183 S.

Yılmaz Öner, 1928 yılında İstanbul/Bostancı'da dünyaya geldi. İstanbul Erkek Lisesi'nden mezun oldu. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'ne devam etti. Almanya Göttingen Üniversitesi'nde matematik, fizik-felsefe öğrenimini yaptı. 1956'da İngiltere/Cambridge'de İngilizce, Fransa/Poitiers'de (1957) Fransızcasını pekiştirdi. Bu arada Almanca-Türkçe teknik ansiklopedisi hazırladı.

1971'de "Grundlagen Zur Topologie der Zeit"ı yayımladı: Zamanın maddesel dünyadaki dağılımı ve uzay haline gelebilmesini irdeleyen bu kitap Öner'e göre matematik tarihinde bu konularda yazılmış ilk derli-toplu kitaptır. 1976'da Heisenberg'in "Fizik ve Felsefe" konferanslarını çevirdi. Y.Öner daha sonra tarihsel pozitivist şartlanmaların köken gerekçelerini Pozitivizmi Eleştirmek adlı kitabında geliştirdi. Pozitivizmin teorisyenlerini Türk okuyucusuna tanıttı. Prodeterminizm, yani probabilist (olasılıkçı) determinizm anlamında geniş bir sistem geliştirdi. Pozitivizmin ve onun bağrındaki rasyonalizmin dayandığı ideolojik temellerin bilim üzerindeki etkisini araştırdı.

K.Korsch'tan Marksizm ve Felsefe'yi çevirdi ve paralelinde G.Lukacs'ın Tarih ve Sınıf Bilinci eşliğinde kıyaslayarak yeni çözümler getirmeye çabaladı. Bu sorunları biyogenetik diliyle yazdığı Canlıların Diyalektiği ve Yeni Evrim Teorisi'nde (1978) derinlemesine irdeledi.

"Kendisine özgü bir felsefe ve buna uygun bir dil geliştirmiş olan Yılmaz Öner'i saymazsak, bir 'Türk Filozofu' yoktur, olmamıştır. 'Sistem kuruculuk' anlamında söylüyorum, 'Felsefeyle uğraşmak' anlamında değil.
Aydın ÇUBUKÇU

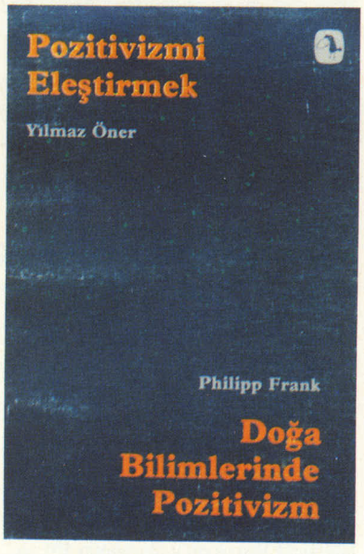

POZİTİVİZMİ ELEŞTİRMEK
Yılmaz Öner

DOĞA BİLİMLERİNDE POZİTİVİZM
Philipp Frank
Metis Yayınları: 16/206 S.

Pozitivizm üzerinde çok şey söylendi: Dünya üzerine bilgimizin en yetkin düzeyine eş tutuldu, bilimselliğe eşitlendi, Batı'nın üstünlüğü olarak sunuldu, gelişmenin ölçütü olarak görüldü... Ve pozitivizm, derinden etkilendiği bilim ya da felsefe 'çevre'leriyle sınırlı kalmadı; 'çağdaş Batılı insan'ın gündeliğine de iyiden iyiye girdi, popüler bir otorite durumuna geldi.

Gerçek şu ki, bugün aynı Batı, pozitivizmin iflasını yaşıyor. Bu koşullarda pozitivizmin eleştirisi, günümüzün en canlı tartışma odaklarından birisidir.

Pozitivizmin önde gelen isimlerinden Frank'ın kitabı pozitivizmin hem kuramsal bir klasiği, hem de renkli ve canlı bir öyküsüdür. Öner'in yazdığı eleştirel bölüm de, önemli tartışma noktaları açarak konuyu irdelemektedir.

Elinizdeki cildi oluşturan bu iki kitap, çağdaş dünyayla ve düşün akımlarıyla ilgilenen her aydın için Türkçe'deki önemli bir eksikliği gideriyor.

DECONSTRUCTION
Andreas Papadakis
Cathrine Cooke
Andrew Benjamin
Academy Editions, Londra, 1989

Dekonstrüksiyon bugün sanatta ve mimaride üzerinde en çok konuşulan yeni gelişmelerden biri. Ne bir akım, ne de tamamen şekillenmiş bir stil. Dekonstrüksiyon felsefesel bir söylemle beraber, eleştirel bir yöntembilimi (metodoloji) olan daha büyük bir kültürel fenomen ve son zamanların mimari estetiğinin esası.

Dekonstrüksiyonun kökleri ve kaynakları üzerine bir araştırmayla başlayan bu öncü kitap Amerika, İngiltere, Avrupa ve Japonya'dan dekonstrüktivist yazıları ve projeleri bir araya getiriyor. Andreas Papadakis, Andrew Benjamin ve Cathrine Cooke'un yayınladığı ve Konstrüktivist Kökenler, Teori ve Felsefe, ve Sanatta ve Mimaride Dekonstrüksiyon adlı dört bölümü içeren kitap Dekonstrüksiyonun önde gelen yazarlarını, eleştirmenlerini ve uygulayıcılarını tanıtıyor. Bunlar Christopher Norris, Peter Eisenman, Bernard Tschumi, Zaha Hadid, Daniel Cibeskind, OMA, Morphosis, Coop Himmelblau, Charles Jencks, Hiromi Fujii, Geoff Bennington, Mark Wigley, Valerio Adami'yi ve birçok diğerlerini içeriyor.

Bu kitap - mimaride ve sanatta Dekonstrüksiyonu ilk tanımlamaya ve bir yere oturtmaya teşebbüs edeni - bazıları doğası gereği deneysel ve spekülatif olan çeşitli görüşlerle konuyu araştırıyor. Böylelikle konuyla ilgilenen herkes için bir kaynak olacaktır.